

KOKOUSTIEDOT**AIKA**

Tiistaina 5.8.2025 klo 09:00-09:49

PAIKKA

Etäyhteydellä

OSALLISTUJAT**Päätöksentekijät**Jäsenet:

Anttila Tahvo, pj. (X)
 Kankaanniemi Toimi, 1. vpj. (T)
 Lyytinen Leena, 2. vpj. (T)
 Ahola Lotta (T)
 Hovikoski Mervi (T)
 Leino Matti (T)
 Lindell Leila (T)
 Nikkilä Lea-Elina (T)
 Oksanen Harri (-)
 liittyi kokoukseen klo 09:08
 Patronen Ulla (T)
 Pirttiniemi Riitta (T)
 Ruotsalainen Seppo (T)
 Selin Jaakko (T)

Varajäsenet:

Pärnäjärvi Leena ()
 Saarelainen Topi ()
 Lumela Meri ()
 Väyrynen Ville ()
 Härmäläinen Jukka ()
 Martins Sirpa ()
 Suomala Sakari ()
 Hirsiaho Nina ()
 Pajunen Kari ()
 Autio Markku ()
 Toikkanen Markku ()
 Niinikoski Aila ()
 Timperi Kati-Erika ()

Muut puheenjohtajat

Mäkinen Riitta, mv pj. (T)
 Vilkuna Janiika, mv 1. vpj. (-)
 Rautiainen Ville, mv 2. vpj. (-)
 Tirola Mikko, myr pj. (T)

Muut osallistujat

Hokkanen Pekka, esittelijä (X)
 Peräaho Pirjo (X)
 Kunttu Hanna (X)

Reini Hanna, ptkpitäjä (X)

X = paikalla, T = Teams-linjalla, E = estynyt, - = poissa

KÄSITELLYT ASIAT

Pykälät 59-78

PÖYTÄKIRJA ON TARKASTETTU JA HYVÄKSYTTY SÄHKÖISESTI**Puheenjohtaja**

Tahvo Anttila

Pöytäkirjanpitäjä

Hanna Reini

Tarkastajat

Ulla Patronen

Seppo Ruotsalainen

PÖYTÄKIRJA NÄHTÄVÄNÄJulkaistu verkkosivulla www.keskisuomi.fi 11.8.2025 alkaen.

Reini Hanna, pöytäkirjanpitäjä

Maakuntahallitus pöytäkirja 05.08.2025 09:00

§ 59 Kokouksen avaus, läsnäolijoiden toteaminen, laillisuus ja päätösvaltaisuus	1
§ 60 Pöytäkirjan tarkastus	2
§ 61 Esittelyasiat	3
§ 62 Lausunto: Hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttaminen	4
- Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi	5
- Lausunto: Hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttaminen	63
§ 63 Lausunto: Luonnos maaseutupoliittiseksi selonteoksi	64
- Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston maaseutupoliittiseksi selonteoksi eduskunnalle	65
- Lausunto: Luonnos maaseutupoliittiseksi selonteoksi	252
§ 64 Maakuntahallituksen ja sen puheenjohtajien valinta vuonna 2025 alkavalle toimikaudelle	255
§ 65 Tarkastuslautakunnan ja sen puheenjohtajien valinta vuonna 2025 alkavalle toimikaudelle	256
§ 66 Maakuntavaltuuston suhteellisten vaalien lautakunnan valitseminen 2025	257
§ 67 Rahoituspäätös: Vireyttä varttuneille	258
§ 68 Rahoituspäätös: Mondon TOTO-toiminta (toimijuus, turvallisuus ja toivo)	261
§ 69 Rahoituspäätös: Turvattu tulevaisuus	264
§ 70 Rahoituspäätös: Koodarikoulun valmistelu	266
§ 71 Rahoituspäätös: Musiikilla hyvinvointia ja osallisuutta - Sointu hanke	269
§ 72 Rahoituspäätös: Aikuisten Taidetestaajat – taide turvallisuuden ja kriisinkestävyiden vahvistajana	271
§ 73 Rahoituspäätös: ”Naapuria ei jätetä” – hanke, NEJ-hanke	274
§ 74 Rahoituspäätös: Jyväskylän oma Tanssin talo	276
§ 75 Rahoituspäätös: TOVIKS-Nepsy - Tukea yläkoululaisten nepsy-vaikeuksiin Keski-Suomessa	278
§ 76 Rahoituspäätös: Harava – nuorten harrastus- ja vapaa-aikapooli Keski-Suomessa	281
§ 77 Rahoituspäätös: Järjestyksenvalvonnan pilotti Jyväskylän ydinkeskustaan	283
§ 78 Tiedoksi saatettavat asiat	286
- Viranhaltijapäätökset 6.6.-21.7.2025	287
Oikaisuvaatimusohjeet ja valitusosoitus	289

59 § KOKOUKSEN AVAUS, LÄSNÄOLIJOIDEN TOTEAMINEN, LAILLISUUS JA PÄÄTÖSVALTAISUUS

Maakuntajohtajan ehdotus:

Avataan kokous.

Todetaan läsnäolijat.

Todetaan laillisuus ja päätösvaltaisuus.

Todetaan mahdolliset esteellisyydet asioiden käsittelyssä.

Päätös: Kokous todettiin lailliseksi ja päätösvaltaiseksi.

Rahoituspäätösten käsittelyssä todettiin seuraavat esteellisyydet:

- Pykälä 77: Mervi Hovikoski ja Jaakko Selin, yhteisöjäävi

60 § PÖYTÄKIRJAN TARKASTUS

Maakuntajohtajan ehdotus:

Valitaan pöytäkirjan tarkastajiksi Ulla Patronen ja Seppo Ruotsalainen.

Päätös: Pöytäkirjan tarkastajiksi valittiin Ulla Patronen ja Seppo Ruotsalainen.

61 § ESITTELYASIAT

1. Ajankohtaiset asiat

- maakuntajohtaja Pekka Hokkanen

Lisätietoa: Pekka Hokkanen, maakuntajohtaja, p. 040 595 0016, pekka.hokkanen(at)keskisuomi.fi

Maakuntajohtajan ehdotus:

Kuullaan esittelyt edellä mainituissa asioissa ja merkitään ne tiedoksi.

Päätös: Päätösehdotus hyväksyttiin.

Maakuntahallituksen jäsen Harri Oksanen liittyi kokoukseen klo 9:08.

62 § LAUSUNTO: HYVINVOINTIALUE- JA MAAKUNTAJAKOLAIN MUUTTAMINEN

Valtiovarainministeriö on laatimassa esitystä hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttamisesta (614/2021). Tavoitteena on eriyttää hyvinvointialueiden ja maakuntien jakoa koskeva sääntely.

Esityksessä hyvinvointialue- ja maakuntajakolaki jaetaan kahdeksi erilliseksi laiksi: hyvinvointialuejakolaki ja maakuntajakolaki. Hyvinvointialuejakolaissa ei enää säädettäisi maakuntajaosta eikä maakuntajaon muuttumisesta hyvinvointialuejaon muutosten seurauksena. Hyvinvointialuejakolakiin lisättäisiin säännökset taloudellisesta selvityksestä, jos hyvinvointialue päätettäisiin jakaa usean alueen kesken. Lisäksi hyvinvointialueen valtuustoryhmän toiminnan tukemista ja luottamushenkilöiden palkkioita ja korvauksia koskeviin säännöksiin ehdotetaan rajoituksia.

Uudessa maakuntajakolaissa säädettäisiin maakuntajaon perusteista ja sen muuttamisen edellytyksistä, vireillepanosta ja valmistelusta.

Valtiovarainministeriö pyytää lausuntoja lakiluonnoksista 28.8.2025 mennessä.

Liitteet: [Valtionvarainministeriön esitys ja lausuntopyyntö](#)
Lausuntoluonnos luottamushenkilöportaalissa 1.8.2025

Lisätietoja: Pirjo Peräaho, aluekehitysjohtaja, p. 040 591 0760, [pirjo.peraaho\(at\)keskisuomi.fi](mailto:pirjo.peraaho(at)keskisuomi.fi)

Maakuntajohtajan ehdotus:

Maakuntahallitus

1. päättää antaa valtionvarainministeriölle lausuntoluonnoksen mukaisen lausunnon ja
2. valtuuttaa toimiston viimeistelemään lausunnon keskustelussa tehtyjen tarkennusten mukaisesti.

Päätös: Päätösehdotus hyväksyttiin.

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Johdanto

Valtiovarainministeriö pyytää lausuntoanne luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

Tausta

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi hyvinvointialue- ja maakuntajakolakia (614/2021). Hyvinvointialue- ja maakuntajakolain nimike ehdotetaan muutettavaksi hyvinvointialuejakolaiksi. Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi maakuntajakolaki. Hyvinvointialuejakolaissa ei enää säädettäisi maakuntajaosta eikä maakuntajaon muuttumisesta hyvinvointialuejaon muutosten seurauksena. Lakiin lisättäisiin säännökset hyvinvointialueen jakamista koskevasta taloudellisesta selvityksestä. Lakiin tehtäisiin myös eräitä muita muutoksia. Uudessa maakuntajakolaissa säädettäisiin maakuntajaon perusteista ja sen muuttamisen edellytyksistä, vireillepanosta ja valmistelusta. Hyvinvointialuejakoa ja maakuntajakoa, niiden perusteita tai hyvinvointialueen muuttamisen edellytyksiä ei esitettäisi muutettavaksi. Hyvinvointialueesta annettuun lakiin (611/2021) sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaannpanosta annettuun lakiin (616/2021) tehtäisiin esityksestä johtuvat teknisluonteiset tarkistukset. Lisäksi hyvinvointialueesta annetun lain valtuustoryhmän toiminnan tukemista ja luottamushenkilöiden palkkioita ja korvauksia koskeviin säännöksiin ehdotetaan täsmennyksiä.

Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on selkeyttää ja eriyttää hyvinvointialuejakoa ja maakuntajakoa koskevaa sääntelyä. Hyvinvointialuelakiin esitetyillä muilla muutoksilla on tavoitteena tehostaa hyvinvointialueiden päätöksentekoa.

Vastausohjeet vastaanottajille

Lausuntoja voivat antaa muutkin kuin jakelussa mainitut.

Lausunnot pyydetään ensisijaisesti antamaan vastaamalla lausuntopyyntöön lausuntopalvelun kautta. Ohjeet palveluun rekisteröitymiseksi ja palvelun käyttämiseksi löytyvät lausuntopalvelun sivulta Ohjeet > Käyttöohjeet (käyttäjätuki: lausuntopalvelu.om(at)gov.fi).

Jos lausuntoa ei ole mahdollista antaa lausuntopalvelussa, lausunto voidaan vaihtoehtoisesti toimittaa ministeriön kirjaamoon sähköpostilla osoitteeseen: kirjaamo.vm@gov.fi tai postitse osoitteeseen:

Valtiovarainministeriö
PL 28
00023 Valtioneuvosto

Kirjaamoon toimitetussa lausunnossa pyydetään mainitsemaan asianumero VN/13714/2025. Lisäksi kirjaamoon toimitettu lausunto pyydetään lähettämään esimerkiksi sähköpostin liitetiedostona Word- tai PDF-muodossa, jotta lausuntoasiakirja ei sisällä tarpeettomia henkilötietoja, kuten yksityishenkilön sähköpostiosoitetta.

Kaikki annetut lausunnot ovat lähtökohtaisesti julkisia viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) mukaisesti. Lausunnot julkaistaan hankkeen julkisilla hankesivuilla (vm.fi/hankkeet tunnuksella VM049:00/2025). Yksityishenkilön lausunto julkaistaan kuitenkin hankesivuilla tietosuojasyistä ainoastaan, jos henkilö tätä kirjallisesti pyytää esimerkiksi lausuntonsa yhteydessä tai sen saateviestissä.

Lisäksi kaikki lausuntopalvelussa annetut lausunnot, mukaan lukien yksityishenkilöiden lausunnot, ovat automaattisesti kaikkien nähtävissä lausuntopalvelussa. Ministeriö ei julkaise kirjaamoon toimitettuja lausuntoja lausuntopalvelussa. Lausunnossa ei tule ilmoittaa tarpeettomia henkilötietoja. Vaikka yksityishenkilön kirjaamoon toimittamaa lausuntoa ei julkaistaisi verkossa, lausunto on ministeriöltä kaikkien saatavissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain mukaisesti.

Aikataulu

Lausuntoa pyydetään ministeriöltä, kunnilta, maakunnan liitoilta, hyvinvointialueilta, HUS-yhtymältä, korkeimmalta hallinto-oikeudelta, korkeimmalta oikeudelta, aluehallintovirastoilta, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksilta, poliisihallitukselta, Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta, Valtiontalouden tarkastusvirastolta, Suomen Kuntaliitto ry:ltä ja Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy:ltä. Myös muut tahot voivat antaa lausunnon esitysluonnoksesta.

Lausunnot pyydetään toimittamaan viimeistään 28.8.2025 klo 16.

Valmistelijat

Lisätietoja valtiovarainministeriössä antavat:

Hallitusneuvos, Mervi Kuittinen, mervi.kuittinen@gov.fi, puh. 02955 30445 (16.6.-18.6., 4.-

28.8.)

Finanssineuvos, Teemu Eriksson, teemu.eriksson@gov.fi, puh 02955 30177 (16.6.-19.6., 21.7.-28.8.)

Osastopäällikkö, Pasi Leppänen, pasi.leppanen@gov.fi, puh 02955 30564 (7.7.-11.7.)

Osastopäällikkö, Ville-Ahonen, ville-veikko.ahonen@gov.fi, puh. 02955 30066 (16.-18.6., 11.-28.8.)

Linkit

<https://vm.fi/hanke?tunnus=VM049:00/2025>

Liitteet:

[Luonnos hallituksen esitykseksi.pdf](#) - HE-luonnos

[Propositionens huvudsakliga innehåll och paragrafer utkast.pdf](#) - Utkast till regeringsproposition

Jakelu:

Akaan kaupunki
Alajärven kaupunki
Alavieskan kunta
Alavuden kaupunki
Asikkalan kunta
Askolan kunta
Auran kunta
Enonkosken kunta
Enontekiön kunta
Espoon kaupunki
Etelä-Karjalan hyvinvointialue
Etelä-Karjalan liitto
Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus
Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue
Etelä-Pohjanmaan liitto
Etelä-Savon ELY-keskus
Etelä-Savon hyvinvointialue
Etelä-Savon maakuntaliitto
Etelä-Suomen aluehallintovirasto
Eurajoen kunta
Euran kunta
Evijärven kunta
Forssan kaupunki
Haapajärven kaupunki
Haapaveden kaupunki
Hailuodon kunta
Halsuan kunta
Haminan kaupunki

Hangon kaupunki
Hankasalmen kunta
Harjavallan kaupunki
Hartolan kunta
Hattulan kunta
Hausjärven kunta
Heinolan kaupunki
Heinäveden kunta
Helsingin kaupunki
Hirvensalmen kunta
Hollolan kunta
Huittisten kaupunki
Humppilan kunta
HUS-yhtymä
Hyrnsalmen kunta
Hyvinkään kaupunki
Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy
Hämeen ELY-keskus
Hämeen liitto
Hämeenkyrön kunta
Hämeenlinnan kaupunki
lin kunta
lisalmen kaupunki
litin kunta
Ikaalisten kaupunki
Ilmajoen kunta
Ilomantsin kunta
Imatran kaupunki
Inarin kunta
Inkoon kunta
Isojoen kunta
Isokyrön kunta
Itä-Suomen aluehallintovirasto
Itä-Uudenmaan hyvinvointialue
Janakkalan kunta
Joensuun kaupunki
Jokioisten kunta
Joroisten kunta
Joutsan kunta
Juuan kunta
Juupajoen kunta
Juvan kunta
Jyväskylän kaupunki
Jämijärven kunta
Jämsän kaupunki
Järvenpään kaupunki
Kaakkois-Suomen ELY-keskus
Kaarinan kaupunki
Kaavin kunta
Kainuun ELY-keskus
Kainuun hyvinvointialue

Kainuun liitto
Kajaanin kaupunki
Kalajoen kaupunki
Kangasalan kunta
Kangasniemen kunta
Kankaanpään kaupunki
Kannonkosken kunta
Kannuksen kaupunki
Kanta-Hämeen hyvinvointialue
Karijoen kunta
Karkkilan kaupunki
Karstulan kunta
Karvian kunta
Kaskisten kaupunki
Kauhajoen kaupunki
Kauhavan kaupunki
Kauniaisten kaupunki
Kaustisen kunta
Keiteleen kunta
Kemijärven kaupunki
Kemin kaupunki
Keminmaan kunta
Kemiönsaaren kunta
Kempeleen kunta
Keravan kaupunki
Keski-Pohjanmaan hyvinvointialue
Keski-Pohjanmaan liitto
Keski-Suomen ELY-keskus
Keski-Suomen hyvinvointialue
Keski-Suomen liitto
Keski-Uudenmaan hyvinvointialue
Keuruun kaupunki
Kihniön kunta
Kinnulan kunta
Kirkkonummen kunta
Kiteen kaupunki
Kittilän kunta
Kiuruveden kaupunki
Kivijärven kunta
Kokemäen kaupunki
Kokkolan kaupunki
Kolarin kunta
Konneveden kunta
Kontiolahden kunta
Korkein hallinto-oikeus
Korkein oikeus
Korsnäs kommun
Kosken TI kunta
Kotkan kaupunki
Kouvolan kaupunki
Kristiinankaupungin kaupunki

Kruunupyyn kunta
Kuhmoisten kunta
Kuhmon kaupunki
Kuopion kaupunki
Kuortaneen kunta
Kurikan kaupunki
Kustavin kunta
Kuusamon kaupunki
Kymenlaakson hyvinvointialue
Kymenlaakson liitto
Kyyjärven kunta
Kärkölän kunta
Kärsämäen kunta
Lahden kaupunki
Laihian kunta
Laitilan kaupunki
Lapin aluehallintovirasto
Lapin ELY-keskus
Lapin hyvinvointialue
Lapin liitto
Lapinjärven kunta
Lapinlahden kunta
Lappajärven kunta
Lappeenrannan kaupunki
Lapuan kaupunki
Laukaan kunta
Lemin kunta
Lempäälän kunta
Leppävirran kunta
Lestijärven kunta
Liedon kaupunki
Lieksan kaupunki
Liikenne- ja viestintäministeriö
Limingan kunta
Liperin kunta
Lohjan kaupunki
Loimaan kaupunki
Lopen kunta
Lounais-Suomen aluehallintovirasto
Loviisan kaupunki
Luhangan kunta
Lumijoen kunta
Luodon kunta
Luumäen kunta
Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto
Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue
Maa- ja metsätalousministeriö
Maalahden kunta
Marttilan kunta
Maskun kunta
Merijärven kunta

Merikarvian kunta
Miehikkälän kunta
Mikkelin kaupunki
Muhoksen kunta
Multian kunta
Muonion kunta
Mustasaaren kunta
Muuramen kunta
Mynämäen kunta
Myrskylän kunta
Mäntsälän kunta
Mänttä-Vilppulan kaupunki
Mäntyharjun kunta
Naantalin kaupunki
Nakkilan kunta
Nivalan kaupunki
Nokian kaupunki
Nousiaisten kunta
Nurmeksen kaupunki
Nurmijärven kunta
Närpiön kaupunki
Opetus- ja kulttuuriministeriö
Orimattilan kaupunki
Oripään kunta
Oriveden kaupunki
Oulaisten kaupunki
Oulun kaupunki
Outokummun kaupunki
Padasjoen kunta
Paimion kaupunki
Paltamon kunta
Paraisten kaupunki
Parikkalan kunta
Parkanon kaupunki
Pedersören kunta
Pelkosenniemen kunta
Pellon kunta
Perhon kunta
Petäjäveden kunta
Pieksämäen kaupunki
Pielaveden kunta
Pietarsaaren kaupunki
Pihtiputaan kunta
Pirkanmaan ELY-keskus
Pirkanmaan hyvinvointialue
Pirkanmaan liitto
Pirkkalan kunta
Pohjanmaan ELY-keskus
Pohjanmaan hyvinvointialue
Pohjanmaan liitto
Pohjois-Karjalan ELY-keskus

Pohjois-Karjalan hyvinvointialue
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus
Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue
Pohjois-Pohjanmaan liitto
Pohjois-Savon ELY-keskus
Pohjois-Savon hyvinvointialue
Pohjois-Savon liitto
Pohjois-Suomen aluehallintovirasto
Poliisihallitus
Polvijärven kunta
Pomarkun kunta
Porin kaupunki
Pornaisten kunta
Porvoon kaupunki
Posion kunta
Pudasjärven kaupunki
Pukkilan kunta
Punkalaitumen kunta
Puolangan kunta
Puolustusministeriö
Puumalan kunta
Pyhtään kunta
Pyhäjoen kunta
Pyhäjärven kaupunki
Pyhännän kunta
Pyhärannan kunta
Päijät-Hämeen hyvinvointialue
Päijät-Hämeen liitto
Pälkäneen kunta
Pöytyän kunta
Raahen kaupunki
Raaseporin kaupunki
Raision kaupunki
Rantasalmen kunta
Ranuan kunta
Rauman kaupunki
Rautalammin kunta
Rautavaaran kunta
Rautjärven kunta
Reisjärven kunta
Riihimäen kaupunki
Ristijärven kunta
Rovaniemen kaupunki
Ruokolahden kunta
Ruoveden kunta
Ruskon kunta
Rääkkylän kunta
Saarijärven kaupunki
Sallan kunta
Salon kaupunki

Sastamalan kaupunki
Satakunnan ELY-keskus
Satakunnan hyvinvointialue
Satakuntaliitto
Sauvon kunta
Savitaipaleen kunta
Savonlinnan kaupunki
Savukosken kunta
Seinäjoen kaupunki
Sievin kunta
Siikaisten kunta
Siikajoen kunta
Siikalatvan kunta
Siilinjärven kunta
Simon kunta
Sipoon kunta
Sisäministeriö
Siuntion kunta
Sodankylän kunta
Soinin kunta
Someron kaupunki
Sonkajärven kunta
Sosiaali- ja terveysministeriö
Sotkamon kunta
Sulkavan kunta
Suomen Kuntaliitto ry
Suomussalmen kunta
Suonenjoen kaupunki
Sysmän kunta
Säkylän kunta
Taipalsaaren kunta
Taivalkosken kunta
Taivassalon kunta
Tammelan kunta
Tampereen kaupunki
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos
Tervolan kunta
Tervon kunta
Teuvan kunta
Tohmajärven kunta
Toholammin kunta
Toivakan kunta
Tornion kaupunki
Turun kaupunki
Tuusniemen kunta
Tuusulan kunta
Tyrnävän kunta
Työ- ja elinkeinoministeriö
Ulkoministeriö
Uvilan kaupunki
Urjalan kunta

Utajärven kunta
Utsjoen kunta
Uudenkaarlepyyn kaupunki
Uudenkaupungin kaupunki
Uudenmaan ELY-keskus
Uudenmaan liitto
Uuraisten kunta
Vaalán kunta
Vaasan kaupunki
Valkeakosken kaupunki
Valtioneuvoston kanslia
Valtiontalouden tarkastusvirasto
Valtiovarainministeriö
Vantaan ja Keravan hyvinvointialue
Vantaan kaupunki
Varkauden kaupunki
Varsinais-Suomen ELY-keskus
Varsinais-Suomen hyvinvointialue
Varsinais-Suomen liitto
Vehmaan kunta
Vesannon kunta
Vesilahden kunta
Vetelin kunta
Vieremän kunta
Vihdin kunta
Viitasaaren kaupunki
Vimpelin kunta
Virolahden kunta
Virtain kaupunki
Vöyrin kunta
Ylitornion kunta
Ylivieskan kaupunki
Ylöjärven kaupunki
Ympäristöministeriö
Ypäjän kunta
Ähtärin kaupunki
Äänekosken kaupunki

Lausunnonantajan lausunto

Ohje lausunnonantajalle. Lausunnossa pyydetään kohdistamaan lausunnon antajan näkemys säännösehdoiksiin jaoteltuna alla olevasti.

Ehdotettu hyvinvointialuejakolaki (1 lakiehdotus)

Ehdotettu maakuntajakolaki (2 lakiehdotus)

Ehdotetut muutokset hyvinvointialuelain 27 §:ään ja 87 §:ään

Muut huomiot esityksestä

Leppänen Pasi
Valtiovarainministeriö

Kuittinen Mervi
Valtiovarainministeriö

LUONNOS

Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi hyvinvointialue- ja maakuntajakolakia. Hyvinvointialue- ja maakuntajakolain nimike ehdotetaan muutettavaksi hyvinvointialuejakolaiksi. Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi maakuntajakolaki. Hyvinvointialuejakolaissa ei enää säädettäisi maakuntajaosta eikä maakuntajaon muuttumisesta hyvinvointialuejaon muutosten seurauksena. Lakiin lisättäisiin säännökset hyvinvointialueen jakamista koskevasta taloudellisesta selvityksestä. Lakiin tehtäisiin myös eräitä muita muutoksia. Uudessa maakuntajakolaissa säädettäisiin maakuntajaon perusteista ja sen muuttamisen edellytyksistä, vireillepanosta ja valmistelusta. Hyvinvointialuejakoa ja maakuntajakoa, niiden perusteita tai hyvinvointialueen muuttamisen edellytyksiä ei esitettäisi muutettavaksi. Hyvinvointialueesta annettuun lakiin sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaannpanosta annettuun lakiin tehtäisiin esityksestä johtuvat teknisluonteiset tarkistukset.

Lisäksi hyvinvointialueesta annetun lain valtuustoryhmän toiminnan tukemista ja luottamushenkilöiden palkkioita ja korvauksia koskeviin säännöksiin ehdotetaan täsmennyksiä.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	4
1 Asian tausta ja valmistelu	4
1.1 Tausta	4
2 Nykytila ja sen arviointi.....	4
2.1 Maakuntajako ja hyvinvointialuejako	4
2.2 Valtuustoryhmien tukeminen ja luottamushenkilöiden palkkiot.....	7
2.3 Nykytilan arviointi	11
2.3.1 Maakuntajako ja hyvinvointialuejako	11
2.3.2 Valtuustoryhmien tukeminen ja luottamushenkilöiden palkkiot.....	12
2.4 Valmistelu	12
3 Tavoitteet	12
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	13
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	13
4.2 Pääasialliset vaikutukset.....	14
4.2.1 Hyvinvointialuejako ja maakuntajako.....	14
4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	14
4.2.2.1 Hyvinvointialuejako ja maakuntajako.....	14
4.2.2.2 Valtuustoryhmien tukeminen ja luottamushenkilöiden palkkiot.....	15
4.2.3 Taloudelliset vaikutukset	15
4.2.3.1 Valtuustoryhmien tukeminen ja luottamushenkilöiden palkkiot.....	15
4.2.3.2 Vaikutukset hyvinvointialueiden rahoitukseen	15
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	16
6 Lausuntopalaute	16
7 Säännöskohtaiset perustelut	16
7.1 Hyvinvointialue- ja maakuntajakolaki	16
7.2 Maakuntajakolaki.....	19
7.3 Laki hyvinvointialueesta	22
7.4 Laki sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaantulosta	23
8 Voimaantulo	23
9 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	23
LAKIEHDOTUS	26
hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttamisesta	26
Maakuntajakolaki.....	30
hyvinvointialueesta	32
sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaantulosta annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta.....	33
LIITE	35
RINNAKKAISTEKSTIT	35
hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttamisesta	35
hyvinvointialueesta	42
sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaantulosta annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta.....	45

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Hyvinvointialueet julkisoikeudellisina yhteisöinä perustettiin 1.7.2021, ja niille siirtyi järjestämisvastuu sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista sekä pelastustoimesta vuoden 2023 alusta, Hyvinvointialueiden perustamiseen liittyen säädettiin myös niiden muuttamista koskeva hyvinvointialue- ja maakuntajakolaki (614/2021). Lailla kumottiin tuolloin voimassa ollut maakuntajakolaki (1159/1997). Hyvinvointialue- ja maakuntalain mukaan Suomi jakaantuu maakuntiin, sekä hyvinvointialueisiin. Hyvinvointialueen muuttaminen muuttaa maakuntajakoa hyvinvointialueen tai hyvinvointialueiden muutosta vastaavasti. Maakuntajako on aluejakoja koskeva perusjako, johon pohjautuvat siten kuin niistä erikseen tarkemmin säädetään usean valtion viranomaisen ja oikeuslaitoksen toimialueet sekä eduskuntavaalien vaalipiirit. Maakuntajakoon pohjautuvat myös maakunnan liittojen toimialueet sekä alueiden käytön ja aluekehityksen suunnittelutehtävät. Perustuslain 122 §:ssä säädetään hallinnollisista jaotuksista. Hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Kuntajaon perusteista säädetään lailla.

Hyvinvointialue on julkisoikeudellinen yhteisö, jolla on alueellaan itsehallinto siten kuin siitä säädetään hyvinvointialueesta annetussa laissa (611/2021). Hyvinvointialuelakia sovelletaan hyvinvointialueen hallinnon ja talouden järjestämiseen sekä hyvinvointialueen toimintaan. Laissa on säännökset muun muassa luottamushenkilöiden taloudellisista etuuksista, palkkioista ja korvauksista. Esityksellä selkeytettäisiin hyvinvointialuejakoa ja maakuntajakoa koskevaa sääntelyä sekä hyvinvointialueen luottamushenkilöiden päätöksenteon tukemista sekä kokouspalkkioita koskevaa sääntelyä. Esityksellä toteutettaisiin hallituksen päätös, jonka mukaan päätöksenteon tehokkuutta hyvinvointialueilla lisätään rajoittamalla pysyvästi valtion rahoituksen käyttöä 5 miljoonalla eurolla ryhmärahojen ja kokouspalkkioiden kustannuksiin.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Maakuntajako ja hyvinvointialuejako

Maakuntajaon ja hyvinvointialuejaon muutoksista säädetään hyvinvointialue- ja maakuntajakolaissa (614/2021). Lain 1 §:n sääntelyllä on liitetty maakunnan ja hyvinvointialueen alueet toisiinsa, poikkeuksen muodostaa Uusimaa, jossa maakunnassa voi olla useampi hyvinvointialue. Voimassa olevista aluejaosta säädetään sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaantulosta (616/2021, jäljempänä myös voimaantulolaki) annetun lain 6 ja 7 §:ssä.

Aluejaon muuttamisesta on säädetty hyvinvointi- ja maakuntajakolaissa siten, että laissa on säännökset hyvinvointialueen muuttamisesta. Lisäksi säädetään, että hyvinvointialueen muuttaminen muuttaa maakuntajakoa hyvinvointialueen muutosta vastaavalla tavalla. Lain 2 luvussa on säädökset hyvinvointialuejaon muuttamisesta ja muuttamisen edellytyksistä. Muuttamisen edellytykset liittyvät hyvinvointialueiden toiminnallisiin ja taloudellisiin edellytyksiin vastata palvelujen järjestämisestä ja tuottamisesta sekä hyvinvointialueiden asukkaiden palveluihin ja elinolosuhteisiin. Maakuntajakoon liittyviä perusteita ja erillisiä edellytyksiä maakuntajaon muuttamiselle ole säädetty. Käytännössä voimassa oleva sääntely sitoo maakuntajaon ja hyvinvointialuejaon toisiinsa.

Voimaannpanolailla kumotun maakuntajakolain 1 §:n mukaan alueiden kehittämistä ja alueiden käytön suunnittelua varten maa jaetaan maakuntiin. Pykälässä säädettiin lisäksi, että maakunnaksi määrätään alue, johon kuuluvat kunnat muodostavat toiminnallisesti ja taloudellisesti sekä alueen suunnittelun kannalta tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. Pykälän säännöskohtaisten perustelujen mukaan maakunnan tulisi muodostaa tältä pohjalta mahdollisimman yhtenäinen alue, jonka väestöllä on yhteinen kulttuuri ja intressiympäristö. Maakunnan alueen määräämisessä käytettävät keskeiset kriteerit olisivat asiointi- ja palveluyhteydet, työssäkäyntiliikenne, kuntien yhteistoiminta, laaja-alueisiin kuntayhtymiin kuuluminen, elinkeinoelämän yhteydet, yhdistystoiminta-alueet sekä kulttuuri- ja historialliset perinteet. (HE 167/1997). Pykälän 2 momentin mukaan valtioneuvosto päätti maakuntien lukumäärän, alueet ja nimet asianomaisia maakuntien liittoja ja kuntia kuultuaan. Ennen esittelyä valtioneuvostolle asiasta oli pyydettyä alueiden käytön suunnittelusta vastaavan ministeriön lausunto. Pykälän 3 momentissa säädettiin, että valtion aluehallintoviranomaisten toimialueiden tulee, jollei erityisistä syistä muuta johdu, perustua maakuntajakoon niin, että toimialue muodostuu yhdestä tai useammasta maakunnasta. Valtioneuvosto antaa tarvittaessa tarkempia säännöksiä valtion aluehallintoviranomaisten toimialueiden yhtenäistämisestä.

Hyvinvointialue- ja maakuntajakolain 3 §:ssä säädetään maakuntajaon vaikutuksista valtion hallintoon. Valtion viranomaisten toimialueiden tulee, jollei erityisistä syistä muuta johdu, perustua maakuntajakoon niin, että viranomaisen toimialue muodostuu yhdestä tai useammasta maakunnasta taikka, jos toimialue on pienempi kuin maakunta niin, että viranomaisen toimialue on kokonaisuudessaan yhden maakunnan alueella. Maakuntajaon merkitys valtionhallinnon aluejakojen perustana on keskeinen. Perustuslain (731/1999) 122 § mukaan hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Tätä perustuslain säännöstä toteutetaan käytännössä maakuntajaon kautta ja sen merkityksellä valtion viranomaisten toimialueiden muodostamisessa.

Edellä tarkoitettuja valtion viranomaisia ovat poliisilaitokset, aluehallintovirastot sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset. Muita julkishallinnon tai julkisoikeudellisia toimijoita, joiden toiminta on organisoitu maantieteellisesti maakuntajaon perusteella ovat muun muassa puolustusvoimien aluetoimistot, Metsäkeskuksen maakunnalliset metsäneuvostot sekä Kansaneläkelaitoksen asiakaspalveluyksiköt. Käräjäoikeuksien ja hovioikeuksien tuomiopiirit noudattava maakuntajakoa lukuun ottamatta Pyhtään kunnan aluetta. Hallinto-oikeuksien tuomiopiirit perustuvat maakuntajakoon.

Poliisilaitosten toimialueista säädetään valtioneuvoston asetuksella poliisilaitosten toimialueista (365/2022). Uudellamaalla alue on maakuntaa pienempi ja näissä alueista säädetään kuntaluettelona ja muualla Suomessa alueet määritellään maakuntina. Maakuntajaon muutos vaikuttaa maakuntina määritelyihin aluejakoihin suoraan ilman eri päätöksentekoa.

Aluehallintovirastojen toimialueista säädetään valtioneuvoston asetuksella aluehallintovirastoista (906/2009). Toimialueet määritellään maakuntina ja maakuntajaon muutokset vaikuttavat suoraan aluejakoon ilman eri päätöksentekoa.

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten toimialueista säädetään valtioneuvoston asetuksella elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista (910/2009). Toimialueet määritellään maakuntina ja maakuntajaon muutokset vaikuttavat suoraan aluejakoon ilman eri päätöksentekoa.

Hallinto-oikeuksien tuomiopiireistä säädetään valtioneuvoston asetuksella hallinto-oikeuksien sijaintipaikoista ja tuomiopiireistä (865/2016). Hallinto-oikeuksien tuomiopiirit määräytyvät maakuntien aluejaon mukaisesti siten, että yhteen tuomiopiiriin voi kuulua yksi tai useampia

maakuntia. Eräiden asiaryhmien oikeuskäsittely on kuitenkin keskitetty vain yhteen tai muutama hallinto-oikeuteen. Koska tuomiopiirit määritellään maakuntina, maakuntajaon muutokset vaikuttavat suoraan tuomiopiireihin.

Käräjäoikeuksien tuomiopiireistä säädetään valtioneuvoston asetuksella käräjäoikeuksien tuomiopiireistä (1021/2017). Uudenmaan ja Pyhtään alueilla jako määritellään kuntaluettelona ja muualla maassa maakuntina. Suurimmassa osassa maata maakuntajaon muutokset vaikuttavat suoraan aluejakoon ilman eri päätöksentekoa. Hovioikeuksien tuomiopiirit muodostuvat kerrannaisina käräjäoikeuksien tuomiopiireistä.

Vaalilain 5 §:ssä säädetään vaalipiireistä eduskuntavaaleissa. Eduskuntavaaleja varten maa on jaettu maakuntajaon pohjalta säännöksen mukaisesti vaalipiireihin. Käytännössä myös eduskuntavaalien vaalipiirit muodostuvat maakuntajaon pohjalta.

Maakuntajako vaikuttaa maakunnan liittojen ja kuntien tehtäviin, koska maakuntajako toimii maakunnan liittojen toimialuejakona, jolla maakunnan liitot hoitavat alueen suunnittelua ja aluekehitystä.

Alueidenkäyttölaissa (132/1999) säädetään maakunnan liiton tehtävänä olevan maakunnan suunnittelu sekä merialuesuunnittelu. Maakunnan suunnitteluun mainitun lain 25 §:n mukaan maakuntasuunnitelma, muuta alueiden käytön suunnittelua ohjaava maakuntakaava ja alueellinen kehittämisohjelma. Alueellisesta kehittämisohjelmasta säädetään erikseen. Maakunnan suunnittelussa otetaan huomioon valtakunnalliset tavoitteet sovittaen ne yhteen alueiden käyttöön liittyvien maakunnallisten ja paikallisten tavoitteiden kanssa. Maakuntasuunnitelmassa osoitetaan maakunnan tavoiteltu kehitys. Maakuntakaavassa esitetään alueiden käytön ja yhdyskuntarakenteen periaatteet ja osoitetaan maakunnan kehittämisen kannalta tarpeellisia alueita. Aluevarauksia osoitetaan vain siltä osin ja sillä tarkkuudella kuin alueiden käyttöä koskevien valtakunnallisten tai maakunnallisten tavoitteiden kannalta taikka useamman kuin yhden kunnan alueiden käytön yhteen sovittamiseksi on tarpeen. Lain 26 §:n mukaan maakuntakaavan laatimisesta ja muusta maakunnan suunnittelusta huolehtii kuntayhtymä (maakunnan liitto), jossa alueen kuntien on oltava jäseninä. Maakuntajaosta säädetään erikseen.

Alueiden kehittämisestä ja Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan toimeenpanosta annetussa laissa (756/2021) säädetään kansallisen aluepolitiikan ja Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan toimeenpanosta ja yhteensovittamisesta. Laissa tarkoitetaan alueella hyvinvointialue- ja maakuntajakolaissa (614/2021) tarkoitettujen maakuntien alueita lukuun ottamatta Ahvenanmaan maakuntaa. Laissa säädetään alueiden kehittämisestä ja kehittämisen tavoitteista. Lain 7 §:n mukaan jokaisessa hyvinvointialue- ja maakuntajakolaissa tarkoitettussa maakunnassa on oltava maakunnan liitto. Alueen kuntien on oltava alueensa maakunnan liiton jäseniä. Maakunnan liitto on kuntalain (410/2015) 55 §:ssä tarkoitettu kuntayhtymä. Mainitun pykälän 1 momentissa säädetyistä poiketen maakunnan liiton nimessä ei tarvitse mainita sanaa kuntayhtymä. Maakunnan liiton ylimmän päättävän toimielimen jäsenten tulee olla jäsenkuntien valtuutettuja. Edustettuina olevien ryhmien ääniosuuksien tulee mainittuun toimielimeen valittaessa vastata jäsenkuntien valtuustoissa edustettuina olevien eri ryhmien kuntavaaleissa saamaa ääniosuutta maakunnan alueella vaalilaissa (714/1998) säädetyin suhteellisuusperiaatteen mukaisesti. Jokaisella jäsenkunnalla tulee olla vähintään yksi edustaja mainitussa toimielimessä. Maakunnan liiton muiden toimielinten kokoonpanosta säädetään kuntalain 58 §:n 3 momentissa.

Hyvinvointialueet perustettiin maakuntajaon pohjalta, joten niidenkin pohja on maakuntajaossa. Sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaannpanosta annetun lain 7 §:ssä säädetään hyvinvointialueiden

nimet ja alueet, siten että hyvinvointialue muodostuu asianomaisen maakunnan kunnista. Sen lisäksi pykälässä säädetään Uudenmaan maakunnan osalta Uudenmaan neljästä hyvinvointialueesta.

Maakuntajako on toiminut valtion aluejakojen pohjana, johon muita aluejakoja on yhdistetty 1990-luvun jälkipuoliskolta lähtien. Se on ollut suhteellisen pysyvä aluejako, koska sen muutuskriteerit olivat aikaisemmassa maakuntajakolaissa (1159/1997) hitaasti muuttuvia ja eivät liittyneet suoraan minkään organisaation ominaisuuksiin tai toimintaedellytyksiin. Maakunnan alueen määrittämisessä käytetyt keskeiset kriteerit olivat asiointi- ja palveluyhteydet, työssäkäyntiliikenne, kuntien yhteistoiminta, laaja-alueisiin kuntayhtymiin kuuluminen, elinkeinoelämän yhteydet, yhdistystoiminta-alueet sekä kulttuuri- ja historialliset perinteet. Näiden tekijöiden katsottiin kuvaavan toiminnallisesti, taloudellisesti ja alueen suunnittelun kannalta tarkoituksenmukaista kokonaisuutta.

Maakuntajaon muutoksia on tehty melko harvoin ja jako on ollut vakiintunut peruste valtion virastojen aluejaoille ja muille aluejaoille. Suurin yksittäinen muutos maakuntajaossa oli Itä-Uudenmaan maakunnan liittäminen Uudenmaan maakuntaan 1.1.2011. Muutoin muutokset ovat olleet yksittäisten kuntien siirtämisiä maakunnasta toiseen. Useampia yksittäisen kunnan siirtämisiä maakunnasta toiseen tuli voimaan 1.1.2021, jolloin Heinävesi, Joroinen, Iitti, Kuhmoinen ja Isokyrö siirrettiin maakunnasta toiseen. Lisäksi maakuntarajat ovat muuttuneet kuntaliitosten kautta. Voimassa olevaa hyvinvointialue- ja maakuntajakolakea ei ole sovellettu kertaakaan aluejaon muuttamiseksi.

Maakuntajaolla on merkitystä myös tilastoluokituksiin. Maakuntaluokitus on kansallisiin tarpeisiin laadittu luokitus. Suomessa alueluokitukset ja tukialueet ovat perustuneet muiden kriteerien lisäksi osin maakuntajakoon. NUTS on Euroopan tilastovirasto Eurostatin alueluokitus. Se määrittää Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa 1059/2003. Asetuksen mukaan luokitusta tarkistetaan enintään kerran kolmessa vuodessa. Viimeisintä, vuonna 2022 annettua asetusta (Komission asetus 2023/674) sovelletaan Eurostatille toimitettavissa tilastoissa 1.1.2024 alkaen. Suomen alueista voidaan Euroopan unionin alueluokitusjärjestelmässä muodostaa kolme NUTS-tasoa, kuten kaikkien muidenkin EU-maiden alueista. NUTS alueiden määrittelyssä tulee asetuksen mukaan suosia hallinnollisia alueita ja muuten maantieteellisesti määriteltäviä alueita. Valtioneuvoston asetus alueiden kehittämisestä ja Euroopan unionin alue- ja rakennepoliittikan toimeenpanosta annetussa laissa tarkoitetuista tukialueista vuosina 2022–2027 määrittää Suomen I ja II -tukialueet. Asetus (467/2022) tuli voimaan 22.6.2022.

2.2 Valtuustoryhmien tukeminen ja luottamushenkilöiden palkkiot

Hyvinvointialuelain 27 §:ssä säädetään valtuustoryhmästä ja sen toiminnan tukemisesta. Pykälän 1 momentin mukaan valtuustotyöskentelyä varten valtuutetut voivat muodostaa valtuustoryhmiä. Valtuustoryhmän voi muodostaa yksikin valtuutettu. Pykälän 2 momentin mukaan valtuustoryhmien toimintaedellytyksien parantamiseksi hyvinvointialue voi taloudellisesti tukea valtuustoryhmien sisäistä toimintaa sekä toimenpiteitä, joilla valtuustoryhmät edistävät hyvinvointialueen asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Tukea myönnettäessä on yksilöitävä tuen käyttötarkoitus. Tuen määrä valtuustoryhmittäin on ilmoitettava hyvinvointialueen tilinpäätöksessä.

Pykälän säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että pykälä vastaa kuntalain sääntelyä valtuustoryhmistä ja niiden toiminnan tukemisesta. Myös aluevaltuustossa valtuutettujen organisoituminen valtuustoryhmiin on perusteltua asioiden valmistelun ja päätöksenteon kannalta. Valtuustoryhmä ei ole hyvinvointialueen toimielin eikä sille siten voida antaa hallintosäännöllä tai lailla omaa toimivaltaa tai tehtäviä. Sen toiminta ja työskentely eivät myöskään ole

hallintomenettelyä, johon esteellisyysääntely ulottuisi. Tarkemmat säännökset valtuustoryhmistä annetaan hallintosäännössä (HE 241/2020 vp.)

Hyvinvointialuelain 95 §:n mukaan hallintosäännössä annetaan tarpeelliset määräykset valtuutettujen valtuustotyöskentelyä varten muodostamista valtuustoryhmistä. Valtuustoryhmän sisäisestä työskentelystä ja päätöksenteosta ei ole laissa säännöksiä. Valtuustoryhmä toimii käytännössä sisäisten hyväksyntiensä menettelysääntöjen mukaan.

Kuntalakiin lisättiin vuonna 2006 valtuustoryhmien tukemista koskeva sääntely. Sääntelyyn johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 8/2006) todettiin, että valtuustoryhmien toiminta on kunnissa tärkeää. Lisäksi todettiin, että oikeuskäytännön perusteella kunnallinen puoluetuki on kielletty. Kunnat olivat kuitenkin voineet antaa valtuustoryhmien käyttöön esimerkiksi tiloja ja tietoyhteyksiä. Oikeuskäytännön perusteella todettiin kuitenkin olleen epäselvää, millä muilla tavoilla kunta voi tukea valtuustoryhmien toimintaa. Pykälän säännöskohtaisten perustelujen mukaan kunta voi tukea valtuustoryhmien toimintaa. Tukea voitaisiin sekä valtuustoryhmän sisäisen toiminnan järjestämistä ja kehittämistä että sellaista toimintaa, joka suuntautuu kunnan asukkaisiin. Sisäistä toimintaa voitaisiin tukea esimerkiksi antamalla ryhmän käyttöön kunnan tiloja, sihteeriapua, tietoyhteyksiä ja laitteita sekä avustamalla luottamushenkilöiden koulutusta tai tilaisuuksien järjestämistä. Kunta voisi avustaa vastaavaa toimintaa, jos valtuustoryhmä haluaisi järjestää toiminnan itse. Tukea voitaisiin myöntää esimerkiksi kokouspaikan vuokraan. Kunnan asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistävillä toimenpiteillä tarkoitettaisiin esimerkiksi keskustelutilaisuuksia sekä tiedottamistoimintaa. Tukea ei voitaisi myöntää yksittäisen luottamushenkilön vaalitilaisuuksiin, mutta avustus voitaisiin myöntää ryhmän ennen vaaleja järjestämään keskustelutilaisuuteen.

Tukea ei voitaisi myöntää vuosittaisena kokonaissummana, vaan tuki voitaisiin myöntää vain erikseen yksilöityjen kustannuksien kattamiseen. Valtuustoryhmä ei siten voisi itse päättää, miten se käyttää sille maksettavan tuen, vaan päätösvalta kuuluisi kunnalle. Kysymys ei ole siten kunnallisesta puoluetuesta. Tukea voidaan myöntää niin puolueiden kuin puolueiden ulkopuolisten muodostamille valtuustoryhmille. Koska yksikin henkilö voi muodostaa valtuustoryhmän, tuki voidaan myöntää myös yhden valtuutetun muodostamalle valtuustoryhmälle. Yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti kunnan olisi myönnettävä tuki yhtäläisin perustein kaikille valtuustoryhmille. Tuen myöntäminen ei välttämättä edellyttäisi, että tuki jaettaisiin valtuutettujen lukumäärän mukaisesti tai että kaikkia ryhmiä tulisi tukea saman määräisenä. Tukea myönnettäessä voidaan ottaa huomioon ryhmän toiminta ja tilaisuuksien luonne. Voimassa olevaa sääntelyä täydennettiin vuonna 2014 siten, että valtuustoryhmille osoitetun tuen määrä oli ilmoitettava kunnan tilinpäätöksessä valtuustoryhmittäin (HE 268/2014 vp.)

Kuntia koskevassa oikeuskirjallisuudessa on käsitelty hyvinvointialuelain 27 §:ää vastaavaa kuntalain (410/2015) 19 §:n sääntelyä (Harjula-Prättälä Kuntalaki- taustaa ja tulkinnot). Oikeuskirjallisuuden mukaan mahdollisuudet valtuustoryhmien toiminnan tukemiseen ovat olleet rajalliset ennen kaikkea oikeuskäytännön tiukan suhtautumisen vuoksi. Tukemista oli pidetty pitkään kunnan toimialaan kuulumattomana puolue toiminnan tukemisena. Oikeuskäytännössä on esimerkiksi katsottu, etteivät kunnat ole voineet tukea valtuustoryhmien toimintaa antamalla määrärahoja niiden sihteerin palkkaamiseen (KHO 1975 II 16) eikä valtuustoryhmien kokouspalkkioihin tai koulutukseen (KHO 1980 I 310). Oikeuskirjallisuuden mukaan tilojen ja tietotekniikan antaminen valtuustoryhmien käyttöön oli katsottu kuuluvan kunnan toimialaan. Oikeuskirjallisuuden mukaan nimenomaisella säännöksellä, joka oli jo vuoden 1995 kuntalaissa, pyritään selvittämään tukemisen pelisääntöjä. Säännöksen mukaan kunta voi tukea valtuustoryhmien toimintaa sekä toimenpiteitä, joilla valtuustoryhmät edistävät kunnan asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Tukea voidaan antaa sekä valtuustoryhmän sisäisen toiminnan järjestämiseen ja kehittämiseen että sellaiseen toimintaan, joka suuntautuu kunnan

asukkaisiin. Myös rahallista tukea valtuustoryhmille on myönnettävä erikseen yksilöityjen kustannusten kattamiseen. Tämä voi tarkoittaa sitä, ettei tukea voida myöntää vuosittaisena kokonaissummana. Koska tuen tarkoitus on yksilöitävä, valtuustoryhmä ei itse voi päättää, miten se käyttää tuen, vaan päätösvalta kuuluu kunnalle. Sääntelytavassa olennaista on, että tuolla tavoin myönnettyssä tuessa ei ole kysymys kunnallisesta puoluetuesta, johon oikeuskäytäntö on suhtautunut kielteisesti. Koska kysymys on yksilöidystä käyttötarkoituksesta, järjestelmään kuuluu myös tuen käytön valvonta eli tilitysvetvollisuus. (Harjulä-Prättälä, s. 260 - 261)

Hyvinvointialueiden vuoden 2024 tilinpäätöstietojen perustella tuen määrä on ollut 4,8 miljoonaa euroa ja vuonna 2023 5,7 miljoonaa euroa. Tiedot raportoidaan hyvinvointialueen tilinpäätöksen liitetiedoissa.

Valtioneuvoston asetuksen hyvinvointialueen tilinpäätöksessä esitettävistä tiedoista (729/2021) mukaan tilinpäätöksen liitetiedoissa tulee olla valtuustoryhmien toimintaedellytysten tukemiseksi annetut tuet valtuustoryhmittäin eriteltyinä.

Sitran vuonna 2025 julkaistun selvityksen mukaan nämä kustannukset vaihtelivat merkittävästi hyvinvointialueiden välillä olleen 1-35 % niin kutsutusta demokratiabudjetista. Tutkimuksen mukaan valtaosalla hyvinvointialueista suurimman osuuden demokratiabudjetista muodostivat luottamushenkilöiden kokouspalkkiot. Kaikki alueet huomioiden kokouspalkkioiden osuus oli keskimäärin 33 % kaikista ao. kustannuksista. Niin kutsuttu ryhmäraha ja luottamushenkilöiden vuosipalkkiot muodostivat kumpikin keskimäärin noin viidenneksen asianomaisista kustannuksista. Tutkimuksen mukaan monessa tutkimuksessa suoritetussa haastattelussa pohdittiin, onko ryhmärahalla todellista vaikutusta aluedemokratian edistämiseen. Lisäksi todettiin, että ryhmärahan käyttöä ei juurikaan valvota, ja puolueet hyödyntävät sitä hyvin erilaisiin tarkoituksiin. Tutkimuksen mukaan demokratian kustannukset ovat vain pieni osa hyvinvointialueiden kokonaiskuluista. (Mitä demokratia maksaa hyvinvointialueilla, Sitran selvityksiä 245).

Valtuustoryhmää ja sen toiminnan tukemista koskevan sääntelyn on katsottu olevan tarpeen hyvinvointialueiden poliittisen johtamisen kannalta sekä luottamushenkilöiden päätöksenteon tukemisen mahdollistamiseksi ja tuen läpinäkyväksi tekemisen vuoksi. Sääntelyä on kuitenkin tarpeen selkiyttää tuen käyttötarkoituksen yksilöimisen osalta sekä raportoinnin osalta. Valtuustoryhmien toiminnan käytännön edellytyksiä on tarkoituksenmukaista tukea, mutta tuen käytön tulee hyvinvointialueen päätösten mukaista ja paremmin läpinäkyvää. Hyvinvointialueen asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia edistetään erityisesti muun hyvinvointialuelain sääntelyn nojalla.

Hyvinvointialuelain 5 luvussa säädetään hyvinvointialueen asukkaiden osallistumisoikeudesta. Luku sisältää säännökset äänioikeudesta aluevaaleissa ja äänestys-oikeus hyvinvointialueen kansanäänestyksessä (28 §), osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista (29 §), aloiteoikeudesta (30 §), hyvinvointialueen kansanäänestyksestä (31 §), hyvinvointialueen vaikuttamistoimielmistä (32 §), kansalliskielilautakunnasta ja saamen kielen lautakunnasta (33 §) sekä viestinnästä (34 §).

Hyvinvointialuelain 29 §:n mukaan hyvinvointialueen asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa hyvinvointialueen toimintaan. Aluevaltuuston on pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksista ja menetelmistä.

Pykälän esimerkkiluettelon mukaan osallistumista ja vaikuttamista voidaan edistää erityisesti:

- 1) järjestämällä keskustelu- ja kuulemistilaisuuksia sekä asukasraateja;

- 2) selvittämällä asukkaiden ja hyvinvointialueella säännönmukaisesti tai pitempiaikaisesti asuvien tai oleskelevien palvelujen käyttäjien mielipiteitä ennen päätöksentekoa;
- 3) valitsemalla palvelujen käyttäjien edustajia hyvinvointialueen toimielimiin;
- 4) suunnittelemalla ja kehittämällä palveluja yhdessä palvelujen käyttäjien kanssa;
- 5) järjestämällä mahdollisuuksia osallistua hyvinvointialueen talouden suunnitteluun;
- 6) tukemalla asukkaiden sekä järjestöjen ja muiden yhteisöjen oma-aloitteista asioiden suunnittelua ja valmistelua.

Hyvinvointialuestrategiassa tulee hyvinvointialuelain 41 §:n mukaan ottaa huomioon muun muassa asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet.

Hyvinvointialuelain 87 §:ssä säädetään palkkioista ja korvauksista. Luottamushenkilölle maksetaan:

1) kokouspalkkiota; 2) korvausta ansionmenetyksestä ja kustannuksista, joita luottamustoimen vuoksi aiheutuu sijaisen palkkaamisesta, lastenhoidon järjestämisestä tai muusta vastaavasta syystä; 3) matkakustannusten korvausta ja päivärahaa. Luottamushenkilölle voidaan myös maksaa palkkiota määräajalta sekä muita erillispalkkioita. Hyvinvointialue voi luottamushenkilöltä saadun valtuutuksen perusteella periä tälle maksetusta palkkiosta tuloverolain (1535/1992) 31 §:n 1 momentin 5 kohdassa tarkoitetun luottamushenkilömaksun, jonka hyvinvointialue tilittää puolueelle tai puolueyhdistykselle. Perittyjen luottamushenkilömaksujen määrä on ilmoitettava hyvinvointialueen tilinpäätöksessä.

Säännöskohtaisissa perusteluissa (HE 241/2020 vp.) todetaan aluevaltuuston tehtäviin kuuluvan päättäminen luottamushenkilöiden taloudellisten etuuksien perusteista. Luottamushenkilöllä on oikeus saada luottamustoimen hoitamisesta palkkiota sekä korvausta aiheutuneista kustannuksista. Korvausten ei tarvitsisi olla täysimääräisiä. Palkkioiden osalta todetaan, että luottamushenkilölle olisi maksettava kokouspalkkiota hyvinvointialueen toimielinten kokouksiin osallistumisesta. Luottamushenkilö olisi oikeutettu kokouspalkkioon myös, mikäli toimielimen päätöksenteko tapahtuu lain 104 §:n mukaisessa sähköisessä kokouksessa tai lain 105 §:n mukaisessa sähköisessä päätöksentekomenettelyssä. Eri toimielinten kokouspalkkiot voisivat olla erisuuruisia ja puheenjohtajalle voitaisiin maksaa suurempi kokouspalkkio kuin muille toimielimen jäsenille.

Säännöskohtaisten perustelujen mukaan ansionmenetyksenä korvattaisiin vain todellinen luottamustoimen vuoksi menetetty ansio. Ansionmenetyksen korvausta ei siten voitaisi maksaa, jos luottamustointa olisi hoidettu vuosiloman tai vapaapäivän aikana. Ansionmenetyskorvaukseen oikeutettuja olisivat lähtökohtaisesti kaikki hyvinvointialueen luottamushenkilöt riippumatta siitä, toimisivatko he yksityis sektorilla palkansaajina tai esimerkiksi yksityisyrittäjinä tai julkisen sektorin palveluksessa. Matkakorvausten olisi perustuttava aiheutuneisiin kustannuksiin.

Perustelujen mukaan pykälän 2 momentissa säädettäisiin niistä palkkioista, joita voitaisiin maksaa hyvinvointialueen harkinnan mukaan. Luottamushenkilölle voitaisiin maksaa palkkiota määräajalta, kuten esimerkiksi toimielimen puheenjohtajalle tavanomaisten kokouspalkkioiden lisäksi maksettavat vuosipalkkiot tai kuukausipalkkiot. Luottamushenkilölle voitaisiin myös maksaa erillispalkkioita, joilla tarkoitetaan palkkioita luottamushenkilölle määrätystä erityistehtävistä, esimerkiksi neuvottelusta tai muusta tilaisuudesta, jossa luottamushenkilö edustaa hyvinvointialuetta.

Luottamushenkilöiden palkkioista ei raportoida erikseen hyvinvointialuelain 120 §:ssä säädettyssä raportoinnissa. Edellä mainitun Sitran selvityksen taustatietojen perusteella voidaan arvioida luottamushenkilöiden palkkioiden ja kustannusten korvausten olevan yhteensä noin 16 miljoonaa euroa vuonna 2023.

2.3 Nykytilan arviointi

2.3.1 Maakuntajako ja hyvinvointialuejako

Hyvinvointialuejaolla ja maakuntajaolla on hyvin erilaiset merkitykset ja tavoitteet. Hyvinvointi-aluejako määrittää sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen palvelujen järjestämisen alueellisesti. Samalla jako vaikuttaa myös näiden rahoitukseen, koska rahoituksen kohdentamisen kriteerit määräytyvät näiden alueiden ja niiden väestön ominaisuuksien mukaan. Väestönkehitys, järjestämistavat, olosuhteet, resurssit ja teknologia voivat vaikuttaa siihen, millainen hyvinvointialueiden optimaalinen aluejako kulloinkin on ja aiheuttaa tarvetta aluejakomuutoksille hyvinvointialueilla.

Maakuntajaon merkitys ja tavoitteet ovat merkittävästi yleisempiä kuin hyvinvointialuejaon vastaavat. Maakuntajako ei toimi pohjana vain joillekin toiminnoille vaan se määrittää hyvin erilaisten yhteiskunnan toimintojen aluejakojen perusyksiköitä. Merkittävätkään muutokset jonkin yksittäisen toiminnon edellytyksissä eivät välttämättä merkitse tarvetta muuttaa maakuntajakoa, koska sen muutokset heijastuvat suureen määrään yhteiskunnan muita erilaisia toimintoja.

Koska maakuntajakoa aluejakonsa perusyksikkönä käyttäviä toimintoja ja viranomaisia on runsaasti, maakuntajaon pysyvyys on tärkeä arvo. Maakuntajako on myös keskeinen tekijä toteuttaessa käytännössä perustuslain 122 § mukaisia yhteensopivia aluejakoja. Voimassa olevasta hyvinvointialue- ja maakuntajakolaista puuttuvat maakuntajakoa koskevat omat perusteet ja maakuntajakoa koskevat käytännössä hyvinvointialuejaon perusteet.

Maakuntajaon sitominen yksinomaan sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen aluejaon kriteereihin on ongelmallista, koska nämä perusteet tulevat maakuntajaon kautta määrittelemään myös valtion aluehallinnon, kaavoituksen, aluekehittämisen, tuomioistuinlaitoksen sekä eduskuntavaalien vaaliipiirien alueita. Hyvinvointialuejaon perusteet eivät liity suoraan edellä mainittuihin hallintojaotuksiin sekä alueiden käytön ja aluekehityksen tehtäviin, eivätkä useimmiten sovi määrittämään niitä.

Ongelmallisuus poistuisi, jos hyvinvointialuejaon ja maakuntajaon suhde olisi samankaltainen kuin muidenkin aluejakojen. Tällöin hyvinvointialueet muodostuisivat joko yhdestä tai useammasta kokonaisesta maakunnasta ja Uudellamaalla useampi hyvinvointialue muodostaisi yhden kokonaisen maakunnan alueen. Jotta tähän päästään, tulee aluejakojen nykyinen kytkentä purkaa lainsäädännöstä ja säätää erikseen maakuntajaolle ja sen muuttamiselle perusteet.

Voimassa olevassa hyvinvointialue- ja maakuntajakolaissa ei säädetä myöskään erikseen maakuntajaon muuttamista koskevasta päätöksenteosta tai muuttamisen vireilletulosta.

Hyvinvointialueen muuttamiseen liittyen laissa on eräitä säännöksiä omaisuuden siirtymisestä ja taloudellisesta selvityksestä. Laissa ei säädetä erikseen omaisuuden siirtymisestä hyvinvointialueen jakotilanteissa.

Voimassa olevan lain mukaan valtioneuvoston päätökseen hyvinvointialueen muuttamisesta, maakuntajaon muuttamisesta, hyvinvointialueen muuttamista koskevan esityksen

hylkäämisestä sekä maakuntajaon muuttamista koskevan esityksen hylkäämisestä saa hakea muutosta valittamalla muutoksen kohteena oleva hyvinvointialue ja sen jäsen. Hyvinvointialuelain 3 § mukaan jäsen on henkilö, jonka kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta sijaitsee hyvinvointialueen alueella (hyvinvointialueen asukas); kunta, joka sijaitsee hyvinvointialueen alueella; yhteisö ja säätiö, jonka kotipaikka on hyvinvointialueen alueella olevassa kunnassa; se, joka omistaa tai hallitsee hyvinvointialueen alueella sijaitsevaa kiinteää omaisuutta. Muutoksenhakuun oikeutetuista säättäminen edellä kuvatulla tavalla on ollut perusteltua tilanteessa, jossa hyvinvointialue- ja maakuntajako liittyvät toisiinsa siten, että niistä ei ole voinut päättää erikseen.

2.3.2 Valtuustoryhmien tukeminen ja luottamushenkilöiden palkkiot

Kokouspalkkioita koskevaa hyvinvointialuelain 87 §:n 1 momentin 1 kohtaa on voitu soveltaa hyvinvointialueilla myös muihin kuin toimielimen kokouksiin, minkä vuoksi säännöstä katsotaan olevan tarpeen selkeyttää. Palkkioiden tason määrittämiseksi on myös arvioitava olevan tarpeen kehittää sääntelyä. Hyvinvointialueiden valtuustoryhmien tukemisen kohteiden on havaittu vaihtelevan hyvinvointialueilla suuresti. Lain 27 §:ää on arvioitu olevan tarpeen selkeyttää tuen käyttötarkoituksen ja tuesta raportoinnin osalta. Muutoksen tarkoituksena on säännösperusteisesti lisätä tuen käytön läpinäkyvyyttä.

2.4 Valmistelu

Hallituksen esityksen luonnoksesta järjestettiin lausuntokierros xx.

Lausuntoa pyydettiin ministeriöiltä, kunnilta, maakunnan liitoilta, hyvinvointialueilta, HUS-yhtymältä, korkeimmalta hallinto-oikeudelta, korkeimmalta oikeudelta, aluehallintovirastoilta, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksilta, poliisihallitukselta, Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta, Valtiontalouden tarkastusvirastolta, Suomen Kuntaliitto ry:ltä ja Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy:ltä. Lausuntopyyntö julkaistiin lausuntopalvelu.fi:ssä, ja myös muilla tahoilla oli mahdollisuus antaa lausunto esitysluonnoksesta.

Valtiovarainministeriö sai yhteensä x lausuntoa.

Hallituksen esityksen valmisteluasiakirjat ovat julkisessa palvelussa osoitteessa

<https://vm.fi/hankkeet> .. tunnuksella

Esitys on käsitelty kuntatalouden ja hallinnon neuvottelukunnassa xx sekä hyvinvointialueneuvottelukunnassa xx

3 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on selkeyttää ja eriyttää hyvinvointialuejakoa ja maakuntajakoa koskevaa sääntelyä. Tavoitteena on myös pyrkiä perustuslain 122 §:ssä tarkoitettuihin yhteensopiviin aluejaotuksiin.

Tavoitteena on irrottaa muut aluejaot hyvinvointialuejaon muutoksista, jotka perustuvat hyvinvointialueen tehtäviin liittyviin perusteisiin ja palauttaa maakuntajako ja sen perusteet valtion aluejakojen yhteiseksi perustaksi. Näin hyvinvointialueiden palvelujen toiminnalliset vaatimukset eivät vaikuttaisi jatkossa esimerkiksi poliisipiirien tai elinvoimakusten toimialueiden

määräytymiseen. Maakuntajako olisi myös hyvinvointialueiden alueiden määrittämisessä käytettävä perusjako.

Maakuntajaolle säädettäisiin erikseen perusteet, joihin perustuen maakuntajako olisi yhtenäinen ja kuvastaisi alueen yhteenkuuluvuutta ja yhteisiä ominaisuuksia, perusteet eivät pohjautuisi sosiaali- ja terveydenhuollon tai pelastustoimen toiminnallisiin edellytyksiin.

Hyvinvointialuelakiin esitetyillä muilla muutoksilla on tavoitteena tehostaa hyvinvointialueiden päätöksentekoa.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Hyvinvointialue- ja maakuntajakolain säätelyä selkeytettäisiin siten, että jaoista säädettäisiin erikseen. Hyvinvointialue voisi nykyisestä poiketen muodostua useammasta kokonaisesta maakunnasta. Hyvinvointialue voisi ainoastaan erityisestä syystä poiketa maakuntajaosta.

Ehdotetussa hyvinvointialuejakolaissa säädettäisiin hyvinvointialuejaosta. Säätely vastaisi perusteiltaan voimassa olevaa lakia. Lakiin ehdotettaisiin tehtäväksi eräitä täsmennyksiä. Hyvinvointialueen muuttamisesta tulisi esityksen mukaan päättää vähintään vuotta ennen sen voimaantuloa. Jos hyvinvointialue jaetaan useamman hyvinvointialueen kesken, tulisi esityksen mukaan toimittaa taloudellinen selvitys.

Uudessa maakuntajakolaissa säädettäisiin maakuntajaon perusteista ja maakuntajakoa koskevasta päätöksenteosta ja sen valmistelusta. Maakuntajako toimisi alueiden kehittämisen, alue-suunnittelun ja hallinnon järjestämisen perusaluejakona. Maakunnaksi määrättäisiin alue, jonka kunnat muodostavat toiminnallisesti ja taloudellisesti sekä alueen suunnittelun kannalta tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. Maakuntajakoa voitaisiin muuttaa kuntien, maakunnanliittojen, valtiovarainministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön tai ympäristöministeriön aloitteesta.

Valtion viranomaisten toimialueiden voimassa olevan säätelyn mukaisesti tulisi perustua maakuntajakoon.

Esityksellä ei muuteta hyvinvointialueiden muuttamista koskevaa perusratkaisua, muuttamisen edellytyksiä eikä muuttamista koskevaa menettelyä perusteiltaan.

Muutoksenhausta säädettäisiin molemmissa esitetyissä laeissa erikseen. Säätely säilyisi valituskelpoisuuden osalta ennallaan. Aluejakojen eriyttämisen jälkeen hyvinvointialue ei voisi valittaa maakuntajaon muutoksesta, kuten eivät valtion viranomaisetkaan. Maakuntajakolaissa säädettäisiin valitusoikeudesta maakuntajakoa koskevaan päätökseen siten, että valituksen voisivat maakunnan liitto ja kunta sekä kunnan jäsen.

Hyvinvointialuelain 5 § 2 momentin sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaannpanosta annetun lain (616/2021) 6 §:n 2 momentin ja 7 §:n 2 momentin viittaussäännökset muutettaisiin vastaamaan tämän esityksen mukaisia lakeja. Hyvinvointialueiden aluevaltuustoryhmien tukemista koskevaa 27 §:n 2 momenttia muutettaisiin siten, että valtuustoryhmien toimintaedellytyksien parantamiseksi hyvinvointialue voi taloudellisesti tukea valtuustoryhmien sisäistä toimintaa sekä valtuustoryhmän päätöksentekoon liittyvää muuta toimintaa. Tukea myönnettäessä hyvinvointialueen on yksilöitävä tuen käyttötarkoitus. Tiedot tulen määrästä ja käyttökohteesta on ilmoitettava

valtuustoryhmittäin hyvinvointialueen tilinpäätöksessä. Lain 87 §:ää täsmennettäisiin toimieli-
men kokouspalkkioiden sekä palkkioiden ja korvausten tason määrittämisen osalta.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Hyvinvointialuejako ja maakuntajako

Hyvinvointialuejakoa ja maakuntajakoa koskien esityksellä ei olisi suoria vaikutuksia hallinnon toimintaan tai talouteen. Esitys koskee pääosin aluejakojen muuttamisessa noudatettavia prosesseja. Sääntelyllä ei siten ole suoria vaikutuksia viranomaisten toimintaan, rahoitukseen tai talouteen. Hyvinvointialueiden muuttamisen vaikutukset syntyisivät ehdotuksen mukaisen lain soveltamisesta. Aluejakojen muutokset voivat toteutuessaan aiheuttaa muutoksia hallinnon toimintaan, rahoitukseen tai talouteen.

Aluejakomuutokset voivat vaikuttaa hyvinvointialueiden toimintaa, taloutta tai rahoitusta koskevan erityislainsäädännön soveltamiseen, mikä tulee huomioida aluejakoa koskevassa päätöksenteossa ja valmistelussa. Vaikutukset ilmenisivät hyvinvointialueita muutettaessa lain nojalla riippumatta tästä esityksestä. Muutosten vaikutusten arviointi liittyy aluejakopäätösten valmisteluun.

4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

4.2.2.1 Hyvinvointialuejako ja maakuntajako

Hyvinvointialuejakoa ja maakuntajakoa koskien esityksellä ei ole suoria vaikutuksia valtion viranomaisten eikä kuntien ja hyvinvointialueiden toimintaan tai rahoitukseen.

Esityksen vaikutuksesta hyvinvointialueen muuttaminen ei enää vaikuttaisi suoraan muiden viranomaisten toimialueisiin tai aiheuttaisi muutostarvetta eduskuntavaalien vaalipiirejä koskevaan vaalilain (714/1998) sääntelyyn. Hyvinvointialueiden muuttaminen perustuu kriteeristöön, joka koskee hyvinvointialueiden toimintaedellytyksiä ja ne eivät enää vaikuttaisi maakuntajakoon ja sitä kautta valtion aluejakoihin. Yhteyden poistamisen voidaan arvioida keventävän viranomaisten hallinnollista työtä, joka aiheuisi hyvinvointialueen muuttamisen vaikutuksista muhin jakoihin. Sääntelyn selkeyttämisen myötä olisi mahdollista muuttaa maakuntajakoa erikseen.

Tilanteessa, jossa hyvinvointialue jaettaisiin, tulisi esityksen mukaan tehdä taloudellinen selvitys, mistä aiheutuisi lisätyötä hyvinvointialueille. Toisaalta selvityksen laatiminen myös toisi tietopohjaa siirtyvistä omaisuuseristä, minkä arvioidaan sujuvoittavan muutoksen toimeenpanoa. Hyvinvointialueen jakautuessa useammalle hyvinvointialueelle selvitys on välttämätön turvaamaan palvelujen häiriötön jatkuvuus. Esityksen mukaan aluejaon muuttamista koskeva päätös on tehtävä vähintään vuotta ennen muutoksen voimaantuloa, mikä antaa lisää aikaa muutoksen valmistelulle hyvinvointialueilla.

Maakuntajako on tavoitteiltaan ja perusteiltaan erilainen kuin hyvinvointialuejako ja siihen ei enää sovellettaisi hyvinvointialuetta koskevia kriteerejä. Maakuntajako on perusteena muun muassa poliisipiirien, elinvoimakusten, tuomiopiirien ja eduskuntavaalien vaalipiirien aluejaolle, joihin hyvinvointialueiden aluejakoa koskevien perusteiden soveltaminen olisi epätarkoituksenmukaista. Maakuntajako koskevaa sääntelyä muuttamalla esityksen mukaisesti, voidaan päästä hallinnonjakoja koskevaan tarkoituksenmukaisempaan oikeustilaan.

Esityksellä ei olisi suoria vaikutuksia kuntiin. Kuntavaikutukset syntyisivät käytännössä maakunnan liittojen ja niiden toimialuetta koskevien mahdollisten aluejakomuutosten kautta. Myös maakunnan liittojen toimialueista päättäminen irtautuisi hyvinvointialuejakojen perusteista ja palautuisi maakuntajaon kriteereihin.

4.2.2.2 Valtuustoryhmien tukeminen ja luottamushenkilöiden palkkiot

Hyvinvointialuelain 27 §:ään ehdotetun muutoksen arvioidaan parantavan valtuustoryhmän tukemisen läpinäkyvyyttä. Lisäksi ehdotuksen arvioidaan selkeyttävän asukkaiden osallisuusoi-keuksia koskevaa sääntelyä ja käytäntöjä. Hyvinvointialueen rahoitus kohdentuisi pääsääntöi-sesti valtuustoryhmän sisäisen toiminnan tukemiseen. Valtuustoryhmissä kokoontuminen on tarpeen poliittisen valmistelun kannalta. Valtuustoryhmässä aluevaltuutetut voivat saada tietoja hyvinvointialueen toimielimissä käsitellyistä ja käsitteilyyn tulevista asioista. Asukkaiden osal-listumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia edistettäisiin niitä koskevan hyvinvointialuelain 5 lu-vun sääntelyn nojalla hyvinvointialueen päättämällä tavalla sekä hyvinvointistrategian mukai-sesti. Tuen myöntämisen arvioidaan hyvinvointialueilla vähentyvän esitettyjen käyttötarkoituk-sen ja raportoinnin muutosten johdosta.

Hyvinvointialuelain 87 §:n muutosten arvioidaan tehostavan hyvinvointialueiden päätöksente-koa ja selkeyttävän säännöksen 1 momentin 1) kohdassa tarkoitettujen kokouspalkkioiden mak-samista koskevia tilanteita.

4.2.3 Taloudelliset vaikutukset

4.2.3.1 Valtuustoryhmien tukeminen ja luottamushenkilöiden palkkiot

Valtuustoryhmän tukemisen tai luottamushenkilöiden palkkioiden ja korvausten suuruudesta ei säädetä laissa. Hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun (617/2021) lain 4 §:n mukaan hyvin-vointialue päättää saamansa valtion rahoituksen kohdentamisesta tehtäviensä hoitamiseen. Hy-vinvointialueen talousarvioon otetaan hyvinvointialuelain 115 §:n 3 momentin mukaisesti teh-tävien ja toiminnan tavoitteiden edellyttämät määrärahat. Esityksen mukaisen muutoksen talou-dellisia vaikutuksia ei ole mahdollista arvioida tarkasti, koska ne muodostuvat kunkin hyvin-vointialueen toimielinrakennetta, toimielimien jäsenmääriä, kokousten määriä ja korvausten suuruutta koskevien päätösten mukaisesti. Kokouspalkkioita koskevan säännöksen muutoksen arvioidaan vähentävän kokouspalkkioiden määrää. Myös valtuustoryhmien tuen määrän arvioi-daan pienentyvän säännösmuutosten vuoksi. Käytettävissä olevien hyvinvointialueiden taloutta koskevien tietojen perustella voidaan arvioida, että säännöksiin esitettyjen muutosten vaikutus voisi olla 25 prosenttia. Arvio sisältää epävarmuuksia.

4.2.3.2 Vaikutukset hyvinvointialueiden rahoitukseen

Hyvinvointialueiden rahoituslain 9 § 1 momentin mukaan valtion rahoituksen tasoa varainhoi-tovuodelle määritettäessä otetaan lain 5 §:ssä tarkoitettulla tavalla täysimääräisesti huomioon hyvinvointialueiden järjestämisvastuulle kuuluvien tehtävien laajuuden tai laadun muutos, jos se aiheutuu asianomaista tehtävää koskevasta laista tai asetuksesta, lakiin tai asetukseen perus-tuvasta valtion viranomaisen määräyksestä tai valtion talousarviosta. Valtion rahoitusta voidaan korottaa tai alentaa tehtävien laajuuden tai laadun muutoksen perusteella. Tehtävien laajuuden tai laadun muutos voi perustua valtion talousarvioon siltä osin kuin hyvinvointialueen tehtäviä koskevasta lainsäädännöstä ei muuta aiheudu. Hyvinvointialueen rahoitusta vähennettäisiin 5 miljoonalla eurolla vuodesta 2026 lukien.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

Esityksen valmistelussa harkittiin hyvinvointialue- ja maakuntajaosta säädettäväksi jatkossakin yhdessä laissa. Selkeyden vuoksi päädyttiin esityksen mukaiseen ratkaisuun. Sääntely vastaisi muussakin hallinnon toimialuesääntelyssä noudatettavaa käytäntöä. Ratkaisu perustuu maakuntajaon ja hyvinvointialuejaon toisistaan erilaisiin lähtökohtiin, tavoitteisiin ja merkityksiin.

Hyvinvointialuelain muuttamisen osalta arvioitiin aluevaltuustoryhmien tukea koskevan sääntelyn kumoamista. Valmisteuissa todettiin, että valtuustoryhmien toiminta on tärkeää hyvinvointialueen päätöksenteossa. Lisäksi todettiin, että tuelle tulee olla laissa säännökset ja tuen tulee olla säännöspohjaisesti läpinäkyvää. Sääntelyllä estetään tilanne, että olisi epäselvää, miten valtuustoryhmät voisivat toimia ja miten niitä voidaan tukea hyvinvointialueiden rahoituksella. Aluevaltuustoryhmien tuen taikka luottamushenkilöiden kokouspalkkioiden ja muiden korvausten määrästä ei katsottu olevan mahdollista säätää lailla. Hyvinvointialueen itsehallintoon kuuluu päättää toimielimistä ja johtamisesta sekä rahoituksen kohdentumisesta huomioiden paikalliset olosuhteet. Palkkioiden ja korvausten tasoissa on hyvinvointialuekohtaista vaihtelua. Aluevaltuusto päättää hyvinvointialueen talousarviossa määrärahojen kohdentumisesta sekä luottamushenkilöiden taloudellisten etuuksien perusteista hyvinvointialuelain 22 §:n ja 115 §:n mukaisesti. Hyvinvointialueissa säädettyjen ohjausprosessien (13 a § ja 13 b §) yhteydessä käydään läpi muun muassa hyvinvointialueen taloudenhoitoa, missä yhteydessä on mahdollista keskustella kustannuksista ja myös antaa asiasta suosituksia.

6 Lausuntopalaute

Valtiovarainministeriö sai määräaikaan mennessä xx lausuntoa.

[Lausunnot sekä lausuntokierroksella saadusta lausuntopalautteesta laadittu yhteenveto ovat nähtävillä valtioneuvoston hankesivuilla.]

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Hyvinvointialue- ja maakuntajakolaki

Lain nimike ehdotetaan muutettavaksi hyvinvointialuejakolaiksi.

1 § Hyvinvointialueet. Pykälän otsikko muutettaisiin vastaamaan ehdotettua pykälän sisältöä. Laissa ei enää säädettäisi, että hyvinvointialueen muuttaminen, hyvinvointialueiden yhdistyminen ja hyvinvointialueen jakaminen muuttaisi maakuntajakoa hyvinvointialueen tai hyvinvointialueiden muutosta vastaavasti. Pykälässä säädettäisiin perusteista, joilla maa jaetaan hyvinvointialueisiin.

Pykälän 1 momentin mukaan Suomi jakaantuu hyvinvointialueisiin. Niiden itsehallinnosta säädetään hyvinvointialueesta annetussa laissa (611/2021). Perustuslain 121 §:n 4 momentin mukaan itsehallinnosta kuntaa suuremmalla alueella säädetään lailla. Hyvinvointialuelain tarkoituksena on luoda edellytykset itsehallinnolle kuntia suuremmalla hallintoalueella sekä asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteuttamiselle hyvinvointialueen toiminnassa. Hyvinvointialuelakiin sisältyvät keskeiset säännökset hyvinvointialueiden hallinnosta, taloudenpidosta ja asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksista. Maakuntajakoa koskevat säännökset siirrettäisiin säädettäväksi ehdotettuun maakuntajakolakiin.

Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muuttavaksi siten, että hyvinvointialueen alueena on yksi tai useampi kokonainen maakunta, ellei ole erityistä toiminnallista perustetta poiketa

maakuntajaosta. Lisäksi täsmennettäisiin säännöksen toiminnallisuutta koskevaa edellytystä kuvaamaan paremmin yhteys hyvinvointialueen tehtävien järjestämiseen. Hyvinvointialueen olisi momentin mukaan muodostuttava yhtenäisestä alueesta, joka muodostaa hyvinvointialueen tehtävien järjestämiseksi toiminnallisen kokonaisuuden. Nämä edellytykset tulee ottaa huomioon myös hyvinvointialueita muutettaessa. Yhdistyville hyvinvointialueilla tai toiseen hyvinvointialueeseen siirtyvällä kunnalla tulee olla yhteinen maaraja tai vesiraja. Maakuntajako olisi edelleen kaikkia hallinnon aluejakoja koskeva perusaluejako. Hyvinvointialueet voisivat toimia yhden tai useamman kokonaisen maakunnan alueella. Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan kuitenkin poikkeusta, joka mahdollistaisi poikkeamaan voimassa olevasta maakuntajaosta erityisestä toiminnallisesta perusteesta. Pykälässä tarkoitettuna erityisenä syynä maakuntajaosta poikkeavaan toimialuejakoon voisivat olla esimerkiksi kielelliset tai painavat toiminnalliset perusteet. Poikkeamisen tulisi perustua hyvinvointialueen tehtävien järjestämisen tarkoituksenmukaisuuteen muutoksen kohteena olevilla hyvinvointialueilla.

Laissa säädettyinä poikkeuksena hyvinvointialueen ja maakuntajaon väliseen yhteyteen olisi voimassa olevan sääntelyn mukaisesti Uudenmaan maakunta. Sen alueella voisi olla enemmän kuin yksi hyvinvointialuetta, jos se olisi tarpeen alueen väestömäärän tai muun vastaavan perustellun syyn takia. Säännös mahdollistaa ratkaisun, jonka mukaan Uudenmaan alueella on neljä hyvinvointialuetta.

Pykälän 3 momentti kumottaisiin. Ehdotettu sääntely mahdollistaisi hyvinvointialueiden yhdistämisen ja kunnan siirtämisen toiseen hyvinvointialueeseen, siten että maakuntajako voisi säilyä ennallaan. Maakuntajakoon perustuvan muun hallinnon aluejakoja ei olisi välttämätöntä muuttaa hyvinvointialueen muutoksesta johtuen, koska maakuntajako ei muuttuisi hyvinvointialuejaon perusteella.

2 §. Hyvinvointialueen muuttaminen. Pykälän 1 ja 3 momenttiin ehdotetuilla muutoksella selkeytettäisiin eroa maakuntajaon ja hyvinvointialuejaon välillä. Pykälä koskisi ainoastaan hyvinvointialuejaon muuttamista.

3 §. Maakuntajaon muutoksen vaikutus hyvinvointialueeseen. Pykälässä säädettäisiin maakuntajaon muutoksesta hyvinvointialueeseen. Voimassa olevan lain 3 §:ssä säädetään maakuntajaon vaikutuksesta valtion hallintoon. Kyseinen sääntely siirrettäisiin edotettavassa maakuntajakolaissa.

Voimaanpanolain 7 §:ssä säädetään hyvinvointialueiden nimistä ja alueista siten, että hyvinvointialueen alue määritellään maakuntana. Tämän vuoksi maakuntajaon muutos vaikuttaa suoraan ilman erikseen tehtävää päätöstä hyvinvointialueen alueeseen. Voimassa olevan hyvinvointialue- ja maakuntalain 11 §:n 2 momentin mukaan kunnan siirtämistä koskeva maakuntajaon muutos on määrättävä tulemaan voimaan sitä vuotta seuraavan kalenterivuoden alusta, jona toimitetaan seuraavat aluevaalit. Tähän periaatteeseen ei esitetä muutosta. Näin kunnan siirtämistä koskevassa muutoksessa voidaan ottaa huomioon myös siirtyvän kunnan asukkaiden edustus uuden hyvinvointialueensa aluevaltuustossa.

4 §. Kuntajaon muutosten huomioon ottaminen. Ehdotetulla muutoksella selkeytettäisiin eroa hyvinvointialuejaon ja maakuntajaon välillä.

7 §. Hyvinvointialueen muuttamista koskevan esityksen sisältö. Ehdotetulla 2 momentin 3 kohdan muutoksella selkeytettäisiin eroa hyvinvointialuejaon ja maakuntajaon välillä.

9 §. Hyvinvointialueen muuttamista koskevan aluejakoselvityksen toimittaminen. Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin 18 a §:ssä tarkoitettu taloudellinen selvitys. Pykälän 2 momenttiin tehtäisiin

aluevaltuustoa koskeva tekninen tarkistus. Pykälän 4 ja 5 momentti esitetään siirrettäväksi uudeksi aluejakoselvittäjän asemaa koskevaksi 9 a §:ksi.

9 a § Aluejakoselvittäjän asema. Aluejakoselvittäjän asemasta ehdotetaan säädettäväksi omassa pykälässä. Pykälä vastaisi sisällöltään voimassa olevan 9 §:n 4 ja 5 momentissa säädettyä.

10 §. Päätöksenteon edellytykset. Ehdotetulla 3 momentin muutoksella selkeytettäisiin eroa hyvinvointialuejaon ja maakuntajaon välillä. Momentissa ei enää säädettäisi vaikutuksista valtion viranomaisten ja Euroopan unionin toiminnassa noudatettaviin aluejakoihin, jotka koskevat maakuntajakoa. Ehdotetaan, että hyvinvointialuejakoa muutettaessa on selvitettävä vaikutus maakuntajakoon. Pykälässä ei enää säädettäisi maakuntajaosta

11 §. Päätös hyvinvointialueen muuttamisesta. Pykälässä ei enää säädettäisi maakuntajaosta. Ehdotetuilla muutoksilla selkeytettäisiin eroa hyvinvointialuejaon ja maakuntajaon välillä. Pykälän 1 momentin sääntelyä hyvinvointialueen muuttamista koskevan päätöksen ajankohdasta ehdotetaan muutettavaksi siten, että päätös olisi tehtävä ennen muutoksen voimaantuloa edeltävän vuoden alkua. Voimassa olevan momentin mukainen päätöksen tekeminen ennen muutoksen voimaantuloa edeltävän vuoden kesäkuun loppua arvioidaan olevan ongelmallinen tämän kantaisen laajan muutoksen valmistelulle. Maakuntajaon muuttamisesta ei enää säädettäisi päätettävän hyvinvointialuejakoa koskevan päätöksen yhteydessä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin kunnan siirtämistä koskevasta hyvinvointialueen muutoksen voimaantulosta.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin hyvinvointialuejakoa koskevien päätösten julkaisemisesta Suomen säädöskokoelmassa sekä hyvinvointialueella sekä muutoksen hylkäämistä koskevan päätöksen tiedoksiannosta ehdotuksen tekijälle.

15 §. Muiden luottamushenkilöiden toimikausi ja viranhaltijoiden viranhoidon alkaminen.

Pykälän 3 momenttiin lisättäisiin sääntely yhdistyvien hyvinvointialueiden tilinpäätöksen hyväksymisestä ja vastuuvapauden päättämisestä hyvinvointialueen muutosta edeltävältä vuodelta.

16 §. Henkilöstön asema. Pykälään ehdotetaan uutta 2 momenttia, jossa säädettäisiin henkilöstöön kohdistuvan lomapalkkavelan siirtymisestä uudelle hyvinvointialueelle. Lomapalkkavelka siirtyisi sille hyvinvointialueelle, mille henkilöstökin siirtyisi.

17 §. Omaisuuden ja velkojen siirtyminen hyvinvointialueen lakatessa. Sääntelyä esitetään selkeytettäväksi hyvinvointialueiden jakaantumistilanteissa. Palvelujen järjestämiseen liittyvä omaisuus ja sitoumukset siirtyisivät yleisseuraantona sille hyvinvointialueelle, joka jatkaa kyseisen alueen palvelujen järjestämistä. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi jakamista koskevasta menettelystä.

Aluejakoselvittäjä voi tehdä jakoesityksen ja hyvinvointialueet voivat sopia omaisuuden jakamisesta sen pohjalta tai muun selvityksen perusteella. Omaisuuden ja velkojen siirtämisessä hyvinvointialueiden sopiminen olisi ensisijainen menettely.

Pykälän uuden 2 momentin mukaan, jos lakkaava hyvinvointialueen jaetaan kahden tai useamman hyvinvointialueen kesken, muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden tulee sopia omaisuuden, sopimusten ja velkojen siirtymisestä. Momentissa säädettäisiin jakoa koskevista periaatteista tilanteessa, jossa sopimusta ei olisi tehty määräajassa. Jos sopimusta ei ole tehty 6

kuukautta ennen muutoksen voimaantuloa, jako toimitetaan kiinteistöjen, niihin liittyvän irtaimen omaisuuden ja niihin kohdistuvien velkojen sekä toimitilojen vuokrasopimusten osalta kiinteistöjen sijaintipaikan mukaan, ellei omaisuuden ja velkojen tasapuolisen jaon varmistamiseksi muu jakosuhte ole perusteltu. Sääntelyllä pyritäisiin varmistamaan palvelujen jatkuvuutta siten, että omaisuus, joka yksinomaan tai pääasiallisesti palvelee hyvinvointialueen palvelujen järjestämistä siirtyvällä alueella asuville, siirtyisi kyseiselle alueelle. Irtaimen omaisuuden ja sopimukseen liittyvä velka kohdistetaan alueelle, jolle irtain tai sopimukset siirtyvät. Muun omaisuuden, velkojen ja sopimusten osalta jako tehdään hyvinvointialueen väestön jakautumisen suhteessa, kuitenkin niin että netto-omaisuuden jaon tulisi olla tasapuolinen. Tarvittaessa hyvinvointialueiden välillä voi olla tarpeen tehdä rahasuorituksia omaisuuden ja velkojen tasapuolisen jaon varmistamiseksi. Lomapalkkavelasta säädettäisiin 16 §:ssä. Jos omaisuutta ei voisi edellä tarkoitetulla tavalla siirtää tai jakaa, hyvinvointialue voisi tehdä 18 a § pykälässä tarkoitetussa selvityksessä ehdotuksen vastuun jakautumisesta.

Pykälän uudessa 3 momentissa säädettäisiin, että jos hyvinvointialue jaetaan, omaisuuden sekä velkojen ja velvoitteiden jakaminen muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden kesken ei saa vaarantaa velkojen eikä muiden oikeudenhaltijoiden asemaa. Jollei velkoja tai muu oikeudenhaltija ole valtio, vastuuta sitoumuksesta ei saa siirtää toiselle hyvinvointialueelle ilman kyseisen oikeudenhaltijan suostumusta. Momentin tarkoituksena on suojata velkojen asemaa.

18 a §. *Hyvinvointialueen jakautumista koskeva taloudellinen selvitys.* Pykälä olisi uusi. Ehdotetaan säädettäväksi taloudellisen selvityksen toimittamisesta hyvinvointialueen jakautuessa useammalle hyvinvointialueelle. Sääntely on tarpeen 17 §:ssä tarkoitetun jaon toimittamiseksi ja jotta hyvinvointialueen muutos voidaan toimeenpanna palveluja turvaavalla tavalla.

Pykälän 1 momentin mukaan, jos hyvinvointialue jaetaan useamman hyvinvointialueen kesken, lakkaavan hyvinvointialueen on toimitettava hyvinvointialueen omaisuutta koskeva taloudellinen selvitys toimintaa jatkaville hyvinvointialueille.

Pykälän 2 momentin mukaan selvitykseen on sisällytettävä vähintään sijainnin mukaan omaisuus, velat, sitoumukset ja saatavat sellaisina kuin niiden arvioidaan olevan hyvinvointialueen muuttamisen voimaan tullessa. Sijaintiin liittymätön omaisuus ja velat olisi eriteltävä.

19 § *Taloudellisen selvityksen toimittaminen kunnan siirtämisen yhteydessä.* Pykälän otsikkoa muutettaisiin kuvaamaan paremmin pykälän sisältöä. Pykälän 1 momentissa ei enää säädettäisi kunnan siirtämisestä toiseen maakuntaan. Kunnan siirtäminen koskisi tässä laissa siirtämistä toiseen hyvinvointialueeseen.

20 §. *Muutoksenhaku.* Pykälästä ehdotetaan poistettavaksi maakuntajaon muuttamista koskeva sääntely.

7.2 Maakuntajakolaki

1 §. *Maakunnat.* Pykälässä säädettäisiin maan jakamisesta maakuntiin. Maakuntajako olisi hallinnon järjestämistä, alueiden kehittämistä ja alueiden suunnittelua varten oleva perusaluejako. Vastaavia maakuntajaon perusteita on sovellettu vakiintuneesti ennen hyvinvointialueiden perustamista koskevaa uudistusta, vaikka voimassa olevassa hyvinvointialue- ja maakuntalaissa ei ole maakunnista ja niiden perusteista erikseen säännöksiä. Maakunnat toimivat suoraan maakunnan liittojen toimialueina ja näiden lakisääteiset tehtävät ovat maakuntakaavoitus alueiden kehittäminen. Lain 8 § säädettäisiin tarkemmin maakuntajaon toimimisesta hallinnon aluejakojen pohjana. Pykälän mukaan hallinnon järjestämistä, alueiden kehittämistä ja alueiden käytön suunnittelua varten Suomi jaetaan maakuntiin.

Perustuslain 122 §:n mukaan hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan.

2 § Maakuntajaon perusteet. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi maakuntajaon perusteista. Pykälän mukaan maakunnaksi määrättäisiin alue, johon kuuluvat kunnat muodostavat toiminnallisesti ja taloudellisesti sekä alueen suunnittelun kannalta tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. Maakuntaan kuuluu vähintään kaksi kuntaa.

Ehdotettu pykälä vastaisi pääosin kumotun maakuntajakolain (1159/1997) sääntelyä ja pitkäaikaista hyvinvointialueiden perustamista edeltänyttä käytäntöä. Maakunnan alueen määräämisessä käytettävät keskeiset kriteerit ovat asiointi- ja palveluyhteydet, työssäkäyntiliikenne, kuntien yhteistoiminta, elinkeinoelämän yhteydet, yhdistystoiminta-alueet sekä kulttuuri- ja historialliset perinteet. Näiden tekijöiden on katsottu kuvaavan toiminnallisesti, taloudellisesti ja alueen suunnittelun kannalta tarkoituksenmukaista kokonaisuutta. Maakunnan tulisi muodostaa tältä pohjalta mahdollisimman yhtenäinen alue, jonka asukkailla on yhteinen kulttuuri- ja intressiympäristö. Hallinnon rakenteen muuttumisen vuoksi laaja-alueisten kuntayhtymien merkitys maakuntajaolle on vähentynyt.

3 §. Valtioneuvoston toimivalta. Pykälän mukaan valtioneuvosto päättäisi maakuntien lukumäärän, alueet ja nimet. Maakuntajako perustuisi voimaannpanolain 6 §:ssä säädettyyn. Valtioneuvosto päättäisi maakuntien lukumäärään, alueisiin ja nimiin tehtävistä muutoksista. Valtioneuvoston toimivalta määräytyisi samoin kuin voimassa olevassa hyvinvointialue- ja maakuntajakolaissa.

4 §. Maakuntajaon muuttamisen edellytykset. Pykälässä säädettäisiin maakuntajaon muuttamisen edellytyksistä. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että maakuntajakoa voidaan muuttaa, jos maakunnat täyttävät muutoksen jälkeen 2 §:ssä säädetty edellytykset.

Pykälän 2 momentin mukaan maakuntajakoa muutettaessa tulisi pyrkiä kielellisesti yhteensopiviin alueisiin, joilla turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön oikeudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan.

Perustuslain 122 § mukaan hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Koska maakuntajako toimii hallinnon muiden aluejakojen perusteena, on kielellisten oikeuksien turvaaminen siinä erityisen tärkeää.

5 §. Maakuntajaon muuttamisen vireillepano. Pykälässä säädettäisiin maakuntajaon muuttamisen vireillepanosta. Muutokset voivat koskea maakuntien lukumäärään, alueisiin tai nimiin tehtäviä muutoksia. Maakuntajaon merkitys hallinnon järjestämisessä puoltaa sitä, että muutoksen vireilletulosta säädetään erikseen.

Pykälän 1 momentin mukaan valtiovarainministeriö voisi panna vireille maakuntajaon muutoksen ilman 2 momentissa tarkoitettua esitystä, jos 2 §:ssä säädetty perusteet sitä edellyttävät.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin muista tahoista, jotka voisivat tehdä esityksen. Esityksen maakuntajaon muuttamisesta voisivat tehdä maakunnan alueella olevat kunnat, maakunnan liitot sekä ministeriöt, joiden hallinnonalaan maakuntajako vaikuttaa suoraan. Maakuntajaon muuttamista koskevassa esityksessä on perusteltava maakuntajaon muuttamisen tarve ja selvitettävä, miten 2 §:ssä säädetty perusteet täyttyvät.

6 §. Maakuntajaon muuttamisen valmistelu. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi maakuntajaon muuttamisen valmistelusta.

Pykälän 1 momentin mukaan valtiovarainministeriön olisi maakuntajaon muuttamista koskevaa päätöstä valmistellessaan selvitettävä, miten muutos vaikuttaa valtion viranomaisten toimialuejakoon ja Euroopan unionin toiminnassa noudatettaviin aluejakoihin.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin valmistelussa kuultavista tahoista. Luonnollisesti valtiovarainministeriö voisi kuulla kaikkia muita tarpeellisiksi katoamiaan tahoja.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin velvollisuudesta pyytää ennen päätöksentekoa lausunto myös Kotimaisten kielten keskukselta, jos halutaan ottaa käyttöön nimi, jota ei maakunnan nimenä vielä ole.

7 §. Päätöksenteko. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi muutoksen ajankohdasta, päätöksenteon aikataulusta sekä päätöksen julkaisemisesta. Pykälässä ehdotetaan voimassa olevassa hyvinvointialue- ja maakuntalaissa säädettyä pidempää aikaa päätöksenteon ja voimaantulemisen välille, jotta muutoksen aiheuttamat vaikutukset on mahdollista huomioida muissa valtion aluejaoissa. Muilta osin ehdotus vastaa voimassa olevaa sääntelyä.

Pykälän 1 momentin mukaan maakuntajaon muutos on määrättävä tulemaan voimaan kalenterivuoden alusta.

Pykälän 2 momentin mukaan päätös maakuntajaon muutoksesta on tehtävä ennen voimaantuloa edeltävän vuoden alkua.

Pykälän 3 momentin mukaan päätös maakuntajaon muuttamisesta on julkaistava Suomen sädöskokoelmassa. Päätös maakuntajaon muutoksen hylkäämisestä on annettava erikseen tiedoksi esityksen tekijälle.

8 §. Maakuntajaon vaikutukset valtion hallintoon. Pykälä vastaisi voimassa olevaa sääntelyä ja toteuttaisi käytännössä perustuslain 122 § vaatimusta yhtenäisiin aluejakoihin pyrkimisestä.

Pykälän mukaan valtion viranomaisten toimialueiden tulee, jollei erityisistä syistä muuta johdu, perustua 1 §:ssä tarkoitettuun maakuntajakoon niin, että viranomaisen toimialue muodostuu yhdestä tai useammasta maakunnasta taikka, jos toimialue on pienempi kuin maakunta niin, että viranomaisen toimialue on kokonaisuudessaan yhden maakunnan alueella.

9 §. Kuntajaon muutosten huomioon ottaminen. Ehdotettu pykälä vastaisi voimassa olevaa hyvinvointialue- ja maakuntajakolain sääntelyä.

Pykälän mukaan, jos kunta lakkaa kuntarakennelaissa (1698/2009) tarkoitetun kuntien yhdistymisen seurauksena, valtioneuvosto päättää mainitun lain 35 §:n mukaisesti, mihin maakuntaan uusi kunta kuuluu.

10 §. Muutoksenhaku. Maakuntajakoa koskeva päätös olisi valtioneuvoston tekemä hallintopäätös, josta voisi hakea muutosta.

Pykälän 1 momentin mukaan valtioneuvoston päätökseen maakuntajaon muuttamisesta ja maakuntajaon muuttamista koskevan esityksen hylkäämisestä saa hakea muutosta asianomainen maakunnan liitto ja kunta sekä kunnan jäsen valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Valitus käsiteltäisiin korkeimmassa hallinto-oikeudessa kiireellisenä.

11 §. Voimaantulo

Pykälään sisältyisivät tavanomaiset voimaantulosäännökset. Tämän lain voimaan tullessa noudatettaisiin sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaannpanosta annetun lain (616/2021) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettua maakuntajakoa.

7.3 Laki hyvinvointialueesta

5 §. Hyvinvointialueet ja maakuntajako. Pykälän 2 momenttiin tehtäisiin hyvinvointialuejakolain ja maakuntajakolain säätämistä koskeva teknisluonteinen muutos.

27 §. Valtuustoryhmä ja sen toiminnan tukeminen. Pykälän 2 momenttia muutettaisiin siten, että siinä ei enää säädettäisi mahdollisuudesta tukea toimenpiteitä, joilla valtuustoryhmät edistävät hyvinvointialueen asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Jatkossa momentin mukaan valtuustoryhmien toimintaedellytyksien parantamiseksi hyvinvointialue voisi taloudellisesti tukea valtuustoryhmien sisäistä toimintaa sekä valtuustoryhmän päätöksentekoon liittyvää muuta toimintaa. Sisäistä toimintaa ei ole määritelty voimassa olevassa säännöksessä. Tuen käyttökohteet jäisivät jatkossakin paikalliseen harkintaan. Aluevaltuustoryhmiä voitaisiin tukea esimerkiksi antamalla ryhmän käyttöön tiloja, sihteeriapua, tietoyhteyksiä ja laitteita sekä avustamalla luottamushenkilöiden koulutusta tai sellaisten tilaisuuksien järjestämistä, jotka liittyvät hyvinvointialueen päätöksentekoon liittyvien asioiden käsittelyyn. Esimerkiksi hyvinvointialueen asukkaiden kuuleminen ja keskustelutilaisuudet hyvinvointialueen päätöksentekoon liittyvistä asioista olisivat jatkossakin mahdollisia.

Lisäksi ehdotetaan raportoinnin läpinäkyvyyden parantamiseksi, että tuen määrän lisäksi hyvinvointialueen tilinpäätöksessä tulisi ilmoittaa valtuustoryhmittäin tuen käyttökohteet. Voimassa olevan sääntelyn mukaisesti tukea myönnettäessä on yksilöitävä tuen käyttötarkoitus. Tukea ei voitaisi myöntää vuosittaisena kokonaissummana, vaan tuki voitaisiin myöntää vain erikseen yksilöityjen kustannuksien kattamiseen. Sääntely edellyttäisi, että tuesta päätettäessä tulisi tuen käyttötarkoitus yksilöidä, jolloin tuen käyttäminen ei jää valtuustoryhmän vapaasti harkittavaksi.

87 § Palkkiot ja korvaukset. Pykälän 1 momentin 1 kohtaa täsmennettäisiin siten, että kokouspalkkioita voidaan maksaa ainoastaan toimielimen ja vaikuttamistoimielimen kokouksista. Kohtaa ei sovellettaisi erilaisiin toimielimen kokouksen ulkopuolisiin tilaisuuksiin ja kokoontumisiin. Toimielinten kokousten ulkopuolisista hyvinvointialueen järjestämistä tilaisuuksista voitaisiin maksaa 2 momentissa tarkoitettuja erillispalkkioita hyvinvointialueen harkinnan mukaan.

Pykälään lisättäisiin uusi 3 momentti, jossa säädettäisiin, että 1 ja 2 momentissa tarkoitettujen palkkioiden tulisi olla kohtuullisia ottaen huomioon hyvinvointialueen toiminta ja talous. Palkkioiden suuruus perustuu luottamushenkilön asemaan ja tehtäviin. Säännös olisi luonteeltaan informatiivinen, ja sillä toteutettaisiin osaltaan hallintolain hyvän hallinnon perusteita. Palkkioiden perusteiden määrittelyssä tulisi luonnollisesti ottaa huomioon hyvinvointialueen toiminta ja talous sekä esimerkiksi toimielimen tehtäväalan laajuus. Aluevaltuuston tehtäviin kuuluu 22 §:n 2 momentin 11 kohdan mukaan päättää luottamushenkilöiden taloudellisten etuuksien perusteista.

122 §. Hyvinvointialueen arviointimenettely. Pykälän 3 ja 4 momenttiin tehtäisiin hyvinvointialuejakolain säätämistä koskeva teknisluonteinen muutos.

7.4 Laki sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaanpanosta

6 §. *Maakuntajako.* Pykälän 2 momentin lakiviittaukseen tehtäisiin maakuntajakolain säätämisestä johtuva teknisluonteinen muutos.

7 §. *Hyvinvointialueiden nimet ja alueet.* Pykälän 3 momentin lakiviittaukseen tehtäisiin hyvinvointialuejakolain säätämisestä johtuva teknisluonteinen muutos.

8 Voimaantulo

Esitetään, että lait tulevat voimaan päivänäkuuta 20

Hyvinvointialueiden nimistä ja alueista sekä maakuntajaosta tämän lain voimaan tullessa säädetään sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaanpanosta annetussa laissa (616/2021).

9 Suhde perustuslakiin ja säätämjärjestys

Hyvinvointialuejakoa ja maakuntajakoa koskien esitystä on arvioitava perustuslain hallinnollisia jaotuksia koskevan 122 §:n kannalta.

Esityksellä purettaisiin yhteys, jonka mukaan hyvinvointialueen muuttaminen samalla muuttaisi maakuntajakoa. Esityksellä ei muutettaisi hyvinvointialueita koskevaa perusratkaisua. Esityksellä ei muutettaisi voimassa olevaa hyvinvointialue- tai maakuntajakoa eikä voimassa olevan hyvinvointi- ja maakuntajakolain säännöksiä hyvinvointialueen yhdistämisen edellytyksistä. Voimassa oleva muutettavaksi ehdotettu sääntely on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella. Perustuslakivaliokunta ei ottanut hyvinvointialueiden perustamiseen johtaneesta hallituksen esityksestä (HE 241/2020 vp.) antamassaan lausunnossa (PeVL 17/2021 vp.) erikseen kantaa maakuntajaon ja hyvinvointialuejaon yhtenäisyyteen Uudenmaan erillisratkaisua lukuun ottamatta.

Esityksellä ei olisi vaikutuksia kuntajakoon. Esityksellä ei myöskään muutettaisi valtion viranomaisten aluejaotuksia. Valtionhallinnon toimielinten yleisistä perusteista on perustuslain 119 §:n 2 momentin mukaan säädettävä lailla, jos niiden tehtäviin kuuluu julkisen vallan käyttöä.

Perustuslain 122 §:ssä säädetään hallinnollisista jaotuksista. Hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Kuntajaon perusteista säädetään lailla. Perustuslain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 1/1998) mukaan pyrkimys yhteensopiviin aluejaotuksiin merkitsee perustuslaissa säädettäväksi ehdotettua vaatimusta välttää monia erilaisia aluejaotuksia valtion alue- ja paikallishallintoa järjestettäessä. Perusteluissa viitattiin tuolloin voimassa olleeseen valtioneuvoston valtion aluejakojen yhtenäistämistä antaman periaatepäätöksen (6.2.1997, jonka mukaan valtion alueviranomaisien aluejaot yhtensovitetään maakuntajakoon, jollei erityisistä syistä muuta johdu. Periaatepäätös todettiin olevan sopusoinnussa ehdotetun perustuslain säännöksen kanssa. Maakuntajaon perusteista säädettiin tuolloin voimassa olleessa maakuntajakolaissa.

Esityksen mukaan hyvinvointialueen tulisi muodostua yhdestä tai useammasta kokonaisesta maakunnasta, ellei olisi erityistä toiminnallista perustetta poiketa maakuntajaosta. Sääntelyllä pyritään varmistamaan, aluejakojen yhtenäisyyttä siten, että yhteys maakuntajakoon säilyy. Hyvinvointialue ei voisi toimia lähtökohtaisesti kokonaan irrallaan maakuntajaosta. Sääntelyssä

korostetaan sitä, hyvinvointialueen alue tulisi muodostua pääsääntöisesti kokonaisista maakunnista, jolloin tarkoituksenmukaisen toiminnallisen alueellisen kokonaisuuden vaatimuksen voidaan katsoa tästä osin täyttyvän.

Maakuntajaon ja hyvinvointialuejaon kytkennän poistamisella edistetään muiden aluejakojen tarkoituksenmukaisuutta, koska ne eivät seuraisi säädöspäätöksistä hyvinvointialueen muuttamista.

Esityksen mukaan hallinnon järjestämistä, alueiden kehittämistä ja alueiden käytön suunnittelua varten Suomi jaettaisiin maakuntiin. Maakunnaksi voitaisiin määrätä alue, johon kuuluvat kunnat muodostaisivat toiminnallisesti ja taloudellisesti sekä alueen suunnittelun kannalta tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. Maakuntajaon perusteista säätäminen edistää muiden aluejakojen ja maakuntaan liitännäisten toimintojen tarkoituksenmukaista toteuttamista. Ehdotettu sääntely ei estäisi maakuntajaon muuttamista erikseen toiminnallisilla perusteilla hyvinvointialuejakoa vastaavasti. Maakuntajako on perustunut pitkäaikaiseen traditioon.

Perustuslakivaliokunnan perustuslain 122 §:ää koskeva lausuntokäytäntö koskee erityisesti kielellisiä oikeuksia. Perustuslain 122 §:n 1 momentissa viitataan kielellisiin oikeuksiin, tärkeää lainkohdan perustelujen mukaan on, että hallintoa järjestettäessä otetaan huomioon kielelliset perusoikeudet sekä turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään. Säännöksessä korostetaan kielellisen yhdenvertaisuuden vaatimusta edellyttämällä näiden mahdollisuuksien turvaamista samanlaisten perusteiden mukaan (HE 1/1998 vp, s. 177/I).

Perustuslakivaliokunta on esimerkiksi valtion aluejakojen yhteydessä korostanut, että kielelliset perusoikeudet on otettava huomioon jo aluejakojen ja niiden muutoksia valmisteltaessa (PeVL 21/2009 vp). Esityksellä ei muutettaisi aluejakojen eikä siten myöskään viranomaisten kielellistä asemaa. Aluejakojen muuttamista koskevassa valmistelussa on otettava huomioon kielelliset perusoikeudet.

Perustuslain 121 §:n 4 momentin mukaan itsehallinnosta kuntia suuremmilla hallintoalueilla säädetään lailla. Perustuslakivaliokunta korosti lausunnossaan PeVL 26/2017 vp (s. 18–30) maakuntaitsehallinnon välttämättöminä peruselementteinä itsehallinnon kansanvaltaista perustaa ja siihen nojautuvaa demokraattista päätöksentekoa sekä maakunnan tehtävien ja hallinnon lakiperustaa. Valiokunta toteaa kuitenkin lausunnossaan PeVL 17/2021 vp (s. 6), että perustuslain 121 §:n 4 momentista tai sen esitöistä ei kuitenkaan ole luettavissa samanlaisia vaatimuksia maakuntien itsehallinnolle kuin perustuslain 121 §:n 1–3 momentista kunnan asukkaiden itsehallinnolle (PeVL 26/2017 vp, s. 20). Perustuslainsäätäjän ei perustuslakivaliokunnan mukaan voida katsoa tarkoittaneen kuntaa suurempien alueiden itsehallinnon olevan samanlaista kuin kunnan asukkaiden itsehallinto, jolla on pitkät historialliset perinteet ja nimenomaisesti säädetyt erityiset valtiosääntöoikeudelliset takeet (PeVL 26/2017 vp, s. 20). Hyvinvointialuelain 22 §:n mukaan aluevaltuuston tehtäviin kuuluu päättäminen luottamushenkilöiden taloudellisten etuuksien perusteista. Hyvinvointialuelain aluevaltuustoryhmien tukemista koskevaan 27 §:ään ja luottamushenkilöiden palkkioita koskevaan 87 §:n esitetyillä muutoksilla tarkennetaan tuen ja korvausten myöntämisperusteita. Lisäksi 27 §:ään esitetyllä tuen käyttökohteiden raportointia tarkoittavalla muutoksella lisätään valtuustoryhmien tuen läpinäkyvyyttä. Hyvinvointialue päättää itsehallintonsa nojalla luottamushenkilöiden palkkioiden perusteista sekä aluevaltuustoryhmien tukemisesta. Asukkaiden ja palvelunkäyttäjien osallistumisoikeuksia toteutetaan hyvinvointialuelain 5 luvun sääntelyn perusteella ja perustuen aluevaltuuston hyväksymään hyvinvointialuelain 41 §:ssä säädettyyn hyvinvointialuestrategiaan.

Mainituilla perusteilla lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyksityksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäviksi seuraavat lakiehdotukset: /
Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

*Lakiehdotus***1.****Laki****hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan hyvinvointialue- ja maakuntajakolain (614/2021) nimike, 1 §, 2 §:n 1 ja 3 momentti, 3 ja 4 §, 7 § 2 momentin 3 kohta, 9 §, 10 §:n 3 momentti, 11 §, 15 §:n 3 momentti, 19 §:n otsikko ja 20 §:n 1 momentti, sekä

lisätään lakiin uusi 9 a §, 16 §:ään uusi 2 momentti, 17 §:ään uusi 2 ja 3 momentti ja uusi 18 a § seuraavasti:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Hyvinvointialueet

Suomi jakaantuu hyvinvointialueisiin. Niiden itsehallinnosta säädetään hyvinvointialueesta annetussa laissa (611/2021).

Hyvinvointialueen alueena on yksi tai useampi kokonainen maakuntajakolaissa (/) tarkoitettu maakunta, ellei ole erityistä toiminnallista perustetta poiketa maakuntajaosta. Uudenmaan maakunnan alueella voi kuitenkin olla useampi kuin yksi hyvinvointialue, jos se on tarpeen alueen väestömäärän tai muun vastaavan perustellun syyn takia. Hyvinvointialueen on muodostuttava yhtenäisestä alueesta, joka muodostaa hyvinvointialueen tehtävien järjestämiseksi toiminnallisen kokonaisuuden.

2 §

Hyvinvointialueen muuttaminen

Tässä laissa hyvinvointialueen muuttamisella tarkoitetaan hyvinvointialueiden yhdistymistä ja kunnan siirtämistä kuuluvaksi toiseen hyvinvointialueeseen.

Hyvinvointialueita voidaan muuttaa myös siten, että kunta siirretään kuuluvaksi toiseen hyvinvointialueeseen, jolloin hyvinvointialueiden lukumäärä ei muutu (kunnan siirtäminen).

3 §

Maakuntajaon muutoksen vaikutus hyvinvointialueeseen

Jos kunta siirretään kuuluvaksi toiseen maakuntaan, muutos vaikuttaa hyvinvointialuejakoon sitä vuotta seuraavan kalenterivuoden alusta, jona toimitetaan seuraavat aluevaalit.

4 §

Kuntajaon muutosten huomioon ottaminen

Jos kunta lakkaa kuntarakennelaissa (1698/2009) tarkoitetun kuntien yhdistymisen seurauksena, valtioneuvosto päättää mainitun lain 35 §:n mukaisesti, mihin hyvinvointialueeseen uusi kunta kuuluu.

2 luku

Hyvinvointialueen muuttaminen

7 §

Hyvinvointialueen muuttamista koskevan esityksen sisältö

Hyvinvointialueiden yhteiseen esitykseen hyvinvointialueiden yhdistymisestä on liitettävä aluevaltuustojen yhtäpitävät päätökset esityksestä ja siihen liittyvä selvitys:

3) uuden hyvinvointialueen nimestä;

9 §

Hyvinvointialueen muuttamista koskevan aluejakoselvityksen toimittaminen

Hyvinvointialueiden on osallistuttava hyvinvointialueiden muuttamista koskevan aluejakoselvityksen ja 8 §:n 1 momentissa tarkoitetun aluejakoselvittäjän ehdotuksen valmisteluun. Aluejakoselvittäjä laatii ehdotuksen hyvinvointialueen muuttamisesta sekä 7 §:n 2 momentissa tarkoitetusta hyvinvointialueiden yhdistymiseen liittyvästä selvityksestä tai 19 §:ssä tarkoitettua kunnan siirtämiseen liittyvästä hyvinvointialueiden välisestä taloudellisesta selvityksestä taikka 18 a §:ssä tarkoitetusta hyvinvointialueen jakautumista koskevasta taloudellisesta selvityksestä.

Jos aluejakoselvittäjä katsoo selvityksen perusteella hyvinvointialueiden muuttamisen tarpeelliseksi, hänen on tehtävä muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden aluevaltuustoille ja muutoksen kohteena olevan kunnan valtuustolle ehdotus hyvinvointialueen muuttamisesta. Ehdotus käsitellään muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden aluevaltuustoissa ja muutoksen kohteena olevan kunnan valtuustossa.

Aluejakoselvittäjän on toimitettava esityksensä hyvinvointialueen muuttamisesta valtiovainministeriölle ja liitettävä siihen muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden aluevaltuustojen ja muutoksen kohteena olevan kunnan valtuuston aluejakoselvittäjän ehdotuksesta antamat lausunnot.

9 a §

Aluejakoselvittäjän asema

Aluejakoselvittäjä voidaan ottaa virkasuhteeseen. Aluejakoselvittäjään, jota ei ole otettu virkasuhteeseen, sovelletaan tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaessaan rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä sekä vahingonkorvauslain (412/1974) säännöksiä julkisyhteisön ja virkamiehen korvausvastuusta. Tehtävään määrättävällä henkilöllä tulee olla tehtävän

hoitamiseen riittävä asiantuntemus ja kokemus. Aluejakoselvittäjällä on salassapitoa koskevien säännösten estämättä oikeus saada viranomaisilta tehtävänsä suorittamista varten välttämättömät hyvinvointialueiden ja hyvinvointialuekonserniin kuuluvien yhteisöjen hallintoa ja taloutta koskevat tiedot sekä muuta apua.

Aluejakoselvityksen toimittamisesta aiheutuvat kustannukset suoritetaan valtion varoista.

10 §

Päätöksenteon edellytykset

Valtiovarainministeriön on hyvinvointialueen muuttamista koskevaa päätöstä valmistellessaan kuultava niitä hyvinvointialueita ja kuntia, joita muutos koskee, sekä selvittävä, miten muutos vaikuttaa maakuntajakoon. Jos hyvinvointialueen yhdistyessä uudelle hyvinvointialueelle aiotaan antaa nimi, joka ei ole ollut aiemmin hyvinvointialueen nimenä, nimestä on ennen hyvinvointialueiden yhdistymistä koskevan päätöksen tekemistä hankittava Kotimaisten kielten keskuksen lausunto.

11 §

Päätös hyvinvointialueen muuttamisesta

Päätös hyvinvointialueen muuttamisesta on tehtävä ennen muutoksen voimaantuloa edeltävän vuoden alkua.

Hyvinvointialueen muutos on määrättävä tulemaan voimaan kalenterivuoden alusta. Kunnan siirtämistä koskeva hyvinvointialueen muutos on määrättävä tulemaan voimaan sitä vuotta seuraavan kalenterivuoden alusta, jona toimitetaan seuraavat aluevaalit.

Päätökset hyvinvointialueen muuttamisesta on julkaistava Suomen säädöskokoelmassa ja toimitettava julkaistavaksi muutoksen kohteena olevilla hyvinvointialueilla siten kuin hyvinvointialueen ilmoitukset hyvinvointialueella julkaistaan. Päätökset hyvinvointialueen muutoksen hylkäämisestä on annettava erikseen tiedoksi esityksen tekijälle.

3 luku

Hyvinvointialueen hallinnon muodostaminen

15 §

Muiden luottamushenkilöiden toimikausi ja viranhaltijoiden viranhoidon alkaminen

Uuden hyvinvointialueen tarkastuslautakunta ja tilintarkastajat tarkastavat yhdistyvien hyvinvointialueiden tarkastuslautakuntien ja tilintarkastajien valmistelun pohjalta yhdistyvien hyvinvointialueiden hallinnon ja talouden hyvinvointialueen muutoksen voimaantuloa edeltävältä vuodelta siten kuin hyvinvointialueesta annetun lain 14 luvussa säädetään. Tarkastus koskee myös hyvinvointialueen muutoksen valmistelua. Uuden hyvinvointialueen aluevaltuusto päättää yhdistyvien hyvinvointialueiden tilinpäätösten hyväksymisestä ja vastuuvapaudesta.

4 luku

Hyvinvointialueen muutoksen vaikutukset

16 §

Henkilöstön asema

Henkilöstöön kohdistuva lomapalkkavelka siirtyy uudelle hyvinvointialueelle.

17 §

Omaisuuksien ja velkojen siirtyminen hyvinvointialueen lakatessa

Jos lakkaava hyvinvointialue jaetaan kahden tai useamman hyvinvointialueen kesken, muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden tulee sopia omaisuuden, sopimusten ja velkojen siirtymisestä. Jos sopimusta ei ole tehty 6 kuukautta ennen muutoksen voimaantuloa, jako toimitetaan kiinteistöjen, niihin liittyvän irtaimen omaisuuden ja niihin kohdistuvien velkojen sekä toimitilojen vuokrasopimusten osalta kiinteistöjen sijaintipaikan mukaan. Irtaimen omaisuuden ja sopimukseen liittyvä velka kohdistetaan alueelle, jolle irtain tai sopimukset siirtyvät. Muun omaisuuden, velkojen ja sopimusten osalta jako tehdään hyvinvointialueen väestön jakautumisen suhteessa, ellei omaisuuden ja velkojen tasapuolisen jaon varmistamiseksi muu jakosuhte ole perusteltu.

Jos hyvinvointialue jaetaan, omaisuuden sekä velkojen ja velvoitteiden jakaminen muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden kesken ei saa vaarantaa velkojen eikä muiden oikeudenhaltijoiden asemaa. Jollei velkoja tai muu oikeudenhaltija ole valtio, vastuuta sitoumuksesta ei saa siirtää toiselle hyvinvointialueelle ilman kyseisen oikeudenhaltijan suostumusta.

18 a §

Hyvinvointialueen jakautumista koskeva taloudellinen selvitys

Jos hyvinvointialue jaetaan useamman hyvinvointialueen kesken, lakkaavan hyvinvointialueen on toimitettava hyvinvointialueen omaisuutta koskeva taloudellinen selvitys toimintaa jatkaville hyvinvointialueille.

Selvitykseen on sisällytettävä vähintään sijainnin mukaan omaisuus, velat, sitoumukset ja saatavat sellaisina kuin niiden arvioidaan olevan hyvinvointialueen muuttamisen voimaan tullessa. Sijaintiin liittyvät omaisuus ja velat on eriteltävä.

19 §

Taloudellisen selvityksen toimittaminen kunnan siirtämisen yhteydessä

5 Luku

Erinäiset säännökset

20 §

Muutoksenhaku

Valtioneuvoston päätökseen hyvinvointialueen muuttamisesta ja hyvinvointialueen muuttamista koskevan esityksen hylkäämisestä saa hakea muutosta valittamalla muutoksen kohteena oleva hyvinvointialue ja sen jäsen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

2.

Maakuntajakolaki

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Maakunnat

Hallinnon järjestämistä, alueiden kehittämistä ja alueiden käytön suunnittelua varten Suomi jaetaan maakuntiin.

2 §

Maakuntajaon perusteet

Maakunnaksi määrätään alue, johon kuuluvat kunnat muodostavat toiminnallisesti ja taloudellisesti sekä alueen suunnittelun kannalta tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. Maakuntaan kuuluu vähintään kaksi kuntaa.

3 §

Valtioneuvoston toimivalta

Valtioneuvosto päättää maakuntien lukumäärän, alueet ja nimet.

4 §

Maakuntajaon muuttamisen edellytykset

Maakuntajakoa voidaan muuttaa, jos maakunnat täyttävät muutoksen jälkeen 2 §:ssä säädetty edellytykset.

Maakuntajakoa muutettaessa tulee pyrkiä kielellisesti yhteensopiviin alueisiin, joilla turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön oikeudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan.

5 §

Maakuntajaon muuttamisen vireillepano

Valtiovarainministeriö voi panna vireille maakuntajaon muutoksen ilman 2 momentissa tarkoitettua esitystä, jos 2 §:ssä säädetty perusteet sitä edellyttävät.

Esityksen maakuntajaon muuttamisesta voivat tehdä maakunnan alueella oleva kunta, maakunnan liitto, alueiden käytöstä vastaava ministeriö tai alueiden kehittämisestä vastaava ministeriö. Esitys on toimitettava valtiovarainministeriölle. Maakuntajaon muuttamista koskevassa esityksessä on perusteltava maakuntajaon muuttamisen tarve ja selvitettävä, miten 2 §:ssä säädetty perusteet täyttyvät.

6 §

Maakuntajaon muuttamisen valmistelu

Valtiovarainministeriön on maakuntajaon muuttamista koskevaa päätöstä valmistellessaan selvitettävä, miten muutos vaikuttaa valtion viranomaisten toimialuejakoon ja Euroopan unionin toiminnassa noudatettaviin aluejakoihin.

Maakuntajaon muuttamisesta on pyydettävä niiden ministeriöiden lausunto, joiden toimialalla muutos vaikuttaa sekä kuultava niitä maakunnan liittoja ja kuntia, joita muutos koskee sekä asianomaisia hyvinvointialueita ja valtion viranomaisia.

Jos maakunnalle aiotaan antaa nimi, joka ei ole ollut aiemmin maakunnan nimenä, nimestä on ennen päätöksen tekemistä hankittava Kotimaisten kielten keskuksen lausunto.

7 §

Päätöksenteko

Maakuntajaon muutos on määrättävä tulemaan voimaan kalenterivuoden alusta.

Päätös maakuntajaon muutoksesta on tehtävä ennen voimaantuloa edeltävän vuoden alkua.

Päätös maakuntajaon muuttamisesta on julkaistava Suomen säädöskokoelmassa. Päätös maakuntajaon muutoksen hylkäämisestä on annettava erikseen tiedoksi esityksen tekijälle.

8 §

Maakuntajaon vaikutukset valtion hallintoon

Valtion viranomaisten toimialueiden tulee, jollei erityisistä syistä muuta johdu, perustua 1 §:ssä tarkoitettuun maakuntajakoon niin, että viranomaisen toimialue muodostuu yhdestä tai useammasta maakunnasta taikka, jos toimialue on pienempi kuin maakunta niin, että viranomaisen toimialue on kokonaisuudessaan yhden maakunnan alueella.

9 §

Kuntajaon muutosten huomioon ottaminen

Jos kunta lakkaa kuntarakennelaissa (1698/2009) tarkoitetun kuntien yhdistymisen seurauksena, valtioneuvosto päättää mainitun lain 35 §:n mukaisesti, mihin maakuntaan uusi kunta kuuluu.

10 §

Muutoksenhaku

Valtioneuvoston päätökseen maakuntajaon muuttamisesta ja maakuntajaon muuttamista koskevan esityksen hylkäämisestä saa hakea muutosta asianomainen maakunnan liitto ja muutoksen kohteena olevan maakunnan alueen kunta sekä kunnan jäsen valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Muutoksenhausta korkeimpaan hallinto-oikeuteen säädetään oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019). Valitus käsitellään korkeimmassa hallinto-oikeudessa kiireellisenä.

11 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tämän lain voimaan tullessa noudatetaan sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaanpanosta annetun lain (616/2021) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettua maakuntajakoa.

3.

Laki

hyvinvointialueesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti:

muutetaan hyvinvointialueesta annetun lain (611/2021) 5 §:n 2 momentti, 27 § 2 momentti, 87 § 1 momentin 1 kohta ja 122 §:n 3 ja 4 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 122 §:n 3 ja 4 momentti laissa 1056/2024, sekä

lisätään 87 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

5 §

Hyvinvointialueet ja maakuntajako

Hyvinvointialueiden muuttamisesta säädetään hyvinvointialuejakolaissa (/).

27 §

Valtuustoryhmä ja sen toiminnan tukeminen

Valtuustoryhmien toimintaedellytyksien parantamiseksi hyvinvointialue voi taloudellisesti tukea valtuustoryhmien sisäistä toimintaa sekä valtuustoryhmän päätöksentekoon liittyvää muuta toimintaa. Tukea myönnettäessä hyvinvointialueen on yksilöitävä tuen käyttötarkoitus.

Tiedot tuen määrästä ja käyttökohteesta on ilmoitettava valtuustoryhmittäin hyvinvointialueen tilinpäätöksessä.

87 §

Palkkiot ja korvaukset

Luottamushenkilölle maksetaan:

1)kokouspalkkiota toimielimen ja vaikuttamistoimielimen kokouksista;

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitettujen palkkioiden ja korvausten tulee olla kohtuullisia ottaen huomioon hyvinvointialueen toiminta ja talous. Palkkioiden suuruus perustuu luottamushenkilön asemaan ja tehtäviin.

122 §

Hyvinvointialueen arviointimenettely

Arviointiryhmä tekee ehdotuksen hyvinvointialueen talouden tervehdyttämiseksi sekä sosiaali- ja terveystalouden palvelujen ja pelastustoimen palvelujen järjestämisen edellytysten turvaamiseksi tarvittavista toiminnoista. Lisäksi arviointiryhmän on käsiteltävä hyvinvointialuejakolain 6 §:ssä tarkoitettu ehdotus hyvinvointialueen muuttamisen vireillepanosta. Aluevaltuuston on käsiteltävä arviointiryhmän toimenpide-ehdotukset ja saatettava niitä koskeva päätös valtiovarainministeriön tietoon mahdollisia jatkotoimenpiteitä varten. Talousarvio ja -suunnitelma on laadittava siten, että ne toteuttavat aluevaltuuston päätöksiä toimenpiteistä. Toimenpiteistä raportoidaan neljännesvuosittain osavuositarkastusten ja tilinpäätöksen yhteydessä sekä 13 a §:ssä tarkoitettussa neuvottelussa. Toimintakertomuksessa on esitettävä selvitys toimenpiteiden toteutumisesta ja riittävytydestä tilikaudella. Hyvinvointialueen on saatettava selvitys valtiovarainministeriön tietoon tilikauden seuraavan vuoden kesäkuun loppuun mennessä.

Valtiovarainministeriö päättää arviointiryhmän toimenpide-ehdotusten ja aluevaltuuston päätösten perusteella hyvinvointialuejakolain 8 §:ssä tarkoitettua aluejakoselvittäjän asettamisesta selvittämään hyvinvointialueen muuttamista. Ratkaisu aluejakoselvityksen tarpeellisuudesta voidaan tehdä myös uutta arviointimenettelyä käynnistämättä, jos toimenpiteet eivät ole toteutuneet ja 123 §:n 1 momentissa säädetty edellytykset täyttyvät.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 ____.

4.

Laki

sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaansääntöä koskevan lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti:

muutetaan sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaantulon annettun lain (616/2021) 6 §:n 2 momentti ja 7 §:n 3 momentti seuraavasti:

6 §

Maakuntajako

Maakuntajaon muuttamisesta säädetään maakuntajakolaissa (/).

7 §

Hyvinvointialueiden nimet ja alueet

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitetun hyvinvointialueen muuttamiseen sovelletaan hyvinvointialuejakolakia (/).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä x.x.20xx

Pääministeri

Petteri Orpo

Kunta- ja alueministeri Anna-Kaisa Ikonen

*Liite
Rinnakkaistekstit*

1.

Laki

hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan hyvinvointialue- ja maakuntajakolain (614/2021) nimike, 1 §, 2 §:n 1 ja 3 momentti, 3 ja 4 §, 7 § 2 momentin 3 kohta, 9 §:n 2 momentti, 10 §:n 3 momentti, 11 §, 15 §:n 3 momentti, 19 §:n otsikko ja 20 §:n 1 momentti, sekä
lisätään lakiin uusi 9 a §, 16 §:ään uusi 2 momentti, 17 §:ään uusi 2 ja 3 momentti ja uusi 18 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Hyvinvointialue- ja maakuntajakolaki

Hyvinvointialuejakolaki

1 luku

1 luku

Yleiset säännökset

Yleiset säännökset

1 §

1 §

Maakuntajako ja hyvinvointialueet

Hyvinvointialueet

Suomi jakaantuu maakuntiin. Maakuntaan kuuluu vähintään kaksi kuntaa.

Suomi jakaantuu hyvinvointialueisiin. Niiden itsehallinnosta säädetään hyvinvointialueesta annetussa laissa (611/2021). Hyvinvointialueen alueena on maakunta. Uudenmaan maakunnan alueella voi kuitenkin olla useampi kuin yksi hyvinvointialue, jos se on tarpeen alueen väestömäärän tai muun vastaavan perustellun syyn takia. Hyvinvointialue on muodostuttava yhtenäisestä alueesta, joka muodostaa toiminnallisen kokonaisuuden.

Suomi jakaantuu hyvinvointialueisiin. Niiden itsehallinnosta säädetään hyvinvointialueesta annetussa laissa (611/2021).

Hyvinvointialueen alueena on yksi tai useampi kokonainen maakuntajakolaissa (/) tarkoitettu maakunta, ellei ole erityistä toiminnallista perustetta poiketa maakuntajaosta. Uudenmaan maakunnan alueella voi kuitenkin olla useampi kuin yksi hyvinvointialue, jos se on tarpeen alueen väestömäärän tai muun vastaavan perustellun syyn takia. Hyvinvointialueen on muodostuttava yhtenäisestä alueesta, joka muodostaa

*Voimassa oleva laki**Ehdotus**Hyvinvointialue- ja maakuntajakolaki**Hyvinvointialuejakolaki*

Hyvinvointialueen muuttaminen, hyvinvointialueiden yhdistyminen ja hyvinvointialueen jakaminen muuttaa 1 momentissa tarkoitettua maakuntajakoa hyvinvointialueen tai hyvinvointialueiden muutosta vastavasti.

hyvinvointialueen tehtävien järjestämiseksi toiminnallisen kokonaisuuden.

*2 §**2 §**Hyvinvointialueen muuttaminen**Hyvinvointialueen muuttaminen*

Tässä laissa hyvinvointialueen muuttamisella tarkoitetaan hyvinvointialueiden yhdistymistä ja kunnan siirtämistä kuuluvaksi toisen hyvinvointialueen alueella olevaan maakuntaan.

Tässä laissa hyvinvointialueen muuttamisella tarkoitetaan hyvinvointialueiden yhdistymistä ja kunnan siirtämistä kuuluvaksi toiseen hyvinvointialueeseen.

Hyvinvointialueita voidaan muuttaa myös siten, että kunta siirretään kuuluvaksi toiseen

Hyvinvointialueita voidaan muuttaa myös siten, että kunta siirretään kuuluvaksi toiseen hyvinvointialueeseen, jolloin hyvinvointialueiden lukumäärä ei muutu (kunnan siirtäminen).

maakuntaan, jolloin hyvinvointialueiden lukumäärä ei muutu (kunnan siirtäminen).

*3 §**3 §**Maakuntajaon vaikutukset valtion hallintoon**Maakuntajaon muutoksen vaikutus hyvinvointialueeseen*

Valtion viranomaisten toimialueiden tulee, jollei erityisistä syistä muuta johdu, perustua 1 §:n 1 momentissa tarkoitettuun maakuntajakoon niin, että viranomaisen toimialue muodostuu yhdestä tai useammasta maakunnasta taikka, jos toimialue on pienempi kuin maakunta niin, että viranomaisen toimialue on kokonaisuudessaan yhden maakunnan alueella.

Jos kunta siirretään kuuluvaksi toiseen maakuntaan, muutos vaikuttaa hyvinvointialuejakoon sitä vuotta seuraavan kalenterivuoden alusta, jona toimitetaan seuraavat aluevaalit.

*4 §**4 §**Kuntajaon muutosten huomioon ottaminen**Kuntajaon muutosten huomioon ottaminen*

Jos kunta lakkaa kuntarakennelaissa (1698/2009) tarkoitetun kuntien yhdistymisen seurauksena, valtioneuvosto päättää mainitun lain 35 §:n mukaisesti, mihin maakuntaan uusi kunta kuuluu.

Jos kunta lakkaa kuntarakennelaissa (1698/2009) tarkoitetun kuntien yhdistymisen seurauksena, valtioneuvosto päättää mainitun lain 35 §:n mukaisesti, mihin hyvinvointialueeseen uusi kunta kuuluu.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Hyvinvointialue- ja maakuntajakolaki
2 luku

Hyvinvointialuejakolaki
2 luku

Hyvinvointialueen muuttaminen

Hyvinvointialueen muuttaminen

7 §

7 §

Hyvinvointialueen muuttamista koskevan esityksen sisältö

Hyvinvointialueen muuttamista koskevan esityksen sisältö

Hyvinvointialueiden yhteiseen esitykseen hyvinvointialueiden yhdistymisestä on liitettävä aluevaltuustojen yhtäpitävät päätökset esityksestä ja siihen liittyvä selvitys:

Hyvinvointialueiden yhteiseen esitykseen hyvinvointialueiden yhdistymisestä on liitettävä aluevaltuustojen yhtäpitävät päätökset esityksestä ja siihen liittyvä selvitys:

3) uuden hyvinvointialueen ja tarvittaessa uuden maakunnan nimestä;

3) uuden hyvinvointialueen nimestä;

9 §

9 §

Hyvinvointialueen muuttamista koskevan aluejakoselvityksen toimittaminen

Hyvinvointialueen muuttamista koskevan aluejakoselvityksen toimittaminen

Hyvinvointialueiden on osallistuttava hyvinvointialueiden muuttamista koskevan aluejakoselvityksen ja 8 §:n 1 momentissa tarkoitetun aluejakoselvittäjän ehdotuksen valmisteluun. Aluejakoselvittäjä laatii ehdotuksen hyvinvointialueen muuttamisesta sekä 7 §:n 2 momentissa tarkoitetusta hyvinvointialueiden yhdistymiseen liittyvästä selvityksestä tai 19 §:ssä tarkoitetusta kunnan siirtämiseen liittyvästä hyvinvointialueiden välisestä taloudellisesta selvityksestä.

Hyvinvointialueiden on osallistuttava hyvinvointialueiden muuttamista koskevan aluejakoselvityksen ja 8 §:n 1 momentissa tarkoitetun aluejakoselvittäjän ehdotuksen valmisteluun. Aluejakoselvittäjä laatii ehdotuksen hyvinvointialueen muuttamisesta sekä 7 §:n 2 momentissa tarkoitetusta hyvinvointialueiden yhdistymiseen liittyvästä selvityksestä 19 §:ssä tarkoitetusta kunnan siirtämiseen liittyvästä hyvinvointialueiden välisestä taloudellisesta selvityksestä *taikka 18 a §:ssä tarkoitetusta hyvinvointialueen jakautumista koskevasta taloudellisesta selvityksestä.*

Jos aluejakoselvittäjä katsoo selvityksen perusteella hyvinvointialueiden muuttamisen tarpeelliseksi, hänen on tehtävä muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden *valtuustoille* ja muutoksen kohteena olevan kunnan valtuustolle ehdotus hyvinvointialueen muuttamisesta. Ehdotus käsitellään muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden aluevaltuustoissa ja muutoksen kohteena olevan kunnan valtuustossa.

Jos aluejakoselvittäjä katsoo selvityksen perusteella hyvinvointialueiden muuttamisen tarpeelliseksi, hänen on tehtävä muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden *aluevaltuustoille* ja muutoksen kohteena olevan kunnan valtuustolle ehdotus hyvinvointialueen muuttamisesta. Ehdotus käsitellään muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden aluevaltuustoissa ja muutoksen kohteena olevan kunnan valtuustossa.

*Voimassa oleva laki**Hyvinvointialue- ja maakuntajakolaki*

Aluejakoselvittäjän on toimitettava esityksensä hyvinvointialueen muuttamisesta valtiovarainministeriölle ja liitettävä siihen muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden aluevaltuustojen ja muutoksen kohteena olevan kunnan valtuuston aluejakoselvittäjän ehdotuksesta antamat lausunnot.

Aluejakoselvittäjä voidaan ottaa virkasuhteeseen. Aluejakoselvittäjään, jota ei ole otettu virkasuhteeseen, sovelletaan tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaessaan rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä sekä vahingonkorvauslain (412/1974) säännöksiä julkisyhteisön ja virkamiehen korvausvastuusta. Tehtävään määrättävällä henkilöllä tulee olla tehtävän hoitamiseen riittävä asiantuntemus ja kokemus. Aluejakoselvittäjällä on salassapitoa koskevien säännösten estämättä oikeus saada viranomaisilta tehtävänsä suorittamista varten välttämättömät hyvinvointialueiden ja hyvinvointialuekonserniin kuuluvien yhteisöjen hallintoa ja taloutta koskevat tiedot sekä muuta apua.

Aluejakoselvityksen toimittamisesta aiheutuvat kustannukset suoritetaan valtion varoista.

*Ehdotus**Hyvinvointialuejakolaki*

Aluejakoselvittäjän on toimitettava esityksensä hyvinvointialueen muuttamisesta valtiovarainministeriölle ja liitettävä siihen muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden aluevaltuustojen ja muutoksen kohteena olevan kunnan valtuuston aluejakoselvittäjän ehdotuksesta antamat lausunnot.

9 a § Aluejakoselvittäjän asema

Aluejakoselvittäjä voidaan ottaa virkasuhteeseen. Aluejakoselvittäjään, jota ei ole otettu virkasuhteeseen, sovelletaan tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaessaan rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä sekä vahingonkorvauslain (412/1974) säännöksiä julkisyhteisön ja virkamiehen korvausvastuusta. Tehtävään määrättävällä henkilöllä tulee olla tehtävän hoitamiseen riittävä asiantuntemus ja kokemus. Aluejakoselvittäjällä on salassapitoa koskevien säännösten estämättä oikeus saada viranomaisilta tehtävänsä suorittamista varten välttämättömät hyvinvointialueiden ja hyvinvointialuekonserniin kuuluvien yhteisöjen hallintoa ja taloutta koskevat tiedot sekä muuta apua.

*Voimassa oleva laki**Ehdotus**Hyvinvointialue- ja maakuntajakolaki**Hyvinvointialuejakolaki*

Aluejakoselvityksen toimittamisesta aiheutuvat kustannukset suoritetaan valtion varoista

10 §

10 §

*Päätöksenteon edellytykset**Päätöksenteon edellytykset*

Valtiovarainministeriön on hyvinvointialueen muuttamista koskevaa päätöstä valmistellessaan kuultava niitä hyvinvointialueita ja kuntia, joita muutos koskee, sekä selvitettävä, miten muutos vaikuttaa *valtion viranomaisten toimialuejakoon ja Euroopan unionin toiminnassa noudatettaviin aluejakoihin*. Jos hyvinvointialueen yhdistyessä uudelle hyvinvointialueelle aiotaan antaa nimi, joka ei ole ollut aiemmin hyvinvointialueen nimenä, nimestä on ennen hyvinvointialueiden yhdistymistä koskevan päätöksen tekemistä hankittava Kotimaisten kielten keskuksen lausunto.

Valtiovarainministeriön on hyvinvointialueen muuttamista koskevaa päätöstä valmistellessaan kuultava niitä hyvinvointialueita ja kuntia, joita muutos koskee, sekä selvitettävä, miten muutos vaikuttaa *maakuntajakoon*. Jos hyvinvointialueen yhdistyessä uudelle hyvinvointialueelle aiotaan antaa nimi, joka ei ole ollut aiemmin hyvinvointialueen nimenä, nimestä on ennen hyvinvointialueiden yhdistymistä koskevan päätöksen tekemistä hankittava Kotimaisten kielten keskuksen lausunto.

11 §

11 §

*Päätös hyvinvointialueen muuttamisesta**Päätös hyvinvointialueen muuttamisesta*

Päätös hyvinvointialueen muuttamisesta on tehtävä *ennen muutoksen voimaantuloa edeltävän vuoden kesäkuun loppua*. Jos hyvinvointialueen muutoksen voimaantuloa edeltävänä vuonna toimitetaan aluevaalit, päätös hyvinvointialueen muuttamisesta on tehtävä vaalivuotta edeltävän vuoden loppuun mennessä. Samassa yhteydessä päätetään hyvinvointialueen muutosta vastaavasta 1 §:n 1 momentissa tarkoitetun maakuntajaon muutoksesta.

Päätös hyvinvointialueen muuttamisesta on tehtävä *ennen muutoksen voimaantuloa edeltävän vuoden alkua*.

Hyvinvointialueen muutos on määrättävä tulemaan voimaan kalenterivuoden alusta. Kunnan siirtämistä koskeva *maakuntajaon* muutos on määrättävä tulemaan voimaan sitä vuotta seuraavan kalenterivuoden alusta, jona toimitetaan seuraavat aluevaalit.

Hyvinvointialueen muutos on määrättävä tulemaan voimaan kalenterivuoden alusta. Kunnan siirtämistä koskeva *hyvinvointialueen* muutos on määrättävä tulemaan voimaan sitä vuotta seuraavan kalenterivuoden alusta, jona toimitetaan seuraavat aluevaalit.

Päätökset hyvinvointialueen muuttamisesta sekä maakuntajaon muuttamisesta on julkaistava Suomen säädöskokoelmassa ja toimitettava julkaistavaksi muutoksen kohteena olevilla hyvinvointialueilla siten kuin

Päätökset hyvinvointialueen muuttamisesta on julkaistava Suomen säädöskokoelmassa ja toimitettava julkaistavaksi muutoksen kohteena olevilla hyvinvointialueilla siten kuin hyvinvointialueen ilmoitukset hyvinvointialueella julkaistaan. Päätökset hyvinvointialueen muutoksen hylkäämisestä on annettava erikseen tiedoksi esityksen tekijälle.

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

Hyvinvointialue- ja maakuntajakolaki
hyvinvointialueen ilmoitukset hyvinvointialueella julkaistaan. Päätökset hyvinvointialueen muutoksen hylkäämisestä *sekä maakuntajaon muutoksen hylkäämisestä* on annettava erikseen tiedoksi esityksen tekijälle.

Hyvinvointialuejakolaki

3 luku

3 luku

Hyvinvointialueen hallinnon muodostaminen

Hyvinvointialueen hallinnon muodostaminen

15 §

15 §

Muiden luottamushenkilöiden toimikausi ja viranhaltijoiden viranhoidon alkaminen

Muiden luottamushenkilöiden toimikausi ja viranhaltijoiden viranhoidon alkaminen

Uuden hyvinvointialueen tarkastuslautakunta ja tilintarkastajat tarkastavat yhdistyvien hyvinvointialueiden tarkastuslautakuntien ja tilintarkastajien valmistelun pohjalta yhdistyvien hyvinvointialueiden hallinnon ja talouden hyvinvointialueen muutoksen voimaantuloa edeltävältä vuodelta siten kuin hyvinvointialueesta annetun lain 14 luvussa säädetään. Tarkastus koskee myös hyvinvointialueen muutoksen valmistelua.

Uuden hyvinvointialueen tarkastuslautakunta ja tilintarkastajat tarkastavat yhdistyvien hyvinvointialueiden tarkastuslautakuntien ja tilintarkastajien valmistelun pohjalta yhdistyvien hyvinvointialueiden hallinnon ja talouden hyvinvointialueen muutoksen voimaantuloa edeltävältä vuodelta siten kuin hyvinvointialueesta annetun lain 14 luvussa säädetään. Tarkastus koskee myös hyvinvointialueen muutoksen valmistelua. *Uuden hyvinvointialueen aluevaltuusto päättää yhdistyvien hyvinvointialueiden tilinpäätösten hyväksymisestä ja vastuuvapaudesta*

4 luku

4 luku

Hyvinvointialueen muutoksen vaikutukset

Hyvinvointialueen muutoksen vaikutukset

16 §

16 §

Henkilöstön asema

Henkilöstön asema

17 §

17 §

Omaisuuksien ja velkojen siirtyminen hyvinvointialueen lakatessa

Omaisuuksien ja velkojen siirtyminen hyvinvointialueen lakatessa

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Hyvinvointialue- ja maakuntajakolaki

Hyvinvointialuejakolaki

Jos lakkaava hyvinvointialue jaetaan kahden tai useamman hyvinvointialueen kesken, muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden tulee sopia omaisuuden, sopimusten ja velkojen siirtymisestä. Jos sopimusta ei ole tehty 6 kuukautta ennen muutoksen voimaantuloa, jako toimitetaan kiinteistöjen, niihin liittyvän irtaimen omaisuuden ja niihin kohdistuvien velkojen sekä toimitilojen vuokrasopimusten osalta kiinteistöjen sijaintipaikan mukaan. Irtaimen omaisuuteen ja sopimukseen liittyvä velka kohdistetaan alueelle, jolle irtain tai sopimukset siirtyvät. Muun omaisuuden, velkojen ja sopimusten osalta jako tehdään hyvinvointialueen väestön jakautumisen suhteessa, ellei omaisuuden ja velkojen tasapuolisen jaon varmistamiseksi muu jakosuhte ole perusteltu.

Jos hyvinvointialue jaetaan, omaisuuden sekä velkojen ja velvoitteiden jakaminen muutoksen kohteena olevien hyvinvointialueiden kesken ei saa vaarantaa velkojen eikä muiden oikeudenhaltijoiden asemaa. Jollei velkoja tai muu oikeudenhaltija ole valtio, vastuuta sitoumuksesta ei saa siirtää toiselle hyvinvointialueelle ilman kyseisen oikeudenhaltijan suostumusta.

18 a §

Hyvinvointialueen jakautumista koskeva taloudellinen selvitys

Jos hyvinvointialue jaetaan useamman hyvinvointialueen kesken, lakkaavan hyvinvointialueen on toimitettava hyvinvointialueen omaisuutta koskeva taloudellinen selvitys toimintaa jatkaville hyvinvointialueille.

Selvitykseen on sisällytettävä vähintään sijainnin mukaan omaisuus, velat, sitoumukset ja saatavat sellaisina kuin niiden arvioidaan olevan hyvinvointialueen muuttamisen voimaan tullessa. Sijaintiin liittymätön omaisuus ja velat on eriteltävä.

19 §

19 §

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Hyvinvointialue- ja maakuntajakolaki

Hyvinvointialuejakolaki

Taloudellisen selvityksen toimittaminen

***Taloudellisen selvityksen toimittaminen
kunnan siirtämisen yhteydessä***

5 luku

5 luku

Erinäiset säännökset

Erinäiset säännökset

20 §

20 §

Muutoksenhaku

Muutoksenhaku

Valtioneuvoston päätökseen hyvinvointialueen muuttamisesta, *maakuntajaon muuttamisesta*, hyvinvointialueen muuttamista koskevan esityksen hylkäämisestä *sekä maakuntajaon muuttamista koskevan esityksen hylkäämisestä* saa hakea muutosta valittamalla muutoksen kohteena oleva hyvinvointialue ja sen jäsen.

Valtioneuvoston päätökseen hyvinvointialueen muuttamisesta ja hyvinvointialueen muuttamista koskevan esityksen hylkäämisestä saa hakea muutosta valittamalla muutoksen kohteena oleva hyvinvointialue ja sen jäsen.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20
..*

3.

Laki

hyvinvointialueesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti:
muutetaan hyvinvointialueesta annetun lain (611/2021) 5 §:n 2 momentti, 27 § 2 momentti, 87 § 1 momentin 1 kohta ja 122 §:n 3 ja 4 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 122 §:n 3 ja 4 momentti laissa 1056/2024, sekä
lisätään 87 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

5 §

Hyvinvointialueet ja maakuntajako

Hyvinvointialueiden muuttamisesta säädetään hyvinvointialue- ja maakuntajakolaissa (614/2021).

27 §

Valtuustoryhmä ja sen toiminnan tukeminen

Valtuustoryhmien toimintaedellytyksien parantamiseksi hyvinvointialue voi taloudellisesti tukea valtuustoryhmien sisäistä toimintaa sekä toimenpiteitä, joilla valtuustoryhmät edistävät hyvinvointialueen asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Tukea myönnettäessä on yksilöitävä tuen käyttötarkoitus. Tuen määrä valtuustoryhmittäin on ilmoitettava hyvinvointialueen tilinpäätöksessä.

87 §

Palkkiot ja korvaukset

Luottamushenkilölle maksetaan:
1)kokouspalkkiota;

122 §

Hyvinvointialueen arviointimenettely

Arviointiryhmä tekee ehdotuksen hyvinvointialueen talouden tervehdyttämiseksi sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen ja pelastustoimen palvelujen järjestämisen edellytysten

5 §

Hyvinvointialueet ja maakuntajako

Hyvinvointialueiden muuttamisesta säädetään *hyvinvointialuejakolaissa (/)*.

27 §

Valtuustoryhmä ja sen toiminnan tukeminen

Valtuustoryhmien toimintaedellytyksien parantamiseksi hyvinvointialue voi taloudellisesti tukea valtuustoryhmien sisäistä toimintaa *sekä valtuustoryhmän päätöksentekoon liittyvää muuta toimintaa*. Tukea myönnettäessä hyvinvointialueen on yksilöitävä tuen käyttötarkoitus. *Tiedot tuen määrästä ja käyttökohteesta* on ilmoitettava valtuustoryhmittäin hyvinvointialueen tilinpäätöksessä.

87 §

Palkkiot ja korvaukset

Luottamushenkilölle maksetaan:
1)kokouspalkkiota *toimielimen ja vaikuttamistoimielimen kokouksista;*

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitettujen palkkioiden ja korvausten tulee olla kohtuullisia ottaen huomioon hyvinvointialueen toiminta ja talous. Palkkioiden suuruus perustuu luottamushenkilön asemaan ja tehtäviin.

122 §

Hyvinvointialueen arviointimenettely

Arviointiryhmä tekee ehdotuksen hyvinvointialueen talouden tervehdyttämiseksi sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen ja

Voimassa oleva laki

turvaamiseksi tarvittavista toimista. Lisäksi arviointiryhmän on käsiteltävä hyvinvointialue- ja maakuntajakolain 6 §:ssä tarkoitettu ehdotus hyvinvointialueen muuttamisen viireillepanosta. Aluevaltuuston on käsiteltävä arviointiryhmän toimenpide-ehdotukset ja saatettava niitä koskeva päätös valtiovarainministeriön tietoon mahdollisia jatkotoimenpiteitä varten. Talousarvio ja -suunnitelma on laadittava siten, että ne toteuttavat aluevaltuuston päätöksiä toimenpiteistä. Toimenpiteistä raportoidaan neljännesvuosittain osavuosikatsausten ja tilinpäätöksen yhteydessä sekä 13 a §:ssä tarkoitetussa neuvottelussa. Toimintakertomuksessa on esitettävä selvitys toimenpiteiden toteutumisesta ja riittävydestä tilikaudella. Hyvinvointialueen on saatettava selvitys valtiovarainministeriön tietoon tilikautta seuraavan vuoden kesäkuun loppuun mennessä.

Valtiovarainministeriö päättää arviointiryhmän toimenpide-ehdotusten ja aluevaltuuston päätösten perusteella hyvinvointialue- ja maakuntajakolain 8 §:ssä tarkoitetun aluejakoselvittäjän asettamisesta selvittämään hyvinvointialueen muuttamista. Ratkaisu aluejakoselvityksen tarpeellisuudesta voidaan tehdä myös uutta arviointimenettelyä käynnistämättä, jos toimenpiteet eivät ole toteutuneet ja 123 §:n 1 momentissa säädetty edellytykset täyttyvät.

Ehdotus

pelastustoimen palvelujen järjestämisen edellytysten turvaamiseksi tarvittavista toimista. Lisäksi arviointiryhmän on käsiteltävä hyvinvointialuejakolain 6 §:ssä tarkoitettu ehdotus hyvinvointialueen muuttamisen viireillepanosta. Aluevaltuuston on käsiteltävä arviointiryhmän toimenpide-ehdotukset ja saatettava niitä koskeva päätös valtiovarainministeriön tietoon mahdollisia jatkotoimenpiteitä varten. Talousarvio ja -suunnitelma on laadittava siten, että ne toteuttavat aluevaltuuston päätöksiä toimenpiteistä. Toimenpiteistä raportoidaan neljännesvuosittain osavuosikatsausten ja tilinpäätöksen yhteydessä sekä 13 a §:ssä tarkoitetussa neuvottelussa. Toimintakertomuksessa on esitettävä selvitys toimenpiteiden toteutumisesta ja riittävydestä tilikaudella. Hyvinvointialueen on saatettava selvitys valtiovarainministeriön tietoon tilikautta seuraavan vuoden kesäkuun loppuun mennessä.

Valtiovarainministeriö päättää arviointiryhmän toimenpide-ehdotusten ja aluevaltuuston päätösten perusteella *hyvinvointialuejakolain* 8 §:ssä tarkoitetun aluejakoselvittäjän asettamisesta selvittämään hyvinvointialueen muuttamista. Ratkaisu aluejakoselvityksen tarpeellisuudesta voidaan tehdä myös uutta arviointimenettelyä käynnistämättä, jos toimenpiteet eivät ole toteutuneet ja 123 §:n 1 momentissa säädetty edellytykset täyttyvät.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

Laki

sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaanpanosta annetun lain 6 ja 7 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti:
muutetaan sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaanpanosta annetun lain (616/2021) 6 §:n 2 momentti ja 7 §:n 3 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6 §

6 §

Maakuntajako

Maakuntajako

Maakuntajaon muuttamisesta säädetään hyvinvointialue- ja maakuntajakolaissa.

Maakuntajaon muuttamisesta säädetään *maakuntajakolaissa (/)*.

7 §

7 §

Hyvinvointialueiden nimet ja alueet

Hyvinvointialueiden nimet ja alueet

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitetun hyvinvointialueen muuttamiseen sovelletaan hyvinvointialue- ja maakuntajakolakia.

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitetun hyvinvointialueen muuttamiseen sovelletaan *hyvinvointialuejakolakia (/)*.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Lähettilä: [Valtiovarainministeriö](#)
Vastantottaja: [Keski-Suomen liiton kirjaamo](#)
Aihe: Lausuntopyyntö: Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi
Päivämäärä: maanantai 16. kesäkuuta 2025 14.44.59

Sivu 61

Arvoisa vastantottaja,

Valtiovarainministeriö pyytää lausuntoanne aiheesta:

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunto pyydetään antamaan vastaamalla lausuntopalvelu.fi:ssä julkaistuun lausuntopyyntöön oheisen linkin kautta.

[Linkki suomenkieliseen versioon:](#)

<https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=479d74a9-e674-456b-8e2b-9925f2fc7547>

Länk till svensk version: <https://www.lausuntopalvelu.fi/SV/Proposal/Participation?proposalId=479d74a9-e674-456b-8e2b-9925f2fc7547&proposalLanguage=9ff64fe9-04da-4471-9f0c-3f2016e71b4f>

Lausunnon antaakseen vastaajan tulee rekisteröityä ja kirjautua lausuntopalvelu.fi:hin. Tarkemmat ohjeet palvelun käyttämiseksi löytyvät lausuntopalvelu.fi:n sivulta Ohjeet > Käyttöohjeet. Voit pyytää tukea palvelun käyttöön osoitteesta lausuntopalvelu.om@gov.fi.

HUOM! Tämän viestin liitteenä saamanne linkki on organisaatio-/henkilökohtainen, joten ettehan jaa sitä edelleen. Kaikki annetut lausunnot ovat julkisia ja ne julkaistaan lausuntopalvelu.fi:ssä.

Tämä on lausuntopalvelu.fi:n lähettämä automaattiviesti.

Lausuntopalvelu.fi on oikeusministeriön ylläpitämä verkkopalvelu.

Bästa mottagare,

Valtiovarainministeriö ber om ert utlåtande om:

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle hyvinvointialue- ja maakuntajakolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Vänligen lämna utlåtandet genom att svara på begäran om utlåtande i tjänsten utlåtande.fi. Utlåtandet kan lämnas via länken nedan.

[Linkki suomenkieliseen versioon:](#)

<https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=479d74a9-e674-456b-8e2b-9925f2fc7547>

Länk till svensk version: <https://www.lausuntopalvelu.fi/SV/Proposal/Participation?proposalId=479d74a9-e674-456b-8e2b-9925f2fc7547&proposalLanguage=9ff64fe9-04da-4471-9f0c-3f2016e71b4f>

För att lämna in ett utlåtande ska man registrera sig och logga in i tjänsten utlåtande.fi.

Närmare anvisningar om hur tjänsten kan användas finns på utlåtande.fi > Anvisningar >

Bruksanvisning. Du kan be om hjälp för att använda tjänsten på adressen

OBS! Skicka inte vidare länken som är bifogad till detta meddelande, eftersom länken är person- eller organisationsspecifik. Alla utlåtanden som lämnas in är offentliga och publiceras i tjänsten utlåtande.fi.

Detta är ett automatiskt meddelande från tjänsten utlåtande.fi.
Utlåtande.fi upprätthålls av justitieministeriet.

HALLITUKSEN ESITYS HYVINVOINTIALUE- JA MAAKUNTAJAKOLAIN MUUTTAMISESTA

Keski-Suomen liitto puoltaa esitetyn lakiluonnoksen etenemistä valmistelusta lainsäädäntöön, sillä se:

- vahvistaa aluehallinnon ja -kehittämisen pitkäjänteisyyttä
- tuo selkeyttä maakuntien ja hyvinvointialueiden väliseen suhteeseen
- edistää perustuslain mukaisia yhteensopivia aluejakoja ja kielellisiä oikeuksia
- lisää päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja taloudellista vastuullisuutta muutostilanteissa
- on valmisteltu huolellisesti ja hyvin perustein.

1. Hyvinvointialuejakolaki (lakiehdotus 1)

Keski-Suomen liitto pitää hyvinvointialuejaon eriyttämistä maakuntajaosta erittäin perusteltuna. Hyvinvointialuejaon irrottaminen suorista vaikutuksista maakuntajakoon selkiyttää hyvinvointialueiden järjestämisvastuun oikeudellista ja taloudellista perustaa.

Hyvinvointialueen mahdollisessa jakautumistilanteessa tehtävä taloudellinen selvitys tukee päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja taloudellista vastuullisuutta. Hyvinvointialueen muuttamista koskevan päätöksen sitominen vaaliaikatauluun antaa mahdollisuuden hallitulle siirtymälle.

2. Maakuntajakolaki (lakiehdotus 2)

Maakuntajakolain säätäminen omana lakina on erinomainen muutos.

Maakuntajakoon perustuvat hallinnon rakenteet, kuten aluekehittäminen, maakuntakaavoitus, EU:n rakennerahastojen hallinnointi ja valtionhallinnon palvelut, edellyttävät pitkäjänteistä ja vakaata aluejakoa. Maakuntajaon palauttaminen yleiseksi hallinnolliseksi jakoperusteeksi ilman automaattista kytkentää hyvinvointialueiden muutospäätöksiin vahvistaa johdonmukaista aluekehittämistä.

Keski-Suomen liitto pitää erittäin tärkeänä, että mahdolliset maakuntajaon muutokset tehdään toiminnallisien ja alueellisten perustein. Kun muutos edellyttää laajaa kuulemistä, vaikutusarviointia ja valtioneuvoston päätöksentekoa, voidaan samalla varmistaa alueellinen osallisuus ja huolellinen harkinta.

3. Ehdotetut muutokset hyvinvointialuelain 27 §:ään (Valtuustoryhmä ja sen toiminnan tukeminen) ja 87 §:ään (Palkkiot ja korvaukset)

Ei lausuttavaa.

4. Muut huomiot esityksestä

Keski-Suomen maakuntajako ja hallinnollinen asema säilyvät lakimuutoksen jälkeen selkeänä ja vakiintuneena. Esitys varmistaa osaltaan Keski-Suomen maakunnan eheyttä sekä aluekehittämisen ja alueiden käytön jatkuvuutta.

Maakuntahallitus on käsitellyt lausunnon kokouksessaan 5.8.2025.

63 §

LAUSUNTO: LUONNOS MAASEUTUPOLIITTISEKSI SELONTEOKSI

Valtioneuvosto laatii eduskunnalle maaseutupoliittisen selonteon Orpon hallitusohjelman mukaisesti. Selonteko on tarkoitus antaa eduskunnalle loppuvuodesta 2025.

Selonteon tavoitteena on määritellä pitkän aikavälin visio suomalaiselle maaseudulle sekä konkreettiset, eri hallinnonaloja yhdistävät toimet elinvoiman uudistumiseksi, asumisen, yrittäjyyden ja palveluiden vahvistamiseksi sekä kokonaisturvallisuuden lisäämiseksi. Lisäksi se edistää paikkaperustaista politiikkaa ja kehittämistä.

Selonteko kytkeytyy hallitusohjelman linjauksiin, kansalliseen maaseutupolitiikkaan, Euroopan unionin pitkän aikavälin maaseutuvision sekä OECD:n maaseutupoliittisiin periaatteisiin. Se huomioi myös valtioneuvoston muut ohjelmat ja kokonaisuudet sekä ajankohtaiset kehityskulut, kuten väestörakenteen muutoksen, kestävyysmurroksen, digitaalisen siirtymän sekä kriisitilanteiden (ilmasto, pandemia, sota) vaikutukset.

Maaseutupolitiikan ja yhteiskunnan uudistamisen näkökulmasta selonteko on väline, jolla parannetaan politiikan johdonmukaisuutta ja vaikuttavuutta erilaisilla maaseutu- ja saaristoalueilla. Kolmatta kertaa laadittava selonteko vastaa ajankohtaisiin haasteisiin ja maaseudun eriytymiskehitykseen esimerkiksi elinolojen, palvelujen, elinkeinojen ja turvallisuuden näkökulmasta. Aiemmat selonteot ovat vuosilta 1993 ja 2009.

Valmistelua ovat ohjanneet ohjausryhmä ja sihteeristö, joissa ovat edustettuina keskeiset ministeriöt. Työtä ovat tukeneet maaseutupolitiikan neuvosto (MANE), harvaan asuttujen alueiden parlamentaarinen työryhmä (HARVA) sekä saaristoasiain neuvottelukunta (SANK).

Maa- ja metsätalousministeriö pyytää lausuntoja luonnoksesta 15.8.2025 mennessä.

Liitteet:

[Maa- ja metsätalousministeriön selontekoluonnos ja lausuntopyyntö](#)
Lausuntoluonnos luottamushenkilöportaalissa 1.8.2025

Lisätietoja:

Pirjo Peräaho, aluekehitysjohtaja, p. 040 591 0760, [pirjo.peraaho\(at\)keskisuomi.fi](mailto:pirjo.peraaho(at)keskisuomi.fi)

Maakuntajohtajan ehdotus:

Maakuntahallitus

1. päättää antaa maa- ja metsätalousministeriölle lausuntoluonnoksen mukaisen lausunnon ja
2. valtuuttaa toimiston viimeistelemään lausunnon keskustelussa tehtyjen tarkennusten mukaisesti.

Päätös:

Maakuntahallituksen jäsen Harri Oksanen (PS) esitti yhtä muutosta lausunnossa esitettyihin poikkihallinnollisiin kehittämissuosituksiin. Oksanen esitti, että kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan edellytykset korvataan asuttavuuden varmistamisella. Toimi Kankaanniemi (PS) kannatti esitystä. Esitys hyväksyttiin yksimielisesti.

Päätösehdotus hyväksyttiin.

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston maaseutupoliittiseksi selonteoksi eduskunnalle

Johdanto

Maa- ja metsätalousministeriö pyytää kommentteja luonnokseen maaseutupoliittisesta selonteosta 15.8.2025 mennessä. Hallituksen on tarkoitus antaa selonteko eduskunnalle loppuvuodesta 2025.

Tausta

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaisesti "laaditaan maaseutupoliittinen selonteko" (luku 6.6.). Hallitusohjelmassa todetaan, että "suomalainen maaseutu, maatalous ja metsät turvaavat kansalaisten hyvinvointia ja ovat koko yhteiskunnan peruspilareita. Niiden tärkeys korostuu muuttuneessa turvallisuusympäristössä entisestään." Lisäksi todetaan, että "mahdollisuudet hyvään elämään, sen rakentamiseen ja kannattavaan yritystoimintaan maaseudulla edellyttävät toimia, jotka pohjautuvat alueiden vahvuuksiin ja ihmisten tarpeisiin. Hallitus näkee elinvoimaisen maaseudun elinehtona koko Suomen hyvinvoinnille."

Selonteko kytkeytyy hallitusohjelman eri kokonaisuuksiin, kansalliseen maaseutupoliittikkaan, EU:n pitkän aikavälin maaseutuvision kokonaisuuteen sekä OECD:n maaseutupoliittikan periaatteisiin. Selonteon laadinnassa hyödynnetään hallitusohjelman mukaisia valmiita selontekoja, strategioita ja ohjelmia sekä huomioidaan samaan aikaan valmistelussa olevat muut selontekoon keskeisesti liittyvät strategiat ja ohjelmat.

Selonteolla kehitetään myös suomalaista maaseutupoliittista järjestelmää, joka on edelläkävijä ja kansainvälisesti ainutlaatuinen.

Järjestyksessään kolmas maaseutupoliittinen selonteko laaditaan postnormaalissa ajassa, jota kehystää yhtäaikaiset muutokset esimerkiksi väestörakenteeseen, puhtaan ja digitaaliseen siirtymään, kestävyysmurrokseen sekä kriiseihin liittyen (ilmasto, talous, pandemia, sota, energia). Kaupunkien ja maaseutualueiden välinen keskinäisriippuvuus (ekosysteemipalvelut, ruoka ja vesi, puhdas energia, monipaikkaisuus) on korostunut kriisien myötä, mutta kuntien ja alueiden eriytymiskehitys jatkuu. Eriarvoisuus ihmisten välillä lisääntyy yhä enemmän maantieteen perusteella, kuten myös elinkeinojen kehitysmahdollisuudet. Keskustelu alueiden erivertaisuudesta rakenteissa, mielikuvissa ja kokemuksissa (kts. Kauppinen 2020) on ajankohtainen.

Tavoitteet

Selonteon tarkoituksena on täsmentää tavoitteet ja poikkihallinnolliset toimet erilaisten maaseutu- ja saaristoalueiden elinvoiman uudistumiselle, asuttavuuden, palveluiden, infrastruktuurin, yrittäjyyden, kansalaistoiminnan edellytyksille sekä suomalaisen yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden vahvistamiselle. Samalla selonteko määrittelee valtioneuvoston pitkän aikavälin maaseutuvision.

Selonteolla parannetaan politiikan johdonmukaisuutta ja osuvuutta maaseutu- ja saaristoalueilla sekä edistetään paikkaperustaisen politiikan ja kehittämisen toteuttamista.

Selonteon valmistelua ovat ohjanneet poikkihallinnollinen ohjausryhmä ja sihteeristö, joissa ovat edustajat seuraavista ministeriöistä: LVM, MMM, OKM, PLM, SM, STM, TEM, VM ja YM. Selonteon valmistelua on tukenut maaseutupolitiikan neuvosto (MANE) sekä harvaan asuttujen alueiden parlamentaarinen työryhmä (HARVA) ja saaristoasiain neuvottelukunta (SANK).

Vastausohjeet vastaanottajille

Vastaajat voivat antaa näkemyksensä kysymyksistä, jotka pohjautuvat selonteon luonnostekstin lukuihin. Kuka tahansa voi antaa lausunnon.

Lausunto pyydetään ensisijaisesti antamaan vastaamalla lausuntopyyntöön lausuntopalvelun kautta. Ohjeet palveluun rekisteröitymiseksi ja palvelun käyttämiseksi löytyvät lausuntopalvelun sivulta Ohjeet > Käyttöohjeet (käyttäjätuki: lausuntopalvelu.om(at)gov.fi). Ministeriöiden tulee lisäksi tallentaa lausuntopalvelussa antamansa lausunto VAHVA-asianhallintajärjestelmään asialle VN/30583/2023.

Jos lausuntoa ei ole mahdollista antaa lausuntopalvelussa, lausunto voidaan vaihtoehtoisesti toimittaa ministeriön kirjaamoon sähköpostilla osoitteeseen kirjaamo.mmm@gov.fi tai postitse osoitteeseen maa- ja metsätalousministeriö, PL 30, 00023 VALTIONEUVOSTO. Kirjaamoon toimitetussa lausunnossa pyydetään mainitsemaan asianumero VN/30583/2023. Lisäksi kirjaamoon toimitettu lausunto pyydetään lähettämään esimerkiksi sähköpostin liitetiedostona Word- tai PDF-muodossa, jotta lausuntoasiakirja ei sisällä tarpeettomia henkilötietoja, kuten yksityishenkilön sähköpostiosoitetta.

Kaikki annetut lausunnot ovat lähtökohtaisesti julkisia viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) mukaisesti. Lausunnot julkaistaan hankkeen julkisilla hankesivuilla (tunnus MMM012:00/2024). Yksityishenkilön lausunto julkaistaan kuitenkin hankesivuilla tietosuojasystä ainoastaan, jos henkilö tätä kirjallisesti pyytää; tästä pyydetään ilmoittamaan lausunnon Yleiset huomiot -kohdassa.

Lisäksi kaikki lausuntopalvelussa annetut lausunnot, mukaan lukien yksityishenkilöiden lausunnot, ovat automaattisesti kaikkien nähtävissä lausuntopalvelussa. Ministeriö ei julkaise kirjaamoon toimitettuja lausuntoja lausuntopalvelussa.

Lausunnossa ei tule ilmoittaa tarpeettomia henkilötietoja. Vaikka yksityishenkilön kirjaamoon toimittamaa lausuntoa ei julkaistaisi verkossa, lausunto on ministeriöltä kaikkien saatavissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain mukaisesti.

Ministeriön lausuntopyynnöt liitteineen löytyvät internet-sivustolta <https://mmm.fi/lausunnolla>

Aikataulu

Vastaamisen aikataulu: 5.6.-15.8.2025

Valmistelijat

Poikkihallinnollisessa ohjausryhmässä ja sihteeristössä valmistelua ovat ohjanneet edustajat seuraavista ministeriöistä: LVM, MMM, OKM, PLM, SM, STM, TEM, VM ja YM.

Maa- ja metsätalousministeriössä selonteon valmisteluun ovat osallistuneet ohjausryhmän puheenjohtaja ylijohtaja Minna-Mari Kaila, varapuheenjohtajat maatalousneuvos Taina Vesanto ja neuvotteleva virkamies Sanna Sihvola sekä sihteeristön puheenjohtaja neuvotteleva virkamies Antonia Husberg ja jäsenet erityisasiantuntijat Sami Tantarimäki, Auli Sihvola ja Hanna-Mari Kuhmonen. Lisäksi valmistelua on tukenut korkeakouluharjoittelija Nicholas Biskop.

Mahdolliset selontekoluonnosta koskevat kysymykset voi lähettää sähköpostitse osoitteeseen maaseutupoliitikka@gov.fi.

Linkit

<https://mmm.fi/maaseutupoliitikka/maaseutupoliittinen-selonteko> - MMM

<https://mmm.fi/hanke2?tunnus=MMM012:00/2024> - Hankeikkuna

Liitteet:

[Luonnos valtioneuvoston maaseutupoliittiseksi selonteoksi _lausuntopyyntö.pdf](#)

[Liite luku 6 luonnos maaseutupoliittiseksi selonteoksi lausunnoille SU.pdf](#)

[Utkast till statsrådets landsbygdspolitiska redogörelse för utlåtande.pdf](#)

Jakelu:

Aisapari ry
Akaan kaupunki
AKAVA
AKAVA, Agronomiliitto
Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry
Aktion Österbotten rf (Sundom)
Alajärven kaupunki
Alavieskan kunta
Alavuden kaupunki
Alueiden uudistumisen neuvottelukunta AUNE
Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto ARENE
Asikkalan kunta
Askolan kunta

Auran kunta
Diakonissalaitos
Elävä Kainuu Leader ry
Enonkosken kunta
Enontekiön kunta
Espoon kaupunki - Esbo stad
Eteläisen maaseudun osaajat EMO ry
Etelä-Karjalan hyvinvointialue
Etelä-Karjalan liitto
Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus
Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue
Etelä-Pohjanmaan liitto
Etelä-Savon ELY-keskus
Etelä-Savon hyvinvointialue
Etelä-Savon maakuntaliitto
Etelä-Suomen aluehallintovirasto
Etnisten suhteiden neuvottelukunta ETNO
Eurajoen kunta
Euran kunta
Evijärven kunta
Folktinget
Forssan kaupunki
Haapajärven kaupunki
Haapaveden kaupunki
Hailuodon kunta
Halsuan kunta
Haminan kaupunki
Hangon kaupunki - Hangö stad
Hankasalmen kunta
Harjavallan kaupunki
Hartolan kunta
Harvaan asuttujen alueiden parlamentaarinen työryhmä HARVA
Harvaturva-verkosto
Hattulan kunta
Hausjärven kunta
Heinolan kaupunki
Heinäveden kunta
Helsingin kaupunki - Helsingfors stad
Hirvensalmen kunta
Hollolan kunta
Huittisten kaupunki
Humppilan kunta
Hyrnsalmen kunta
HYVIL Oy
Hyvinkään kaupunki
Hämeen ELY-keskus
Hämeen liitto
Hämeenkyrön kunta
Hämeenlinnan kaupunki
I samma båt rf – samassa veneessä ry
lin kunta

lisalmen kaupunki
litin kunta
lkaalisten kaupunki
Ilmajoen kunta
Ilomantsin kunta
Imatran kaupunki
Inarin kunta
Ingå kommun - Inkoon kunta
Isojoen kunta
Isokyrön kunta
Itä-Suomen aluehallintovirasto
Itä-Uudenmaan hyvinvointialue
Jakobstad - Pietarsaaren kaupunki
Janakkalan kunta
Joensuun kaupunki
Joensuun Seudun Leader ry
Jokioisten kunta
Joroisten kunta
Joutsan kunta
Joutsenten reitti ry
Juukan kunta
Juupajoen kunta
Juvan kunta
Jyväskylän kaupunki
JyväSRiihi ry
Jämijärven kunta
Jämsän kaupunki
Järvenpään kaupunki
Kaakkois-Suomi ELY-keskus
Kaarinan kaupunki
Kaavin kunta
Kainuun ELY-keskus
Kainuun hyvinvointialue
Kainuun liitto
Kajaanin kaupunki
Kalajoen kaupunki
Kangasalan kunta
Kangasniemen kunta
Kankaanpään kaupunki
Kannonkosken kunta
Kannuksen kaupunki
Kansalaisjärjestöpolitiikan neuvottelukunta KANE
Kanta-Hämeen hyvinvointialue
Kantri ry
Karhuseutu ry
Karijoen kunta
Karkkilan kaupunki
Karstulan kunta
Karvian kunta
Kaskisten kaupunki - Kaskis stad
Kauhajoen kaupunki

Kauhavan kaupunki
Kauniaisten kaupunki - Grankulla stad
Kaustisen kunta
KEHA-keskus
Kehittämisyhdistys Kalakukko ry
Kehittämisyhdistys Liiveri ry
Kehittämisyhdistys Mansikka ry
Kehittämisyhdistys Sepra ry
Kehittämisyhdistys SILMU ry, Utvecklingsförening SILMU rf
Kehittämisyhdistys Ylä-Savon Veturi ry
Keiteleen kunta
Kemijärven kaupunki
Kemin kaupunki
Keminmaan kunta
Kempeleen kunta
Keravan kaupunki
KERÄ - För hållbara landsbygder och en rättvis omställning,
Oikeudenmukaisen siirtymän ja kestävien maaseutujen verkosto
Keski-Karjalan Jetina ry
Keskipiste-Leader ry
Keski-Pohjanmaan hyvinvointialue
Keski-Pohjanmaan liitto
Keski-Suomen ELY-keskus
Keski-Suomen hyvinvointialue
Keski-Suomen liitto
Keski-Uudenmaan hyvinvointialue
Keuruun kaupunki
Kihniön kunta
Kimitoö kommun - Kemiönsaaren kunta
Kinnulan kunta
Kirkkonummen kunta - Kyrkslätt kommun
Kiteen kaupunki
Kittilän kunta
Kiuruveden kaupunki
Kivijärven kunta
Koillismaan Leader ry
Kokemäen kaupunki
Kokkolan kaupunki - Karleby stad
Kolarin kunta
Konneveden kunta
Kontiolahden kunta
Korsholm kommun - Mustasaaren kunta
Korsnäs kommun
Kotkan kaupunki
Kouvolan kaupunki
Kristinestad - Kristiinankaupunki
Kronoby kommun - Kruunupyyn kunta
Kuhmoisten kunta
Kuhmon kaupunki
Kuopion kaupunki
Kuortaneen kunta

Kurikan kaupunki
Kustavin kunta
Kuudestaan ry
Kuusamon kaupunki
Kymenlaakson hyvinvointialue
Kymenlaakson Liitto
Kyyjärven kunta
Kärkölän kunta
Kärsämäen kunta
Lahden kaupunki
Laihian kunta
Laitilan kaupunki
Lapin aluehallintovirasto
Lapin ELY-keskus
Lapin hyvinvointialue
Lapin liitto
Lapinjärven kunta - Lappträsk kommun
Lapinlahden kunta
Lappajärven kunta
Lappeenrannan kaupunki
Lapuan kaupunki
Larsmo kommun - Luodon kunta
Laukaan kunta
Leader Kärki ry
Leader Länsi-Saimaa ry
Leader Pohjoisin Lappi
Leader Satasilta ry
Leader Tunturi-Lappi ry
Leader Viisari ry
Leader-asiamies
Lemin kunta
Lempäälän kunta
Leppävirran kunta
Lestijärven kunta
Liedon kunta
Lieksan kaupunki
Liikenne- ja viestintäministeriö
Liikuntaneuvosto
Limingan kunta
Linnaseutu ry
Liperin kunta
Lohjan kaupunki - Lojo stad
Loimaan kaupunki
Lomalaidun ry
Lopen kunta
Lounais-Suomen aluehallintovirasto
LounaPlussa ry
Loviisan kaupunki - Lovisa stad
Luhangan kunta
Lumijoen kunta
Luonnonvarakeskus

Luumäen kunta
Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto
Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue
Maa- ja kotitalousnaisten keskus
Maa- ja metsätalousministeriö
MAALLEKO-verkosto, Maaseudun asuttavuus, asuminen ja
kotoutuminen maaseudulla
Maanomistajain Liitto
Maaseudun kehittämissyhdystys Ravakka ry
Maaseudun Sivistysliitto
Maaseudun Tukihenkilöverkosto
Maaseutukehitys ry
Maaseutupolitiikan neuvosto MANE
Maaseutuverkosto
Malax kommun - Maalahden kunta
Marttaliitto
Marttilan kunta
Maskun kunta
Merijärven kunta
Merikarvian kunta
Metsähallitus
Metsäkeskus
Metsäneuvosto
Miehikkälän kunta
Mikkelin kaupunki
MTK Maaseutunuoret
MTK ry
Muhoksen kunta
Multian kunta
Muonion kunta
Muuramen kunta
Mynämäen kunta
Myrskylän kunta - Mörskom kommun
Mäntsälän kunta
Mänttä-Vilppulan kaupunki
Mäntyharjun kunta
Naantalin kaupunki
Nakkilan kunta
Nivalan kaupunki
Nokian kaupunki
Nouseva Rannikkoseutu ry
Nousiaisten kunta
Nuorisoneuvosto
Nuorten Akatemia
Nuorten ilmasto- ja luontoryhmä Nuoli
Nurmeksen kaupunki
Nurmijärven kunta
NUVA ry
Nykarleby stad - Uusikaarlepyyn kaupunki
Närpes stad - Närpiön kaupunki
Oikeusministeriö

Olympiakomitea
Opetus- ja kulttuuriministeriö
Orimattilan kaupunki
Oripään kunta
Oriveden kaupunki
Oulaisten kaupunki
Oulujärvi Leader ry
Oulun kaupunki
Oulun Seudun Leader ry
Outokaira tuottamhan ry
Outokummun kaupunki
Padajoen kunta
Paimion kaupunki
Paltamon kunta
Pargas stad - Paraisten kaupunki
Parikkalan kunta
Parkanon kaupunki
Pedersöre kommun - Pedersören kunta
Pelkosenniemen kunta
Pellon kunta
Perhon kunta
Peräpohjolan Leader ry
Petäjäveden kunta
Pieksämäen kaupunki
Pielaveden kunta
Pienten kuntien neuvottelukunta
Pihtiputaan kunta
Pirityiset ry
Pirkan Helmi ry
Pirkanmaan ELY-keskus
Pirkanmaan hyvinvointialue
Pirkanmaan liitto
Pirkkalan kunta
Pohjanmaan ELY-keskus
Pohjanmaan hyvinvointialue
Pohjanmaan liitto
Pohjois-Karjalan ELY-keskus
Pohjois-Karjalan hyvinvointialue
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
Pohjois-Kymen Kasvu ry
Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus
Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue
Pohjois-Pohjanmaan liitto
Pohjois-Savon ELY-keskus
Pohjois-Savon hyvinvointialue
Pohjois-Savon liitto
Pohjois-Suomen aluehallintovirasto
PoKo ry
Polvijärven kunta
Pomarkun kunta
Pomoväst rf

Porin kaupunki
Pornaisten kunta
Porvoon kaupunki - Borgå stad
Posion kunta
ProAgria Keskusten liitto
Pudasjärven kaupunki
Pukkilan kunta
Punkalaitumen kunta
Puolangan kunta
Puolustusministeriö
Puumalan kunta
Puuteollisuus
Pyhtään kunta - Pyttis kommun
Pyhäjoen kunta
Pyhäjärven kaupunki
Pyhännän kunta
Pyhärannan kunta
Päijänne-Leader ry
Päijät-Hämeen hyvinvointialue
Päijät-Hämeen liitto
Pälkäneen kunta
Pöytyän kunta
Raahen kaupunki
Raision kaupunki
Rantasalmen kunta
Ranuan kunta
Raseborg stad - Raaseporin kaupunki
Rauman kaupunki
Rautalammin kunta
Rautavaaran kunta
Rautjärven kunta
Reisjärven kunta
Rieska-Leader ry
Riihimäen kaupunki
Ristijärven kunta
Rovaniemen kaupunki
Ruokolahden kunta
Ruoveden kunta
Ruskon kunta
Rääkkylän kunta
Saarijärven kaupunki
Saaristoasiain neuvottelukunta SANK
SAK
Sallan kunta
Salon kaupunki
Sastamalan kaupunki
Satakunnan ELY-keskus
Satakunnan hyvinvointialue
Satakuntaliitto
Sauvon kunta
Savitaipaleen kunta

Savonlinnan kaupunki
SavonLuotsi Leader ry
Savukosken kunta
Seinäjoen kaupunki
Seutukaupunkiverkosto
Sievin kunta
Siikaisten kunta
Siikajoen kunta
Siikalatvan kunta
Siilinjärven kunta
Siirtolaisuusinstituutti
Simon kunta
Sipoon kunta - Sibbo kommun
Sisäministeriö
Sitra
Siuntion kunta - Sjundeå kommun
SLC ry
SLC Unga
Sodankylän kunta
Soinin kunta
Someron kaupunki
Sonkajärven kunta
Sosiaali- ja terveysministeriö
Sotkamon kunta
SPEK ry
STTK
Sulkavan kunta
Suomen 4H-liitto
Suomen Elinkeino- ja Kehitysyhtiöt SEKES ry
Suomen Kotiseutuliitto
Suomen Kuntaliitto
Suomen Kylät ry
Suomen Luonnonsuojeluliitto
Suomen metsästäjäliitto
Suomen Nuorisoala, entinen Allianssi
Suomen sosiaali- ja terveys SOSTE ry
Suomen Tieyhdistys
Suomen Uusyrityskeskukset ry
Suomen Yrittäjät
Suomussalmen kunta
Suonenjoen kaupunki
Suupohjan Kehittämisyhdistys ry
Sysmän kunta
Säkylän kunta
Taipalsaaren kunta
Taiteen edistämiskeskus Taike
Taivalkosken kunta
Taivassalon kunta
Tammelan kunta
Tampereen kaupunki
Teknologiateollisuus

Tervolan kunta
Tervon kunta
Teuvan kunta
TIEKE
Ti. Kosken kunta
Tohmajärven kunta
Toholammin kunta
Toivakan kunta
Tornion kaupunki
Turun kaupunki - Åbo stad
Turvallisuuskomitean järjestöverkosto
TUUMA27 - Työn ja yrittäjyyden uudet mahdollisuudet maaseutualueilla
-verkosto
Tuusniemen kunta
Tuusulan kunta
Tyrnävän kunta
Työ- ja elinkeinoministeriö
Ulkoministeriö
Ulvilan kaupunki
Urjalan kunta
Utajärven kunta
Utsjoen kunta
Uudenmaan ELY-keskus
Uudenmaan liitto
Uuraisten kunta
Uusikaupunki
Uutismedian liitto ry
Vaalan kunta
Vaara-Karjalan Leader ry
Vaasan kaupunki - Vasa stad
Valkeakosken kaupunki
Valtioneuvoston kanslia
Valtiovarainministeriö
Vantaan ja Keravan hyvinvointialue
Vantaan kaupunki - Vanda stad
Varkauden kaupunki
Varsin Hyvä ry
Varsinais-Suomen ELY-keskus
Varsinais-Suomen hyvinvointialue
Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry
Varsinais-Suomen liitto
Veej'jakaja ry
Vehmaan kunta
Vesannon kunta
Vesilahden kunta
Vesuri-ryhmä ry
Vetelin kunta
Vieremän kunta
Vihdin kunta
Viitasaaren kaupunki
Vimpelin kunta

Virolahden kunta
Virtain kaupunki
Väestöliitto
Vörå kommun - Vöyrin kunta
YHYRES-kehittämisyhdistys ry
Ykkösakseli ry
Yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry, Sami Kurki
Ylitornion kunta
Ylivieskan kaupunki
Ylöjärven kaupunki
Ympäristöministeriö
Ypäjän kunta
Ähtärin kaupunki
Äänekosken kaupunki

1. Yleiset huomiot

Mitä ajatuksia selontekoluonnos herättää? Huom. Ilmoita tässä, mikäli yksityishenkilönä haluat, että lausuntesi näkyy myös hankeikkunassa.

2. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä

Ovatko selonteossa tunnistetut näkökohdat maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmään liittyen olennaiset?

Puuttuuko tarkastelusta jokin näkökohta, joka tulisi lisätä?

3. Maaseutualueiden tilannekuva ja muutostekijät

Ovatko selonteossa tunnistetut näkökohdat maaseutualueiden tilannekuvaan ja muutostekijöihin liittyen olennaiset?

Puuttuuko tarkastelusta jokin näkökohta, joka tulisi lisätä ottaen huomioon selonteon tarkoitus ja tavoitteet?

4. Kansallinen maaseutuvisio

Onko selonteossa kuvattu maaseutuvisio olennainen?

Puuttuuko maaseutuvisiosta jokin näkökohta, joka tulisi lisätä ottaen huomioon selonteon tarkoitus ja tavoitteet?

5. Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuositukset

Ovatko selonteossa tunnistetut poikkihallinnolliset tavoitteet (5 kpl) ja kehittämissuositukset (24 kpl) olennaiset?

Mitkä ovat näkökulmastanne tärkeimmät poikkihallinnolliset tavoitteet (1-3 kappaletta)?

Voit kirjoittaa mahdolliset tarkemmat kommentit tavoitteisiin tavoitekohtaisesti:

- Tavoite: Ajantasaistetaan digitaalista ja fyysistä saavutettavuutta
- Tavoite: Vahvistetaan talouden uudistumista tukevia rakenteita

- Tavoite: Voimistetaan toimintaedellytyksiä, luottamusta ja tulevaisuususkkoa
- Tavoite: Lisätään ja kootaan yhteiskunnallista maaseututietoa
- Tavoite: Terävöitetään maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää

Mitkä ovat näkökulmastanne tärkeimmät poikkihallinnolliset kehittämissuosituksset (1-5 kappaletta)? (Merkitse kehittämissuositusten numerot 1-24)

Puuttuuko poikkihallinnollisista tavoitteista tai kehittämissuosituksista jokin kansallisesti merkittävä näkökohta, joka tulisi lisätä?

Voit kirjoittaa mahdolliset tarkemmat kommentit kehittämissuosituksiin suosituskohtaisesti:

- 1. Digitaalisen kuilun kaventaminen
- 2. Yleishyödyllinen kyläverkkorakentaminen
- 3. Kestävä liikkuminen ja liikenne
- 4. Yksityisteiden kunto
- 5. Saaristoliikenne
- 6. Maaseutuvaikutukset, asuminen ja talouden rakenteet
- 7. Koordinaatio EU-rahastojen välillä
- 8. Maaseudun kehittäminen CAP post 2027
- 9. YPK-toimintamallin laajempi hyödyntäminen
- 10. Kestävän elinvoimaisuuden indikaattoritarkastelu
- 11. TKI-rahoitus, innovaatiojärjestelmä ja pienet toimijat, nuoret ja naiset
- 12. Osaaminen ja työvoima
- 13. Yhteisötalous
- 14. Monipaikkaisuuden seuranta
- 15. Asuttavuuden varmistaminen
- 16. Luonnonvarat, maankäyttö ja oikeudenmukaisuus
- 17. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan edellytykset
- 18. Osallistaminen, vuorovaikutus ja yhteistyö
- 19. Välttämättömyyspalveluiden tarkistaminen ja varmistaminen
- 20. Väestönmuutos ja elintärkeät toiminnot

- 21. Maaseutututkimus ja maaseututieto
- 22. Maaseutualueiden seurantakeskus
- 23. MANE, dialogisuus, osallistaminen ja viestintä
- 24. MANE ja maaseutuvaikutusten arviointi

6. Liite: Maaseutualueiden nykytilanteen ja muutostekijöiden kuvaus

Ovatko liitteessä kuvatut maaseutualueiden nykytilanne ja muutostekijät olennaiset?

Puuttuuko nykytilanteen ja muutostekijöiden kuvauksesta jokin kansallisesti merkittävä näkökohta, joka tulisi lisätä?

7. Muut täydennystarpeet

Onko selonteossa muita täydennystarpeita?

Husberg Antonia
Maa- ja metsätalousministeriö

Kuhmonen Hanna-Mari
Maa- ja metsätalousministeriö

"xxx ministeriön julkaisusarja 2025:xx"

Luonnos valtioneuvoston maaseutupoliittiseksi selonteoksi

Ohjausryhmän ja sihteeristön työn pohjalta

"xxxministeriö Helsinki 2025"

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Publication distribution

**Institutional Repository
for the Government
of Finland Valto**

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Publication sale

**Online bookstore
of the Finnish
Government**

vnjulkaisumyynti.fi

[Tuplaklikkaa ja kirjoita ministeriö](#)

Klikkaa ja valitse tekijänoikeustaso

ISBN pdf: [VNK täyttää](#)

ISSN pdf: [VNK täyttää](#)

ISBN painettu: [VNK täyttää](#)

ISSN painettu: [VNK täyttää](#)

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023 Finland ([kieliversioissa](#))

Paino: PunaMusta Oy, 2023

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä	6
2.1	Maaseudun määritelmä.....	6
2.2	Maaseutupolitiikan määritelmä.....	11
2.3	Maaseututiedon merkitys	13
2.4	Maaseutupolitiikan kansallinen organisoituminen	15
2.5	Kansainvälinen viitekehys	18
	Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD	18
	Euroopan unioni	19
	Pohjoismainen ministerineuvosto.....	21
3	Maaseutualueiden tilannekuva ja muutostekijät.....	23
3.1	Väestönmuutos maaseutualueilla ja sen vaikutukset.....	24
3.2	Maaseudun talous ja osaaminen.....	26
3.3	Palveluverkkomuutokset ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla	31
3.4	Maaseutu- ja kaupunkialueiden keskinäisriippuvuus Suomessa – tasapaino ja tunnuslukuja.....	34
3.5	Maaseutualueiden tilannekuvan ja muutostekijöiden SWOT-analyysi	41
4	Kansallinen maaseutuvisio.....	48
5	Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuositukset	49
	Tavoite: Ajantasaistetaan digitaalista ja fyysistä saavutettavuutta.....	51
	Tavoite: Vahvistetaan talouden uudistumista tukevia rakenteita.....	53
	Tavoite: Voimistetaan toimintaedellytyksiä, luottamusta ja tulevaisuususkkoa.....	59
	Tavoite: Lisätään ja kootaan yhteiskunnallista maaseututietoa	63
	Tavoite: Terävöitetään maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää	64

1 Johdanto

Maaseutupoliittinen selonteko annetaan eduskunnalle nyt kolmatta kertaa. Selonteossa kuvataan Suomen maaseutualueiden- ja maaseutumaisten saaristoalueiden (jäljempänä maaseutualueiden) nykytilaa ja muutostekijöitä, määritellään pitkän aikavälin maaseutuvision ja poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuosituksat maaseutualueiden elinvoiman uudistamiselle pitkällä aikavälillä. Selonteolla vahvistetaan hallitusohjelman tavoitteiden toteuttamista täydentämällä maaseutualueiden tilannekuvalla muita selontekoja ja kansallisia strategioita sekä ohjelmia.

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa Vahva ja välittävä Suomi on useita maaseutualueiden elinvoimaan liittyviä tavoitteita ja toimenpiteitä. Hallituksen tavoitteena on muun muassa, että ”koko Suomen mahdollisuuksia, maaseudun elinvoimaisuutta ja huoltovarmuutta edistetään sekä torjutaan alueiden eriarvoistumista”. Hallitusohjelmassa todetaan, että ”suomalainen maaseutu, maatalous ja metsät turvaavat kansalaisten hyvinvointia ja ovat koko yhteiskunnan peruspilareita”.

Hallituksen tärkein talouspoliittinen tavoite on saada aikaan kestävää kasvua. Se nivoutuu hallitusohjelmassa vahvasti yritysten kasvuedellytysten parantamiseen, reilun kilpailun luomiseen ja tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan (TKI) rahoituksen nostoon ja kohdennuksiin osaamiseen, tuottavuuteen, kilpailukykyyn ja pitkän aikavälin talouskasvuun, huomioiden myös pienten ja keskiuurten (pk) yritysten mahdollisuudet. Tavoite nojautuu myös datatalouden ja digitalisaation hyödyntämiseen ja maaseutualueilla oleviin ja luonnonvaroihin pohjautuviin potentiaaleihin yritystoiminnalle, investoinneille, teollisuudelle, viennille ja hyvinvoinnille. Tavoitteeseen linkittyvät tavoitteet liikkumisen sujuvoittamiseksi, maalle ja saaristoon muuton kannustimien selvittämiseksi, etätyön mahdollisuuksien vahvistamiseksi sekä asumisen ja alueiden eriytmisen haasteiden ratkomiseksi. Maaseutualueiden elinvoiman uudistamisen kannalta selonteossa tunnistetaan keskeisiä voimavaroja, haasteita, mahdollisuuksia ja uhkia, joiden pohjalta esitetään visio sekä poikkihallinnollisia kehittämissuosituksia.

Hallitusohjelmassa todetaan, että ”hallituksen on aktiivisesti vaikutettava siihen, että suomalaisia koskevat päätökset ovat oikeudenmukaisia, oikeasuhtaisia sekä

kansalliset että alueelliset erityispiirteet ja -tarpeet huomioivia”. Suomi on yksi Euroopan maaseutumaisimmista maista ja vaikuttaminen edellyttää tietoa, joka kuvaa maantieteellisiä ja maaseutualueiden erityispiirteitä ja -kysymyksiä. Suomi on myös voimakkaasti kaupungistunut ja se, millä tavalla erilaisia alueita – kaupunkeja ja maaseutuja - käsitellään valtionhallinnon asiakirjoissa, voi kaventaa tai vahvistaa tietopohjaa sekä vaikuttaa päätöksenteon ja sen toimeenpanon laatuun ja vaikuttavuuteen. Selonteko tukee kansallista EU-vaikuttamista ja seuraavan EU-rahoituskauden valmistelua.

Maaseutuun kohdistuvien vaikutusten arvioinnin tarve, joka tunnistettiin ja edellytettiin jo vuoden 2009 valtioneuvoston maaseutupoliittisessa selonteossa ja eduskunnan kirjelmässä selontekoon, on korostunut entisestään sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Vaikuttavan politiikan valmistelu edellyttää yhteiskunnallisten kysymysten ja kehityssuuntien tarkastelua kokonaisvaltaisesti sekä niiden seuraamista yleistä tarkemmalla tasolla. Väestötilastoihin perustuvat ja alueelliset tai kansalliset keskiarvot kertovat vähän erilaisten alueiden ja toimintaympäristöjen tilanteista, tarpeista ja mahdollisuuksista. Selonteon valmistelussa on hyödynnetty mahdollisimman paljon paikkatietopohjaista tietoa, yhteiskunnallista maaseutututkimusta sekä osallistettu eri tavoin eri-ikäisiä ja -taustaisia ihmisiä ja toimijoita eri puolilta Suomea, niin maaseutu- kuin kaupunkialueilta.

Selonteon virkavalmistelua on ohjannut poikkihallinnollinen ohjausryhmä puheenjohtajanaan ylijohtaja Minna-Mari Kaila maa- ja metsätalousministeriöstä. Maa- ja metsätalousvaliokunta (MmV), maaseutupoliitiikan neuvosto (MANE), saaristoasiain neuvottelukunta (SANK) ja harvaan asuttujen alueiden parlamentaarinen työryhmä (Harva), muut sidosryhmät ja yksittäiset kansalaiset ovat osallistuneet selonteon valmisteluun eri vaiheissa. Selonteon luonnos on ollut lausunnolla Lausuntopalvelu.fi -alustalla NN-NN 2025. Lausuntoja saatiin NN kappaletta.

Eduskuntakäsittelyn ja eduskunnan kirjelmän pohjalta laaditaan selonteon toimeenpanosuunnitelma. Selonteon aikajänne ylittää kuluva vaalikauden ulottuen 2040-luvulle. Toimintaedellytykset maaseudulla on turvattava varmistamalla maaseudun näkökulmien huomioiminen ylivaalikautisesti. Yksityiskohtaiset rahoituspäätökset tehdään osana julkisen talouden suunnitelmien sekä talousarvioesitysten laatimista.

Selonteon valmistelua on seurannut puhtaan energian, ympäristön ja huoltovarmuuden ministerityöryhmä (PEYH) puheenjohtajanaan ilmasto- ja ympäristöministeri Kai Mykkänen (-xx.xx.xxxx saakka) sekä Sari Multiala (xx.xx.xxxx alkaen).

2 Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä

Suomalainen kansallinen maaseutupoliittinen järjestelmä on kansainvälisesti edelläkävijä¹. Poikkihallinnolliset koordinoitut maaseutupoliittiset toimet aloitettiin jo 1970-80 -lukujen taitteessa² ja toimintamallia on kehitetty suunnitelmallisesti ja seurattu vuodesta 1988. Paikkaperustainen lähestymistapa³ on niin kansallisessa kuin kansainvälisessä maaseutupolitiikassa lähtökohtana. Sen pohjalta politiikka, sen valmistelu ja kehittämistoimet räätälöidään erilaisten alueiden ja paikkojen tarpeet, vahvuudet ja mahdollisuudet tunnistuen ja huomioiden. Suomi on kansallisesti ja kansainvälisesti sitoutunut paikkaperustaisen ja paikkasensitiivisen politiikan ja kehittämisen edistämiseen ja vahvistamiseen⁴.

2.1 Maaseudun määritelmä

Suomen pinta-alasta yli 95 prosenttia on maaseutualuetta, 68 prosenttia harvaan asuttua⁵ ja 15 prosenttia saaristoalueita⁶. Pinta-alasta 72 prosenttia on metsää⁷. Suomen maaseutualueilla asuu vakituisesti 27 prosenttia koko maan väestöstä. Osa-aikaisia maaseudun asukkaita on jopa 2,9 miljoonaa. Liiketoimintayritysten toimipaikoista 35 prosenttia sijaitsee maaseutualueilla; 40 prosenttia, kun maatalayritykset lasketaan mukaan. Valtaosa biotalouden luonnonvaroista ja puhtaan energiantuotantoon käytettävästä maapinta-alasta sijaitsee maaseutumaisilla alueilla. Tavaraviennin hyödykkeistä ja resursseista 68 prosenttia tulee maaseudulta.

1 OECD 2008

2 Maaseutupolitiikan neuvottelukunta 1992

3 Barca 2012, Lehtonen 2015, Luoto ym. (toim.) 2016

4 OECD2019, Euroopan unionin neuvosto, maatalous- ja kalastusneuvosto 20.11.2023

5 SYKE 2020

6 SYKE 2022

7 MMM 2023:22

Maaseutu voidaan määritellä tilastollisesti⁸, hallintorajoihin nojautuen⁹, paikkatietopohjaisesti karttaruutuihin perustuen¹⁰ sekä toiminnallisena alueena¹¹. Maaseutu on myös ihmisten muotoilema käsitys¹² ja sitä kuvataan kokemuspohjaisesti¹³ ja kielellisesti¹⁴. Selonteossa maaseutualueet määritellään kansallisen kuntarajoista riippumattoman paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutuluokituksen¹⁵ pohjalta, joka kuvaa aluerakenteen tasolla Suomen erilaisia alueita (kuva 1). Luokitus on ollut käytössä vuodesta 2013, ja sitä on päivitetty vuonna 2020. Alueluokituksen uudistamisen prosessi on aloitettu vuonna 2025. Voimassa oleva luokitus jakaa Suomen alueet useiden vertailuperusteiden pohjalta seitsemään tyyppiin, kolmeen kaupunkimaiseen ja neljään maaseutumaiseen alueeseen.

Maaseutumaisia alueita ovat alle 15 000 asukkaan maaseudun paikalliskeskukset (sis. useat kaupungit), kaupungin läheinen maaseutu, ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu. Näiden lisäksi kaupungin kehysalue on kansainvälisessä vertailussa hyvin maaseutumaista aluetta. Kaupunki-maaseutuluokituksesta on tuotettu kuntarajoihin yleistetty luokitus (kuva 1, keskellä), jossa kunnan aluetyyppi määräytyy hallitsemman alueluokan perusteella. Kuntapohjaiset tilastot voidaan siis käsitellä kaupunki-maaseutu-ulottuvuudella.

Kaupunki-maaseutuluokituksen maaseutualueet kattavat myös maaseutumaisia saaristoalueita, mutta saaristoalueille on olemassa myös oma luokitus. Saaristoluokitus (kuva 1 vasemmalla) jakaa Suomen saaristoalueet neljään alueluokkaan: sisäsaaristoon, välisaaristoon, ulkosaaristoon ja saaristomaisiin manneralueisiin. Saaristoalueisiin kuulumattomat alueet on luokiteltu muiksi vesi- ja manneralueiksi¹⁶. Myös saaristoluokitus on toteutettu hallinnollisista rajoista riippumattomalla 250 metrin tilastoruutujaolla. Maaseutumaiset saaristoalueet käsitellään selonteossa maaseutualueina.

8 Väestötiheyden perusteella (Tilastokeskus 2024) tai usean muuttujan pohjalta, kuten väestö-, työvoima-, työpaikka-, työmatka-, rakennustieto (Helminen ym. 2020)

9 Tilastokeskus. Tilastollinen kuntaryhmitys

10 SYKE 2020, Penje ym. 2023

11 Toiminnalliset alueet kattavat usein sekä kaupunki- että maaseutualueita. Kaupunkialueet ovat yleensä pieni osa, ja suurin osa toiminnallisesta alueesta on maaseutua. Jos kaupunkialuetta ei ole, keskuksena toimii usein maaseudun paikalliskeskus. Harvaan asutuilla alueilla pienet keskukset yhdistyvät palveluiden ja työssäkäyntivirtojen kautta. (Nurmio ym. 2017). Toiminnallisten maaseutualueiden määritelmää kehitetään EU-tasolla. (Dijkstra ym. 2023, EU/JRC 2024)

12 Blanc 1997, Voutilainen 2019, Macgregor & Vásques 2020

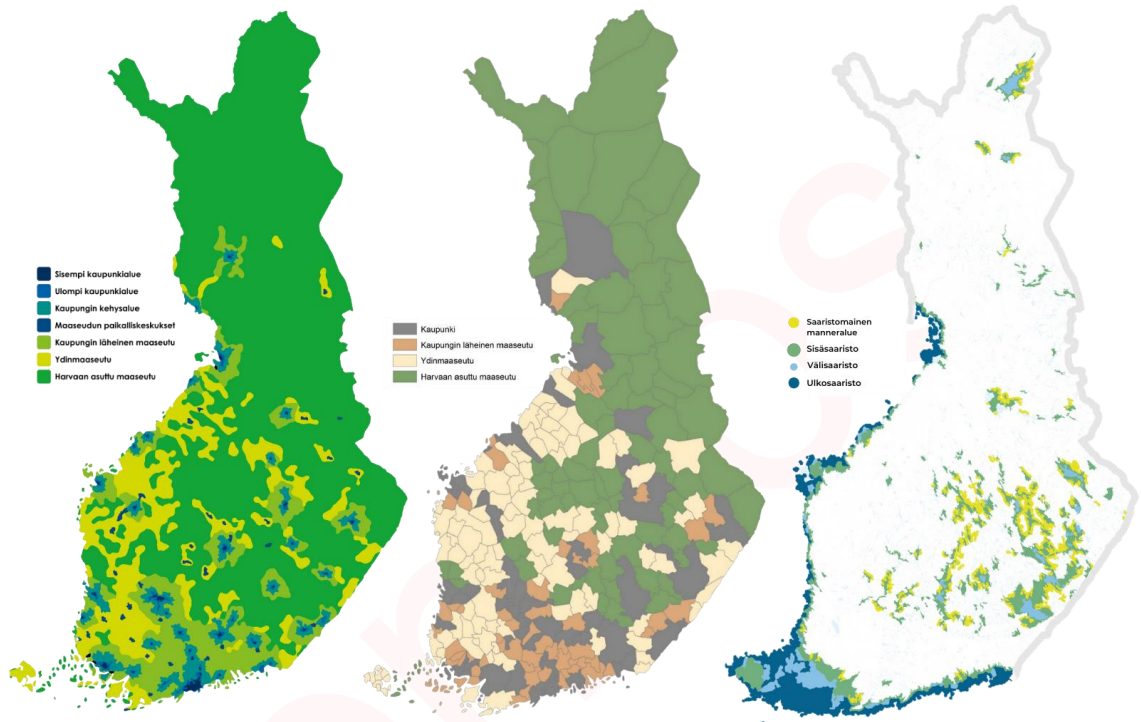
13 Maaseutubarometritutkimukset

14 Kanner ym. 2021

15 Helminen ym. 2014 ja 2020

16 SYKE 2022

Kuva 1. Kansallinen kaupunki-maaseutuluokitus sekä saaristotypologia

Kuntarajoihin perustuvat luokitukset ovat ongelmallisia Suomen kuntien suuren koon vuoksi. Kunnan alueella on usein sekä kaupunkimaisia että maaseutumaisia alueita. Tilastokeskuksen tilastollinen kuntaryhmitys kuvaa kaupunkimaisuutta ja jakaa kunnat kaupunkimaisiin, taajaan asuttuihin ja maaseutumaisiin kuntiin niiden taajamaväestön osuuden ja suurimman taajaman väkiluvun perusteella¹⁷. Haasteena on, että ryhmiin yhdistetään hyvin erilaisia kuntia ja kaupunkeja, esimerkiksi Helsinki ja Kaskinen ovat samassa luokassa. Selonteossa on käytetty tilastollista kuntaryhmitystä paikkatiedon puuttuessa tai kun kaupunki-maaseutuluokituksen mukaista tilastajaottelua ei ole ollut käytettävissä. Maaseutumaiset ja taajaan asutut kunnat on laskettu maaseutualueiksi¹⁸.

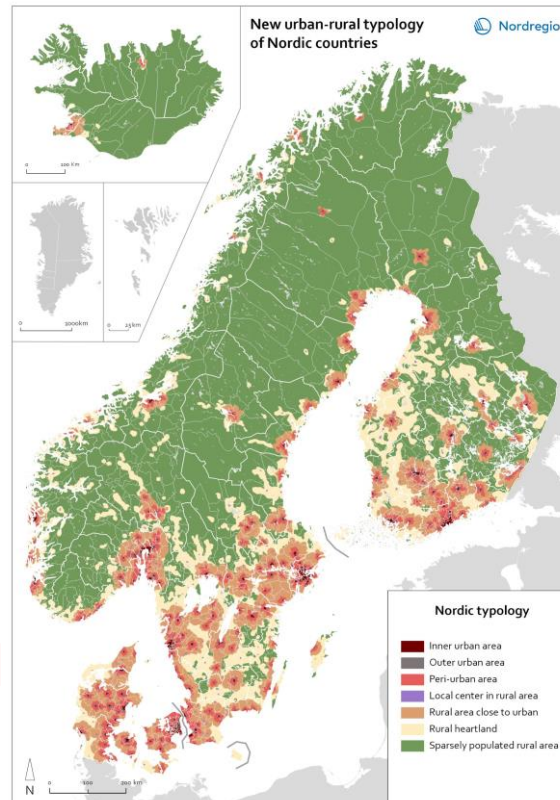
Kansainvälisellä tasolla on olemassa monia erilaisia maaseutumääritelmiä. Pohjoismaisen ministerineuvoston tutkimuslaitos Nordregio on luonut pohjoismaisen

¹⁷ Tilastokeskus 2024

¹⁸ On olemassa myös muita jaotteluja, kuten MDI Publicin (FCG) oma kuntaryhmitys, joka tunnistaa kunnan kaupunki- tai maaseutumaisuutta ja on lähempänä kansallisen kaupunki-maaseutuluokituksen mukaista kuntajaottelua kuin Tilastokeskuksen kuntaryhmitystä

kaupunki-maaseutuluokituksen Suomen mallin pohjalta¹⁹ (kuva 2). Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön OECD:n (jäljempänä OECD)²⁰ maailmanlaajuinen luokitus perustuu toiminnallisiin kaupunkialueisiin, ja se tunnistaa vain väestötiheyden sekä ajomatka-arviot tiheisiin metropolialueisiin pääsemiseksi. Maaseutu määritellään luokituksessa yhdeksi kolmesta pienalueiden (TL3) tyypistä.

Kuva 2. Pohjoismainen paikkatietopohjainen kaupunki-maaseutuluokitus. Lähde: Nordregio.

"Maaseudusta" puhutaan yleisesti yksikkönä ja yleistettynä "kaupungin" vastakohtana. Kansalliset maaseutubarometritutkimukset kokoavat suomalaisten näkökulmia maaseudusta. Siihen liitetään usein "luonto", "peltomaisemat ja -aukeamat", "harva asutus" ja "maatalous"²¹. Mielikuvat ja yleinen puhe "maaseudun näivettymisestä" eivät välttämättä kuvasta "omaa" kylää tai heijasta maaseutualueiden moninaisuutta. Maaseutualueilla asuvat ihmiset ja alueilla toimivat yhdistykset ja seurakunnat, yrittäjät, asiantuntijat ja tutkijat tuovat maaseututarkasteluun arjesta kumpuavaa tietoa, joka

¹⁹ Penje ym. 2023, Salonen 2024

²⁰ Fadic ym. 2019

²¹ Maaseutubarometritutkimukset, Vihinen 2024a, vrt. Kanner ym.2021

täydentää ja syventää tilastoja sekä auttaa kuvaamaan maaseudun moninaisuutta (maaseutu-ulottuvuuksia).

MAASEUTUALUEIDEN ERITYISPIIRTEET (KANSALLINEN KAUPUNKI-MAASEUTULUOKITUS 2020)

Harvaan asuttu maaseutu

Alueen asutusrakenne on hajanaista ja taajamia on harvassa (laajoja asumattomia alueita). Alueella asuu vajaa viisi prosenttia koko maan väestöstä. Alueet sijaitsevat kaukana isoista keskuksista ja elinkeinorakenne on suhteessa yksipuolista. Harvaan asutuksi maaseuduksi luokitellaan ne maaseutualueet, jotka eivät täytä kaupungin läheisen maaseudun tai ydinmaaseudun kriteereitä. Yleisin maankäyttöluokka on metsä tai suo.

Ydinmaaseutu

Taloudellisilta toiminnoiltaan monipuolista aluetta. Suhteellisen tiiviisti asuttua aluetta, mutta etäällä suurista keskuksista. Kaupungin läheisen maaseudun ja harvaan asutun maaseudun välialuetta. Alueella asuu noin 12 prosenttia koko maan väestöstä.

Maaseudun paikalliskeskukset

Jäävät kaupunkien vaikutusalueen ulkopuolelle. Ovat pienempiä keskustaajamia, joissa on enintään 15 000 asukasta. Tärkeä tehtävä ympäröivien maaseutualueiden palvelu- ja asiointikeskuksina. Paikalliskeskukset rajataan väestömäärän, asukastiheyden, työpaikkamäärän ja aluetehokkuuskriteerien perusteella, joilla kuvataan taajaman keskusalueen laajuutta sekä kokoa ja tiiveyttä niin asumisen kuin työpaikkojen alueena.

Kaupungin läheinen maaseutu

Kaupungin läheinen maaseutu on maaseutumaista aluetta, joka on toiminnallisesti (esim. työpaikka-alueena) ja fyysisesti lähellä kaupunkialueita. Se rajataan suhteessa jo rajattuihin kaupunkialueisiin. Alueella asuu noin kymmenen prosenttia väestöstä.

MAASEUTUMAISET SAARISTOALUEET (SAARISTOLUOKITUKSEN POHJALTA)

Saaristoalueet kattavat noin 15 prosenttia Manner-Suomen pinta-alasta. Saaristoalueet ovat lähes kokonaan maaseutua; harvaan asuttua maaseutua on 70 prosenttia, ydinmaaseutua 10 prosenttia ja kaupungin läheistä maaseutua 16 prosenttia.

Ulkosaaristoa luonnehtivat laajat avomerialueet ja usein pitkät välimatkat muihin saariin, jotka ovat useimmiten pieniä ja osa niistä on saavutettavissa mantereelta saaristoliikennetyhteyksillä. Ulkosaaristoon voi kuulua myös laajojen vesialueiden ympäröimiä tiheitäkin saaristoalueita. Ulkosaaristoa ei esiinny järviolueilla.

Välisaaristo on nimensä mukaisesti vaihtumavyöhyke sisä- ja ulkosaariston välillä. Sitä luonnehtii usein runsas saarten määrä ja melko lyhyet etäisyydet muihin saariin. Välisaaristossa saaristoalueet ovat laajoja ja melko tiheitä. Hyvin harvoin kiinteä tieyhteys

mantereelta. Merkittävimmät saaret ovat saavutettavissa mantereelta saaristoliikenneyhteyksillä.

Sisäsaaristoa luonnehtii mantereen läheisyys sekä maapinta-alan suuri osuus suhteessa vesipinta-alaan. Sisäsaaristo on suurelta osin kiinteän tieyhteyden saaristoa ja siten yhteydet mantereelle ovat hyvät. Sisäsaariston sisällä on myös avovesialueita.

Saaristomaisiin manneralueisiin kuuluvat vesistöjen voimakkaasti pirstomat manneralueet, joiden saavutettavuushaitta vastaa saaristoalueiden olosuhteita. Saaristomaiset manneralueet ovat pääasiassa sisämaan järviolueiden erityispiirre. Lisäksi niitä ilmenee pieninä alueina myös rannikolla, missä ne koostuvat yksittäisistä niemenkärjistä tai kapea-alaisista rikkonaisista rannikkoalueista.

Lähde: SYKE 2020 ja SYKE 2022.

2.2 Maaseutupolitiikan määritelmä

Yhteiskunnallista maaseutupolitiikkaa toteutetaan tiedostaen tai tiedostamatta kaikilla hallinnon tasoilla. Sitä tekevät ja toteuttavat niin julkisen, yksityisen kuin kolmannen sektorin toimijat, jotka valmistelet ja tekevät päätöksiä sekä toteuttavat toimia, joilla on vaikutuksia erilaisilla maaseutualueilla. Vaikutukset kohdistuvat ihmisiin, maaseuduilla toimiviin yrityksiin ja yhteisöihin, näiden rakenteisiin ja keskinäissuhteisiin sekä laajemmin maaseutualueiden kehitykseen, maaseutujen ja kaupunkien keskinäisiin riippuvuussuhteisiin. Välillisesti toteutunut maaseutupolitiikka näkyy laajemmin yhteiskunnan kehityksessä, esimerkiksi maaseutualueiden väestön kokemassa luottamuksessa julkisia instituutioita kohtaan.

Maaseutupolitiikka vakiintui 1990-luvun kuluessa osaksi suomalaista yhteiskuntapolitiikkaa. Se on maantieteellistä ja maaseutu-ulottuvuuksien systemaattista tarkastelua yhteiskunnallisessa valmistelussa, päätöksenteossa ja kehityksessä. Sen avulla voidaan parantaa politiikkatoimien osuvuutta maaseutualueilla tuottamalla tietoa ja tuke-
malla päätöksentekoa sekä aktivoimalla yhteiskunnan eri toimijoita²². Maaseutupolitiikan ytimessä on ihmisten hyvinvointi ja hyvä elämä ikään, sukupuoleen tai taustaan katsomatta sekä maaseutualueiden toimintaympäristöjen tarjoamat mahdollisuudet ja edellytykset sujuvaan arkeen, yhteisölliseen tekemiseen, työhön ja yrittäjyyteen sekä yhteisen hyvän rakentamiseen. Lähtökohtana on paikkaperustaisuus²³, jonka pohjalta

22 YTR 2022, [MANE asettamis päätös 18.2.2021](#), vrt. Vaattovaara 2021

23 Luoto ym. 2016, 2017, OECD 2019a, OECD/LEGAL/0448, Kattilakoski ym. 2021, McCann 2023

politiikkaa ja kehittämistoimia on mahdollista räätälöidä alueiden ja paikkojen tarpeiden, voimavarojen ja mahdollisuuksien mukaisesti.

Valtioneuvosto asettaa maaseutupolitiikan edistämiseksi, kansallista koordinaatiota ja seurantaan sekä valtakunnallisten maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoitusta varten poikkihallinnollisen ja sektorirajat ylittävän maaseutupolitiikan neuvoston (jäljempänä MANE)²⁴. Vastuu yhteiskunnallisen maaseutupolitiikan toteutuksesta on kuitenkin jaettu, ja se edellyttää vahvaa sitoutumista sekä kumppanuutta eri toimijoiden välillä. MANEn linjaukset eivät sido hallinnonaloja, vaan toimivat informaatio-ohjauksen välineinä. Kansallisesti maaseutupolitiikka on jaettu kokonaisvaltaiseen ja kohdennettuun toimintatapaan (kuva 3)²⁵. MANEn tehtävänä on muun muassa näiden yhteensovitus.

- Kokonaisvaltaisella (tai ”laajalla”) maaseutupolitiikalla viitataan koko hallintoa koskevaan ja osallistavaan toimintatapaan, jossa maantieteelliset ja maaseutualueiden erityispiirteet tunnistetaan, tunnustetaan ja huomioidaan systemaattisesti eri hallinnonalojen ja hallinnon tasoilla tapahtuvassa valmistelussa, päätöksenteossa, toimeenpanossa ja seurannassa. Tämä koskee kansallista valmistelua ja ohjausta. Poikkihallinnollinen yhteensovitus ja sektorit ylittävä dialogi ja kumppanuus ovat keskeisiä, kuten myös tutkitun maaseututieton ja -tilastojen saatavuus²⁶.
- Kohdennetulla (tai ”suppealla”) maaseutupolitiikalla viitataan erityisiin välineisiin, joita hallinnoidaan eri hallinnonaloilla, ja joilla maaseutualueita kehitetään paikalliset ja alueelliset erityispiirteet, tarpeet ja mahdollisuudet sekä voimavarat tunnistaen, tunnustaen ja huomioiden. Keskeisimmät välineet ovat maa- ja metsätalousministeriön (jäljempänä MMM) hallinnonalalla olevat EU:n maaseuturahasto ja kansallisen CAP-suunnitelman mukaiset maaseudun kehittämisen toimenpiteet ml. Leader-toiminta (2023-2027)²⁷ sekä yleisavustus kylätoiminnan valtakunnalliseen kehittämiseen²⁸. Muitakin välineitä on, kuten työ- ja elinkeinoministeriön (jäljempänä TEM) hallinnonalan alue- ja rakennerahastot sekä sisäministeriön (jäljempänä SM) hallinnonalan Palosuojelurahasto.

24 MANE asettamispäätös 18.2.2021

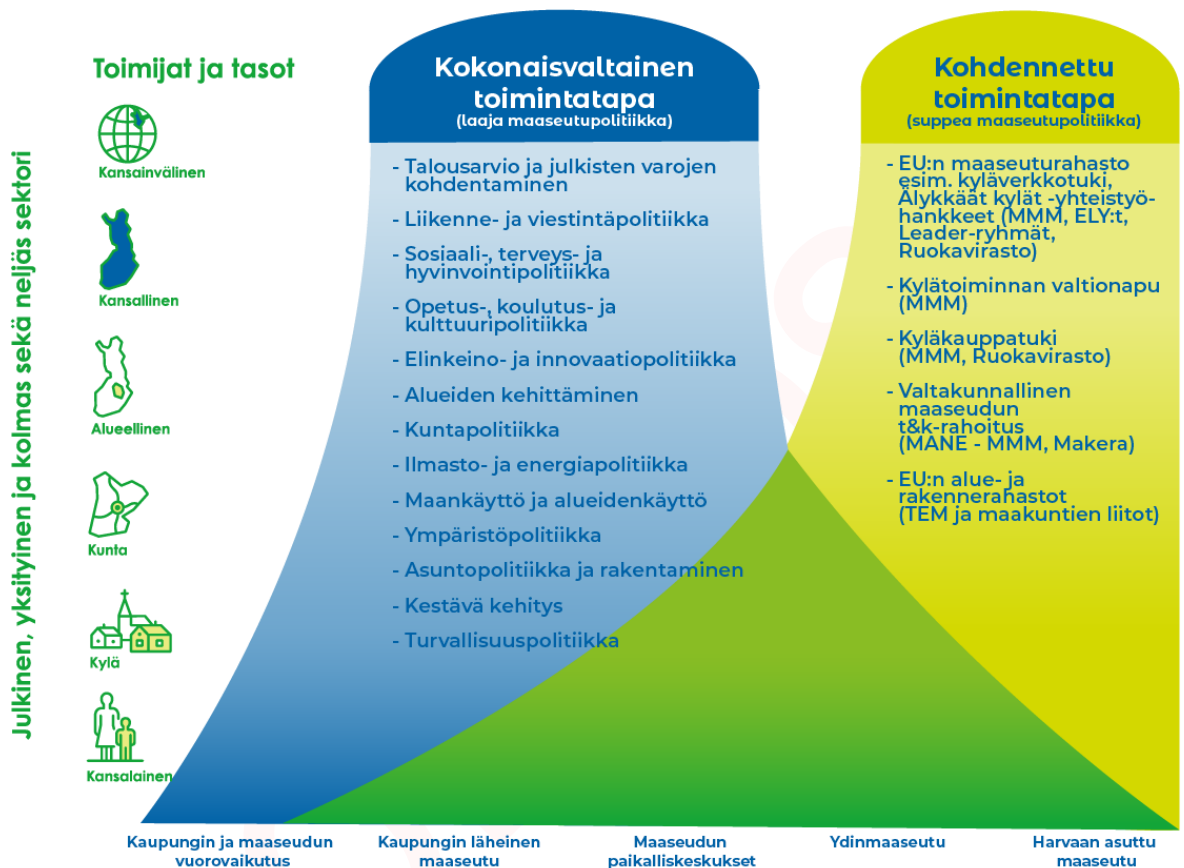
25 Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko eduskunnalle 1993

26 Kattilakoski ym. 2021

27 Suomen CAP-suunnitelman toimenpiteet maaseudun asukkaille maaseutu.fi -sivuilla. Leader-toiminnan rahoitus tulee EU:n maaseuturahoituksen lisäksi valtiolta ja kunnilta. Suomessa on 53 Leader-ryhmää, joissa rahoituksesta päättävät kolmikantaisesti asukkaiden, julkisen tahon, yhdistysten ja yritysten edustajat. Kts. maaseutu.fi

28 Valtion talousarvion momentti 30.10.63 ja haeavustuksia.fi

Kuva 3. Kokonaisvaltainen ja kohdennettu maaseutupolitiikka

2.3 Maaseututiedon merkitys

Tiedonlouhinnalla (10-11/2024) toteutettu valtion julkaisuarkiston asiakirja-analyysi kertoo, että maaseutua kuvaavat käsitteet esiintyvät epätasaisesti ja keskittyvät MMM:n julkaisuihin, joissa ne painottuvat maa- ja metsätalouteen ja hankerahoitukseen. Vastaavasti kaupunkikäsitteitä esiintyy tasaisesti ja enenevästi eri ministeriöiden julkaisuissa ja ne painottuvat elinkeinoelämään, yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja sosiaalisiin kysymyksiin kuten palveluihin²⁹. Poliittikan muotoilussa, valmistelussa, toteutuksessa ja seurannassa korostuu tarve tunnistaa, tunnustaa ja huomioida erilaisen kaupunki- ja maaseutualueiden erilaisuuksia ja erityispiirteitä³⁰.

²⁹ Lehtonen ym. 2025

³⁰ OECD 2019, OECD 2022, McCann 2023, Husberg ym. 2022

Maaseutu toimii monelta osin eri tavalla kuin kaupungit maantieteeseen, väestöön, talouden rakenteisiin ja sosioekonomisiin tekijöihin perustuen. Päätökset osuvat ja vaikuttavat eri tavalla maaseuduilla ja kaupungeissa. Kansalliset arviointitiedot ja -raportit, joissa tuloksia ja vaikutuksia esitetään väestötietoihin pohjautuvina alueellisina ja/tai kansallisina keskiarvoina eivät kerro maaseutualueiden tai -kuntien tilanteesta. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että Suomessa tilastot nojautuvat vakituiseen asuinpaikkaan, ja yli 72 prosenttia väestöstä asuu rekistereiden mukaan kaupungeissa. Maaseutualueita huomioivaa tilastotietoa on saatavilla rajoitetusti, sitä päivitetään hitaasti ja se on hajallaan eri lähteissä. Tämä haastaa sen käyttöä esimerkiksi maaseutuvaikutusten arvioinnin (eng. rural proofing) toteutuksessa. Tarve kokonaisvaltaiselle maaseutuvaikutusten arvioinnille on korostunut viime vuosina niin kansainvälisesti kuin kansallisesti. Tilastotietoa, tilannekuvauksia sekä analyysejä maaseutualueiden tilanteesta kaivataan päätöksenteossa ja valmistelussa³¹.

Maaseututiedon ja -tutkimuksen tarve ja merkitys on korostunut kansainvälisellä tasolla EU:ssa ja OECD:ssä³². Kestävyyssiirtymään liittyen on tutkimus esimerkiksi tunnistanut niin kutsutun "urbaanin vinouman", jossa kaupungit mielletään tehokkaampina kestävyysongelmien ratkaisijoina³³. Vinouma näkyy kansallisen tason asiakirjoissa, kun tarkastellaan digivihreään siirtymään liittyviä asiasanoja³⁴ sekä toisaalta maaseutualueiden asukkaiden kokemuksissa ilmastopoliittisten toimenpiteiden oikeudenmukaisuudesta³⁵. Euroopan komission pitkän aikavälin maaseutuvision toimintasuunnitelman lippulaivahankkeisiin kuului maaseutuyhteisöjä tukeva tutkimus ja innovointi (Horisontti Eurooppa) sekä maaseudun seurantakeskuksen perustaminen koamaan maaseututietoa ja tilastoja sekä tuottamaan päätöksentekoon tarvittavia analyysejä. OECD korostaa maaseutututkimuksen merkitystä ja esimerkiksi Rural Studies -sarjassa tutkitaan temaattisia kokonaisuuksia, kuten asukkaiden hyvinvointia ja palvelujärjestelmiä, yritysten kilpailukykyä ja innovaatiotoimintaa, uusiutuvan energiatuotannon, kaivostoiminnan ja jalostavan teollisuuden tulevaisuutta sekä maaseudun ja kaupunkien välisiä yhteyksiä. Temaattisissa tutkimuksissa keskeistä on maaseutunäkökulma sekä maaseutualueiden maantieteeseen, toimintaympäristöihin, toimijoihin sekä yhteiskunnallisten muutosten maaseutuvaikutuksiin liittyvä systemaattinen tarkastelu. Yhteiskunnallista maaseutututkimusta tehdään Suomessa korkealla tasolla ja sitä myös seurataan kansainvälisesti.

Yhteiskunnallisella maaseutututkimuksella ja kansallisella maaseutupolitiikalla on ollut tiivis kytkös järjestelmän alusta alkaen. MANEn tehtävänä on maaseutututkimuksen ja

31 Luke/MatiMati-hanke 2025

32 Euroopan komissio COM(2021)0345, Euroopan parlamentti 2021/2254(INI), EU neuvosto 15631/2023, Suomen kanta E 95/2021 vp, OECD 2022, McCann 2023

33 Ala-Mantila ym. 2022

34 Lehtonen ym. 2025

35 Maaseutubarometritutkimukset 2020 ja 2023

-tiedon lisääminen muun muassa valtakunnallisella maaseudun tutkimus- ja kehittämishankerahoituksella sekä maaseututoimijoiden kansallisen ja kansainvälisen tiedon- ja kokemustenvaihdon edistämällä. Tehtävää on rahoitettu valtion budjetin momentilta (nykyinen momentti on 30.10.63) sekä Maatilatalouden kehittämisrahastosta. Maaseutupolitiikan käytettävissä olevilla varoilla on rahoitettu maaseutua koskevaa tutkimusta ja kehittämistä yhdistävää verkostotoimintaa sekä tutkimus- ja kehittämishankkeita, joille on nähty kriittinen tarve, mutta joille ei ole olemassa muuta kilpailutettua rahoitusta. Kansallinen rahoitus on toiminut myös siemenrahana laajemmalle tutkimukselle ja kehittämistoiminnalle. Tuloksia on pystytty hyödyntämään esimerkiksi covid-19-pandemian kausityövoimakriisiin hallinnassa sekä monipaikkaisuuden ja väestön supistumisen ilmiöiden ymmärtämisessä ja huomioimisessa. Vuosituhannen alussa Suomessa toimineesta Rural Studies -verkostosta ja yhdeksän maaseutuprofessorin verkostosta jäljellä on enää yksi maaseutupolitiikan professuuri, joka sijaitsee Luonnonvarakeskuksessa. Yliopistojen maaseutuprofessorit on lakkautettu 2010-luvulla. Euroopan komission perustamaa maaseudun seurantakeskusta vastaavaa alustaa ei Suomessa ole (vrt. luonnonvaratieto.luke.fi). Luonnonvarakeskuksen toimiala kattaa kuitenkin uusiutuvien luonnonvarojen kestävään käyttöön perustuvan kilpailukykyisen elinkeinotoiminnan lisäksi hyvinvoinnin ja maaseudun elinvoimaisuuden edistäminen (561/2014).

2.4 Maaseutupolitiikan kansallinen organisoituminen

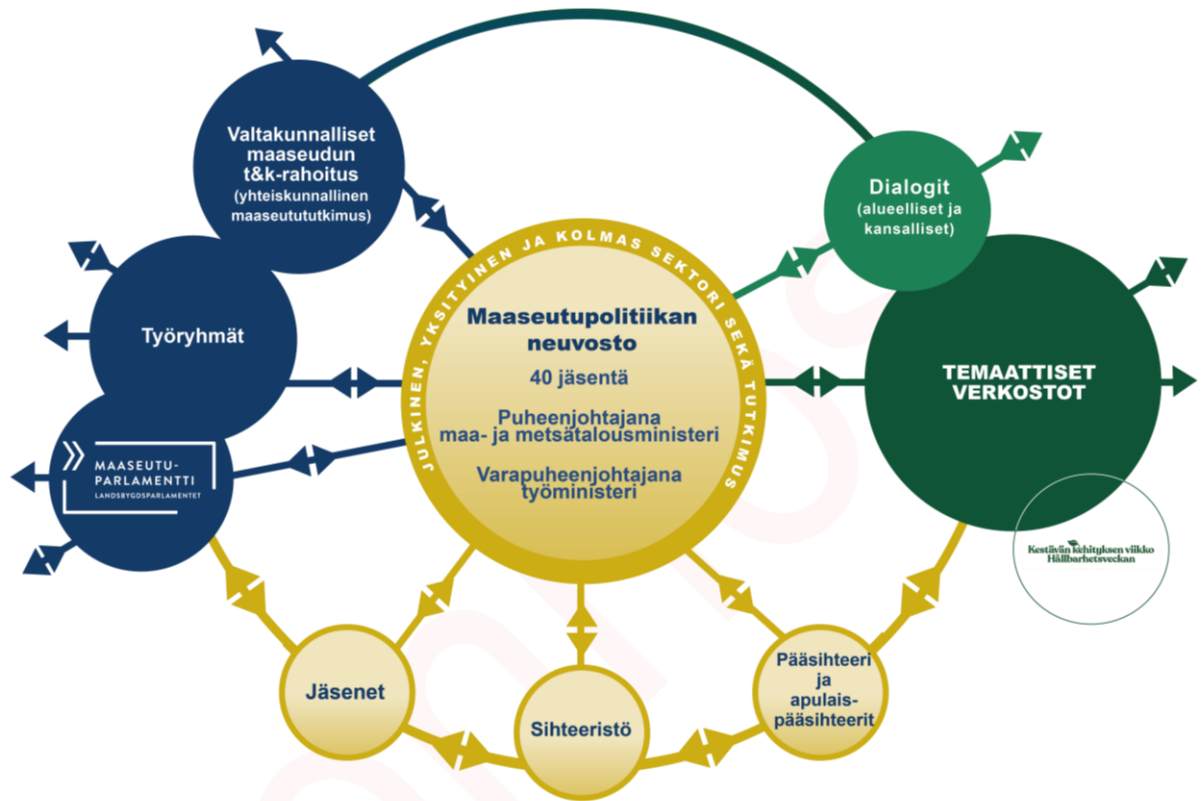
Suomessa on toteutettu kansallisesti organisoitua maaseutupolitiikkaa vuodesta 1988³⁶. Kansallista maaseutupolitiikkaa luonnehditaan verkostomaiseksi, ja siitä muodostettu ajankohtainen kuvaus esitetään kuvassa 4. Toiminta pohjautuu valtioneuvoston asettamispäätökseen MANEn tehtävistä (infoaatikko) ja toiminnasta³⁷, lakiin maa- ja elintarviketalouden, maaseudun sekä saariston tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoituksesta (1413/2011) ja maaseutupoliittiseen kokonaisohjelmaan, joista seitsemäs ”Ajassa uudistuva maaseutu” - maaseutupoliittinen kokonaisohjelmakausi³⁸ on käynnissä (2021-2027).

36 Maaseutupolitiikan organisoituminen on ollut verkostomaista, kts. mm. YTR 2002:3

37 Nykyinen MANEn asettamispäätös on toimikaudelle 2021-2025 (MMM024:00/2021). Kokoonpanoa täydennetty erillisillä päätöksillä.

38 Kattilakoski ym. 2021

Kuva 4. Maaseutupoliitiikan neuvoston verkosto

MANE on itsenäinen toimielin, joka voi asettaa omia työryhmiä ja toimielimiä. MANEn tehtäviin, linjauksiin ja maaseutupoliittiseen kokonaisuohjelmaan pohjautuen osoitetaan MMM:n päätöksillä varoja valtakunnallisten maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoitukseen, mukaan lukien maaseutupoliitiikan temaattisten verkostojen rahoitukseen, kumppanuudessa toteutettavan valtakunnallisen Maaseutuparlamentti - tapahtuman järjestelyihin sekä muuhun MANEn tehtävien toteutukseen tarvittavaan toimintaan, mukaan lukien maaseutupoliittinen kokonaisuohjelman edistämiseen.

Valtioneuvostossa maaseutupoliitiikan valmistelusta ja hallinnoinnista vastaa MMM, jonka tehtäviin³⁹ kuuluu maaseudun kehittäminen. Siihen vaikuttavat suoraan ja välillisesti muiden hallinnonalojen vastuulla olevat, usein paikka- ja alueneutraalit ohjausvälineet, jotka aiheuttavat erilaisia yhteiskunnallisia maaseutuvaikutuksia. MANE ja MANEn temaattiset verkostot ovat enenevässä määrin toimineet maaseutuvaikutusten arvioinnin asiantuntija- ja toteuttajatahoina. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma⁴⁰ ja sitä edistävä temaattinen verkostotyö, maaseutuvaikutusten arviointi ja sitä tukevan

39 Valtioneuvoston asetus maa- ja metsätalousministeriöstä 1267/2014

40 Käynnissä seitsemäs kokonaisuohjelmakausi. Kts. Kattilakoski ym. 2021

tietopohjan vahvistaminen valtakunnallisten maaseudun t&k-hankkeiden avulla muodostavat operatiivisen työn ytimen ja ovat informaatio-ohjauksen välineitä. Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman jaettujen tavoitteiden toteutus edellyttää sekä julkisen, yksityisen että kolmannen sektorin sidosryhmien oma-aloitteisuutta, aktiivisuutta ja kumppanuutta.

Maaseutupolitiikan mennyttä ja mahdollista tulevaa kehitystä on Suomessa kuvattu useammassa teoksessa⁴¹. Suomen kansallinen maaseutupoliittinen malli ja MANE on saanut kansainvälisesti kiitosta. Useat maat ovat hakeneet ja hakevat mallia suomalaisesta kansallisesta maaseutupolitiikasta, ja MANE tuodaan usein esille hyvänä esimerkkinä kokonaisvaltaisesta maaseudun kehittämisestä, joka on maatalouden ja maatalousliitännäistä maaseudun kehittämistä huomattavasti laajempaa⁴².

MAASEUTUPOLITIIKAN NEUVOSTON TEHTÄVÄT

1. Päättäjien tukeminen poikkihallinnollisissa ja strategisesti tärkeissä kansallisissa maaseutupoliittisissa kysymyksissä sekä hallituksen maaseutupoliittisten linjausten valmistelu ja toteuttaminen hallituksen apuna.
2. Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2021–2027 toteuttaminen ja siihen liittyvä kehittämistyö erikseen määritellyissä teemoissa sekä toteutuksen seuranta hallinnonalojen ja hallinnon ulkopuolisten toimijoiden yhteistyönä.
3. Vaikuttaminen eri hallinnonaloilla vireillä ja käynnissä oleviin maaseutupoliittisesti merkittäviin hankkeisiin.
4. Maaseutupolitiikan ja maaseudun kehittämisen rakenteiden, toimintatapojen ja menetelmien kehittäminen tukemaan ja toteuttamaan paikkaperustaista politiikkaa ja kehittämistä.
5. Maaseutututkimuksen ja -tiedon lisääminen muun muassa valtakunnallisella maaseudun tutkimus- ja kehittämishankerahoituksella sekä maaseututoimijoiden kansallisen ja kansainvälisen tiedon- ja kokemustenvaihdon edistämisellä.
6. Osallistuminen kansallisen aluekehittämisen sekä EU:n maaseutu- ja aluepolitiikan yhteensovittamiseen. Maaseudun, saariston ja kaupungin vuorovaikutuksen ja yhteistyön edellytysten parantaminen yhdessä kaupunki- ja saaristopolitiikan toimijoiden kanssa.

41 Sisäasiainministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö 1991, Uusitalo 1998, Katajamäki ym. 2001, Ingberg 2002, Niemi 2002, MMM 2004, Niemi ja Visti 2024, OECD 2008, Henttinen 2008, Uusitalo 2009, Uusitalo 2012, Sillanpää ym. 2012, Vihinen 2018, Haila ym. 2021

42 OECD 2008, Tillväxtanalys PM 2016:11, Euroopan komission maaseutusopimuksen yhteisö 2023

SAARISTOPOLITIikka - OMA KANSALLINEN POLITIikkALOHKO

Suomi on myös saarten määrällä ja vesistöisyydellä mitattuna Euroopan ja maailman kärkeä. Saaristoisuus ja vesistöisyys vaikuttavat Suomen yhdyskuntarakenteeseen tehden siitä pirstonaisen, mikä asettaa alueet eriarvoiseen asemaan.

Saaristopolitiikka käynnistyi jo vuonna 1949, ja sen tavoitteena on tasata vesistöisyydestä ja saaristoisuudesta aiheutuvia haittoja. Saaristopolitiikkaa harjoitetaan omana politiikkalohkonaan, ja toiminta perustuu saaristolakiin (1981/494) ja sen pohjalta pysyvän valtioneuvoston asettaman saaristoasiain neuvottelukunnan SANKin toimintaan.

Saaristolaki velvoittaa valtiota ja kuntia toimimaan saariston elinkeinojen, liikenneyhteyksien ja muun infrastruktuurin, palvelujen sekä ympäristön turvaamisen puolesta.

Saaristopolitiikka ja maaseutupolitiikka ovat itsenäisiä aluepolitiikan osia. Poliitikkojen sisällöissä on yhteisiä nimittäjiä, kuten arjen sujuvuuden ja elinkeinotoiminnan perusedellytykset, maantieteellinen saavutettavuus ja perus- ja välttämättömyyspalvelut. Niiden ratkaisut ovat kuitenkin erilaiset erilaisilla alueilla, erilaisissa toimintaympäristöissä.

Lähde: Saaristopolitiikka.fi, Saaristolaki 1981/494

2.5 Kansainvälinen viitekehys

Vuoden 2008 talouskriisi, covid-19-pandemia ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan ovat vaikuttaneet maaseutualueiden uudelleenmäärittelyssä kansallisissa ja kansainvälisissä politiikoissa⁴³. Kokonaisvaltaista maaseutupolitiikkaa on organisoitu eri tavalla eri maissa, mutta organisoitumista tukevat kansainväliset viitekehukset, tutkimus ja toimielimet.

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD

OECD:n jäsenmaissa on yhä enemmän siirrytty kokonaisvaltaisempaan maaseudun kehittämiseen, tavoitteena vahvistaa hyvinvoinnin eri ulottuvuuksia maaseutualueilla. OECD:n maaseutupolitiikan viitekehys ”Maaseutu 3.0 – ihmiskeskeinen maaseutupolitiikka”⁴⁴ perustuu laajaan kansainväliseen tutkimukseen maaseutualueiden väestöstä, työllisyydestä, teknologioiden käytöstä, yrittäjyydestä ja innovaatiojärjestelmästä.

Euroopan komissio COM(2021)0345, Euroopan parlamentti 2021/2254(INI), EU neuvosto 15631/2023, Suomen kanta E 95/2021 vp, OECD 2022, McCann 2023
44 OECD 2019b, OECD 2019c

Viitekehystä taustoittava politiikkamuistio esittää perustelut kokonaisvaltaiselle maaseutualueiden kehittämiselle ja maaseutualueiden mahdollisuuksien hyödyntämiselle⁴⁵. Kehys korostaa maaseutualueiden monimuotoisuutta, taloutta ja niihin vaikuttavia tekijöitä (mm. markkinatilanne alueella ja yhteydet alueella ja alueelle) ja erityispiirteitä. OECD:n maaseutupolitiikan periaatteet⁴⁶ tukevat toimeenpanoa ja painottavat paikkaperustaisen politiikan, monitasoisen hallinnan ja yhteisölähtöisen kehittämisen merkitystä, maaseutualueiden resilienssin vahvistamista tunnistaen teknologisia, demografisia ja ympäristön muutoksiin perustuvia haasteita ja mahdollisuuksia sekä oikean mittakaavan tiedon merkitystä. Kumppanuus julkisen vallan (erityisesti ministeriöt ja aluehallinto), yksityisen sektorin ja kansalaistoiminnan sekä tutkimuksen (tutkimuslaitokset ja rahoitusinstituutiot) välillä on keskeistä sekä yhteyksien rakentaminen kaupunkien ja maaseutualueiden välille. Ihmislähtöistä tai ihmiskeskeistä näkökulmaa painotetaan. OECD:n viitekehys näkyy Suomen kansallisen maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmässä ja toimintatavoissa.

Euroopan unioni

EU:lla ei ole vielä OECD:n tai Suomen kansallista maaseutupolitiikkaa vastaavaa maaseutupolitiikan kehystä tai kokonaisuohjelmaa. Koronapandemia ja Venäjän hyökkäys Ukrainaan korostivat maaseutualueiden roolia Euroopan selviytymiskyvyssä. EU-komission puheenjohtaja Ursula Von der Leyen lanseerasi kaudella 2019-2024 EU:n pitkän aikavälin maaseutuvision⁴⁷, siihen liittyvän toimintasuunnitelman, maaseutusopimuksen ja siihen liittyvän komission vetämän sektorit ylittävän yhteisön (eng. Rural Pact Community)⁴⁸. Yhteisöön voivat liittyä julkiset viranomaiset, kansalaisjärjestöt, yritykset, yksityiset henkilöt ja tutkijat sekä tutkimus- ja innovaatiotoimijat. Maaseutuvisiossa määritellään kymmenen yhteistä tavoitetta ja neljä toiminta-alueita, joilla pyritään vahvempiin, verkottuneisiin, selviytymiskykyisempiin ja vauraampiin maaseutualueisiin vuoteen 2040 mennessä⁴⁹. Tavoitteena on oikeudenmukainen vihreä ja digitaalinen siirtymä, jossa maaseutualueiden tulevaisuuteen investoidaan ja mitään aluetta ei jätetä jälkeen.

Taustalla on julkinen kuuleminen, jonka mukaan 40 prosenttia maaseutualueiden ja 60 prosenttia syrjäisen maaseudun asukkaista koki tulleen unohtetuksi⁵⁰. Euroopan unionin neuvosto, Euroopan parlamentti, Euroopan talous- ja sosiaalikomitea sekä

45 OECD 2018

46 OECD 2019c

47 Euroopan komissio 2021

48 Euroopan komissio 2022

49 Euroopan komissio 2021

50 Euroopan komissio, DG Agri 2021: Ares(2021)1761831

alueiden komitea antoivat vahvan tukensa visiolle⁵¹. Neuvosto kehotti omissa päätelmissään 20.11.2023 komissiota harkitsemaan, että visiosta kehitettäisiin täysimittainen EU:n maaseutustrategia, jossa sovelletaan kattavaa ja joustavaa lähestymistapaa ja asiaankuuluvia indikaattoreita⁵², mikä vastaisi OECD:n ja Suomen kansallisen maaseutupolitiikan kehyksiä. Komission on tarkoitus esittää päivitetty maaseutua koskeva EU:n toimintasuunnitelma vuoden 2025 aikana, jossa EU-politiikan eri hankkeet, aloitteet ja toimet kootaan yhteen.

Von der Leyen lanseerasi uuden strategisen vuoropuhelun EU:n maatalouden tulevaisuudesta alkuvuodesta 2024⁵³, jonka raportti on yhdessä Draghin raportin Euroopan kilpailukyvyistä⁵⁴, Niinistön raportin EU:n siviili- ja puolustusvalmiuden vahvistamisesta⁵⁵ ja Lettan raportin EU:n sisämarkkinoiden tulevaisuudesta⁵⁶ nykyisen EU-komission (2024-2029) prioriteettien lähtökohtana. Vuoropuhelun pohjalta julkaistun Euroopan komission EU:n maatalotta ja elintarvikkeita koskevan vision⁵⁷ tavoitteena on luoda oikeudenmukainen ja kilpailukykyinen ruokajärjestelmä yhteistyössä viljelijöiden, elintarviketuottajien, maaseutuyhteisöjen ja kansalaisyhteiskunnan kanssa. ”Dynaamiset maaseutualueet edistävät laadukasta elintarviketuotantoa, joka puolestaan tukee niiden taloutta”, todetaan tiedonannossa ja painotetaan EU:n itäisellä rajalla olevien maaseutualueiden haavoittuvuutta.

Maataloutta ja elintarvikkeita koskevassa visiossa korostetaan, että koulutusmahdollisuudet, laadukkaat työpaikat ja uramahdollisuudet, liikkuvuuden parantaminen, perusterveydenhuoltopalvelut sekä yhteydet ovat edellytyksiä maaseutualueiden elinvoimaisuudelle (emt.). Visiossa on vahvoja linkityksiä maaseutuvisioon ja esiin nostetaan yhteisen maatalouspolitiikan (CAP) ohella muiden politiikkasektoreiden ja erityisesti koheesiopolitiikan merkitystä ja vaikutusta maaseutualueiden kehitykseen. Suomessa tämä tarkoittaa EU:n alue- ja rakennepolitiikan rahastoja, sillä koheesiorahastosta ei osoiteta varoja Suomelle.

Huomionarvoista on Lettan raportti, jossa tunnistetaan, että noin 135 miljoonaa ihmistä asuu alueilla, jotka koetaan jääneen jälkeen, ja joilla monet kokevat, että heidän on muutettava pois työn, koulutuksen ja palveluiden puutteen vuoksi. Näillä alueilla pk-yritykset kokevat EU-sääntelyn raskaaksi samalla, kun sisämarkkinoista saatava

51 Euroopan komissio (COM(2021)0345), EU neuvosto (15631/23), Euroopan parlamentti(2021/2254(INI)), Euroopan talous- ja sosiaalikomitea NAT/839-EESC-2021, Euroopan alueiden komitea (2022/C 270/04)

52 Eurooppa-neuvosto 20.11.2023

53 Euroopan komissio 2024a

54 Euroopan komissio 2024b

55 Euroopan komissio 2024c

56 Letta 2024

57 Euroopan komissio 2025/75 I

hyöty koetaan vähäiseksi. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja yhteenkuuluvuus voidaan taata Lettan raportin mukaan vain, kun sisämarkkinat voimaannuttavat kansalaisia sen sijaan, että luovat olosuhteita, joissa he kokevat olevansa pakotettuja muuttamaan saavuttaakseen menestystä. Raportti korostaa laadukkaiden työpaikkojen ja yleishyödyllisten palveluiden saatavuutta kaikilla EU-alueilla ja korostaa yleishyödyllisten palveluiden (SGI-palveluiden, eng. Services of General Interest) merkitystä. ”Vapaus jäädä” on Lettan raportin mukaan nähtävä yhtä tärkeänä kuin ”vapaus liikkua”.

Pohjoismainen ministerineuvosto

Pohjoismaisen ministerineuvoston alaisen tutkimuslaitoksen Nordregion maaseudun kehittämisen tiekartta tunnistaa pohjoismaisten maaseutualueiden ainutlaatuisia haasteita ja mahdollisuuksia⁵⁸. Kokonaisvaltaisessa lähestymistavassa yhdistetään eri politiikkasektorit ja edistetään integroitumista ja ekosysteemipohjaista ajattelua maaseudun kehittämisessä (vrt. laaja maaseutupolitiikka). Pohjoismaisessa kehyksessä korostetaan paikkaperustaista lähestymistapaa tunnistuen maaseutualueiden monimuotoisuus ja hyödyntäen paikallisia erityispiirteitä kestävän ja osallistavan kehityksen edistämiseksi. Keskeisiä elementtejä ovat monipaikkainen asuminen ja joustavat asumis- ja työskentelyjärjestelyt, aito sidosryhmien osallistaminen ja osallistuminen sekä vahvistettu hallinnollinen kapasiteetti, joka parantaa paikallishallintojen kykyä toteuttaa tehokasta maaseutupolitiikkaa.

MAASEUTUPOLITIikka MUISSA EU-MAISSA

RUOTSI

Kansallisesti organisoitua maaseutupolitiikkaa on toteutettu vuodesta 2017. Se pohjautuu parlamentaarisen työn päätelmiin (SOU 2017:1) ja hallituksen esitykseen (N2018/04123) sekä siihen pohjautuviin ja hallituksen viranomaisille antamiin tehtäviin (vrt. tulosohjaus), strategioihin ja ohjeistuksiin viranomaisille.

Maaseutu- ja infrastruktuuriministeriö (Landsbygds och infrastrukturdepartementet) vastaa asioista, jotka koskevat maaseutua, elintarvikkeita ja luonnonvaraisia elinkeinoja, alueellista kehitystä, kuljetuksia ja infrastruktuuria sekä asuntoja ja yhdyskuntasuunnittelua.

Kokonaisvaltaisen maaseutupolitiikan tavoitteena on elinvoimainen maaseutu, jossa on tasavertaiset mahdollisuudet yritystoimintaan, työhön, asumiseen ja hyvinvointiin, mikä johtaa pitkän aikavälin kestäväan kehitykseen koko maassa. Tavoite on konkretisoitu

kolmeksi osatavoitteeksi, ja hallituksen esityksessä (2017/18:179) täsmennetään lisäksi ne yhteiskunnan alueet, joilla maaseutupolitiikka toimii ja vaikuttaa.

Tillväxtverketillä on hallituksen antama tehtävä seurata yhtenäistä ruotsalaista maaseutupolitiikkaa. Maaseutupolitiikkaa ja aluekehittämistä koordinoidaan tiiviissä yhteistyössä kansallisessa verkostossa, johon kuuluu 28 eri viranomaista.

Ruotsin maaseutupoliittista ja aluekehittämisen mallia arvioidaan vuosien 2024-2026 aikana.

Lähde: regeringen.se, riksdagen.se, tillvaxtverket.se

IRLANTI

Maaseutupolitiikan toteuttamista koordinoi maaseutu- ja yhteisökehitysministeriö (Department of Rural and Community Development), ja sen toteutumista valvoo pääministerin johtama komitea. Poliitiikan rahoitus katetaan asianomaisten tahojen budjeteista.

Kokonaisvaltainen maaseutupolitiikka ja maaseudun kehittäminen pohjautuvat hallituksen strategiaan "Our Rural Future" (2021-2025). Sen visio on kukoistava maaseutu-Irlanti, joka on olennainen osa kansallista taloudellista, sosiaalista, kulttuurista ja ympäristöllistä hyvinvointia ja kehitystä. Strategia perustuu maaseutuyhteisöjen ihmisten lahjakkuuteen, taitoihin ja luovuuteen, elinvoimaisten ja asuttujen maaseutualueiden tärkeyteen sekä mahdollisuuteen luoda laadukkaita työpaikkoja.

Tavoitteena on varmistaa, että hallituksen politiikat tunnistavat ja ottavat huomioon maaseutualueiden erityispiirteet ja haasteet, ennakoida politiikkatoimien vaikutukset ja varmistaa oikeudenmukaiset tulokset maaseutualueilla. Kaikkien ministeriöiden osastojen on otettava huomioon vaikutukset maaseutuyhteisöihin politiikkaharkinnassaan. Jokaisesta strategian toimenpiteestä vastaa nimetty taho julkisessa hallinnossa.

Hallitus on sitoutunut jatkuvaan vuoropuheluun maaseutualueiden ihmisten kanssa. Maaseutu- ja yhteisökehitysministeriö tekee yhteistyötä korkeakoulujen ja tutkimusorganisaatioiden kanssa tukeakseen maaseudun kehittämisen tietotarpeita. Ministeriö tukee myös korkeakouluverkoston perustamista ja syventää yhteistyötä kansainvälisten organisaatioiden kanssa.

Lähde: gov.ie

3 Maaseutualueiden tilannekuva ja muutostekijät

Maaseutualueiden väestönmuutoksen jatkuminen nykyisen kaltaisena ja vakituisen asumisen keskittyminen kuudelle suurimmalle kaupunkiseudulle vaikuttaa kansalliseen huoltovarmuuteen alkutuotannosta lähtevien talouden arvoketjujen kautta. Väestön voimakkaalla keskittymisellä suurimmille kaupunkiseuduille nähdään olevan laajoja kielteisiä vaikutuksia maaseutualueilla olevan taloudellisen potentiaalin hyödyntämiseen, mutta myös ilmastonmuutokseen sopeutumiseen ja ilmastoriskeihin varautumiseen. Vaikutuksia on myös maaseutualueilla sijaitsevan infrastruktuurin ylläpitämisen edellytyksiin. Luonnon monimuotoisuuden vahvistamiseen tähtäävien tavoitteiden ja toimien toteutukseen se myös vaikuttaa. Muutos näkyy asuntomarkkinoilla sekä omistajuuden irtaantumisessa ja etääntymisessä paikasta. Se näkyy muutoksissa väestön palvelutarpeissa ja kulkemisen reunaehdoissa sekä kansalais- ja vapaaehtoisuustoiminnan resursseissa. Millä tavalla vaikutuksia tunnistetaan ja huomioidaan ja miten muuttuneisiin tarpeisiin vastataan julkisen vallan ja hallinnon puolelta, on merkitystä sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja koko maan hyvinvoinnin kannalta.

Digisyrjäytyminen, liikenne- ja energiaköyhyys, alempi luottamus julkisia instituutioita kohtaan ja vahva omaehtoinen varautuminen ovat maaseutualueita ja maaseutualueiden väestöä ja yhteisöjä koskevia ilmiöitä. Niihin vaikuttavat useat yhteiskunnalliset tekijät, kuten tietoliikenneyhteyksien saatavuus ja laatu, peruspalvelujen saatavuus ja saavutettavuus sekä toimeentulo ja kokemus siitä, että voi vaikuttaa omaan asuinympäristönsä kehittämiseen. Niin Suomessa kuin useissa muissa EU:n ja OECD:n jäsenmaissa on nähtävissä merkittäviä eroja eri maaseutualueiden ja suurten kaupunkialueiden kehityksessä. OECD alleviivaa paikkaperustaisen politiikan ja kehittämisen tarvetta ja erilaisiin toimintaympäristöihin soveltuvia politiikkaratkaisuja. Näitä maaseutualueiden erityispiirteitä tunnistavia ratkaisuja tarvitaan niin suurten kaupunkien ja kaupunkiseutujen kuin maakuntien ja hyvinvointialueiden raja-alueilla, mutta myös ja erityisesti itäisen- ja pohjoisen-Suomen maaseutualueilla.

Luvussa kolme kuvataan keskeisimpiä maaseutualueiden tilanne- ja muutostekijöitä, jotka avataan tarkemmin liitteessä (luku 6). Lähdeviittaukset annettu liitteen tarkemmassa tilanne- ja muutostekijät kuvauksissa.

3.1 Väestönmuutos maaseutualueilla ja sen vaikutukset

Maaseutualueilla 15-64-vuotiaiden määrä vähenee tulevan vuosikymmenen aikana yli 135 000:lla henkilöllä (n. 20 prosenttia), mikäli tilastokeskuksen väestöennuste toteutuu. Merkittävin väestönmuutos tulee tapahtumaan maakuntien reuna-alueilla, erityisesti Keski-, Itä- ja Pohjois-Suomessa. Maaseudun talouden ja luonnonvarojen hyödyntämisen kannalta huomionarvoista on, että väestökehitys selittää työpaikkakehitystä moneassa maaseutukunnassa. Työpaikat siis seuraavat monella maaseutualueella väestöä, toisin kuin kaupungeissa. Mikäli väestönmuutoksen nykyinen kehitystrendi jatkuu, voi ydinmaaseudulta ja harvaan asutulta maaseudulta työikäisen väestön mukana vähentyä yli 43 000 työpaikkaa.

Huomattavaa on, että maakuntien reuna-alueiden kunnat ovat kokoaan suurempia, kun otetaan huomioon niiden luonnonvarat. Metsien biomassasta vajaa 40 prosenttia sijaitsee harvaan asutun maaseudun nopeasti taantuvissa kunnissa, ja niihin kytkeytyy lähes 20 prosenttia puunmyyntituloista. Vuonna 2022 väestö- ja työpaikkakehitykseltään nopeasti taantuvien ydinmaaseudun kunnissa sijaitsi yli 16 prosenttia yrityksistä, maatilayrityksistä jopa 43 prosenttia, ja niihin kytkeytyi lähes 44 prosenttia maatalouden tuloista. Tuottavuusvaade kasvaa merkittävästi maaseutualueiden alkutuotannossa ja jalostuksessa, mikä edellyttää panostuksia osaamiseen, innovaatioihin, uuden teknologian laaja-alaiseen käyttöönottoon sekä uusien arvoketjujen rakentamiseen.

Nettomaahanmuutto on tuonut lisää väestöä maaseutukuntiin, myös itäisessä ja pohjoisessa Suomessa. Maahanmuuttajien kuusinkertainen yliedustus maan sisäisessä muuttoliikkeessä ja sen kautta ulkomaalaistaustaisen väestön keskittyminen pääkaupunkiseudulle tarkoittaa, että lisääntyvä maahanmuutto ei ole tuonut ratkaisuja työvoiman saatavuuden tai yritysten jatkajien pulaan maaseutualueiden kontekstissa. Paikan pitovoimaan vaikuttaa tutkitusti myös muut asiat kuin työpaikka. Kuulumisen kokemus ja moniulotteinen kiinnittyminen paikkaan (yhteisö, vapaus, arvot, paikalliskulttuurit, ystävät, luontoyhteys, eläimet, yhteisölähtöinen kehittäminen) vaikuttavat tutkitusti niin maahanmuuttajien kuin muiden maaseutualueiden väestöryhmien (naiset, nuoret, eläkeläiset paluumuuttajat) valintaan pysyä maaseudulla tai palata maaseudulle sopivassa elämänvaiheessa. Maalle ja saaristoon muuton kannustimien tarkastelu korostaa palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden merkitystä, joka on taloudellisia kannusteita suurempi. Sujuvan arjen, peruspalveluiden helpon saatavuuden ja saavutettavuuden sekä perusinfrastruktuurin merkitystä alleviivaavat myös kansalliset Maaseutubarometrit, useat yhteiskunnalliset maaseutututkimukset, EU-komission erityiseurobarometrit (491, 509) sekä OECD:n tutkimukset.

Väestönmuutos näkyy kuntien eriytymisessä. Vuosien 2012-2022 aikana 171 kunnassa ei ollut yhtään kasvavaa postinumeroaluetta. Postinumeroaluetarkastelu on paikallisin taso, jota voi tilastollisesti tarkastella. Kuntia, joissa väestökasvua oli vähintään yhdellä postinumeroalueella, oli 138. Väestökasvua on tapahtunut vain sisemällä ja ulommalla kaupunkialueella. Suurten kaupunkien väestökasvu on kiinteästi sidoksissa maahanmuuton kanssa. Väestön ikääntyminen ja väheneminen maaseutualueiden kunnista ei kuitenkaan ole synonyymi kurjistumiselle.

Kun väestöltään vähenevien maaseutukuntien kestävä elinvoimaisuutta (älykästä sopeutumista) on tutkittu ja analysoitu muun muassa 47:n tilaston pohjalta, ja analysoitu erikseen harvaan asutun maaseudun, ydinmaaseudun ja kaupungin läheisen maaseudun kunnissa, löytyvät elinvoimaisimmat maaseutukunnat pääsääntöisesti Etelä- ja Länsi-Suomen rannikkoalueilta. Poikkeuksena ovat elinvoimaiset Pohjois-Suomen kunnat, joissa on suuria matkailukeskuksia. Elinvoimaisia maaseutukuntia on myös Pohjois-Savossa. Väestöltään ikääntyvissä ja vähenevissä ja samalla kestävästi elinvoimaisissa kunnissa on tunnistettu ja tunnustettu väestön väheneminen ja haettu aktiivisesti ja suunnitelmallisesti sopeutumiseen ja elinvoiman uudistumiseen innovatiivisia ratkaisuja sekä vahvistettu osallisuutta ja yhteisöllisyyttä (älykäs sopeutuminen).

Luonnosta ja luonnonvaroista saatavat hyvinvointiin ja terveyteen kytkeytyvät taloudelliset mahdollisuudet konkretisoituvat ihmisten, yhteisöjen ja yrittäjien toimien ja toimintaedellytysten kautta. Ihmisistä on kiinni, miten rakennusten, perinnebiotoopin, kulttuurimaiseman tai luontoreitistön arvo ja merkitys muuttuvat, tai millä tavoin yksityis- ja metsäteitä, vesijohtoja tai kylien laajakaistaverkkoja voidaan rakentaa ja ylläpitää. Maaseutualueilla tapaturman sattuessa ovat maaseutualueiden kansalais- ja vapaaehtoistoimijat yleensä ensiavun antajina ja pelastustoimijoina. Ihmisten riittävä fyysinen ja henkinen toimintakyky ovat edellytyksenä sille, että maaseutualueet pysyvät elinvoimaisina ja voivat tuottaa hyvää myös kaupunkialueille.

Väestönmuutos näkyy maaseutualueilla ja erityisesti Keski- ja Itä-Suomessa yksin-asumisen yleistymisenä. Maaseudun paikalliskeskuksissa 49 prosenttia asuntokunnista, harvaan asutulla maaseudulla 44 prosenttia ja ydinmaaseudulla 42 prosenttia on yhden henkilön asuntokuntia. Omistus- ja omakotitaloasuminen on yleisempää maaseutualueilla koko maan keskiarvoon verrattuna. Asuntokuntien keskitulot ovat nousseet jonkin verran, mutta ne ovat jatkuvasti matalammat kuin kaupungeissa, erityisesti maaseudun paikalliskeskuksissa ja harvaan asutulla maaseudulla. Huomioitavaa on valtion julkisen rahoituksen kohdentuminen eri tavalla erilaisille alueille. Maaseutualueille kohdentuu suhteessa enemmän sosiaali- ja kulttuuritoimia ja muutokset niissä vaikuttavat erityisesti maaseutualueilla ja siellä asuviin suhteessa voimakkaammin kuin kaupungeissa. Huomioitavaa on, että omistusasuminen on huomattavasti yleisempää maaseutualueilla, joilla vuokra-asuntomarkkinat eivät ole kehittyneet viimeisten vuosikymmenien aikana. Ongelmia on havaittavissa pienpalkkaisuuden,

palveluverkkomuutosten, sosiaalietuuksien muutosten, toimimattomien asuntomarkkinoiden ja perusoikeuksien yhtälössä. Ongelmia on havaittavissa uutisraportoinnin mukaan muun muassa velkaneuvonnassa. Esimerkiksi omistusasunnon myyminen ja muutto halvempaan asumismuotoon, kuten vuokra-asumiseen voi käytännössä olla mahdotonta. Asuntojen vakuusarvoihin ja pankkien toimintaan liittyvät vaikutukset nostettiin erityisesti esille selonteon valmistelua tukevassa itäisen Suomen puntarovassa kansalaispaneelissa, mutta nousi myös muissa keskusteluissa.

Ikääntymisen ja negatiivisen luonnollisen väestökehityksen myötä rakennusten omistajuus etääntyy paikasta. Tyhjiä kiinteistöjä on yhä enemmän. Rakennusten arvon lasku vaikuttaa paitsi oman kodin korjausrakentamisen ja energiatehokkuuden parantamisen edellytyksiin myös oman kohdin hankintaan maaseudulta ja yritysten toiminnan kehittämiseen. Nämä ovat kiinteästi kytköksissä asuntojen arvon kehitykseen ja vakuusarvoihin. Asuntoja käytetään yrityslainojen vakuutena erityisesti mikro- ja pienyrityksille. Rahoituksen saatavuuden vaikeudet voivat heikentää investointeja ja liiketoiminnan kehittämistä, jatkeena myös paikallis- ja aluetaloutta.

Maaseutualueiden iäkkäät, matalan tulotason omaavat ja yksin omakotitalossa asuvat ovat tutkitusti haavoittuvammassa asemassa esimerkiksi liikenneköyhyyden ja energiaköyhyyden ilmiöiden osalta. Liikenne- ja energiaköyhyys sekä digisyrjäytyminen vaikuttavat suoraan siihen, pääseekö ihminen tarvittavien palveluiden piiriin tai hoitamaan asiointia, ja onko hänellä mahdollisuuksia ylläpitää toimintakykyään ja sosiaalisia suhteita. EU-komissio korostaa maantieteellistä ulottuvuutta haavoittuvuuden tunnistamisessa muun muassa tiedonannossaan mielenterveydestä.

Tutkimukset ja tilastot ovat pitkään osoittaneet, että kasvavien kaupunkiseutujen vaikutukset eivät ulotu kaikille maaseutualueilla. Maaseutualueiden elinvoimaisuuden uudistamiseen, huoltovarmuuden edistämiseen, alueiden eriarvoistumisen torjumiseen, alueiden sisäisten kehityserojen vähentämiseen ja koko Suomen mahdollisuuksien hyödyntämiseen tarvitaan kokonaisvaltaisia ja erilaisille maaseutualueille soveltuvia ratkaisuja. Maatalous- ja ruoka-alan opiskelijoille syksyllä 2024 kohdennetun kyselytutkimuksen perusteella ylivoimaisesti tärkeimpänä kehityskohteena ruoka-alan turvaamiseksi nähtiin maaseudun elinvoimaisuuden vahvistaminen. Vastaajista 67 prosenttia oli tätä mieltä.

3.2 Maaseudun talous ja osaaminen

Keskeinen kysymys on, miltä näyttävät maaseutualueiden talouden rakenteiden uudistamisen edellytykset. Teollisuus on maaseutualueiden toiseksi suurin työllistävä ala sosiaali- ja terveystalouden jälkeen. Tulevaisuudessa metsä-, metalli- ja

koneenrakennusteollisuus vaikuttavat maaseudun talouteen edelleen voimakkaasti. Vuoteen 2040 mennessä automatisaatio, digitalisaatio ja vihreä siirtymä aiheuttavat laadullisia muutoksia, jotka vaativat osaamisen uudistamista, innovaatioita ja investointeja uuden teknologian käyttöön sekä uusien arvoketjujen rakentamiseen. OECD korostaakin kansallisten innovaatiojärjestelmien maaseutuvaikutusten arviointia ja maaseutualueiden innovaatioiden erityispiirteiden tunnistamista kansallisissa järjestelmissä.

TKI-kokonaismenoista alle viisi prosenttia kohdistui maaseutualueiden kuntiin vuosien 1997-2017 aikana. Alhainen osuus on merkillepantava, sillä maaseutualueilla sijaitsee 35 prosenttia koko maan liikeyrityksistä ja esimerkiksi lähes 20 prosenttia yrityksistä, joiden liikevaihto ylittää kymmenen miljoonaa euroa. Kasvua tavoittelevista pk-sektorin työnantajayrityksistä 40 prosenttia sijaitsee kaupungin läheisellä maaseudulla ja 23 prosenttia ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla. Pienissä ja keskisuurissa työnantajayrityksissä kasvua haetaan kansainvälistymisestä, erityisesti harvaan asutulla maaseudulla, mutta kasvuyritysten lukumäärä voisi maaseutualueilla olla korkeampi. Vähintään kolme henkeä työllistävien ja kymmenen prosentin kasvuvauhdin yrityksistä yli viidennes sijaitsee maaseutualueilla ja 30 prosentin kasvuvahdin yrityksistä vajaa 17 prosenttia, eniten ydinmaaseudulla. Vuosien 2018-2021 kartoitetuista valtion julkisista hankinnoista jopa 97 prosenttia kohdistui kaupunkeihin, 75 prosenttia Uudellemaalle. Hankintojen tavoitteena on julkisten varojen käytön tehostamisen lisäksi parantaa yritysten kilpailukykyä ja edistää innovaatioita.

Elinkeinotoiminta on monipuolistunut viimeisen vuosikymmenen aikana, ja uusien teknologioiden käyttöönotto etenee nopeasti. Maa- ja metsätalouden alkutuotanto on suurin työllistävä toimiala enää vain harvaan asutulla maaseudulla. Maatilojen vähenemisen vauhti näyttää kiihtyvän. Viime vuosina on vuosittain 1000-1400 maatilayritystä lopettanut toimintansa. Maatalouden rakennemuutos on voimakasta ja vuonna 2040 on arvioitu toimivan 27 273 maatilayritystä. Kuitenkin jo nykyisin tuottavat suurimmat eli 20 prosenttia tiloista lähes 60 prosenttia maatalouden tuotoksesta. Jatkojalostusta harjoitti vuonna 2020 vain noin 650 tilaa. Maatalouden rooli maaseudun paikalliselle ja alueelliselle elinvoimalle tulee tulevana vuosina muuttumaan merkittävästi. Millä tavalla ruokajärjestelmä kytkeytyy erilaisten maaseutualueiden elinvoimaan ja paikallisiin yhteisöihin ja miten maaseutualueiden väestönmuutos, väestön osaaminen ja koulutustaso, peruspalveluiden saatavuus ja saavutettavuus, tiestön ja digitaalisen infrastruktuurin kunto, rahoituksen saatavuus, kansainvälistyminen ym. mahdollistavat kestävä ruokajärjestelmän, on tärkeä yhteiskunnallinen kysymys. Muutokset maataloudessa, asuintiheydessä, maankäytössä, luonnonvarojen hyödyntämisessä ja energiatuotannossa muuttavat myös maisemaa, jolla jo itsessään on arvo ja merkitys viihtyisyyteen, kulttuuriperinnön ja luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseen sekä elinvoiman edistämiseen. Ruokajärjestelmän sekä metsäbiotalouden osalta ovat

ympäristöoikeudenmukaisuuden ja laajemman oikeudenmukaisuuden näkökulmat yhä kriittisemmät.

Maaseutualueilla toimii noin 70 000 yritystä, vähenevien, mutta vielä noin 42 000 maatilayrityksen lisäksi. Maaseutualueilla monialayrittäjyys on yleistynyt. Ydinmaaseudulla on yleistä myös moninkertainen yrittäjyys, jolloin samalla perheellä on monta eri yritystä, jolla on nähty olevan merkitystä resilienssin kannalta. Maaseutualueiden yritysten resilienssi konkretisoitui covid-19-pandemian aikana, jolloin yli 80 prosenttia valtion yritystuista ohjautui kaupunkeihin, mutta vaikutukset olivat suhteessa yhtä suuria maaseudulla ja kaupungeissa. Pandemian jälkeen ovat kriittisimmät kysymykset koskeneet muun muassa energia- ja raaka-ainehintojen nousua (erityisesti Venäjän hyökkäyssodan myötä) sekä yritysrahoituksen ja osaavan työvoiman saatavuutta. Rahoituksen saatavuuteen vaikuttaa ja lainansaantia on heikentänyt yllä todettu maaseutualueiden asuntomarkkinoiden tilanne, ja asuntovarallisuuden heikkeneminen. Tilastollisten tarkastelujen perusteella pankkikonttorien lopettamisella on yhteys mikroyritysten pitkäaikaisen lainamäärän laskuun. Vaikutusta on myös julkisia rahoitusinstrumentteja saaneiden yritysten määrän vähenemisessä. Osassa instrumenteista on edellytyksenä omarahoitus. Vuonna 2022 noin kymmenessä prosentissa Manner-Suomen kunnista ei ollut yhtään pankkikonttoria ja puolessa kunnista vain yksi konttori. Kehitys on ollut erityisen voimakasta vuoden 2008 talouskriisin jälkeen. Pankkipalveluiden sähköistymisellä nähdään olevan kielteinen vaikutus pehmeään tietoon ja ymmärrykseen paikallisesta elinkeinotoiminnasta, maaseudun toimialoista ja yrityksistä. Vaikka tilanne on kriittisin itäisessä-Suomessa, on ongelma noussut esille selonteon valmistelun aikana kaikilla suuralueilla järjestetyissä puntaroivissa kansalaispaneelissa. Pankkipalvelumuutoksilla nähdään olevan erityisen voimakkaita vaikutuksia kansalaisjärjestötoimintaan maaseutualueilla, joilla on kerrannaisvaikutuksia niin yhteisöllisyyden, kulttuurin, perusresilienssin kuin pelastuspalvelujen ja infrastruktuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen.

Väestönmuutos näkyy maaseutualueilla työntekijä- ja yrittäjäpulana kaikilla toimialoilla. Työvoiman saatavuus on usean barometrin ja tutkimuksen mukaan yksi keskeisimmistä elinkeinotoimintaa jarruttavista tekijöistä. Yritysten puolella jatkajia tarvitaan tälläkin hetkellä arviolta 4 600 maaseudun työnantajayritykseen. Jatkajien löytäminen on kriittistä luopumista harkitseville, kannattavaa liiketoimintaa harjoittaville yrittäjille maaseudulla. Yrittäjä- ja työllisyysmahdollisuuksia arvioidaan olevan maaseutualueilla tarjolla esimerkiksi ilmastonmuutoksen sopeutumisen toiminna, ennallistamisessa, luontohyvinvointiin pohjautuvassa palvelutuotannossa, matkailussa, luovassa taloudessa sekä perinteisemmissä ruokajärjestelmässä, metsäbiotaloudessa, kaivos- ja mineraalisektorilla sekä puhtaan energian tuotannossa. Toimialarakenne on palvelultaistunut myös maaseutualueilla, ja automatisaatio on jo korvannut suuren määrän teollisen tuotannon työpaikoista. Robotit ja automaatio jakavat tehtäviä uudelleen ammattien sisällä, kun ihminen ja kone työskentelevät yhdessä. Tämä vaikuttaa myös

maaseutualueiden elinkeinojen osaamisvaatimuksiin ja korostaa täydennyskoulutuksen tai muuntokoulutuksen tarjonnan, saatavuuden ja saavutettavuuden merkitystä. Kysymykset muuntokoulutuksesta korostuivat selonteon valmistelua tukevassa pohjoisen Suomen puntaroivassa kansalaispaneelissa, mutta asia koskettaa tutkitusti kaikkia maaseutualueita.

Maaseutualueilla koulutustaso on noussut, mutta se on yhä alhaisemmalla tasolla kaupunkeihin verrattuna. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden määrä on lisääntynyt, mutta työikäisistä enemmistöllä on keskiasteen tutkinto. Toisen asteen koulutuksen saavutettavuus ja saatavuus vaikuttavat merkittävästi elämänpolkuun ja uravalintoihin. Työpaikoilla tapahtuvan koulutuksen merkitys kasvaa, ja työelämään tulevien koulutusta on tärkeä suunnata kasvaviin ja uusiin tehtäviin myös maaseutualueiden talouden ja sektoreiden kontekstissa.

Arvonlisäystavoitteiden ja kestävyys siirtymän toteuttaminen edellyttää korkeaa osaamista ja sillä, millä tavalla tietotalouden alat kytkeytyvät maaseutualueiden talouden uudistumiseen on merkitystä. Tilastotarkastelussa tietotyötä leimaa keskittyminen sekä kaupunkialueille että niiden sisällä. Maaseutualueiden tietotyö on niin volyymiltään kuin rakenteeltaan erilaista kuin kaupungeissa ja tietotyö on selvästi vähäisimpää etäällä suurimmista kaupungeista olevilla alueilla. Osa tietotyöstä jää pois tilastoista. Tietotalouden kehittämiseen tähtäävät toimet maaseudulla ovat pyrkineet monipuolistamaan maaseudun toimintoja ja elinkeinoja, kehittämään maaseudulle jo sijaituvia yrityksiä sekä uudistamaan maaseudun elinkeinorakennetta. Maaseutualueiden tarpeet liittyvät tietoliikenneyhteyksiin, digiosaamiseen, monipaikkaisen asumisen mahdollistamiseen, yritysten houkutteluun sekä verkostoihin. Perusedellytykset niin automatisaatiolle kuin tietotyölle yleensä liittyvät tietoliikenneyhteyksien laatuun ja toimivuuteen sekä koulutuksen ja rahoituksen saatavuuteen. Elinkeinojen kehittämisen ja uusien arvoketjujen luomisen, TKI-rahoituksen ja innovaatiojärjestelmän luomat edellytykset sekä yksittäisten yritysten ja työpaikkojen käytännöt vaikuttavat kokonaisuuteen. Julkisen sektorin useat palveluverkkomuutokset nähdään vaikuttavan etenkin naisten työpaikkoihin. Ruokasektorin, metsäbiotalouden, kaivannais- ja mineraalisektorin, kiertotalouden sekä matkailun arvonlisäystavoitteisiin liittyy työ-, ura- ja yritysmahdollisuuksia, joita on pystyttävä avaamaan paremmin myös naisten, nuorten ja maahanmuuttajataustaisten ura- ja yrittäjyysmahdollisuuksien näkökulmista sekä maaseudulla tapahtuvan tietotyön mahdollisuuksien kautta. Huomioitavaa on, että millään maaseutualueella ei tietotyötä tekevien naisten määrä kasvanut vuosien 2007-2018 aikana, vaan jopa väheni.

Maaseutualueiden nuoret ovat väestöryhmä, jolta yhteiskunta vaatii liikkuvuutta, vaikka harva on valmis muuttamaan. Oppilasasuntolat koetaan äärimmäiseksi vaihtoehdoksi ja usein turvatomiksi. Harvaan asutun maaseudun kunnista vain yhdessä oli vuonna 2022 ammattioppilaitos. Koulutustarjontaa on supistettu merkittävästi viime

vuosikymmenen aikana erityisesti itäisessä ja pohjoisessa Suomessa. Nuorisobarometrin 2017 lisäotoksen tulosten mukaan toisen asteen koulutuksen keskeyttäjiä seitsemän prosenttia katsoi syyksi liian pitkän koulumatkan ja kymmenen prosenttia rahan puutteen. Syyt muuttoon, mutta myös pysymiseen sekä palaamiseen ovat moninaiset ja liittyvät niin opiskeluun, työllisyys- ja yrittäjyysmahdollisuuksiin kuin myös kuulumisen tunteeseen ja omannäköisen elämän toteutuksen mahdollisuuksiin ja reuna-ehdoihin. Maaseudulla on hyviä kokemuksia oppisopimuskoulutuksesta. Paikallisia ratkaisuja kannattaa edistää jatkossakin. Huomioitavaa on, että koulutuksen keskittämisen on osoitettu vaikuttavan maaseudun lasten ja nuorten lisääntyvään liikkumattomuuteen ja heikentyvään toimintakykyyn pitkistä koulumatkoista ja istumisesta johtuen.

Lasten ja nuorten kiinnostus yritystoimintaa kohtaan on lisääntynyt. Harrastuksen merkitys nuorten yrittäjyyspotentiaalin kehittymisessä on merkittävä, ja esimerkiksi 4H-yrittäjyys on omiaan kasvattamaan kuntien elinvoimaa ja tuottamaan paikallisia palveluja. Moni nuori, myös kaupunkilainen, näkee maaseudun innovatiivisena paikana yritystoiminnalle, kertovat kansalliset Maaseutubarometrit vuosilta 2020 ja 2023. Eurooppalainen tutkimus nuorten tulevaisuudenunelmista valottaa useita maaseutuun ja maaseudun elinvoimaan kytkeytyviä monenlaisia mahdollisuuksia, joita painottavat myös valtakunnallisten Maaseutuparlamenttien julkilausumien muotoiluihin osallistuneet eritaustaiset nuoret eri puolilta Suomea.

Suurin osa maaseutualueilla asuvista lapsista ja nuorista voi hyvin, kertovat osana se-lonteon valmistelua toteutetun maaseutualueiden lasten ja nuorten kuulemisen tulokset. Kolmannes maaseudulla asuvista nuorista haluaisi myös tulevaisuudessa asua maaseudulla. Kriittisiä kysymyksiä ovat, miten infrastruktuurin kuntoa voidaan parantaa, pitkiä välimatkoja lyhentää, puutteita palveluissa ratkaista ja vastata tyttöjen ja nuorten naisten toiveisiin, tarpeisiin ja mahdollisuuksiin. Tulokset avaavat ja tukevat aikaisemmissa tutkimuksissa esille nousseita havaintoja siitä, miksi pitkään jatkunut valikoiva muuttoliike koskettaa nuoria ja etenkin naisia. Ratkaisuja voi löytyä yrittäjyydestä ja nuorten omannäköisestä kehittämistoiminnasta, jolle on annettava vapautta ja osoitettava luottamusta. Yksi käytännön yritystoimintaa ja nuorten omannäköistä yhteisölähtöistä paikallista kehittämistoimintaa mahdollistava toimintatapa on Nuorisoleader-toiminta, jossa nuoret itse päättävät rahoitushauista, ja josta nuoret voivat hakea tukea yritystoiminnan perustamiseen.

3.3 Palveluverkkomuutokset ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla

Julkiset palveluverkkomuutokset ovat olleet ja ovat edelleen ajankohtaisia, johtuen muun muassa julkisen talouden tilanteesta ja väestönmuutoksesta. Palveluverkkomuutokset, niiden hallinta ja toteutustavat aiheuttavat tutkitusti epävarmuutta ja huolta maaseutualueiden ihmisille ja yhteisöille, mutta myös yrityksille. Muutokset vaikuttavat tutkitusti väestönmuutokseen, joka on näin ollen paitsi selittävä tekijä muutoksille myös niistä aikaansaatu selitettävä tekijä. Peruspalveluiden ja välttämättömyyspalveluiden fyysisellä ja digitaalisella saavutettavuudella on keskeinen merkitys maaseudun asuttavuudelle. Saavutettavuus on maaseutualueiden kehittämisen ja elinvoiman perusedellytyksiä. Sujuvan arjen kannalta merkittävien palveluverkkojen muutoksista päättävät etenkin kunnat, kuntayhtymät, kunnista muodostuvat työllisyysalueet sekä hyvinvointialueet, mutta myös liikenne- ja viestintäviranomaiset. Valtiolla on keskeinen ohjaava rooli. Muutokset heijastuvat suoraan liikenteeseen ja liikkumisen tarpeisiin, kuten myös tietoliikenneyhteyksiin ja digitaalisten palveluiden tarpeisiin ja käyttömahdollisuuksiin. Maaseutualueiden asuttavuuden, kehittämisen ja elinvoiman kannalta perustavanlaatuisia kysymyksiä ovat alempiasteisen ja yksityistiestön kunto ja rahoitus, henkilöliikennepalvelujen saatavuus ja rahoitus sekä tietoliikenneyhteyksien kattavuus, toimivuus ja rahoitus.

Maaseutualueiden palveluverkkomuutokset vaikuttavat yrityksiin ja maaseuduilta lähteviin talouden arvoketjuihin, sekä maaseutualueilla asuvien ihmisten edellytyksiin ja mahdollisuuksiin saada ja saavuttaa tarvittavia perus- sekä välttämättömyyspalveluja. Muutokset vaikuttavat suoraan ja voimakkaasti maaseutualueilla asuviin ja sosiaali- ja terveysalalla työskenteleviin naisiin. Tieteellisesti on arvioitu, että 20 prosenttia harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun työllisistä voi menettää hyvinvointialueille kaavailtujen palveluverkkomuutosten myötä työpaikkansa tai työpaikka siirtyy toiselle alueelle. Lisäksi opetus- ja koulutuslalla, vapaan sivistystyön alalla sekä kunta-alalla työskentelee maaseutualueilla etenkin naisia, ja muutokset näillä aloilla koskettavat etenkin heitä ja heidän työllistymisensä ja toimeentulonsa mahdollisuuksia. Työmarkkinoiden sukupuolittuneisuus on hieman voimakkaampaa maaseutualueilla ja voimakainta juuri terveys- ja sosiaalipalveluiden, mutta myös teollisuuden ja rakentamisen, maa- ja metsätalouden sekä majoitus- ja ravitsemuspalveluiden aloilla.

Arjen välttämättömyyspalveluiden saatavuuteen ja saavutettavuuteen vaikuttavat pankit, operaattorit, sähköyhtiöt (myös kuntien omistamat), kaupan alan toimijat sekä alueidenkäytön ja yhdyskuntarakenteen ohjaus. Kokonaiskuvassa niin perus- kuin välttämättömyyspalveluilla on suuri merkitys sille, onko maaseutualueet asuttavia ja arki sujuvaa sekä yrittäjyys ja elinkeinotoiminnan kehittäminen ja uusien arvoketjujen rakentaminen mahdollista. EU-komissio on omalta osaltaan nostanut esille SGI

(yleishyödylliset palvelut, eng Services of General Interest) ja SGEI-palveluiden (yleisiin taloudellisiin tarkoituksiin liittyvät palvelut, eng Services of General Economic Interest) merkityksen sekä yleispalveluvelvoitteen käytön tarpeen. Suomessa harvaan asutulle maaseudulle, ydinmaaseudulle ja saaristoon kohdentuvalla kyläkauppatuella on pystytty tukemaan ympärivuotisia päivittäistavarakauppapalveluja alueilla, joissa ei ole toimivia markkinoita. Tukeen varattuja määrärahoja on vähennetty.

Tällä ja viime vuosikymmenellä on EU-osarahoitteisesti ja dialogissa julkisen ja maaseudun kylätoiminnan välillä muun muassa kehitetty paikallis- ja aluelähtöisiä palveluratkaisuja liikkuville sosiaali- ja terveyspalveluille. Etelä-Karjalan Mallu-auto on esimerkki siitä, millä tavalla liikkuvilla palveluilla on voitu ratkaista julkisten palveluiden järjestämisen haasteita maaseutualueiden haja-asutusalueilla niin, että ne vastaavat todellisiin tarpeisiin. Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen toimintatavan kautta vastataan tällä hetkellä myös julkisten digitaalisten tukipalvelujen puutteisiin. Taustalla on huomattavasti laajempi kysymys digikansalaisuuden perusedellytyksistä ja eri sektoreiden palveluverkkomuutosten yhteisvaikutuksista maaseutualueiden paikallistaloudella. Kun henkilöltä puuttuu vahvan tunnistautumisen väline ja paikkakunnalta tai seudulta puuttuu valokuvaamo, poliisin lupapiste, pankkipalvelukonttori ja henkilöliikennepalvelut, on verkkoon siirrettyjen julkisten palveluiden käyttö ja tuen saaminen vaikeaa tai jopa mahdotonta. Kokonaisuuteen vaikuttaa digitaalinen infrastruktuuri, tietoliikenneyhteyksien saatavuus ja digiosaaminen.

Laajemmin ilmiöstä puhutaan digisyrjäytymisenä. On tunnistettu että ilmiöllä on erityisiä maantieteellisiä ja sosioekonomisia ulottuvuuksia. Pohjois-Savossa on 17 kunnan alueella autettu yli 1 700 ihmistä saamaan henkilöllisyystodistus ja mahdollisuus vahvan tunnistautumisen välineeseen. ”Henkkarit kaikille” on sosiaalinen innovaatio, joka on paikallisen yhteisölähtöisen kehittämisen tulosta ja pohjautuu vahvaan kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan sekä yksityisen, julkisen että kolmannen sektorin kumppanuuteen. Pohjois-Savossa EU:n maaseuturahaston rahoituksella luotu malli on herättänyt kiinnostusta ja samanlaisia toimintamalleja on rakenteilla myös Pohjois-Pohjanmaalla, Pohjois-Karjalassa, Kainuussa ja Keski-Pohjanmaalla. Kriittinen kysymys on, millä ohjauksella ja rahoituksella turvataan kaikille yhdenvertaiset edellytykset digikansalaisuuteen ja julkisten palveluiden käyttöön.

Väestönmuutos vaikuttaa maaseutualueilla suoraan siihen, millä tavalla kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa voidaan vastata siihen kohdistettuihin tarpeisiin ja odotuksiin. Käytännössä tarpeet ja odotukset kohdistuvat alati ohenevaan työikäiseen ja toimintakykyiseen eläkeläisväestöön sekä aktiivisiin nuoriin. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnalla ylläpidetään maaseutualueilla jo pelastustoimintaa (vapaapalokunnat, sopimuspalokunnat), yksityistienpitoa (maanomistajat ja tieosakkaat), vesihuoltoa (erityisesti vesiosuuskunnat) sekä kyläverkkoja ja niiden rakentamista (mm. kyläyhdistykset ja muut paikalliset yhdistykset, osuuskunnat ja paikallisoperaattorit).

Riistanhoitoyhdistysten puolelta metsästäjät, koiranhoitajat ja metsästysseurat vastaavat poliisin virka-apupyyntöön suurriistakonflikteissa (SRVA), kuten kolareissa loukkaantuneiden hirvieläinten ja suurpetojen jäljestämiseen sekä karkotukseen taajaan asutulta alueelta. Kylätoiminnassa koordinoidaan ja kehitetään suunnitelmallisesti paikallisten yhteisöjen varautumista ja resilienssiä muun muassa kehittämällä osaamista, ylläpitämällä ja parantamalla yhteisöllisiä tiloja sekä edistämällä yhteisiä toimintamalleja, kuten kyläturvallisuutta ja kylävaraa. Näihin palveluihin voivat osallistua, ja niistä hyötyvät myös maaseudun osa-aikaiset asukkaat. Huomioitavaa on, että oletusarvon palvelun toimivuudelle on maaseutualueiden vapaaehtoistoiminnalle korkeampi kuin kaupunkialueilla, johtuen esimerkiksi viranomaisten pidemmistä toimintavasteajoista ja infrastruktuurin heikkouksista (esim. sähkökatkokset).

Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan pohjalta hoidetaan ikäihmisten kotona asumista tukevia palveluja sekä saattamista esimerkiksi terveyspalveluihin, luontoreittien rakentamista ja ylläpitämistä, liikuntapaikkojen rakentamista ja ylläpitämistä sekä muun harrastustoiminnan toteuttamista. Kansallisella tasolla on hyvinvointia lisäävän vapaaehtoistyön arvo lähes 3,2 miljardia euroa vuosittain ja 1,3 prosenttia BKT:n arvosta. Sitä, millä tavalla tämä kohdentuu erilaisille alueille ja suhteutuu erilaisten alueiden talouteen, ei ole tarkemmin tutkittu. EU:n maaseuturahoituksella tuettujen maaseudun kehittämisen hankkeissa tehtiin vuosina 2014-2021 noin 3,4 miljoonaa tuntia talkootyötä, jonka arvo olisi nykyisen CAP-suunnitelman kauden ehtojen mukaisesti 68-204 miljoonaa euroa riippuen siitä, käytetäänkö talkootyössä työkoneita.

Kansalaisyhteiskunnan odotetaan osallistuvan yhä enemmän infrastruktuurin rakentamiseen ja ylläpitämiseen sekä terveys- ja hyvinvointipalveluiden tuottamiseen maaseutualueilla. Palveluiden tuottaminen vapaaehtoisten voimin ei kuitenkaan riitä vastaamaan kasvavaan kysyntään, joten tarvitaan pysyvämpiä ja monipuolisempia rakenteita. Väestönmuutos vaikuttaa myös kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden ikääntymiseen ja näkyy pulana tekevistä käsistä. Kaikkein eniten vapaaehtoistyötä tekevät ylemmät toimihenkilöt, ja eniten luottamus- ja vastuutehtäviä yhdistyksissä on yrittäjillä (erityisesti maatalousyrittäjillä) ja ylemmillä toimihenkilöillä. Osallistuminen ei jakaudu tasaisesti eri sosioekonomisissa asemassa olevien kesken, eivätkä myöskään kansalaisjärjestöt ole keskenään yhdenvertaisessa asemassa. Vaikuttamisen polarisoituminen ja joidenkin yhteiskuntaryhmien jääminen yhä enemmän aktiivisen [digi]kansalaisuuden ulkopuolelle uhkaa demokraattisen järjestelmän legitimitettä.

Yhteisötalous tarjoaa ratkaisun yhdistämällä liiketoiminnan ja yhteisöllisen hyödyn. EU-komissio pyrkii omalta osaltaan edistämään yhteisötaloutta, yhteisötalouden yritysten verkostoja ja yhteistyötä sekä synergiaetuja. Keskeistä EU-komission tavoitteissa ja toiminna on luoda oikeat edellytykset yhteisötalouden yritysten toiminnalle ja tukea kasvua ja innovointia. EU:ssa on 2,8 miljoonaa yhteisötalouden yritystä, ja ne edustavat kymmenen prosenttia koko EU:n yrityksistä ja työllistävät 6,2 prosenttia

EU:n työllisistä. Suomessa on arviolta 2000 yhteisöllistä yritystä, ja maaseutualueet ovat toimineet merkittävänä yhteisölähtöisen yhteisötalouden pilottialueena johtuen siitä, että ne ovat markkinoiden kannalta usein epäkiinnostavaa ja toimimatonta aluetta.

Suomi on ainoa EU-jäsenvaltio, joka on vastuuttanut paikallisviranomaisia ja kansalaisia kustantamaan digitaalisen yhteiskunnan perusinfrastruktuuria. Suomessa on myös EU:n suurin kiulu nykyaikaisen huippunopean tietoliikenneyhteyden saatavuudessa maaseutualueiden ja koko maan välillä. Paikalliset ja alueiden sisäiset kehityserot ovat edelleen merkittävät. Vuonna 2024 Suomessa oli 34 kuntaa, joissa 100 Mbit laatusnopeuden kiinteän verkon laajakaistasaatavuus oli kotitalouksista saatavilla alle 30 prosentille. Vajaassa kymmenessä kunnassa saatavuus oli alle kymmenellä prosentilla kotitalouksista. Kansallisella tasolla on vastaava yhteys saatavilla 81 prosentille kotitalouksista. Maaseutualueilla on edelleen vuonna 2025 mobiiliyhteyksien katteita niin asutuilla alueilla kuin niiden läheisyydessäkin, mikä vaikuttaa suoraan edellytyksiin toimia digikansalaisina, käyttää ja hyödyntää digitaalisia palveluita tai kehittää liiketoimintaa digitalisaatioon mukanaan tuomiin etuihin nojautuen. Mobiiliverkkojen kattavuus on heikointa harvaan asutulla maaseudulla ja ydinmaaseudulla. Noin 50 000 kotitaloutta on Traficomin arvion mukaan täysin nopean mobiiliverkon ulkopuolella. 3G-verkon purkaminen ja valokuituyhteyksien hidas rakentuminen etenkin itäisen Suomen harvaan asutun maaseudun alueilla vaikuttaa asukkaiden arjen sujuvuuteen, turvallisuuden kokemukseen, digitaalisten palvelujen hyödyntämiseen sekä yritysten ja elinkeinojen kehittämiseen. Valokuiturakentamisen puolella on toimijakenttä laajentunut viimeisen vuosikymmenen aikana, ja paikallislähtöisesti, kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan pohjautuen on pystytty julkisen rahoituksen pohjalta kaventaamaan digitalisaatioon liittyviä kehityskuiluja maaseutualueiden ja kaupunkien välillä. Maaseutualueet ja -paikat, joilta puuttuu aktiivisten ja osaavien kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden resurssi ovat jääneet kehityksessä jälkeen, eivätkä pysty hyödyntämään digitalisaation potentiaalia.

3.4 Maaseutu- ja kaupunkialueiden keskinäisriippuvuus Suomessa – tasapaino ja tunnuslukuja

Suomi on yksi EU:n maaseutumaisimmista maista ja samalla vahvasti kaupungistunut. Tämän vuoksi Suomessa tarvitaan vahvaa kansallista ja alueellista tahtotilaa maaseutualueiden elinvoiman ja talouden uudistumista tukevista rakenteista, maaseutualueille soveltuvista palveluverkkoratkaisuista sekä tulevaisuudenuskon uudistamisesta. Maaseutu- ja kaupunkialueiden välillä on perustavanlaatuisia riippuvuuksia.

Karkeasti voidaan todeta, että kaupungit tarjoavat maaseutualueille muun muassa yksityisiä palveluita, markkinoita sekä työpaikkoja. Kaupungin läheinen maaseutu tarjoaa työntekijöitä ja väljempää asumista. Ydinmaaseutu tarjoaa monipuolisesti erilaisia hyödykkeitä: ruokaa, juomaa ja valmistavan teollisuuden tuotteita sekä puhdasta energiaa. Harvaan asuttu maaseutu tarjoaa ruoan ja vapaa-ajan asumisen lisäksi luonto- ja erämatkailua, puhdasta energiaa sekä laaja-alaisesti luonnonvaroja ja ekosysteemipalveluja sekä kulutuksesta johtuvien ilmastopäästöjen tasoittamiseen toivottuja hiilinieluja. Kaupungeissa vakituisesti asuvista merkittävä osuus asuu osaaikaisesti maaseudulla, erityisesti harvaan asutulla maaseudun ja saariston haja-asutusalueilla. Huomioitavaa on, kuinka suuri osa suomalaisista siirtyi covid-19-pandemian aikana vapaa-ajan asunnoille. Siirtymä korosti maaseutualueiden rakenteiden (infrastruktuurin ja palveluiden) merkitystä kriisitilanteessa.

Erilaisten kaupunki- ja maaseutualueiden vuorovaikutussuhteen merkityksen ja sen tasapainon tunnistaminen ja huomioiminen osana niin hallinto- ja toimialakohtaista kuin laajempaa yhteiskuntakehitystä on kaupungistumisen kehityksen jatkuessa entistä tärkeämpää. Maaseutualueilta saatavien yhteiskunnallisten hyötyjen ja haittojen jakautuessa epätasaisesti alueiden, paikkojen ja toimijoiden välillä vaikuttaa paikallistasolla ihmisten ja yhteisöjen oikeudenmukaisuuden kokemukseen. Tähän vaikuttaa samanaikaisesti arjen sujuvuuden vaikeutuminen kun perus- ja välttämättömyyspalvelut etääntyvät jatkuvasti ja infrastruktuurin kunto heikkenee. Toimeentulo ja kulkeminen vaikeutuu. Samalla kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan harteille siirretään yhteiskunnallisia vastuita. Epäoikeudenmukaisuuden kokemus vahvistuu. Kokemus yhteenkuuluvuudesta heikkenee ja luottamus julkisia instituutioita kohtaan vähenee.

OECD:n, EU:n, Nordregion ja kansallisessa yhteiskunnallisen maaseutututkimuksissa on laajasti tunnistettu maantieteellisen tyytymättömyyden ilmiön. Se koskettaa alueita, jotka eivät ole kasvavien kaupunkiseutujen vaikutuspiirissä: hallinnollisia reuna-alueita, haja-asutusalueita ja rajaseutuja, mutta yhä enemmän myös kaupungin läheisiä ja ydinmaaseudun alueita. Viime vuosina vahvasti esiin noussut ilmiö pohjautuu tutkitusti juuri epäkohtiin sujuvassa arjessa, hyvinvoinnissa, toimeentulossa, vaikuttamismahdollisuuksissa sekä puhtaan energiatuotannon paikallisiin vaikutuksiin. Mikäli julkisen vallan strategisten tavoitteiden ja toimien pääpaino on maaseutualueiden osalta elinvoiman tai palveluiden ylläpitämisessä, näkyvät toimet lopulta infrastruktuurin puutteina ja peruspalveluiden saavutettavuuden jatkuvana heikentymisenä. Demokraattisen yhteiskunnan kannalta keskeistä on, että osallistumisen oikeus toteutuu asuinpaikasta riippumatta ja, että erilaisten ihmisten kokemukset erilaisilta alueilta ja paikoista tuottavat arvokkaita syötteitä valmisteluun ja päätöksentekoon. Sillä, miten päätökset luonnonvarojen hallinnasta ja käytöstä ja maaseutualueiden maankäytöstä näkyvät ja palautuvat paikalliselle arjen tasolle on merkitystä.

Kestävyyssiirtymään liittyy useita kysymyksiä siitä, miten siitä saatavat

yhteiskunnalliset ja taloudelliset hyödyt ja haitat jakautuvat eri väestöryhmien, paikkojen ja alueiden välillä. Maantieteellisen ulottuvuuden systemaattinen tarkastelu yhteiskunnallisissa kysymyksissä, tutkimuksessa ja päätöksenteossa on tärkeää, jotta valtionhallinnossa voidaan ennakoida, seurata ja raportoidasiirtymään liittyvien politiikka-toimien maaseutuvaikutuksista, vahvistaa myönteisiä ja ennaltaehkäistä (tai korjata) kielteisiä vaikutuksia. Valtionhallinnossa vain maa- ja metsätalousministeriöllä on tehtävänä maaseudun varsinainen kehittäminen, mutta tehtävän toteutukseen tarvittavista yhteiskunnallisista perusedellytyksistä vastaavat muut hallinnonalat, hyvinvointi-alueet ja kunnat.

Teknisten ratkaisujen käyttöön ottaminen ja toimintatapojen, prosessien ja yhteiskunnan muuttaminen kestäväksi edellyttää yhteiskuntatieteitä. EU-komissio on alleviivannut maaseututiedon ja -tutkimuksen merkitystä kuten on myös OECD. Yhteiskunnallisen tutkimuksen kilpailutettu rahoitus on ollut vähäistä suhteessa luonnontieteellisen ja teknisen tutkimuksen rahoitukseen. Maailmanlaajuisesti luonnontieteitä on rahoitettu yli 700 prosenttia enemmän kuin yhteiskuntatieteitä vuosina 1990-2018. Aikaisemmin Suomessa kymmenen yliopiston muodostama Rural Studies -verkosto ja yhdeksän maaseutuprofessorin verkosto oli omiaan kehittämään maaseututietoa ja maaseudun moninaisuuden ja kytkösten tiedon lisäämistä. Maaseutuprofessoreista on jäljellä enää yksi, joka on sijoitettu Luonnonvarakeskukseen Biotalous ja ympäristö-yksikköön. Suomessa ei tällä hetkellä ole vastaavaa maaseudun seurantakeskusta kuten EU:ssa.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategian (YTS) timantissa kuvataan yhteiskunnan elintärkeät toiminnot eli henkinen kriisinkestävyys, johtaminen, kansainvälinen ja EU-toiminta, puolustuskyky, sisäinen turvallisuus, talous, infrastruktuuri ja huoltovarmuus, väestön toimintakyky ja palvelut sekä niiden keskinäinen suhde ja vahva kytkös toisiinsa. YTS:ssä on timantin kärkeen nostettu henkinen kriisinkestävyys ja strategiassa korostetaan yksilöiden merkitystä yhteiskunnan turvallisuuden avaintoimijoina. Maaseutualueiden kontekstissa yksilöiden vahvuus osana paikallista yhteisöä korostuu. Vahvuus on myös muutosjoustavassa yrityskulttuurissa sekä kestävästi sopeutuvissa ja kestävästä elinvoimaisuutta tavoittavissa kunnissa. Huomioitavaa on, että maaseutualueilla konkretisoituu YTS:n kytkökset ja kerrannaisvaikutukset eri tavalla kuin kaupungeissa, joissa julkisen vallan ja yksityisen sektorin läsnäolo on huomattavasti vahvempaa. Keskiössä ovat maaseutualueilla ja saaristossa vakituisesti asuvat ja yrittävät ihmiset, joiden sujuvan arjen ja yrittäjyyden edellytyksistä on pidettävä huolta.

Taulukossa 1. esitetään keskeisiä lukuja maaseutualueiden elinvoimaan, hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä tilastoja. Vertailuina kaupunkialueiden ja koko maan lukuarvoluvut. Taulukossa 2(a-d) on esitetty erilaisten maaseutualueiden ja kaupunkialueiden keskiarvot eri suuralueilla (Itäisen Suomen ja Pohjoisen ohjelmien aluejaolla).

Taulukoiden jälkeen on esitetty SWOT-analyysi tilanne- ja muutostekijöihin liittyvistä keskeisistä havainnoista maaseutualueiden sisäisistä (endogeenisistä) vahvuuksista ja heikkouksista sekä alueiden ulkoisista (eksogeenisistä) mahdollisuuksista ja uhkista. Yksityiskohtaisempaa tietoa maaseutualueiden tilannekuvasta ja muutostekijöistä on luettavissa selonteon liitteestä (luku 6), josta löytyvät lähdeviittaukset.

Taulukko 1. Maaseutualueiden, kaupunkien ja koko maan vertailu väestöön, talouteen, hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyvien tilastojen valossa (tilastotiedot kuvattu taulukon jälkeen)

Alue/ tilasto	Harvaan asuttu maaseutu	Ydin- maaseutu	Maaseudun paikallis- keskukset	Kaupungin läheinen maaseutu	Kaupungin kehysalue	Kaupunki- alueet (*sisempi ja ulompi kaupunkialue)	Koko maa (*yht)
1	90% (1,78%)	82% (1,58%)	-	70% (1,29%)	57% ()		62% (1,32%)
2	-33 998	-50 896	-22 658	-28 033	-12 016	326 361*	178 760*
3	-15 420 (-19,5%)	-27 99 (-11,5%)	-	4 197 (2,6%)	231 648 (11,1%)		192 426*
4	-4 397	-10 821	-612	-	-5 424		-21 254*
5	-2 927	-16 583	-2 116	-	-52 719		-74 345*
6	-1 321	-5 340	402	-	19 232		12 973*
7	15%	15%	13%	-	9%		10%
8	3,65% (414)	9,36% (1 060)	-	6,65% (754)	80,34% (9 102)		(100%) 11 330
9	0%	1%	-	2%	97%		100%
10	45% (45%)	60% (58%)	81% (78%)	48% (54%)	62% (72%)	91-94% (72-75%)	81% (68%)
11	20%	22%	26%	27%	37%		33%
12	31%	30%	29%	27%	24%		25%
13	40 119	42 064	39 327	47 513	53 045	45 278*	44 735
14	44%	42%	50%	35%	32%	47%*	47%*
15	57%	51%	42%	53%	45%	37%*	41%
16	7%	12%	21%	14%	13%	27%*	23%
17	92%	89%	52%	81%	44%	15%*	46%

1. Huoltosuhde (ja taloudellinen huoltosuhde suluissa) vuonna 2023. Lähde: Maaseutuindikaattorit. Taulukko 143n.
2. Tilastokeskuksen vuoden 2021 ennakoitu väestökehitys 15-64-vuotiaiden väestöryhmässä, muutos 2022-2037, henkilömäärä. Kaupungit sis. ulompi ja sisempi kaupunkialue. Lähde: Lehtonen ja Makkonen 2025, s. 96.
3. Tilastokeskuksen 2021 väestöennusteeseen pohjautuva kehitys kuntaluokkien työpaikkojen lukumäärän kehityksestä vuosina 2021-2040. Lähde Lehtonen ja Makkonen 2025.
4. Tilastokeskuksen väestöennusteeseen pohjautuva kehitys kuntaluokkien työpaikkojen lukumäärään kehityksestä alkutuotannon toimialalla vuosina 2021-2030. Lähde Lehtonen ja Makkonen 2025 (vrt. maatilojen lukumäärän ennakoitu kehitys vuodesta 2025-2030, 40 278–35 369. Luke/Jyrki Niemi 28.5.2024).
5. Tilastokeskuksen väestöennusteeseen pohjautuva kehitys kuntaluokkien työpaikkojen lukumäärään kehityksestä jalostuksen toimialalla vuosina 2021-2030. Lähde Lehtonen ja Makkonen 2025.
6. Tilastokeskuksen väestöennusteeseen pohjautuva kehitys kuntaluokkien työpaikkojen lukumäärään kehityksestä julkisten palveluiden toimialalla vuosina 2021-2030. Lähde Lehtonen ja Makkonen 2025.
7. Yrittäjien osuus työllisistä (prosenttia, pyöristetty lähimpään tasalukuun). Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto b) ja Vihinen ym. 2024.
8. Kasvuyritysten lukumäärä prosentteina koko maan kasvuyrityksistä, väh. 3 henkeä työllistävä yritys ja vähintään 10 % kasvuvauhti. Lähde Maaseutuindikaattorit. B. Talouden rakenne ja toiminta.
9. Valtion julkisten hankintojen kohdentuminen alueelle vuonna 2022. (prosentteina, pyöristetty lähimpään tasalukuun) Lähde: Lehtonen ym.
10. Nopeiden vähintään 100 Mbit/s -latausnopeuden yhteyksien saatavuus kotitalouksiin kaupunki-maaseutuluokituksen mukaan 2024 ja suluissa valokuituverkon saavutus kotitalouksiin. Lähde: Traficom 4.2.2025. Päivitetty 15.4.2025.
11. 15 vuotta täyttänyt väestö, joka on suorittanut korkea-asteen tutkinnon vuonna 2022 (prosentteina, pyöristetty lähimpään tasalukuun). Lähde. Maaseutuindikaattorit. C. Elinolot ja hyvinvointi. Koulutus.
12. Ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa, 15 vuotta täyttänyt väestö vuonna 2022. (prosentteina, pyöristetty lähimpään tasalukuun) Lähde: Maaseutuindikaattorit. C. Elinolot ja hyvinvointi. 02. Koulutus.
13. Asuntokuntien keskitulot vuonna 2022. Asuntokuntien tulot ilmoitetaan asuntokuntien käytettävissä olevana rahatulona. Lähde. Tilastokeskus. Elinympäristön tietopalvelu Liiteri.
14. Yhden henkilön asuntokuntien osuus kaikista asuntokunnista. Tilastokeskus ja Elinolotilastot Liiteri.
15. Osuus henkilöistä, jotka ovat varautuneet hyvin selviytymiseen kotona erilaisissa poikkeustilanteissa. Kaupunkialueisiin laskettu sisempi ja ulompi kaupunkialueet. Lähde. Sentimentti 10/2023 (SM).
16. Osuus ihmisistä, jotka liikkuvat pelotta kaikkialla asuinpaikkakunnalla vuorokaudenajasta riippumatta. Kaupunkialueisiin laskettu sisempi ja ulompi kaupunkialueet. Lähde. Sentimentti 10/2023 (SM).
17. Palokuntalaisten (vapaaehtoiset ja sopimuspalokuntalaiset) osallistuminen pelastustehävissä. Lähde: SM.

Taulukko 2(a-d). Suuraluekohtaisten (itäinen, läntinen, pohjoinen ja eteläinen Suomi) sisäisten aluetyyppien eroavaisuuksia. [Lisäykset mahdollisia: äänestämisen, toimintakyky, sosioekonomiset tunnusluvut]. Tunnuslukujen taustalla olevat tilastotiedot listattu taulukoiden jälkeen.

a) Itäinen Suomi	Kaupungit (maakunta- keskukset)	Kaupungin läheinen	Ydin- maaseutu	Maaseudun paikallis- keskus	Harvaan asuttu maaseutu
1.	79,3 %	21,1 %	25,1 %	40,6 %	24,3 %
2.	255,8 %	194 %	119,1 %	-	154,5 %
3.	-	-19,8% (-4 149)	-21,5% (-9 421)	-16,2% (-4 400)	-19,8% (-8 198)
4.	1,6 %	-14,8%	-24,9%	-18,4%	-33,9%
5.	-29,8% (-22,9%)	-17,1%	-31,8%	-	-42,2%
6.	-7,6% (1%)	-2,0%	-11,4%	-	-8,9%
7.	-7,2% (1,6%)	0,7%	-13,4%	-	-9,9
8.	8,8 % (10,0%)	24,5%	7,8%	-	12,6 %

b) Läntinen Suomi	Kaupungit (maakunta- keskukset)	Kaupungin läheinen	Ydin- maaseutu	Maaseudun paikallis- keskus	Harvaan asuttu maaseutu
1.	90,4%	49,9%	45,9%	73,6%	45,5%
2.	294,5%	263,2%	264%	-	129,6%
3.	-	-13,5% (-3 379)	-18,5% (-16 228)	-11,7% (-6 491)	-15,6% (-2 895)
4.	22,4 %	-0,6%	-19,8%	-6,6%	-31,4%
5.	-36,0% (-23,2%)	-37,9%	-38,2%	-	-43,1%
6.	8 % (9,8%)	1,3%	-8,3%	-	-8,6%
7.	10,9% (10,8%)	1,9%	-10,2%	-	-10,2%
8.	31,1% (36,9%)	22,1%	9,4%	-	6,6%

c) Pohjoinen Suomi	Kaupungit (maakunta- keskukset)	Kaupungin läheinen	Ydin- maaseutu	Maaseudun paikallis- keskus	Harvaan asuttu maaseutu
1.	90,2 %	71,9 %	59,5 %	42,8 %	45,4 %
2.	263,9 %	224,1%	195,1 %	-	92,6%
3.	-	-0,9% (-90)	-21,3% (-8 268)	-50,7% (-8 763)	-30% (-10 226)
4.	19,1 %	11,6 %	-17,2 %	-5 %	-27,5%
5.	-35,8% (-23,1%)	-31,9%	-36,0%	-	-43,2%
6.	-3,3% (10,2%)	10,2%	-3,1%	-	-2,8%
7.	-6,1% (12,9%)	21,1%	874,5	-	-2,2%
8.	12,9% (40%)	38,9%	21,4%	-	18,3%

d) Eteläinen Suomi	Kaupungit (maakunta- keskukset)	Kaupungin läheinen	Ydin- maaseutu	Maaseudun paikallis- keskus	Harvaan asuttu maaseutu
1.	90,1 %	36,8 %	48,2 %	92 %	9,8 %
2.	326,8 %	282,4 %	290,7 %	-	-
3.	-	-13,3% (-5 855)	-15,5% (-3 272)	-6% (-2 199)	-3,7% (-66)
4.	23,4%	-3,2%	-17,4%	-2,7%	-27,2%
5.	-18,3 % (-11,4%)	-12,6%	-20,8%	-	-
6.	2,5% (5,3%)	0,6%	-5,6%	-	-
7.	2,0% (6,0%)	0,0%	-6,7%	-	-
8.	28,1 % (32,7 %)	23 %	14,3 %	-	-

1. Kiinteän laajakaistan saatavuus prosentteina 2023 (1 Gbit/s yhteys)
2. Mobiiliverkkojen latausnopeuksien muutos prosentteina 1.7.2019-1.7.2024
3. Maaseutualueiden työpaikkojen lukumäärän muutos vuodesta 2007-2023 (vain maaseutualueet)
4. Väkiluvun muutos prosenteissa, 2000-2023
5. Työttömien määrän muutos kuntaluokittain vuonna 2021 vuoteen 2010 verrattuna
6. Työllisten lukumäärän suhteellinen kehitys kuntaluokittain 2021 vuoteen 2010 verrattuna
7. Työpaikkojen lukumäärän suhteellinen kehitys kuntaluokittain vuonna 2022 vuoteen 2010 verrattuna
8. Yritysten lukumäärän suhteellinen kehitys kuntaluokittain vuonna 2023 vuoteen 2010 verrattuna. Pääkaupunkiseudun luku 43,2 %

Lähde: Itä-Suomen yliopisto, Historia- ja meentieteiden laitos 2024. Yhteyshenkilö Olli Lehtonen.

3.5 Maaseutualueiden tilannekuvan ja muutostekijöiden SWOT-analyysi

Selonteon SWOT-analyysi kokoaa keskeisimmät tunnistetut maaseutualueiden sisäiset (endogeeniset) vahvuudet ja heikkoudet sekä ulkoiset (eksogeeniset) mahdollisuudet ja uhat. Analyysi pohjautuu laaja-alaiseen tilastotarkasteluun, tutkimustietoon sekä selonteon valmistelun tueksi toteutettuun osallistamisprosessiin. Näin ollen SWOT-analyysissä valotetaan myös asioita, joita on tunnistettu puntaroivien kansalaispaneelien, lasten- ja nuorten kuulemisen sekä työpajojen keskusteluissa ja niihin pohjautuvissa loppupäätelmissä. SWOT-analyysi pohjautuu myös selonteon valmistelua tukevien kyselyiden vastauksiin. Luvussa viisi esitetyillä poikkihallinnollisilla tavoitteilla ja kehittämissuosituksilla pyritään vahvistamaan vahvuuksia ja mahdollisuuksia sekä vastaamaan haasteisiin ja tasapainottamaan heikkouksia sekä varautumaan uhkiiin.

Sisäiset vahvuudet

Maaseutualueiden asukkaat ja paikalliset yhteisöt ovat vahvoja yhteisöllisyyden ja yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen kautta. Avoin yhteisöllisyys ja vastaanottavuus ja rakentava, kunnioittava puhe ovat omiaan vaikuttamaan kuuluvuuden tunteeseen, joka on keskeinen veto- ja pitovoimatekijä. Väestömäärään suhteutettuna Suomen maaseutualueilla on enemmän järjestöjä kuin kaupungeissa. Paikallisen kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan pohjalta vastataan asukkaiden tarpeisiin ja paikallisiin haasteisiin, joihin ei julkinen tai yksityinen sektori alueilla vastaa. Maantieteellisesti tarkasteltuna kolmas sektori keskittyy eniten maaseutualueille, joissa on suhteellisesti mitattuna korkea kysyntä niiden palveluille. Useissa kylissä ja kirkonkylissä kautta maan haetaan entistä älykkäämpiä ja kokonaiskestäviä ratkaisuja maaseudun asuttavuudelle, liikkumiselle, etätyölle ja palvelujen saavutettavuudelle.

Paikalliset kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan pohjautuvat järjestelmät toimivat maaseutualueilla laaja-alaisesti julkisen vallan tukena ja myös sen sijaisena, kun näin on sovittu (esimerkiksi sopimuspalokunnat ja suurriistavirka-apu). Laaja-alaisen kylätoiminnan kautta paikataan esimerkiksi julkisia digituen palveluita, joita ei ole muuten käytettävissä. Kylätoiminnassa on eri puolilla Suomea kehitetty pitkään myös paikallisten yhteisöjen varautumista, josta on muodostumassa valtakunnallinen kyläturvallisuuden ja kylävarautumisen toimintamalli. Nämä järjestelmät ovat resilienssin ja julkisen vallan resurssien näkökulmasta arvokkaita.

Maaseutualueiden vahvuutena ovat ihmisten itsensä työllistäminen ja vahva yrittäjyyden kulttuuri. Paikallisiin voimavaroihin ja kulttuuriin pohjautuva monialainen yrittäjyys luo uusia mahdollisuuksia paikallistalouksille. Maaseutu nähdään innovatiivisena yrittäjyyden ympäristönä, ja siellä voidaan luoda vahvaa, kestävää ja kansainvälistyvää elinkeinotoimintaa esimerkiksi yritysryhmätöinnin avulla tai laajempien innovaatioverkostojen kautta. Maaseutualueilla sosiaalisten innovaatioiden luominen ja yhteistyön rakentaminen eri tahojen, paikkojen ja alueiden välillä on merkittävä vahvuus. Käytännönläheinen monialaosaaminen, koulutustason nousu ja uusien teknologioiden käyttö tukevat elinvoiman kehitystä.

Olemassa oleva infrastruktuuri, kuten yksityistiestö ja metsätiet, vesijohdot ja kyläverkot, rakennukset ja (yhteisölliset) tilat, edistää maaseutualueiden elinvoiman uudistumisen edellytyksiä. Yhteisölähtöisesti ylläpidetään merkittävä määrä luontoreittejä sekä -kohteita kautta maan. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan pohjalta ylläpidetään kriittistä infraa, joka palvelee myös laajemmin esimerkiksi metsätaloutta (yksityistiet) ja operaattoreiden digitaalisia palvelumarkkinoita (kyläverkot).

Luonto ja luonnonvarat sijaitsevat pääosin maaseutualueilla, joihin tavaravienti pohjautuu, ja joilla ilmastonmuutokseen ja luonnon monimuotoisuuteen liittyviä ennallistamistoimia tarvitaan. Se, millä tavalla luonnon ja luonnonvarojen hallinnassa ja hyödyntämisessä tunnistetaan, tunnustetaan ja huomioidaan paikalliset ihmiset ja yhteisöt, on merkitystä. Maaseutualueilla ja erityisesti ydin- ja harvaan asutuilla alueilla sekä saaristossa on ihmisten luontoyhteys merkittävä hyvinvoinnin ja elinvoiman, mutta myös varautumisen vahvistamisen tekijä. Maaseutualueiden ihmisten paikallistuntemus on merkittävä alueellinen ja kansallinen voimavara.

Väestön monipaikkaisuus ja vapaa-ajan asukkaat vahvistavat maaseutualueiden kuntien väestömäärää ja palvelukysyntää. Monipaikkaisten vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen paikallisen elinvoiman uudistumiseen on tärkeää esimerkiksi kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan kautta, mutta myös oman asiantuntijuutensa ja monipaikkaisen yrittäjyyden kautta.

Maaseutualueiden kunnat, joissa väestömäärä ei ole kasvanut viimeisen vuosikymmenen aikana, mutta joissa on tunnistettu, tunnustettu ja huomioitu supistumisen kehitys ja pystytty siirtymään kasvuhakuisuudesta kestävä elinvoimaisuuden tavoitteluun, on nähtävä vahvuutena. Älykäs sopeutuminen tai kestävä elinvoimaisuuden tavoittelemisen pohjautuu laajasti kestävään kehitykseen, kumppanuuteen, yhteisöllisyyteen ja dialogisuuteen.

Maaseutualueiden erilaisten paikkojen omaleimaisuus ja aitous toimivat tutkitusti vahvana brändinä niin urbaaneissa kuin kansainvälisissä yhteyksissä. Maaseutualueiden paikalliseen kulttuuriin, historiaan ja luontoon pohjautuvat ruoan, juoman, tuotteiden,

toimijoiden ja paikkojen – kokemusten - tarinallistaminen on omiaan vahvistamaan maaseudun elinvoiman uudistumista. Potentiaalin toteuttaminen edellyttää myös vahvaa ja positiivista yleistä maaseutupuhetta.

EU:n maaseuturahasto mahdollistaa yleishyödyllisiä investointeja ja paikallista ja alueellista kehittämistä. Esimerkiksi Nuorisio Leader -toimintatavan ja rahoituksen kautta nuoret luovat nuorille mahdollisuuksia oman polun rakentamiseen, nuorten omaehtoista paikallista kehittämistä, start-up-yrittäjyyttä, osallisuutta ja onnistumisia. Maaseuturahaston hyödyntämistä tukevat olemassa olevat kansalliset valtionavut esimerkiksi kylä- ja 4H-toimintaan.

Sisäiset heikkoudet

Maaseutupuhe, puhetapa ja puhumattomuuden kulttuuri on useissa kyselyissä, dialogeissa ja puntaroivissa kansalaispaneelissa tunnistettu heikkoudeksi. Se, millä tavalla maaseutualueista, -paikoista, kylistä ja kunnista sekä toisista puhutaan, vaikuttaa esimerkiksi suoraan maaseutualueilla asuvien ja varttuvien nuorten, erityisesti tyttöjen ja nuorten naisten kokemukseen hyvästä elämästä ja kuulumisesta. Puhetapa liittyy myös yleiseen stereotyyppiseen mielikuvaan maaseutualueista, yrittäjyyden mahdollisuuksista ja maaseutualueiden käsittelemiseen yksikkönä. Puhumattomuuden kulttuurin on nähty kriittiseksi tekijäksi esimerkiksi perheyrittäjien omistaja- ja sukupolvenvaihdoksissa, mutta myös kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan puolella ja paikallisessa päätöksentekokulttuurissa. Kuulumisen tunteella on tutkitusti keskeinen merkitys myös maahanmuuttajien kotoutumisessa ja jäämisessä paikkaan.

Niillä maaseutualueilla, joilla kotitalouksilla on keskitasoa matalampi tulo- ja koulutustaso, on luottamus julkisiin instituutioihin matalampaa kuin kaupungeissa. Kokemus elämän oikeudenmukaisuudesta on maaseutualueilla heikompaa, mikä vaikuttaa maantieteelliseen tyytymättömyyteen. Se, millä tavalla kunnissa, kaupungeissa, alueilla tunnistetaan maaseutualueiden ja kylien tarpeet, voimavarat ja mahdollisuudet, on merkitystä.

Väestönmuutos heikentää huoltosuhdetta ja taloudellista huoltosuhdetta edelleen. Negatiivisen luonnollisen väestökehityksen ja valikoivan muuttoliikkeen pohjalta etäännyttävä kiinteistöjen omistajuus ja tyhjien rakennusten määrän lisääntyminen vaikuttavat paikan ja alueen mahdollisuuksiin ja edellytyksiin uudistaa talouden rakenteita. Jatkuva väestön- ja talouskasvua hakevat strategiat eivät tue maaseutualueiden kestävästä elinvoimaisuudesta tai elinvoiman uudistumista. Se, millä tavalla maaseutualueiden kanssa tehdään yhteistyötä ja käydään dialogia asioiden ratkaisemiseksi, vaikuttaa maaseutualueiden laajemman potentiaalin toteutukseen. Taustakysymyksinä ovat muun muassa, millä tavalla maaseutuasuminen nähdään mahdollisuutena ja miten

asumiseen liittyviä perusongelmia ratkaistaan sekä millä tavalla maaseutualueiden ihmiset, yhteisöt ja yritykset nähdään osana kestävyys siirtymää.

Maaseutualueilla kasvuhakuisten ja kansainvälistymistä hakevien yritysten määrä on jatkuvasti vähäinen. Tämä voi johtua osittain siitä, että yrittäjyys on maaseutualueilla työllistymisen muoto, ja tavoitteena voi olla riittävä toimeentulo. Se, millä tavalla kestävyys siirtymään kytkeytyvät elinkeinomahdollisuudet mahdollistavat laadukkaan työpaikan, sujuvan arjen ja hyvän elämän edellytykset, on väliä. Kokonaisuudessa on huomioitava työikäisen väestön merkitys maaseutualueiden kansalais- ja vapaaehtoistoiminnassa, joka ylläpitää laaja-alaisesti yhteiskunnallisesti tärkeitä toimintoja pelastuspalveluista infran ylläpitoon ja omaisten huolenpitoon.

Paikallisten ja alueellisten viranomaisten aloitteellisuus yhteydenpidossa ja kumppanuuden rakentamisessa maaseutualueiden paikallisten ja alueellisten kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden kanssa on kriittinen. Yhteistyö yli kuntarajojen on kriittistä yhä useammassa seudullisessa kysymyksessä, kuten on myös yhteistyö hyvinvointialueiden ja kuntien kanssa. On kriittistä, millä tavalla alueelliset kansalaisjärjestöt saavuttavat ja ovat aloitteellisia suhteessa paikallisiin yhdistystoimijoihin.

Väestön liikkumattomuus on heikkous, johon on haettava ratkaisuja kumppanuudessa yhdistysten, vapaaehtoistoimijoiden, seurakuntien, alueellisten järjestöjen, kuntien ja alueiden kanssa. Väestön liikkumattomuuteen maaseutualueilla vaikuttavat pitkät etäisyydet ja matkat palveluiden luokse. Tällä hetkellä heikkoutena on, millä tavalla esimerkiksi lasten ja nuorten sosiaalisia oikeuksia toteutetaan maaseutualueiden kontekstissa.

Paikallisten kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden digitaalisissa taidoissa on puutteita, joihin on haettava ratkaisuja yhteistyössä julkisen ja kolmannen sektorin välillä. Vapaan sivistystyön merkitys on ollut keskeinen.

Ulkoiset mahdollisuudet

Poikkihallinnollinen ja eri hallinnonalojen sisällä olevien toimialojen välinen yhteistyö ja yhteensovitus, esimerkiksi peruspalveluiden (ml. turvallisuus) järjestämisessä, on mahdollisuus. On selvää, että yksi hallinnonala ei voi yksin ratkaista maaseutualueiden väestönmuutoksesta aiheutuvia haasteita eri peruspalveluiden järjestämisessä. Haasteet kytkeytyvät vahvasti yhteen konkreettisten maaseutuun kohdistuvien (kerrannais)vaikutusten kautta. Konkreettinen keino voi olla tarkastella vaikutuksia liikkumisen reunaehtojen näkökulmista. Erityisesti maaseutualueiden haja-asutusalueilla asuvien haavoittuvassa tilanteessa olevien ihmisten osalta on kriittinen kysymys, millä tavalla yli vuosikymmeniä käytössä olevia liikkuvia, jalkautuvia ja yhteiseen tilaan

kytkeytyviä palveluyhdistelmiä kehitetään digitaalisten palveluiden rinnalla . Maantieteellisen ulottuvuuden ja kokonaisuuksien tunnistaminen on nähtävä mahdollisuutena.

Vahvistettu dialogisuus julkisen hallinnon, yksityisen sektorin ja kolmannen sektorin toimijoiden välillä tunnistaen myös neljännen sektorin rooli, muodostaa mahdollisuuden. Pitkään käytössä olevat sopimuksellisuuden ja kumppanuuden sekä uusien dialogisuutta edistävien menetelmien hyödyntäminen (esimerkiksi erätauko-keskustelumenetelmä) sektoreiden välisessä vuorovaikutuksessa on omiaan lisäämään ymmärrystä ja maaseututiedon yhteiskäsittelyä (maaseutuvaikutusten arviointia). Jotta maaseutualueilla asuvat ihmiset, myös ikäihmiset ja vapaa-ajan asukkaat, pääsevät osaksi digitaalista yhteiskuntaa alueellisesti yhdenvertaisesti, on luotava kansallinen yhteinen tahtotila yhteiskuntamme digitaalisen perusinfrastruktuurin kuntoon saattamisesta.

Kestävyyssiirtymään keskeisesti liittyvien ja maaseutualueisiin kiinteästi kytkeytyvien talouden sektoreiden arvonlisäystavoitteet ovat maaseutualueiden talouden rakenteiden uudistumisen kannalta merkittäviä mahdollisuuksia. Tavoitteet liittyvät etenkin paikallisen lisäarvon nostamiseen sekä kestävästi hoidettuun ympäristöön, luonto- ja kulttuuriympäristöihin ja luonnosta saatavan hyvinvoinnin edistämiseen, paikallisiin ja alueellisesti kestäviin ruokajärjestelmiin sekä kestäväen matkailun ja luovan talouden sekä kansainvälisyyden edistämiseen. Ruokajärjestelmän, metsäbiotalouden, hyvinvointitalouden ja matkailun mahdollisuudet ovat erilaisia erilaisilla maaseutualueilla. Potentiaalin toteuttaminen lähtee maaseutualueiden ihmisistä, osaajista, yrityksistä, infrastruktuurista ja peruspalveluiden saatavuudesta sekä kansainvälistymistä edistävistä toimista. Puhdasta siirtymää edistävien keskeisten sektoreiden maaseutuvaikutuksia (ihmiset, yhteisöt, paikallinen ympäristö, luontoarvot, muu elinkeinotoiminta) on tärkeää seurata mahdollisuuksien ja myös uhkien toteutumisen näkökulmista.

Nuorten tulevaisuuden toiveet, kuten omavaraisuus ja luontoyhteys, tarjoavat mahdollisuuksia erilaisille maaseutualueille. Keskeistä on, minkälaisia onnistumisen alustoja heille luodaan. Nuoret ovat myös monipaikkaisia ja monipaikkaisuuden edellytysten vahvistaminen työnteon osalta on merkittävä asia. On tärkeää tunnistaa monipaikkaisuus osana palvelujen mitoittamista ja suunnittelua. Monipaikkaisuuden tilastoinnin kehittäminen on nähtävä mahdollisuutena. .

Mahdollisuuksia ovat myös ilmasto- ja energiapolitiikkaan sekä muuhun kestävyysmurrokseen ja luonnonvarojen hallintaan ja hyödyntämiseen kiinteästi liittyvän politiikan oikeudenmukaisuuden ulottuvuudet: menettelytapojen oikeudenmukaisuus, ennakkoiva oikeudenmukaisuus, hyvittävä oikeudenmukaisuus, tunnustava oikeudenmukaisuus. Jako-oikeudenmukaisuutta on esimerkiksi kaivostoimintaa harjoittavien yhtiöiden maksaman kaivosmineraaliveron osuuden (60 prosenttia) kohdentaminen takaisin paikkakunnalle (otettiin käyttöön 1.1.2024).

Ympäristöoikeudenmukaisuudella ja laajemmalla yhteiskunnallisella oikeudenmukaisuudella (esim. peruspalveluiden järjestämisen ratkaisuihin) nähdään olevan merkitystä tasapuolisen kaupunki-maaseutu-vuorovaikutuksen edistämiseksi ja maantieteellisen tyytymättömyyden vähentämiseksi. Ympäristöoikeudenmukaisuutta vahvistavien menetelmien ja prosessien luominen osana kestävyyssiirtymää edistävien hankkeiden valmistelua ja toteutusta sekä seuranta on tärkeää paikallisen hyväksyttävyyden kannalta.

Kansallinen ja alueellinen koordinaatio EU-rahastojen suunnittelussa ja toimeenpanossa luo mahdollisuuksia niin maaseutualueille, kaupungeille kuin niiden vuorovaikutukselle eri alueilla (maakunnat). Vahvempi kansallinen ja alueellinen koordinaatio sekä maantieteellisten ulottuvuuksien ja erilaisten toimintaympäristöjen tunnistaminen vahvistaa kaupunki-maaseutu-vuorovaikutusta. Olemassa olevien rakenteiden hyödyntäminen, hallinnollisten päällekkäisyyksien vähentäminen tunnistamalla ja huomioiden toimijoiden alueellinen ja paikallinen kenttä ja resurssit on keskeistä. Koko maata kattava Leader-toimintamalli, jossa Suomi on kansainvälinen edelläkävijä, avaa mahdollisuuden yhteensovittaa ja hyödyntää paikallisia ja alueellisia olemassa olevia resursseja järkevästi myös muissa EU-rahastoissa.

Maantieteellisen ulottuvuuden ja maaseutu-ulottuvuuden systemaattinen tarkastelu kaupunki-ulottuvuuksien rinnalla (ml. kansalliset ja alueelliset keskiarvot) mahdollistaa politiikan johdonmukaisuuden parantamista kuin myös politiikan valmistelun laadun parantamista. Maaseutuvaikutusten arvioinnin vakiinnuttaminen osaksi hallinnollista valmistelua, toimeenpanoa ja seuranta edellyttää vahvaa poliittista linjausta ja tahotilaa.

Ulkopuoliset uhat

Paikka- tai alueneutraali, kansallisiin tai alueellisiin keskiarvoihin pohjautuva valmistelu ei tunnista maaseutualueiden ja maaseutukuntien erityispiireitä, tarpeita, voimavaroja tai mahdollisuuksia. Julkisen vallan etääntyminen ja vieraantuminen maaseutualueiden väestön, yhteisöjen ja yritysten tilanteesta voi heikentää politiikan johdonmukaisuutta ja vaikuttaa maaseutualueiden rakenteiden heikentymiseen edelleen. Arjen vaikeutuminen sekä vahvistuva kokemus elämän epäoikeudenmukaisuudesta voi johtaa epätoivottuihin ja sisäistä turvallisuutta heikentäviin ilmiöihin. Ydinmaaseudulla ja kaupungin läheisellä maaseudulla tapahtuvien muutosten kerrannaisvaikutukset voi ilmetä harvaan asutun maaseudun tilanteen vaikeutumisena edelleen.

Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden väheneminen vaikuttavat suoraan maaseutualueiden arkeen, elämään ja elinkeinotoimintaan. Ilmastonmuutos ja siitä syntyvät riskit ja mahdolliset kriisitilanteet edellyttävät toimia, joihin tarvitaan ihmisiä,

osaajia ja yrittäjiä. Luonnon monimuotoisuuteen liittyvien ongelmien kerrannaisvaikutukset osuvat esimerkiksi ruokasektorin kautta koko Suomen hyvinvointiin.

Väestönmuutos ja osaavan työvoiman saatavuus alueiden ulkopuolelta ovat haasteita. Maallemuutto näyttäytyy arjen sujuvuuden näkökulmasta monelle työikäiselle mahdottomalta ratkaisulta. Asumispaikan toiveet ja toteutus eivät yhdisty. Julkisen vallan etääntyminen ja palveluverkon keskittäminen vaikuttavat maaseutualueiden houkuttelevuuteen ja asuttavuuteen sekä elinkeinotoiminnan kehittämisen mahdollisuuksiin. Huomioitavaa on väestönmuutoksen vaikutukset opiskelijoiden määrään tulevana vuosikymmenenä, siitä aiheutuvat palveluverkkomuutokset sekä vaikutukset koulutuksen saatavuuteen, saavutettavuuteen sekä maaseutualueiden talouden rakenteisiin.

Infrastruktuurin rahoituksen taso vaikuttaa huoltovarmuuteen ja ilmastoriskien hallintaan. Tietoliikenneyhteyksien saatavuuden kuilu maaseutualueiden ja kaupunkialueiden välillä on jatkuva ongelma, mikäli kansallista tahtotilaa ei löydetä. Sama koskee osaamistasoa ja tietotaloutta vahvistavien sekä elinkeinotoimintaa kehittävien julkisten rakenteiden puutteita maaseutualueilla, mukaan lukien valtion julkisten hankintojen vahva keskittyminen.

Asuntomarkkinoiden ja pankkiyritysten vaikutukset maaseutualueiden elinvoimaan nähdään merkittävänä ja vaikuttavat kielteisesti asumisen, kansalaistoiminnan ja yrittäjyyden toiminnan ja kehittämisen edellytyksiin.

Turvallisuusuhat, kyberhyökkäykset, hybridi- ja informaatiovaikuttaminen koskevat koko maata, ja niihin voi maaseutualueiden tilannekuva ja muutostekijät huomioiden linkittyä erityisiä maaseutukysymyksiä ja -ulottuvuuksia.

4 Kansallinen maaseutuvisio

Tulevaisuuden tekevät ihmiset yhdessä – maaseuduilla, saaristoissa ja kaupungeissa – pitämällä arjen, työn ja yrittäjyyden sekä kansalaistoiminnan perusedellytyksistä yhteiskunnassa hyvää huolta. Toiveikas tulevaisuus edellyttää tavoitteellista kumppanuutta. Kumppanuus puolestaan edellyttää luottamusta, ja luottamus rakentuu dialogin, ymmärryksen ja tasavertaisen vastavuoroisuuden pohjalta.

Tasavertainen, rakentava dialogi lisää ymmärrystä erilaisten maaseutualueiden erityispiirteistä, jotta ne tunnistetaan ja otetaan huomioon valmistelussa ja päätöksenteossa. Yhteistä näkemystä ja yhdessä tekemistä tarvitaan yli hallinnonalojen, -tasojen ja sektoreiden sekä kaupunkien ja maaseutualueiden toimijoiden välillä, jotta maaseutualueilla oleva yhteiskunnallinen potentiaali voidaan toteuttaa paikallista elinvoimaa kunnioittaen.

Maaseutualueet ovat täynnä tulevaisuuden tekemistä ja monenlaisia mahdollisuuksia, joista hyötyy koko Suomi ja kansallinen kokonaisturvallisuus. Kansallinen maaseutuvisio vuoteen 2040 on:

Elävät maaseutomme – turvallisen, toiveikkaan ja menestyksekkään tulevaisuuden ytimessä.

Vision toteutus sisältää ajatuksen **ihmisiltä ihmisille, luonnolle ja koko yhteiskunnalle:**

- Ihmiset eri rooleissaan vaikuttavat mielikuvaan maaseudusta, ja mielikuvien luomat rakenteet vaikuttavat edellytyksiin kehittää maaseutua yhdessä. Maaseudun elinvoiman kehittämisen edellytykset vaikuttavat laajasti ja ovat kaikkien asia.
- Ihmiset päätöksiä tehdessään, hallintoa toteuttaessaan ja tietoa tuottaessaan tunnistavat erilaiset alueet ja toimintaympäristöt, niiden välillä olevat toimintaedellytykset ja keskinäisriippuvuudet niin kaupunkien kuin maaseutualueiden erityispiirteistä ja näkökulmista.
- Ihmiset päätöksenteossa, hallinnossa ja elinkeinoissa mahdollistavat maaseudun talouden rakenteiden uudistumisen, huomioivat infran merkityksen, tunnistavat puhtaan ja monimuotoisen luonnon merkityksen ja vastaavat kestävyiden kysymyksiin myös paikallistasolla ja se huomioiden.
- Ihmiset, yhteisöt ja yrittäjät tarttuvat paikallislähtöisiin mahdollisuuksiin, toteuttavat siihen liittyviä potentiaaleja omaan osaamiseen, voimavaroihin ja laajempiin verkostoihin nojautuen sekä luovat oman rakentavan puheensa ja toimintansa kautta paikan ja alueen pitovoiman.

5 Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuositukset

Selonteon aikajänne ylittää kuluvan vaalikauden ulottuen 2040-luvulle. Toimintaedellytykset maaseutualueilla turvataan varmistamalla erilaisten alueiden näkökulmien huomioiminen ylivaalikautisesti. Selonteko sisältää viisi tavoitetta ja 24 kehittämissuositusta, jotka on koottu poikkihallinnollisessa yhteistyössä. Poliittiset linjaukset tehdään osana hallitusohjelmien muotoilua ja toteutusta. Yksityiskohtaiset rahoituspäätökset tehdään osana julkisen talouden suunnitelmien sekä talousarvioesitysten laatimista.

Maaseutualueiden väestönmuutoksella, elinkeinotoiminnalla ja paikallisella kansalais-toiminnalla on tutkitusti merkittävä vaikutus resilienssille, varautumiselle ja kokonaisturvallisuudelle. Suomessa tarvitaan vahvempaa kansallista ja alueellista tahtotilaa maaseutualueiden elinvoiman ja talouden uudistumista tukeville rakenteille ja niiden vahvistamiselle. Kansallisen tason turvallisuustilannetta on avattu puolustusselonteossa, YTS:ssä sekä valmisteilla olevassa sisäisen turvallisuuden selonteossa. Selonteon tavoitteet ja kehittämissuositukset muodostavat kokonaisuuksia, joilla varmistetaan maaseutualueiden paikallistoimijoiden osallisuus kestävässä kasvussa, kestävyys siirtymässä ja kokonaisturvallisuuden vahvistamisessa. Maaseutualueet ovat täynnä tulevaisuuden tekemistä ja mahdollisuuksia, joista hyöttyy koko Suomi.

Maaseutualueiden ikääntyvän ja vähenevän väestön haasteet, viime vuosikymmenellä voimistunut valikoiva muuttoliike sekä kasvava maantieteellinen tyytymättömyys ovat kansainvälisiä ilmiöitä. Euroopan komissio, OECD ja maailman terveysjärjestö (WHO) painottavat maaseutuvaikutusten arvioinnin ja maaseutualueille soveltuvien ratkaisujen toteuttamista. Poliittisessa päätöksenteossa, hallinnollisessa valmistelussa, toimeenpanossa ja seurannassa sekä tutkimuksessa on paremmin tunnistettava erilaisten alueiden erityispiirteitä ja keskinäisriippuvuuksia. Ihmisten oikeus pysyä, jäädä tai palata kotiseuduilleen on voitava varmistaa myös Suomessa. Kaikki alueet ja ihmiset on pidettävä mukana yhteiskunnallisissa muutoksissa ja murroksissa.

Suomi on EU:n maaseutumaisimpia maita ja vahvasti kaupungistunut. Maamme on monimuotoinen kokonaisuus: erilaiset ihmiset, yhteisöt, elinkeinot, paikat ja alueet toimivat vuorovaikutuksessa keskenään. Maantieteellisten ulottuvuuksien ja erilaisten kaupunki-maaseutualueiden systemaattinen tarkastelu on kriittistä. Selonteolla vahvistetaan myös kestävästä kaupunki-maaseutuvuorovaikutusta ja maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmää hyödyntäen voidaan edistää muun muassa seuraavia strategisia tavoitteita ja ohjelmia:

- *Ajassa uudistuva maaseutu – maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2021-2027*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2021:12 lisäksi:)
- *CAP-suunnitelma kaudelle 2023-2027*
- EU:n alue- ja rakennepoliitiikan ohjelma, *Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027*
- *Itäisen Suomen ohjelma* (Valtioneuvoston julkaisuja 2025:14)
- *Kansalaisjärjestöstrategia 2023-2027*: Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämisestä. (Oikeusministeriön julkaisuja 2024:20)
- *Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia 2030*: Valtioneuvoston periaatepäätös. (Valtioneuvoston julkaisuja 2022:13)
- *Kansallinen mineraalistrategia* (Valtioneuvoston julkaisuja 2024:65)
- *Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi*: Valtioneuvoston periaatepäätös (Oikeusministeriön julkaisuja 2025:12)
- Keskipitkän aikavälin ilmastopoliitiikan suunnitelma : Kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa 2035 (*Ympäristöministeriön julkaisuja 2022:12*)
- Kestävä ja kannattava ruokajärjestelmä (MMM042:00/2023).
- Kuntien normien keventämisen ja kokeilujen ohjelma (valmisteilla, VM119:00/2023)
- Luovan talouden kasvustrategia (valmisteilla, TEM084:00/2024)
- *Pohjoisen Suomen ohjelma* (Valtioneuvoston julkaisuja 2025:13)
- *Saaristo kansallisena rikkautena: Saaristo- ja vesistöalueiden valtakunnallisen kehittämisohjelma vuosille 2024-2027* (Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2024:27)
- *Suomi liikkelle – liikunnallisen elämäntavan ja toimintakyvyn poikkihallinnollinen ohjelma*: Ohjelma-asiakirja (Valtioneuvoston julkaisuja 2024:10)
- *Teollisuuspoliittinen strategia* (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2024:49)
- *Uudistuvat ja hyvinvoivat alueet* : Valtioneuvoston aluekehittämispäätös 2024-2027 (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2024:12)
- *Valtion kotoutumisen edistämishjelma 2024-2027*: Valtioneuvoston periaatepäätös. (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2025:2)
- *Valtioneuvoston kulttuuripoliittinen selonteko* (OKM/2024/84)
- *Valtioneuvoston periaatepäätös kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmasta* (STM/2024/64)
- Valtakunnallinen liikennejärjestelmäsuunnitelma, päivityksen valmistelu käynnissä (*valmisteilla, LVM029:00/2023*)
- *Valtioneuvoston periaatepäätös mielen-terveyden edistämisestä* (STM/2024/161)
- Valtioneuvoston selonteko maankäyttösektorin ilmastosuunnitelmasta (*Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2022:15*)
- *Valtioneuvoston selonteko teollisuuspolitiikasta* (Valtioneuvoston julkaisuja 2025:39)
- *Valtioneuvoston selonteko YK:n kestävä kehityksen toimintaohjelman Agenda 2030:n toimeenpanosta* (Valtioneuvoston julkaisuja 2024:49)
- *Vesienhoitosuunnitelmat 2022-2027* (Ympäristö.fi)
- *Yhdessä enemmän – kestävä kasvua ja uudistumista Suomen matkailuun: Suomen matkailustrategia 2022–2028 ja toimenpiteet 2022–2023* (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2022:51)
- *Yhteiskunnallisten yritysten strategia* (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:41)
- *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*: Valtioneuvoston periaatepäätös (Valtioneuvoston julkaisuja 2025:1)

Tavoite: Ajantasaistetaan digitaalista ja fyysistä saavutettavuutta

KEHITTÄMISSUOSITUS 1: DIGITAALISEN KUILUN KAVENTAMINEN

Maaseutualueiden ja koko maan välinen digitaalinen kuilu on kavennettava. Kaikilla kansalaisilla, yrityksillä, viranomaisilla ja muilla, kuten kansalais- ja vapaaehtoistoimijoilla, on oltava käytettävissään huippunopea, luotettava ja toimiva laajakaista. On arvioitava, millä tavalla yleispalveluvelvoite, ohje tietoliikenneyhteyden toimivuudesta yhdessä pisteessä kotitaloudessa sekä julkisen rahoituksen saatavuus vaikuttavat maaseutualueilla tietoliikenneyhteyksien saatavuuteen ja käytettävyyteen sekä perusoikeuksien toteutumiseen. Arvioinnin pohjalta on ryhdyttävä toimenpiteisiin.

Julkisten palveluiden digitaalinen ensisijaisuus edellyttää alueellisesti yhdenvertaisia mahdollisuuksia saada ja käyttää huippunopeita, luotettavia ja toimivia tietoliikenneyhteyksiä. Erilaisten alueiden välisen digitaalisen kuilun umpeen kurominen on tehtävä huomioiden peruspalveluverkon muutokset, talouden rakenteiden uudistumisen edellytykset ja vaikutukset maaseutualueille. Olemassa olevaa tietoa, selvityksiä ja rakenteita on hyödynnettävä. Tarvitaan vahvaa kansallista tahtotilaa asian korjaamiseksi ja taloudellisten sekä sosioekonomisten hyötyjen maksimoimiseksi.

KEHITTÄMISSUOSITUS 2: YLEISHYÖDYLLINEN KYLÄVERKKORAKENTAMINEN

Alueellinen yhdenvertaisuus on varmistettava ja maaseutualueiden digitaalista kehitystä vahvistettava turvaamalla paikallistason yleishyödyllisen kyläverkkorakentamisen edellytyksiä ja osaamisen jakamista, sekä hyödyntämällä täysimääräisesti EU:n mahdollistamaa rahoitusta.

Kyläverkko-osuuskuntien toimijaverkko on syntynyt tarpeeseen maaseutualueiden toimimattomilla markkinoilla. Yleishyödyllinen toiminta on varmistanut kriittisen infran rakentamisen, joka palvelee laajempia yhteiskunnallisia tavoitteita. Edellytykset elinkeinotoiminnan kehittämiseksi, älyteknologian ja robotisaation käyttöönotolle ja digikansalaisuuden perusedellytyksille on varmistettava kaikilla asutuilla maaseutualueilla. Myös osa-aikainen asutus on huomioitava. Laajakaistarakentamista tuetaan pääministeri Orpon hallituksen aikana vain EU:n maaseuturahastosta maa- ja metsätalousministeriön hallinnoiman CAP-suunnitelman kautta. Maaseuturahaston varoista on varattu tähän tarkoitukseen 53 miljoonaa euroa vuosille 2023–2027, mikä on

osoittautunut välttämättömäksi tietoliikenneyhteyksien laadun ja toimivuuden parantamiseksi alueilla, joilla ei ole markkinoita.

KEHITTÄMISSUOSITUS 3: KESTÄVÄ LIIKKUMINEN JA LIIKENNE

Maaseutualueiden asuttavuuden ja elinkeinotoiminnan kehittämisen perusedellytyksiä sekä kestävän liikkumisen mahdollisuuksia on vahvistettava tarkoituksenmukaisella tavalla, noudattaen Valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman (Liikenne 12) linjauksia.

Liikenne 12 tunnistaa ja käsittelee maaseutualueiden yhteiskunnallisia haasteita. Osana suunnitelmaa on enenevissä määrin tunnistettu ja huomioitu erilaisten kaupunki- ja maaseutualueiden tilannetta. Maaseutualueiden ikääntyvä väestö ja harveneva peruspalveluverkko vaikuttavat henkilöautoiluun ja liikkuvien ja kotiin tuotavien palvelujen sekä henkilöliikennepalvelujen tarpeeseen ja kysyntään. Poikkihallinnollinen yhteistyö on keskeinen henkilöliikennepalvelujen parantamiseksi. Liikenne- ja siihen kiinteästi liittyvä energiaköyhyys ovat ilmiöitä, jotka linkittyvät vahvasti maaseutualueisiin ja erityisesti harvaan asuttuun maaseutuun.

KEHITTÄMISSUOSITUS 4: YKSITYISTEIDEN KUNTO

Yksityisteiden kunto ja käytettävyys on varmistettava kansallisesti; ottaen huomioon niiden merkitys huoltovarmuudelle ja teollisuudelle, kestävyys- ja energiasiirtymälle, ilmatorskien alueellisella hallinnalla, maaseutualueiden monipuoliselle elinkeinotoiminnalle sekä asuttavuudelle ja asukkaiden turvallisuudelle.

Yksityisteiden ja yksityistiesiltojen korjausvelka-arvio on kokonaisuudessaan 1,3 miljardia euroa. Yksityisteiden käyttäjiä on yli kaksi miljoonaa. Maaseutualueiden väestönmuutos sekä ihmisten ja toimijoiden rajalliset resurssit vaikuttavat tiekuntien edellytyksiin ylläpitää kansallisesti palvelevaa infrastruktuuria. Erityisyytenä ovat tiekunnat, joilla on yksityistielossi tai -lautta. Liikenne 12 -suunnitelmaluonnoksen rahoitusohjelman mukaisesti korotettaisiin yksityisteiden valtionavustuksen määrä vuodesta 2029 alkaen neljällä miljoonalla eurolla vuosittain. Yksityisteiden tienpitoon myönnettävistä avustuksista päättävät myös kunnat, ja metsäteiden rakentamiseen ja perusparannukseen voidaan myöntää metsätalouden kannustejärjestelmän mukaista tukea. TIESIT-hankkeen (Metsäkeskus) paikkatieto tarjoaa arvokasta tietoa varojen käytön priorisoinnille sekä tieosakkaiden aktiivisuuden, osaamisen ja yhteistyön lisäämiselle.

KEHITTÄMISSUOSITUS 5: SAARISTOLIIKENNE

Varmistetaan saariston kannalta elintärkeän saaristoliikenteen toimivuus.

Saaristoliikenteellä tarkoitetaan maantielautoja ja -losseja, yhteysaluksia sekä yksityistielosseja ja -lautoja. Saaristoliikenne mahdollistaa asumisen ja elinkeinotoiminnan saaristossa, sillä se on ainoa yhteys mantereelle. Osana saaristolain uudistamishanketta päivitetään yhteysalusliikennettä koskevat säännökset sekä laaditaan yhteysalusliikenteelle yhtenäiset järjestämisperusteet ja määritellään reittikohtainen palvelutaso.

Tavoite: Vahvistetaan talouden uudistumista tukevia rakenteita

KEHITTÄMISSUOSITUS 6: MAASEUTUVAIKUTUKSET, ASUMINEN JA TALOUDEN RAKENTEET

Hallitusohjelmien tavoite- ja toimenpidemuotoilujen yhteydessä on tarpeen huomioida yhteiskunnalliset maaseutuvaikutukset ja saaristovaikutukset sekä huomioida alueiden erityispiirteet keskeisimmissä asumiseen, talouteen, elinkeinotoimintaan, yrittäjyyteen sekä TKI-rahoitukseen liittyvissä linjauksissa.

Maaseutualueiden innovaatiopotentialin toteuttaminen on tärkeämpää kuin koskaan. Taloudellisen potentiaalin kestävä ja kokonaisvaltainen hyödyntäminen edellyttää maaseutualueiden talouden rakenteiden uudistumista. Asumiseen, palveluverkkoon ja maaseutualueiden ankkuri-instituutioiden, rahoitusmarkkinoiden ja innovaatiojärjestelmien muutokset sekä digitaalinen ja fyysinen saavutettavuus vaikuttavat talouden uudistumisen edellytyksiin. Väestönmuutokset, kuten työikäisen väestön väheneminen, väestön toimintakyky, koulutustaso, työvoiman saatavuus ja omistajavaihdokset, vaikuttavat paikalliseen ja alueiden talouteen. Maaseutualueilla toimii 35 prosenttia koko maan liikeyrityksistä. Niistä suurin osa on mikro- ja pk-yrityksiä. Perusedellytysten ollessa kunnossa on maaseutualueilla merkittäviä mahdollisuuksia kasvun luomiseksi eri talouden sektoreiden ja kestävyys siirtymää edistävien uusien arvoketjujen kautta.

KEHITTÄMISSUOSITUS 7: KOORDINAATIO EU-RAHASTOJEN VÄLILLÄ

Koordinaatiota eri EU-rahastojen välillä on vahvistettava, jotta voidaan välttää päällekkäisiä rakenteita, vahvistaa rahoituksen vaikuttavuutta ja synergiaetuja sekä edistää maaseutualueiden elinvoiman uudistumista ja kaupunki- ja maaseutualueiden välistä vuorovaikutusta.

Subsidiariteetti-periaatteen mukaisesti EU:n jäsenmaille on mahdollistettava niiden omiin tarpeisiin perustuvat järjestelmät. ja Suomessa on tunnistettava erilaisille alueille soveltuvat järjestelmät. Euroopan komissio painottaa, että kaikki EU-rahastot ja -ohjelmat ovat periaatteessa maaseutualueiden käytettävissä. Komissio ja tunnistaa kansalliset maaseutualueiden erityispiirteet sekä vastavuoroisuutta edistävän kaupunki-maaseutu-vuorovaikutuksen avainkysymyksiä. Komissio korostaa kaikkien politiikkasektoreiden merkitystä maaseutualueiden kehittämiselle ja elinvoiman uudistumiselle (vrt. kansallinen maaseutupolitiikka). EU:n pitkän aikavälin maaseutuvision korostaa kansallisen ja alueellisen tason koordinaatiota ja rahoituksen parempaan hyödyntämistä maaseutualueiden elinvoiman uudistamiseksi. Tällä hetkellä vain Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahaston (EAFRD, jäljempänä maaseuturahasto) toimenpiteiden ensisijaisena tavoitteena on maaseudun kehittäminen. EU:n rahoituksen täysimääräinen hyödyntäminen maaseutualueiden ja erityisesti rajaseutujen elinvoiman uudistumiseksi on keskeistä, sillä talouden rakenteita ja elinvoimaa uudistavat valtion julkiset rahavirrat ovat kohdentuneet vahvasti kaupunkialueille. Eri hallinnonalojen päällekkäisiä alueellisia ja seudullisia järjestelmiä on pyrittävä vähentämään tunnistuen julkisen talouden tilan lisäksi alueellisten toimijoiden määrä. Olemassa olevia maaseutualueille sovellettuja rakenteita on tärkeä hyödyntää laajemmin ja rahoituksen kohdentumista ja vaikuttavuutta on seurattava kaupunki-maaseutualuejaolla. Alueiden välinen vuorovaikutus tulee tunnistaa.

KEHITTÄMISSUOSITUS 8: MAASEUDUN KEHITTÄMINEN CAP POST 2027

Monipuolinen maaseudun kehittäminen on säilytettävä osana EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa myös seuraavalla EU:n rahoituskaudella vuoden 2027 jälkeen. Tulevaisuudessakin on tarpeen varmistaa EU-rahoituksen käyttö maaseutualueiden elinvoiman, talouden ja yhteisöllisten rakenteiden uudistumiseen sekä turvallisuuden vahvistamiseen.

Suomessa maaseutualueiden elinvoimaisuuden ylläpitämisen kannalta on maaseuturahaston merkitys kriittinen. Sen mahdollistama osarahoitteinen maaseudun kehittäminen kattaa maatalouden ulkopuolisen elinkeinotoiminnan monipuolistamisen, yhteisöllähtöisen paikallisen kehittämisen (Leader-toiminta), infrastruktuurin parantamisen, ympäristötoimien toteuttamisen sekä kansainvälisyyden edistämisen. Rahasto muodostaa vahvan ja monipuolisen kestävästä maataloutta ja ruokajärjestelmää

vahvistavan kokonaisuuden. Maaseudun kehittämisen toimenpiteillä on vaikuttavuutta laajemmin eri hallinnonalojen tavoitteiden edistämiseen, esimerkiksi mielenterveyden, hyvinvoinnin ja liikunnan osalta, mutta myös sivistyksen, työllisyyden ja kestävä kasvun osalta. Useissa EU-maissa maatalouden ulkopuolista maaseudun kehittämistä toteutetaan vain yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen (eng. Community-Led Local Development CLLD) mukaisella Leader-toiminnalla tai koheesiorahaston varoilla, josta Suomi ei saa rahoitusta. Suomessa EU-osarahoitteisen maaseudun kehittämisen järjestelmä on rakennettu siten, että valtion aluehallinto eli jatkossa elinvoimakukset vastaavat tietyistä toimenpiteistä ja Leader-ryhmät tietyistä toimista. Maaseuturahaston toimenpiteiden tulokset maatalouden ulkopuolisessa maaseudun kehittämisessä ovat erittäin hyviä: uusia työpaikkoja (15 000 vuosina 2014-2022) ja yrityksiä maaseudulle, kriittisen infrastruktuurin parantamista vesihuollossa ja laajakaistayhteyksissä. Osallistavaksi ja tehokkaaksi osoittautunutta Älykkäiden kylien kaltaista yhteistoimintaa kannattaa vahvistaa, kuten Euroopan komission vuonna 2025 julkaisemassa maatalouden ja ruoan visiossa todetaan.

KEHITTÄMISSUOSITUS 9: YPK-TOIMINTAMALLIN LAAJEMPI HYÖDYNTÄMINEN

Yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen toimintamalli on hyödynnettävissä laajemmin EU:n ja kansallisten tavoitteiden toteuttamiseksi.

Kaikilla maaseutualueilla käytössä oleva yhteisölähtöisen paikallisen kehittämisen Leader-toimintamalli perustuu siihen, että ihmiset tietävät paikallisista lähtökohdista parhaiten, miten omaa seutua tulisi kehittää. Toimintamallin laajempi käyttöönotto EU-rahoituksessa vähentäisi päällekkäisiä rakenteita. Paikallinen kumppanuus toteutuu käytännössä, sillä Leader-yhdistysten hallitukset on muodostettu kolmikantaisesti paikallisista asukkaista, yhdistysten ja yhteisöjen sekä kuntien ja paikallisen julkisen hallinnon edustajista. Suomessa on 53 seudullista Leader-ryhmää. Rahoitus tulee pääasiassa EU:n maaseuturahastosta ja on kaudella 2023-2027 yhteensä 230 miljoonaa euroa. Julkisella rahoituksella on luotu vipuvoimaa, joka on mahdollistanut talkoita 3,3 miljoonan tunnin edestä vuosina 2014-2022. Monissa Leader-ryhmissä käytössä oleva Nuoriso Leader -toiminta tarjoaa yrittäjyyden, osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia ja rahoitusta nuorilta nuorille.

KEHITTÄMISSUOSITUS 10: KESTÄVÄN ELINVOIMAISUUDEN INDIKAATTORITARKASTELU

Kansallinen kestävä elinvoimaisuuden indikaattoritarkastelu on otettava käyttöön ja paikallisen ja alueellisen väestönmuutoksen, asuinympäristöjen, kestävä kehityksen ja kasvun tarkasteluun ja seurantaan. Kestävä elinvoimaisuuden indikaattoritarkastelu

palvelee poikkihallinnollista yhteistyötä ja vastaa maantieteellisen ulottuvuuden tietotarpeisiin.

Väestön ikääntymistä ja väestöpohjan ohenemista, kestävästä kehitystä ja taloudellista kehitystä on tärkeä seurata kokonaisuutena, erilaisia kaupunki-maaseutualueita ja -kuntia tunnistuen. Esimerkiksi kestävästä elinvoimaisuuden indikaattoritarkastelu (Makkonen ym. 2022) pohjautuu 47 tilastoon, huomioi YK:n Agenda 2030 -tavoitteet, ja voidaan toteuttaa erilaisten kuntien ja alueiden osalta. Kansallisen mittariston kehittämisessä ja rahoituksessa on tärkeää kuunnella ja käydä keskustelua hallinnonalojen ja -tasojen sekä itsenäisten toimielinten välillä. Laaja-alainen tarve tunnistaa, ymmärtää ja seurata niin kutsuttua älykästä sopeutumista ja kestävästä elinvoimaisuuden kehittymistä kunnissa ja alueilla on huomioitava kansallisesti.

KEHITTÄMISSUOSITUS 11: TKI-RAHOITUS, INNOVAATIOJÄRJESTELMÄ JA PIENET TOIMIJAT, NUORET JA NAISET

OECD:n suositusten mukaisesti tulee kansallisesti arvioida TKI-rahoituksen ja innovaatiojärjestelmän maaseutuvaikutuksia ja tunnistaa maaseutualueiden yrittäjien ja yritysten kasvupotentiaalin täysimääräisen hyödyntämisen ajurit ja pullonkaulat sekä niitä tarkoituksenmukaisella tavalla kuvaavat mittarit. Erityistä huomiota on kiinnitettävä nuoriin ja naisiin. Keskeisiin epäkohtiin on puututtava.

Tuottavuuden lisääminen edellyttää myös maaseutualueilla olevan innovaatio- ja kasvupotentiaalin täysimääräistä hyödyntämistä. Yhteiskunnallisten maaseutuvaikutusten arviointi auttaa tunnistamaan väljemmin asutuilla maaseutualueilla olevaa innovaatio-toimintaa ja kasvumahdollisuuksia sekä niihin vaikuttavia tekijöitä, kuten elinkeinotoiminnan, ammatilliset ja yhteiskunnalliset rakenteet. Peruspalvelujen ja infrastruktuurin, markkinoiden ja rahoituksen saatavuudella on merkitystä maaseutualueiden yritysten innovatiivisuuteen. Prosessi-, tuote- ja julkisten ja sosiaalisten innovaatioiden tunnistaminen ja huomioiminen on tärkeää. Valtion julkisten varojen kohdentumisella, esimerkiksi hankintojen kautta, on merkitystä erilaisten alueiden ja kuntien edellytyksiin uudistaa talouden rakenteita ja lisätä tuottavuutta. Valtaosa (97 prosenttia) valtion julkisista hankinnoista kohdistuu Uudellemaalle ja pääkaupunkiseudulle. TKI-kokonaismenoista yli 95 prosenttia kohdistuu kaupunkeihin. Maaseudun yrityksistä voimakasta kasvua hakee kuusi prosenttia.

Maaseutualueet nähdään innovatiivisina paikkoina yrittää, ja esimerkiksi luova talous, tietotalous ja digiyrittäjyys ovat mahdollisuuksia myös maaseutualueiden talouden kasvuille. Maaseudun vahva yhteisöllisyys ja paikalliset verkostot vahvistavat yrittäjyyttä vaihtoehtona ja tukevat yrittäjien sekä yritystoiminnan menestymistä. Yritysten

saatavuuden haasteet, kuten rahoituksen ja työvoiman saatavuus, voivat kuitenkin hidastaa kasvua ja kehitystä.

Luova talous, tietotalous ja kestävyys siirtymä ovat mahdollisuuksia myös maaseutualueiden talouden kasvulle. Nuorilla yrittäjäaktiivisuus kiinnittyy lähiympäristöön ja yhteisöön monin eri tavoin. Nämä yhteydet on syytä huomioida yrittäjyyttä edistävissä strategioissa ja toimenpiteissä. Etä- ja monimuoto-opiskelumahdollisuudet ja digitaaliset oppimisympäristöt voivat parantaa koulutuksen saavutettavuutta maaseudulla, kuten myös vahvistaa yrittäjyystaitoja sekä yrittäjänä menestymistä. Tarvitaan myös naisten yrittäjyyden edistämiseen kohdennettuja toimenpiteitä, sillä naisten työllistymisen ja yrittäjyyden mahdollisuudet muuttuvassa palveluverkkoympäristössä on keskeinen haaste. Kestävyys siirtymä tarjoaa mahdollisuuksia myös tässä. Yrittäjyyteen vaikuttavat myös arjen sujuvuus ja peruspalveluiden saatavuus sekä fyysisen ja digitaalisen infrastruktuuriin toimivuus.

KEHITTÄMISSUOSITUS 12: OSAAMINEN JA TYÖVOIMA

Maaseudun osaamisen ja työvoimatarpeiden haasteita on ratkottava kokonaisvaltaisilla poikkihallinnollisilla ja sektorit ylittävillä toimilla. On huomioitava osaamisen, vapaan sivistyksen ja koulutuksen, maahanmuuton ja kotoutumisen, TKI-rahoituksen ja innovaatiojärjestelmän, väestön toimintakyvyn ja työurien pidentämisen sekä maaseutualueiden asuttavuuden ja perus- ja välttämättömyyspalveluiden sekä yhteisöön kuuluvuuden kokemuksen ulottuvuuksia.

Maaseutualueiden osaamisen ja työvoimatarpeiden haasteita on vaikea ratkoa yksin ja erikseen eri hallinnonaloilla. Tarvitaan pitkäjänteistä maaseutualueiden erityispiirteitä tunnistavaa poikkihallinnollista ja sektorit ylittävää kumppanuutta. Ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulujen yhteistyö yritysten kanssa, alueellisten erilaisten huomioiminen toiminnanohjauksen kokeilussa (opetus- ja kulttuuriministeriö) sekä jatko- ja muuntokoulutuksen mahdollisuuksien parantaminen osana ammatillisen koulutuksen rahoitusjärjestelmän uudistusta ovat tärkeitä. Vapaan sivistystyön merkitys maaseutualueilla asuvien kansalaisten osaamistason nostamisessa koulutuspolkujen vahvistamisessa ja liiketoimintamallien syntyemisessä sekä ulkomaalaistaustaisten kiinnittymisessä paikkakuntaan on keskeistä tunnistaa. Lukiokoulutuksen saatavuuden ja saavutettavuuden varmistaminen alueilla, joilla lasten ja nuorten määrä vähenee voimakkaasti tulevina vuosikymmeninä, on kriittistä. Rekrytointeja tulee edistää alueellista vetovoimaa vahvistamalla kuntien, elinkeinotoimijoiden ja valtion toimijoiden yhteistyönä (työllisyysalueet, tulevat elinvoimakeskukset, Work in Finland), mutta myös paikallisten yhteisöjen kanssa. Paikallisten työpaikkojen luominen ja vahvistaminen EU-rahoitusinstrumenttien (EU:n maaseuturahasto ja EU:n alue- ja

rakennepolitiikan rahastot) täysimääräisellä hyödyntämisellä on merkitystä, samoin asuntojen saatavuudella ja paikallisen yhteisön avoimuudella ja vastaanottavaisuudella.

KEHITTÄMISSUOSITUS 13: YHTEISÖTALOUS

Yhteisötaloutta on edistettävä tavoitteellisesti luomaan ratkaisuja ja sosiaalisia innovaatioita paikallisiin ja seudullisiin palvelutarpeisiin alueilla, joilla julkinen tai yksityinen sektori ei tarjoa perus- ja välttämättömyyspalveluita. Yhteisötalouden kehittäminen edellyttää ekosysteemin kehittämistä, pilottikokeiluja erilaisilla maaseutualueilla ja yhteisölähtöisen yrittäjyyden tukemista, mukaan lukien rahoitusmahdollisuuksien parantaminen ja sosiaalisten kriteerien käyttö julkisissa hankinnoissa.

Palveluiden tuottaminen vapaaehtoisvoimin ei riitä vastaamaan kasvavaan kysyntään, minkä vuoksi tarve pysyvämmille ja monipuolisemmille rakenteille on esitetty jo viime vuosikymmenellä. Maaseutualueilla on suhteessa enemmän järjestöjä kuin kaupungeissa, ja niillä on merkittävä rooli paikallisten palveluiden tuottajina, julkisen ja yksityisen sektorin väliin jäävän yhteisötalouden toimijoina. Yhdistykset vastaavat paikalliseen tarpeeseen ja kysyntään, mutta niihin kohdistuu odotuksia myös kuntien, alueiden ja valtion tahoilta. Yleishyödylliset yritykset ja yhteisölähtöinen yhteiskunnallinen yrittäjyys luo paikallisia työpaikkoja, tukee osaamisen kehittämistä ja tarjoaa mahdollisuuksia vaikeasti työllistyville ryhmille, sekä vahvistaa paikallisten asukkaiden mahdollisuuksia osallistua oman alueensa kehittämiseen. Palvelutuotannon lisäksi maaseutualueiden kansalais- ja vapaaehtoistoiminnalle keskeistä on tapahtumien, kulttuuri- ja liikuntatoiminnan, ympäristönhoidon sekä perinteiden ja kylätoiminnan ylläpitäminen. Nämä kaikki vahvistavat maaseudun paikallisyhteisöjen perusresilienssiä (varautumista).

KEHITTÄMISSUOSITUS 14: MONIPAIKKAISUUDEN SEURANTA

Monipaikkaisuuden tilastollinen seuranta on tuotettava yhteiskunnallisen valmistelun ja palveluiden suunnittelun ja mitoittamisen tueksi.

Tilastoja kerätään ja esitetään yleinen tietosuoja-asetus (GDPR) -lainsäädäntö huomioiden riittävällä tarkkuudella ja alueluokkatason mukaan. Tilastoviranomais(t)en johdolla varmistetaan toimiva tilastointi. Tarkastellaan ja tunnistetaan monipaikkaisuuden merkitys ja ulottuvuudet varautumisessa huomioiden covid-19-pandemian aikainen väestön liikkuminen ja paikalliset ja alueelliset palvelujen järjestämisen muodot mahdollisessa kriisitilanteessa.

Tavoite: Voimistetaan toimintaedellytyksiä, luottamusta ja tulevaisuususkoa

KEHITTÄMISSUOSITUS 15: ASUTTAVUUDEN VARMISTAMINEN

Maaseutualueiden asuttavuus on varmistettava maaseutualueille soveltuvilla palveluratkaisuilla, jotka edellyttävät vahvaa poikkihallinnollisuutta, selkeää ohjausta ja seurantaa. Haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien palvelutarpeita ja etuuksia arvioitaessa on tarkasteltava maantieteellistä ulottuvuutta.

Erilaisille maaseutualueille soveltuvat palveluratkaisut edellyttävät vahvaa tietopohjaa sekä poikkihallinnollista yhteistyötä, mutta myös sopimuksellisuutta ja kumppanuutta maaseutualueiden muiden toimijoiden kanssa. Aloitteellisuus tulee olla julkisen vallan puolella. Petteri Orpon hallituksen visiossa Suomi pystyy turvaamaan kaikenikäisille palvelut, varhaiskasvatuksesta koulutukseen ja muihin sivistyspalveluihin, sosiaali- ja terveyspalveluihin ja hoivaan, tulotasosta ja asuinpaikasta riippumatta – myös tuleville sukupolville. Maaseutualueiden asukkaiden, yhteisöjen ja yritysten osallisuuden varmistaminen on keskeistä, kun valmistellaan muutoksia peruspalveluverkossa, ja arvioidaan sekä seurataan muutosten vaikutuksia. Paikkatietoon ja paikalliseen tietoon perustuvalla tietopohjalla voidaan välttää kielteisten yhteiskunnallisten maaseutu- ja saaristovaikutusten tahaton aiheuttaminen, joista on useita esimerkkejä. Maantieteellinen haavoittuvuus koskee erityisesti harvaan asutuilla alueilla ja maaseutumaisilla saaristoalueilla vakituisesti asuvia lapsia, nuoria, lapsiperheitä sekä ikäihmisiä. Näitä alueita on suurten kaupunkien, maakuntien ja hyvinvointialueiden hallinnollisilla reuna-alueilla sekä itäisessä ja pohjoisessa Suomessa. Maantieteellinen (kaupunki-maaseutuluokitus) tarkastelu on erityisen tärkeää asumisen, sosiaali- ja terveyspalveluiden, turvallisuuspalveluiden, opetus- ja koulutuspalveluiden, henkilöliikennepalveluiden sekä digitaalisten palveluiden muutosten kerrannaisvaikutusten tunnistamiseksi. Digitaalisilla palveluratkaisuilla ei voida yksin ratkaista tilannetta, sillä digisyrjäytyminen sekä riski sen lisääntymisestä ovat todellisia. Maaseutualueiden arjen ja hyvinvoinnin perusedellytysten turvaamisessa on kolmas sektori merkittävä voimavara ja sopimuksellisuus on soveltuva väline tulokselliseen yhteistyöhön. Erilaisille maaseutualueille soveltuvien palveluratkaisujen toteuttaminen edellyttää vahvaa kansallista, alueellista ja seudullista sekä paikallista tahtotilaa. Maaseutualueiden palveluiden järjestämisen uusia tapoja on peräänkuulutettu pitkään ja sen mahdollistaa kansallinen ja poikkihallinnollinen koordinaatio, selkeä ja yhtenäinen informaatio-ohjaus sekä seuranta (vrt. kehittämissuositus 10).

KEHITTÄMISSUOSITUS 16: LUONNONVARAT, MAANKÄYTTÖ JA OIKEUDENMUKAISUUS

Maaseutualueiden luonnonvaroista ja maankäytöstä saatavien yhteiskunnallisten ja taloudellisten hyötyjen sekä aiheutuvien ympäristöhaittojen oikeudenmukaisesta jakautumisesta ja kohdentumisesta on huolehdittava ottamalla käyttöön ympäristöoikeudenmukaisuuden prosesseja ja menetelmiä sekä osallistamalla maaseutualueiden paikallisia toimijoita, asukkaita, yhteisöjä ja yrityksiä kestävyyssiirtymää edistävien toimien suunnittelussa, toteutuksessa ja seurannassa.

Paikallinen hyväksyttävyys nähdään edellytyksenä sille, että voidaan ratkaista ympäristöongelmia, edistää kestävyys siirtymää ja ilmastotavoitteita, sekä konkretisoida hyötyjä myös paikallisesti. Vastustus voi vaarantaa kestävä kasvun tavoitteiden saavuttamista sekä heikentää sosiaalista eheyttä ja laajemmin yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta. Ympäristöhaasteiden ratkaisemiseen tähtäävien tavoitteiden tulee palvella kokonaisvaltaisesti myös maaseutualueiden tarpeita, taloutta ja toimintaympäristöjä - asukkaita, yhteisöjä ja yrityksiä. Ympäristöoikeudenmukaisten ja paikkaperustisten ratkaisujen toteutumattomuus on myös uhka sille, että maaseutualueiden ja kaupunkien välinen kuilu syvenee. Hyötyjä on pystyttävä näkemään ja kokemaan myös paikallisesti. Puhdas ja monimuotoinen luonto toimii maaseudun vetovoimatekijänä. Maaseutualueilla on pystyttävä tarjoamaan ansaintamahdollisuuksia ja paikallistaloudellisia mahdollisuuksia.

KEHITTÄMISSUOSITUS 17: KANSALAIK- JA VAPAAEHTOISTOIMINNAN EDELLYTYKSET

Maaseudun paikallisyhteisöjen, kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden toimintaedellytyksiä on vahvistettava, jotta voidaan vahvistaa myös kulttuuria, luontohyvinvointia, yhteisöllisyyttä, osallisuutta, toimintakykyä, hyvinvointia ja luottamusta sekä yhteiskunnan perusresilienssiä.

Aktiiviset paikallisyhteisöt pitävät yllä elinympäristön laatua, luontosuhdetta ja kulttuuriperintöä, mikä vahvistaa hyvinvointia, paikallista perusresilienssiä ja kriisinkestokykyä. Kulttuurin merkitys yhteisöllisyydelle ja relienssille on keskeinen. Muuttuvassa toimintaympäristössä kansalaisjärjestöille on tullut tarve ja vastuu kehittää varainhankintaa, lisätä yhteistyötä ja uudistaa rakenteita, mitä myös valtioneuvoston periaatepäätöksellä (2024) on lähdetty edistämään. Yhteiskunnallisten muutosten vaikutukset maaseudun paikallisyhteisöjen toimintaan on huomioitava, ja paikallisen kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan perusedellytyksiä on turvattava esimerkiksi osana

valtionavustuksia, yhdistyslakia ja yhdistysten varainhankinnan kysymyksiä. Huomiota on kiinnitettävä myös siihen, millä tavalla välttämättömyyspalveluiden, esimerkiksi peruspankkipalveluiden ja tietoliikenneyhteyksien saatavuus vaikuttaa pienten paikallisten yhdistysten ja esimerkiksi pienten yleishyödyllisten osuuskuntien toimintaan.

KEHITTÄMISSUOSITUS 18: OSALLISTAMINEN, VUOROVAIKUTUS JA YHTEISTYÖ

Hyvinvointialueiden ja kuntien muuttuvan roolin myötä on uudistettava vuorovaikutus- ja yhteistyörakenteita niin, että myös maaseutualuilla asuvat ihmiset ja maaseutualueiden, kuntien ja kylien paikalliset yhteisöt tulevat kuulluksi ja huomioituksi valmistelussa ja päätöksenteossa sekä seurannassa.

Kansalaistoiminnan ja yhteisöllisyyden vahvistaminen on tärkeää erityisesti maantieteellisen haavoittuvuuden alueilla (ks. myös kehittämissuositus 16), mutta näillä alueilla myös julkisen sektorin rooli ja vastuu yhteistyöstä on kriittinen. Kansallisen ja alueellisen tason järjestötoiminnassa on tunnistettu tarve uudistua rakenteellisten ja toiminnallisten muutosten mukana, minkä lisäksi on tärkeää tunnistaa yhteisöllistä resilienssiä tukevia tekijöitä, kuten kulttuurin ja monipaikkaisuuden sekä toimintaympäristön ja paikallisten toimijoiden merkitys. Järjestötoimijat voivat toimia eri tavalla erilaisilla alueilla.

Kansalaisjärjestöstrategialla edistetään kansalaisjärjestöjen omaa varainhankintaa, kehitetään valtionavustustoimintaa sekä puretaan kansalaisjärjestöjä kuormittavaa byrokratiaa. Lisäksi selvitetään minkälaista suoraa ja epäsuoraa tukea kunnat ja hyvinvointialueet myöntävät yhdistyksille ja säätiöille.

KEHITTÄMISSUOSITUS 19: VÄLTÄMÄTTÖMYYSPALVELUIDEN TARKISTAMINEN JA VARMISTAMINEN

Välttämättömyyspalveluiden yleispalveluvelvoitteiden tarkistaminen ja varmistaminen on tarpeen toteuttaa erityisesti peruspankkipalveluiden osalta, mutta myös laajakaistayhteyksien ja henkilöliikennepalvelujen osalta.

Peruspankkipalveluiden saatavuus ja saavutettavuus vaikuttavat suoraan sekä ihmisten perusoikeuksien ja digikansalaisuuden edellytyksiin, että paikallisten yhdistysten ja pienten osuuskuntien ja yritysten pankkitilien saatavuuden ja perustoiminnan edellytyksiin. Peruspankkipalvelut nähdään välttämättömyyspalveluina sähköliittymien, tietoliikenneyhteyksien (kts. kehittämissuositus 1), henkilöliikennepalveluiden (kts. kehittämissuositus 4), päivittäistavarakauppalveluiden, apteekin ja postin sekä

henkilöautoiluun liittyvien käyttövoimien jakeluverkon ohella. Kyläkauppatuella on pystytty ylläpitämään päivittäistavarakauppapalveluiden lisäksi apteekkipalveluiden, posti-palveluiden ja polttoaineiden saatavuutta erityisesti harvaan asutuilla alueilla ja saaristossa. Kyläkauppatuen jatkaminen on kriittistä.

KEHITTÄMISSUOSITUS 20: VÄESTÖNMUUTOS JA ELINTÄRKEÄT TOIMINNOT

Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (YTS) kuvattujen yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen keskinäinen suhde ja vahva kytkös toisiinsa on vahvistettava tunnistuen maaseutualueiden väestönmuutos, palveluverkkomuutokset ja muutokset elinkeinotoiminnassa.

YTS:n toimintamallissa yhteiskunnan elintärkeistä toiminnoista huolehditaan viranomaisten, elinkeinoelämän, järjestöjen ja kansalaisten yhteistoimintana paikallisella (kunta), alueellisella (maakunta ja hyvinvointialue), kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. YTS:ssä kuvataan yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen keskinäinen suhde ja vahva kytkös toisiinsa: henkinen kriisinkestävyys, johtaminen, kansainvälinen ja EU-toiminta, puolustuskyky, sisäinen turvallisuus, talous, infrastruktuuri ja huoltovarmuus, väestön toimintakyky ja palvelut. Kytkökset tai niiden puuttumiset konkretisoituvat maaseutualueiden arjessa ja ihmisten ja yhteisöjen monissa rooleissa, minkä vuoksi kytkösten tasapainosta on huolehdittava ja vahvistettava. Elintärkeiden toimintojen kärkenä on henkinen kriisinkestävyys, minkä lisäksi strategiassa korostetaan yksilöiden merkitystä yhteiskunnan turvallisuuden avaintoimijoina. Maaseutualueilla korostuu yksilöiden vahvuus osana paikallista yhteisöä, varautumisen korkea taso sekä asukkaiden monet roolit yksilön ja yhteisön arjessa. Tärkeää on, että yhteiskunta huolehtii yksilön pärjäävyydestä ja edellytyksistä toimia yhteisen turvallisuuden tukena myös erilaisilla maaseutualueilla ja saaristossa, erityisesti raja- ja mökkiseuduilla. Maaseutualueiden vahvuus on aktiivinen kansalais- ja vapaaehtoistoiminta ja muutostouksta yrityskulttuuri. Vahvuutena on myös kestävä elinvoimaisuutta tavoittavat kunnat, seudut ja alueet (älykäs sopeutuminen/kestävä elinvoimaisuus toimintatapa).

Kokonaismaanpuolustuksen yhteensovittamista ja kehittämistä tehdään useilla hallinnonaloilla. Puolustushallinnossa on selvitetty kokonaismaanpuolustusta suhteessa muuttuneeseen turvallisuusympäristöön ja käynnissä on tarvittavien jatkotoimien suunnittelu.

Tavoite: Lisätään ja kootaan yhteiskunnallista maaseututietoa

KEHITTÄMISSUOSITUS 21: MAASEUTUTUTKIMUS JA MAASEUTUTIETO

Maaseutututkimuksen ja -opetuksen vahvistamiseen tulee löytää rakenteellisia ratkaisuja. Maantieteelliset ulottuvuudet tunnistavaa monialaista tutkimusta, kehittämistä ja innovaatiotoimintaa tarvitaan myös maaseutualueilla ja kaupunki-maaseutu-vuorovaikutuksen kehittämiseksi.

Kaikkien hallinnonalojen ja -tasojen strategisten tavoitteiden saavuttaminen edellyttää ymmärrystä erilaisista toimintaympäristöistä ja toimijoista, niiden toimintaedellytyksiin vaikuttavista yhteiskunnallisista tekijöistä sekä laajemmin maantieteellisistä ulottuvuuksista. Tietoa tarvitaan erilaisten kaupunki-maaseutualueiden keskinäisistä riippuvuussuhteista, niiden muutoksista, kehityssuunnista ja vaikutuksista yhteiskuntaan. Yhteiskunnallinen maaseutututkimus kattaa usein myös kaupunkeja ja kaupunkiseutuja, sillä useimmissa Suomen kaupungeissa on erilaisia maaseutumaisia alueita asukkaineen, paikallisine yhteisöineen, toimijoineen ja kytkeineen.

Yhteiskunnallinen ja monitieteinen maaseutututkimus kytkeytyy tiiviisti taloudellisen, ekologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyysnäkökulman paikkasidonnaisiin ja alueellisiin ulottuvuuksiin. Edellistä maaseutupoliittista selontekoa koskevassa eduskunnan kirjelmässä edellytettiin, että ”hallitus huolehtii maaseutua koskevan perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen samoin kuin koulutuksen tarpeista siten, että ne voivat vastata uusiin, muun muassa globaaleista muutoksista johtuviin haasteisiin”. Maaseutuprofessuuriverkoston ja monitieteisen Rural Studies -verkoston (vrt. OECD Rural Studies -sarja) alasajo sekä se, että kilpailutetut rahoitushaut ovat usein paikkaneutraaleja ja niissä korostetaan luonnontieteitä ja tekniikan tutkimusta, vaikuttavat siihen, millä tavalla tunnistetaan ja ymmärretään maaseutualueiden erityispiirteitä ja -kysymyksiä sekä niiden kytköksiä laajempiin yhteiskunnan muutoksiin ja murroksiin.

KEHITTÄMISSUOSITUS 22: MAASEUTUALUEIDEN SEURANTAKESKUS

Suomeen tulee perustaa EU-komission maaseudun seurantakeskusta vastaava kansallinen maaseutualueiden (ml. maaseutumaisten saaristoalueiden) tilannetietoa kokoava alusta tukemaan poikkihallinnollista ja sektorikohtaista valmistelua, arviointia ja seurantaa.

Maaseutualueita kuvaava tilastotieto on hajallaan eri tietolähteissä ja tilastoja tuotetaan ja kootaan eri tavoin, mikä vaikeuttaa tilastotietojen vertailua. Koottu maaseututieto ja maaseutupoliittiset sekä saaristopoliittiset analyysit varmistavat, että tieto on vertailukelpoista, ja että suomalaisia koskevat EU-tason päätökset ovat oikeudenmukaisia ja huomioivat kansalliset ja alueelliset erityispiirteet sekä maantieteellisen ulottuvuuden. Maaseutupolitiikan poikkihallinnollista ja sektorit ylittävää asiantuntijuutta on syytä hyödyntää, samoin muiden itsenäisten toimielinten asiantuntijuutta.

Tavoite: Terävöitetään maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää

KEHITTÄMISSUOSITUS 23: MANE, DIALOGISUUS, OSALLISTAMINEN JA VIESTINTÄ

Vahvistetaan maaseutupoliittisessa suunnittelujärjestelmässä poikkihallinnollista ja sektorit ylittävää dialogisuutta, maaseututiedon ja -tutkimuksen yhteiskäsittelyä sekä jatkeena maaseutualueiden erityispiirteiden entistä parempaa tunnistamista ja huomioimista päätöksenteossa, valmistelussa ja seurannassa.

Kokonaisvaltainen, paikkaperustainen ja ihmislähtöinen maaseutupolitiikka kattaa taloudelliset, sosiaaliset ja ympäristölliset ulottuvuudet ja palvee entistä laajempaa joukkoa tiedon tarvitsijoita. On tärkeää tukea eri hallinnonaloja maaseutupoliittisesti merkittävien kysymysten ratkaisemisessa ja edistämässä. Ihmislähtöiset ja yhteiskunnalliset maaseutupoliittiset kysymykset ovat pohjimmiltaan poikkihallinnollisia, mutta niihin vaikuttavat keskeisesti hallintokohtaiset ratkaisut. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmän vahvuus on kyky tuoda yhteen ihmisiä, tutkijoita, asiantuntijoita, virkahenkilöitä ja päättäjiä paikalliselta, alueelliselta ja kansalliselta tasolta sekä kansainväliseltä tasolta. Maaseutupolitiikan neuvosto (MANE), MANEn sihteeristö ja maaseutupolitiikan temaattiset verkostot ovat suunnittelujärjestelmän ytimessä ja toimivat yhteisenä tulevaisuuteen suuntautuvana alustana julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välillä. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä toimii verkostomaisesti alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti ja toimii laaja-alaisessa kumppanuudessa erilaisten toimijoiden ja politiikkasektoreiden kanssa ihmisten osallisuuden vahvistamiseksi, kaupunki-maaseutualueiden erityispiirteiden paremmaksi tunnistamiseksi ja politiikan johdonmukaisuuden parantamiseksi. Suunnittelujärjestelmä palvelee erilaisia yhteiskunnallisen maaseututiedon tarvitsijoita ja toimii myös aktivaattorina: maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmän kautta mahdollistetaan ja edistetään esimerkiksi paikallislähtöistä kestävästä kehityksestä (Kestävän kehityksen viikko) ja rakentavaa vuoropuhelua eri tahojen ja toimijoiden välillä (valtakunnallinen Maaseutuparlamentti).

KEHITTÄMISSUOSITUS 24: MANE JA MAASEUTUVAIKUTUSTEN ARVIOINTI

Maaseutupolitiikan neuvoston status, tehtävät ja suunnittelujärjestelmän käytössä olevat varat varmistetaan ja vahvistetaan MANEn ja suunnittelujärjestelmän tehtäväksi yhteiskunnallisten ja kokonaisvaltaisten maaseutuvaikutusten arvioinnin toteuttaminen ja edistäminen, maaseutualueiden ihmisten ja yhteisöjen osallistumisen mahdollisuuksien varmistaminen sekä maaseututiedon ja tutkimuksen vahvistaminen osana poikkihallinnollista ja sektorit ylittävää sekä eri toimijoita yhdistävää ja osallistavaa maaseutupolitiikan toimintatapaa.

Suunnitelmallisesti toteutettu yhteiskunnallinen maaseutuvaikutusten arviointi ja sitä tukeva tieto- ja asiantuntijaketju palvelee hallintokohtaista ja poikkihallinnollista valmistelua ja päätöksentekoa oikea-aikaisesti. Maaseutuvaikutusten arvioinnin menetelmä on joustava ja vastaa kansallisen ja myös alueellisen päätöksenteon valmistelun, toteutuksen ja seurannan tarpeita.

Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmää kehitetään vahvistamalla yhteistyötä muiden itsenäisten toimielinten kanssa samalla, kun jatketaan kansallisten (ja kansainvälisten) tavoitteiden edistämistä. Yhteistyötahona toimii esimerkiksi kestävä kehityksen toimikunta. Maaseutupolitiikka ja sen verkostotyön toimilla tuetaan muun muassa paikallislähtöistä kestävä kehityksen työtä (verkostotoiminta) sekä ympäristöoikeudenmukaisten menetelmien kehittämistä. Vahvistamalla kansallisen maaseutupolitiikan osallistavuutta ja dialogisuutta edistetään myös maaseutualueiden ihmisten ja toimijoiden osallistumisen oikeuksia ja demokratiaohjelman tavoitteita. Yhteistyössä saaristopolitiikan kanssa vahvistetaan saaristovaikutusten arvioinnin menetelmän kehittämistä.

On tärkeää, että jo hallitusohjelmakirjauksissa tunnistetaan, missä poliittisissa tavoitteissa ja toiminna erityisesti edellytetään kokoavaa maaseutuvaikutusten arviointia. Maaseutuvaikutusten arvioinnista, sen kehittämisestä ja tukemisesta vastaava taho tulee nimetä valtionhallinnon sisäلتä. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmässä voidaan MMM:n johdolla arvioida hallitusohjelman maaseutuun kohdistuvia vaikutuksia ja kansallisia kerrannaisvaikutuksia arvioimalla maaseutuvaikutusten kaikki osa-alueet. Arvioinnissa yhteistyö oikeusministeriön ja lainvalmistelun arviointineuvoston kanssa on keskeistä. MANEn raportointia ja seurantaa kehitetään selonteon pohjalta, ja osana raportoinnin järkevöittämistä tuotetaan hallituskausittain maaseutuvaikutusten arvioinnin seurantaraportti sekä suositukset seuraavalle hallituskaudelle.

Liitteen sisältö (luonnos)

6	Liite: Maaseutualueiden nykytilanteen ja muutostekijöiden kuvaus.....	3
6.1	Väestömuutoksen vaikutukset ja näkymät	4
6.2	Maahanmuuton lisääntyminen ja sen vaikutukset.....	10
6.3	Väestön monipaikkaisuus ja vaikutukset.....	14
6.4	Asuinympäristöjen muutokset, koettu elämänlaatu ja toimintakyky.....	19
	Maaseutualueet asuinympäristöinä.....	19
	Koettu elämänlaatu ja toimintakyky.....	24
6.5	Palveluverkkomuutokset ja niiden vaikutukset.....	28
	Palveluverkkomuutokset	31
	Palveluiden fyysinen saavutettavuus	39
	Palveluiden digitaalinen saavutettavuus	43
	Sopeutumisen edellytykset.....	44
6.6	Ympäristöhaasteet ja niiden vaikutukset.....	48
	Ilmastonmuutoksen hillintä ja sopeutuminen.....	49
	Luonnon monimuotoisuus ja ennallistaminen	51
	Kulttuurimaiseman muutokset ja tarpeet.....	53
	Oikeudenmukaisuus kestävyys siirtymässä	56
6.7	Energiasiirtymä – mahdollisuudet ja haasteet.....	59
	Biokaasu 61	
	Aurinkovoima	63
	Tuulivoima65	
	Energiasiirtymään liittyvät maaseutuvaikutukset.....	67
6.8	Osaamiseen perustuva ja kestävyys siirtymää tukeva maaseudun talous.....	68
	Maaseutualueiden talous	70
	Työvoima ja työllisyys.....	70
	Osaaminen ja koulutus – taso ja tarpeet	72
	Yritystoiminta ja toimialat.....	73
	Maaseudun nuoret yrittäjät ja yrittäjyyspolut	76
	Maaseudun tietotalous, TKI-toiminta ja innovaatiot.....	77
	Yhteisötalous ja yhteisölähtöinen yleishyödyllinen yrittäjyys	80
	Fyysinen saavutettavuus ja liikennejärjestelmä.....	81

Digitaalinen saavutettavuus ja infra	82
Maaseutualueet arvonnäilyksessä	86
Ruokajärjestelmä.....	87
Metsäbiotalous	88
Kiertotalous 89	
Kaivannaiset ja mineraalit.....	90
Matkailu 91	
Jalostus ja valmistava teollisuus.....	93
Luontohyvinvointi.....	95
Maaseutu houkuttelevana merkityksenä – brändinä	96
6.9 Resilienssi, varautuminen ja turvallisuus.....	97

Lähteet.....	104
---------------------	------------

6 Liite: Maaseutualueiden nykytilanteen ja muutostekijöiden kuvaus

Suomen tulevaisuutta määrittää sekä geopolitiittisten, yhteiskunnallisten, taloudellisten, teknologisten, ympäristöllisten että lainsäädännöllisten muutosten kokonaisuus¹. Maaseutualueilla on keskeinen rooli tulevaisuuden tekemisessä, kestävyys siirtymässä ja yhteiskunnan resilienssin vahvistamisessa. Maakuntien väliset ja niiden sisäiset kehityserot² sekä kuntien eriytyminen³ näkyvät maaseututarkastelussa niin taloudessa⁴, hyvinvoinnissa⁵, turvallisuudessa⁶, oikeudenmukaisuuden kokemuksessa ja luottamuksessa⁷ kuin elinvoiman uudistumista tukevissa rakenteissa⁸. Jatkuvat kehityserot ja niitä ylläpitävät rakenteet haastavat maaseutualueiden potentiaalin toteuttamista aiheuttaen samalla tyytymättömyyttä, jolla nähdään olevan laajempia taloudellisia, sosiaalisia ja poliittisia kustannuksia⁹.

Maaseutualueet toimivat monelta osin eri tavalla kuin kaupungit, ja yhteiskunnalliset muutokset ja murrokset vaikuttavat eri tavalla erilaisilla maaseutu- ja kaupunkialueilla. Tulevaisuutta määrittävät näin ollen myös erilaisilla alueilla asuvien ihmisten

1 SM 2023, VN 2024, YM 2024

2 VN 2024

3 VM 2020

4 Vihinen ym. 2024b, Makkonen ym. 2025

5 Ilmarinen ym. 2018, Ilmarinen ym. 2018, Rantamäki ym. 2021, Kattilakoski ym. 2022a, Nevanto ym. 2024, Kattilakoski ym. 2024a

6 Eskelinen ym. 2025, Kauppinen 2022

7 OECD 2021, Haavisto 2022, Sentimentti 10/2023, Kattilakoski ym. (toim.) 2024.

8 Vihinen ym. 2024b, Lehtonen ym. 2025

9 OECD 2023, Euroopan komissio 2021, Rodríguez-Pose ym. 2024, Kattilakoski ym. (toim.) 2024

mahdollisuudet ja edellytykset osallistua ja vaikuttaa muutokseen (niiden hallintaan), sopeutua ja/tai varautua niihin, kuin myös edistää ja hyötyä niistä¹⁰.

Selonteon nykytilan ja muutostekijöiden kuvaus luo pohjan pitkän aikavälin maaseutuvision ja siihen tähtääville poikkihallinnollisille tavoitteille ja toimenpiteille. Selonteon tilannekuva täydentää maaseutu-olotilallaan muita valtioneuvoston selontekoja, strategioita ja ohjelmia. Se myös tukee hallituksen aktiivista vaikuttamista EU:ssa oikeudenmukaisten, oikeasuhtaisten sekä kansalliset että alueelliset erityispiirteet ja -tarpeet huomioivien päätösten puolesta¹¹.

6.1 Väestömuutoksen vaikutukset ja näkymät

Maaseutualueiden, erityisesti ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun väestömuutoksen jatkuminen nykyisen kaltaisena aiheuttaa laajoja vaikutuksia kansalliseen elintarvikehuoltoon ja taloudelliseen huoltovarmuuteen¹². Väestömuutos näkyy välillisesti palveluverkkomuutosten ja infrastruktuurin heikkenemisessä, toimeentulon ja vaikutusmahdollisuuksien ja asumisen tai asuttavuuden muutoksissa. Väestömuutos on maaseutupoliittisesta näkökulmasta selitettävä, ei vain selittävä tekijä yhteiskunnallisissa muutoksissa.

Huoltovarmuuden kannalta maakuntien reuna-alueiden kuntien väestöllä on määräänsä nähden suhteellisesti suurempi vaikutus, kun tarkastellaan niiden merkitystä luonnonvarojen hoidossa ja taloudellisessa hyödyntämisessä. Maaseudun väestömuutoksen jatkuminen vähentää taloudellista kuin myös yleishyödyllistä vapaaehtoista ja kansalaistoimintaa. Se vaikuttaa nykyistä voimakkaammin yhteiskunnalle kriittisten yksityistietojen, vesihuollon ja laajakaistainfrastruktuurin rakentamiseen, ylläpitoon ja jatkuvuuden hallintaan¹³ sekä ilmastonmuutokseen sopeutumisen ja ennallistamistojen käytännön toteuttamiseen¹⁴.

Yhteiskunnan kyky hallita maaseutualueiden väestömuutosta, vastata väestön muuttuviin tarpeisiin ja luoda edellytyksiä sujuvalle arjelle näkyy ihmisten kokemuksissa elämän oikeudenmukaisuudesta ja sosiaalisesta yhteenkuuluvuudesta sekä luottamuksessa julkisia instituutioita kohtaan. Kokemus elämän oikeudenmukaisuudesta on heikentynyt koko maassa, eniten kaupungin läheisellä maaseudulla ja

10 Husberg 2022, Leino ym. 2023, Salonen ym.2023, Soini ym. 2023, Kattilakoski ym. 2024b

11 VN julkaisu 2023:58, s. 126

12 Lehtonen ym. 2025

13 Kattilakoski ym. 2021

14 Virtanen 2023

ydinmaaseudulla¹⁵. Luottamus julkisia instituutioita kohtaan on matalampaa maaseutualueilla, erityisesti matalamman tulotason ja koulutustason kotitalouksissa¹⁶. Luottamus turvallisuusviranomaisiin on matalinta harvaan asutulla maaseudulla ja maaseudun paikalliskesköksissä, joissa myös koetaan eniten katkeruutta yhteiskunnalle¹⁷. Väestönmuutoksen ja ikääntymisen vaikutuksia seurataan pitkälti huoltosuhteen muutoksen, julkisten menojen kasvun ja julkisen talouden tulopohjan tarkastelun kautta¹⁸, mihin OECD on kiinnittänyt huomiota. OECD korostaa alueiden eriytymiskehityksestä syntyvien taloudellisten ja poliittisten kustannusten laajuutta¹⁹ ja painottaa tarvetta paikkaperustaisille ratkaisuille niin peruspalvelujen järjestämisessä ja saavutettavuudessa²⁰, ilmastopolitiikassa²¹ kuin esimerkiksi innovaatiojärjestelmissä²².

Väestönmuutos on ollut ja on edelleen kahtiajakautuvaa: maaseutualueet ja pienemmät kaupungit (maaseudun paikalliskeskukset) ovat menettäneet väestöään pitkään jatkuneen ja valikoivan muuttoliikkeen²³ sekä negatiivisen luonnollisen väestönlisäyksen myötä. Tilastokeskuksen vuoden 2021 väestöennusteen mukaan vuonna 2070 Suomessa on yli 80 huollettavaa 100 työkäistä kohden²⁴, mutta maaseutualueilla luku oli yli 80 jo vuonna 2023 (ydinmaaseudulla yli 86 ja harvaan asutulla maaseudulla yli 96)²⁵. Luonnollinen väestönlisäys kääntyi maaseutumaisissa kunnissa negatiiviseksi jo 1980-luvun puolessavälissä²⁶, mutta koko maan osalta vasta vuonna 2016²⁷. Suurimmassa osassa maata ollaan ikääntyvän yhteiskunnan kehitysvaiheessa,²⁸ ja maaseutualueilla, etenkin harvaan asutulla maaseudulla ja ydinmaaseudulla näytetään tietä.

Vuonna 2022 maaseutualueilla asui vakituisesti runsas 1,4 miljoonaa asukasta, mikä vastaa noin 27 prosenttia koko maan asukasluvusta. Vuonna 2019 maaseutualueilla asui 22 prosenttia 15-49-vuotiaasta väestöstä²⁹. Tilastokeskuksen väestöennusteen (2021) toteutuessa työkäisten (25-64 -vuotiaiden) osuus tulee vähenemään kaikissa maaseutukuntaluokissa merkittävästi vuoteen 2030 saakka ja jossain määrin vielä

15 Vihinen ym. 2023

16 OECD 2021

17 Sentimentti, lokakuu 2023

18 VM 2023:64

19 OECD 2023

20 Almeida ym.(2024), OECD (2024)

21 OECD (2025)

22 OECD (2022)

23 Aro, T. 2007, Muilu 2012, Aro, R. 2019, Aro 2020, Aro 2023a, Nevanto ym.2024

24 Tilastokeskus

25 VN 2024

26 Tilastokeskus

27 VN 2024

28 Lehtonen ym. 2025

29 Tilastokeskus

vuoteen 2040 asti. Työikäinen väestö vähenee eniten ydinmaaseudun kunnissa (-60 000 työikäistä), mutta edelleen myös harvaan asutun maaseudun kunnissa (-33 000 työikäistä). Myös kaupungin läheisen maaseudun kunnissa nähtäneen väestön vähenemistä (-16 000) vuoteen 2040 mennessä. Huomioitavaa on, että ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun kunnissa väestönkehitys on työpaikkakehitystä selittävä tekijä, kun taas kaupungeissa työpaikkakehitys selittää väestökehitystä. Väestönmuutoksen jatkuminen nykyisellään tarkoittaisi reilun 43 000 työpaikan vähentymistä ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun kunnissa 2040-luvulle tultaessa³⁰.

Väestönmuutos koskettaa eri tavalla erilaisia maaseutukuntia, sillä joukossa on sekä nopeasti kasvavia, että nopeasti taantuvia kuntia³¹. Vuosien 2010–2020 välisenä aikana luonnollinen väestömuutos on vaikuttanut myönteisimmin kaupungin läheisen maaseudun kunnissa Länsi-Suomessa³² ja kielteisimmin harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun kunnissa maakuntien reuna-alueilla, painottuen Itä- ja Pohjois-Suomeen. Huomioitavaa on, että useat tutkimushavainnot viittaavat siihen, että julkisen sektorin (valtio ja kunnat) vetäytyminen maaseudulta on vahvistanut väestön vähentymistä³³. Tällä hetkellä julkisen vallan vetäytyminen maaseutualueilta näkyy etenkin muutoksissa palveluverkoissa ja sosiaaliturvassa, jotka koskettavat erityisesti haavoittuvassa tilanteessa olevia maaseutualueiden ihmisiä³⁴.

Syntyvyys laski tilastohistorian matalimmalle tasolle vuonna 2023³⁵. Syntyvyyden negatiivisella kehityksellä nähdään olevan tilastollista yhteyttä kaupungistumisasteen taaseen kasvuun³⁶. Vuonna 2019 naisten kokonaishedelmällisyysluku oli maaseutualueilla 1,73, kun se oli kaupunkialueilla 1,29 ja sisemmillä kaupunkialueilla 1,1³⁷. Naista kohden syntyy edelleen keskitasoa enemmän lapsia harvaan asutulla maaseudulla ja ydinmaaseudulla. Kuitenkin lapsilukuihanteen ja nykyisen lapsiluvun välillä suurin kuilu näyttäisi olevan harvaan asutulla maaseudulla (ihanne 2,74, luku 0,9), mutta tutkimustieto on puutteellista³⁸. Lasten määrä on vähentynyt 257 kunnassa viimeisen 40 vuoden aikana³⁹. Mikäli nykyinen väestökehitys jatkuu Tilastokeskuksen vuoden 2024 ennusteen mukaisesti, tulee 0-14-vuotiaiden lasten määrä vähentymään maaseutumaisissa kunnissa vuoteen 2040 mennessä runsaalla 43 000 lapsella.

30 Lehtonen ym. 2025

31 Lehtonen ym. 2025

32 Tilastokeskus

33 Lehtonen 2023, Lehtonen ym. 2025

34 Vestinen ym. 2025

35 Tilastokeskus

36 Tilastokeskus, Rotkirch 2021, Aro ym. 2023b

37 Tilastokeskus

38 Sorsa 2023

39 Aro ym. 2023b

Väestökasvu tulee keskittymään pistemäisesti vuoteen 2037 mennessä ainoastaan sisemmille ja ulommille kaupunkialueille⁴⁰.

Valikoiva muuttoliike vaikuttaa maaseutualueiden väestöpohjaan. Konkreettisimmin sitä havainnollistaa nuorten ikäluokkien muutto, joka tapahtuu vuosittain elo-syyskuussa⁴¹ ja linkittyy vahvasti koulutukseen. Maaseutukuntien muuttotappio väheni koronapandemian aikana useissa maaseutukunnissa, erityisesti harvaan asutun maaseudun kunnissa⁴². Venäjän hyökkäyssodan, energiakriisin ja nousseiden asumis- ja liikkumiskulujen myötä muuttoliike on jälleen voimistunut suurimpiin kaupunkeihin⁴³, kuten aikaisempina taloudellisen taantuman vuosina (1990-luvulla ja 2010-luvulla). Nuorten ja naisten muuttoalttius sekä työikäisten määrän väheneminen haastavat myös tulevaisuudessa luonnollisen väestönlisäyksen mahdollisuutta⁴⁴.

Tilastokeskuksen tuoreimman väestöennusteen mukaan nettomaahanmuutto ylläpitäisi Suomen väkiluvun ja erityisesti suurten kaupunkien kasvua⁴⁵. Maahanmuutto on tuonut lisää väestöä maaseutualueiden kuntiin eri puolille Suomea, mutta ulkomaalaistaustaisten yliedustus maan sisäisessä muuttoliikkeessä keskittää maahanmuutosta saatavaa väestökasvua Uudellemaalle ja siellä pääkaupunkiseudulle (82 prosenttia muuttovoitosta vuosien 2010-2021 välillä)⁴⁶. Ulkomaalaistaustaisten liikkuvuus maan sisällä on huomattavasti suurempaa kuin suomalaistaustaisten.

Väestöennusteita käytetään yleisesti päätöksenteon ja suunnittelun pohjana. Väestörakennetta pidetään polkuriippuvaisena muutostekijänä, jonka pohjalta tehdään tutkimuksia ja politiikkasuosituksia. Kestämättömän kehityksen kääntäminen edellyttää jo suurempaa poliittista muutosta⁴⁷. Väestökehitykseen liittyy epävarmuuksia, mitä osataan todentaa myös maaseutualueilla tapahtunut viimeaikainen kehitys⁴⁸. Siksi myös skenaarioilla luodaan erilaisia kehitysnäkymiä. Esimerkiksi aluerakennetta ja kuntien kehitysnäkymiä tutkivien skenaarioiden⁴⁹ pohjalta toteutettu väestöennustemallin luotamusvälitarkastelu kertoo, että maaseutualueiden kannalta positiivisten

40 Lehtonen ym. 2025

41 Lehtonen ym. 2021

42 Lehtonen ym. 2021b

43 Lehtonen ym. 2025, WSP Finland 2023, Lehtonen 2021

44 Aro ym. 2022, Kankaanranta 2025

45 Tilastokeskus

46 Hanell, ym.2023, Tervo 2019, Saastamoinen ym. 2024

47 Kuhmonen ym. 2022, Airikkala ym. 2022, Demography STN –hanke

48 Lehtonen ym. 2025, Lehtonen ym. 2021, Lehtonen ym. 2022,

49 VM 2017:9a, Ponto ym. 2018 Sotara ym. 2021 Katajamäki 2022 Ruralization -projektin trendikortit (2020), MDI:n väestöennuste (2023)

skenaarioiden toteutuessa (tarkastelun yläluottamusväli) väestönkasvukin on mahdollista valtaosassa maaseutumaisia kuntia vuoteen 2040 mennessä.

Kielteisten skenaarioiden toteutuessa (alaluottamusväli) maaseutumaiset alueet autioituvat huomattavasti voimakkaammin ja vain suurimmissa yliopistokeskuksissa ja niiden lähikunnissa tapahtuu väestökasvua. Väestöennusteiden ja skenaarioiden pohjalta tehdyillä päätöksillä on aina vaikutuksia maaseutualueiden väestönmuutokseen ja maaseutualueilta lähteviin arvoketjuihin, jolloin maaseutuvaikutusten arvioinnin merkitys korostuu.

VÄESTÖMUUTOKSEN HAASTEET JA VASTAUKSET MUISSA OECD-MAISSA, CASE CASTILLA-LA MANCHA ESPANJASSA

Espanjan sisämaan väestökato on yksi suurista rakenteellisista ongelmista, joka on herättänyt ja aktivoinut niin kansalaistoimijoita, aluehallintoa ja kansallista poliittista keskustelua maassa. Maassa on arvioitu olemassa olevaa lainsäädäntöä maaseutunäkökulmista ja toteutettu systemaattista kuulemistavoitteen tunnistaa maaseutuväestön pääasiallisia tarpeita sekä ratkaisuja politiikalle ja kehittämiseen. Kansallisten maaseutuvaikutusten arvioinnin ja kuulemisen toimista on vastannut Espanjan maaseudun kehittämisen verkosto (REDR, Red Española de Desarrollo Rural). Espanjassa on alueellisesti toteutettu merkittäviä verotukseen liittyviä muutoksia tavoitteena vahvistaa asumista harvaan asutuilla seuduilla.

Castilla-La Manchin autonomisella alueella on historiallisesti ollut alhainen väestötiheys (n. 8 as./km² 58 prosentissa alueen kunnista). Valtaosassa alueen kunnista (80 prosentissa) on alle 2 000 asukasta. Väestökato ja etenkin naisten poismuutto, väestön ikääntyminen ja autioituminen on kohdistunut ja vaikuttanut etenkin pienemmissä kunnissa.

Kesäkuussa 2021 Castilla-La Manchin autonominen alue hyväksyi urauurtavan lain maaseudun väestökadon torjumiseksi (suomennettuna [Laki 27/2021](#), 7. toukokuuta, taloudellisista, sosiaalisista ja verotuksellisista toimenpiteistä väestökatoa vastaan ja maaseudun kehittämiseksi Castilla-La Manchassa. [2021/5888]). Laki syntyi yksimielisesti ja tavoitteet ovat pitkäjänteisiä ja tavoitteellisia.

Lain päätavoitteena on torjua väestökatoa, taata yhtäläiset mahdollisuudet ja palvelut kaikille asuinpaikasta riippumatta sekä alueellisen ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tavoittaminen sekä päästä maatalouskeskeisestä maaseudun kehittämisen lähentymistavasta eteenpäin. Laki perustuu oletukseen, että väestöltään supistuvien alueiden yhteenkuuluvuus edellyttää vuorovaikutusta eri sektoreiden ja toimintojen välillä. Erityisenä tavoitteena on yhtäläinen pääsy peruspalveluihin, joita ovat koulutus, terveys ja sosiaalipalvelut. Lisäksi tavoitellaan maaseutualueiden "yhdistämistä" sekä digitaalisesti, että uusien liikennevaihtoehtojen kautta. Lain poikkileikkaavia toimenpiteitä toteutetaan kaikilla aluehallinnon osastoilla.

Laki sisältää taloudellisia, sosiaalisia ja verotuksellisia toimenpiteitä ja ohjaa muita alueellisia lakeja ja strategioita. Laki sisältää erityisten investointien edistämisen ja ensimmäistä kertaa Espanjassa verokannustimia väestökadosta kärsivillä alueilla asuville

ihmisille (eri intensiteeteillä aluetyypistä riippuen): 1) Esimerkiksi henkilökohtaisen tuloveron vähennys jopa 25 prosentilla äärimmäisen väestökadon alueilla asuville. ; 2) Verovähennykset pysyvän asunnon hankinnasta tai kunnostamisesta harvaan asutuilla alueilla, enintään 12 000 euroa vuodessa. ; 3) Yli 50 prosentin veroalennus pääomansiirroista ja oikeustoimista, jotka liittyvät ensisijaisen asunnon tai yrityksen toimitilojen hankintaan. 500 euron verovähennys ensimmäisten kahden vuoden aikana alueen bruttovelasta, kun pääasiallinen asuinpaikka siirretään harvaan asutuille alueille työskentelytarkoituksessa.

Lisäksi on suunniteltu joitakin lisäkannustimia ja tukitoimenpiteitä, jotka kohdistuvat erityisesti väestökadon vaarassa oleville alueille sekä voimakkaan ja äärimmäisen väestökadon alueille, kuten budjettien suojaaminen, avustusten tehostaminen ja erityiset valintakriteerit.

Laki jäsentää ja koordinoi erilaisia politiikkoja ja välineitä, jotka on kohdistettu tiettyihin maaseutualueisiin, joilla on samanlaiset ominaisuudet ja tarpeet. Koordinointi perustuu yksityiskohtaiseen vyöhykeharjoitukseen, joka luokittelee maaseutualueet klustereihin, joissa on samanlaiset sosioekonomisen kehityksen tasot ja julkisten palveluiden laatu.

Laissa tunnustetaan tarve politiikoille, suunnitelmille ja ohjelmille puuttua väestökadon alkuvaiheissa, jotta voidaan rajoittaa negatiivisia vaikutuksia ja vahvistaa positiivisia vaikutuksia haavoittuvilla alueille.

Maaseudun huomioiminen otetaan käyttöön lakisääteisenä toimenpiteenä, jolla tunnustetaan ja arvioidaan uusien säädösten, suunnitelmien tai ohjelmien vaikutukset maaseutualueisiin - "väestövaikutusraporttien" kautta - ja määritellään toimenpiteet mahdollisten epätasapainojen korjaamiseksi. Vaikutusarviointi ohjaa julkishallinnon yleistä politiikkasuunnitteluprosessia. Väestövaikutusraportti on jaettu useisiin osioihin ja tulee osoittaa, onko ehdotetulla säädöksellä/politiikalla negatiivinen, positiivinen vai neutraali vaikutus.

Espanjan sisämaan harvaan asuttujen alueiden väestökato koskettaa myös muita alueita. Maaseudun kampanjaryhmä Teruel Existe ("Teruel on olemassa") pyrki muistuttamaan pääkaupungin päättäjiä siitä, että harvaan asuttu Teruelin alue (Aragón) on olemassa ja ansaitsee huomiota. Se muuttui poliittiseksi puolueeksi ja sai ensimmäistä kertaa Espanjan historiassa paikan parlamentissa marraskuun 2019 vaalien jälkeen. Sen kansanedustaja Tomás Guitarte ja useat Teruel Existen kaltaiset ryhmät ovat yhdistäneet voimansa muodostaen vahvemman liikkeen nimeltä España Vaciada ("Tyhjentyneet Espanja") edellyttäen maan hallitukselta voimakkaampia toimia sisämaan ja harvaan asuttujen alueiden väestökadon kääntämiseksi.

Lähteet: "Rural citizenship speaks ; Rural Proofing against "deceived" Spain (REDR, Gobierno de España, Ministerio de Derechos Sociales y Agenda 2030), "The rural areas making strides! Rural Proofing as a tool to bring the rural areas to the mainstream at the national and international"" (REDR, Gobierno de España, Ministerio de Derechos Sociales y Agenda 2030), [ENRD 2022](#), [Verohallinto Castilla-La Mancha](#) International Politics and Society [IPS Journal](#).

6.2 Maahanmuuton lisääntyminen ja sen vaikutukset

Suomen väestönkasvu on viimeiset kymmenen vuotta perustunut maahanmuuttoon. Työ, opiskelu ja perhesuhteet ovat maahanmuuton ensisijaisia taustatekijöitä⁵⁰. Netto-maahanmuutto on tuonut lisää väestöä myös maaseutukuntiin pohjoisessa ja itäisessä Suomessa (kuva 5). Tämä nähdään maaseutualueilla mahdollisuutena saada työvoimaa⁵¹, jota alueellinen liikkuvuus ei enää tarjoa⁵². Maahanmuuttajan kokemus maaseudulla asumisesta ja paikasta itsessään, työ- ja uramahdollisuudet, sosiaaliset suhteet ja yhteisön avoimuus vaikuttavat tutkitusti siihen, syntyykö kuulumisuuden tunnetta, pystytäänkö luomaan itselleen merkityksellistä elämää ja halutaanko paikkaan jäädä⁵³. Ulkomaalaistaustaiset ovatkin kuusinkertaisesti yliedustettuina maan sisäisessä muutoliikkeessä⁵⁴ (kuva 3). Heidän keskittymisensä pääkaupunkiseudulle on voimakasta, mikä on monen maakunnan ja maaseutukunnan väestömuutoksen osalta ja elinkeinoelämän kehittämisen kannalta merkittävä ja haastava asia.

Maaseutualueiden väestönmuutos näyttäytyy sekä työvoima- että yrittäjäpulana. Tähän saakka maahanmuuton vaikutukset maaseutualueilla ovat jääneet maltillisiksi⁵⁵. Merkillepantavaa on, että vieraskielisten ulkomaalaistaustaisten 18-64-vuotiaiden työllisyysaste on korkeampaa maaseutualueilla kuin sisemmällä ja ulommalla kaupunkialueella, mutta korkeinta kaupungin kehysalueella. Harvaan asutulla maaseudulla on työllisyysaste reilu 62 prosenttia, ydinmaaseudulla vajaa 64 prosenttia, kaupunginläheisellä maaseudulla vajaa 65 prosenttia ja kaupungin kehysalueella vajaa 67 prosenttia. Työllisyysaste on matalin sisemmällä kaupunkialueella, jossa se on vajaa 57 prosenttia⁵⁶. Yrittäjyys on kasvanut maahanmuuttajien keskuudessa merkittävästi viime vuosina⁵⁷, mutta se näyttäytyy osittain ”pakkoyrittäjyytenä”, ainoana keinona työllistyä ja vaikuttaa sosioekonomiseen asemaan⁵⁸. Työlle ja yrittäjyydelle kuitenkin on kysyntää niin ruokasektorilla, biotaloudessa, energiasektorilla, kiertotaloudessa kuin matkailussa ajatellen sektoreiden arvonlisäystavoitteita ja niiden toteuttamista.

50 Migri 2024

51 Heikkilä ym. 2024

52 Alasalmi ym. 2020

53 Sotkasiira 2016, Pöllänen 2020, Enbuska 2025 vrt. Nordberg 2024

54 Hanell 2023

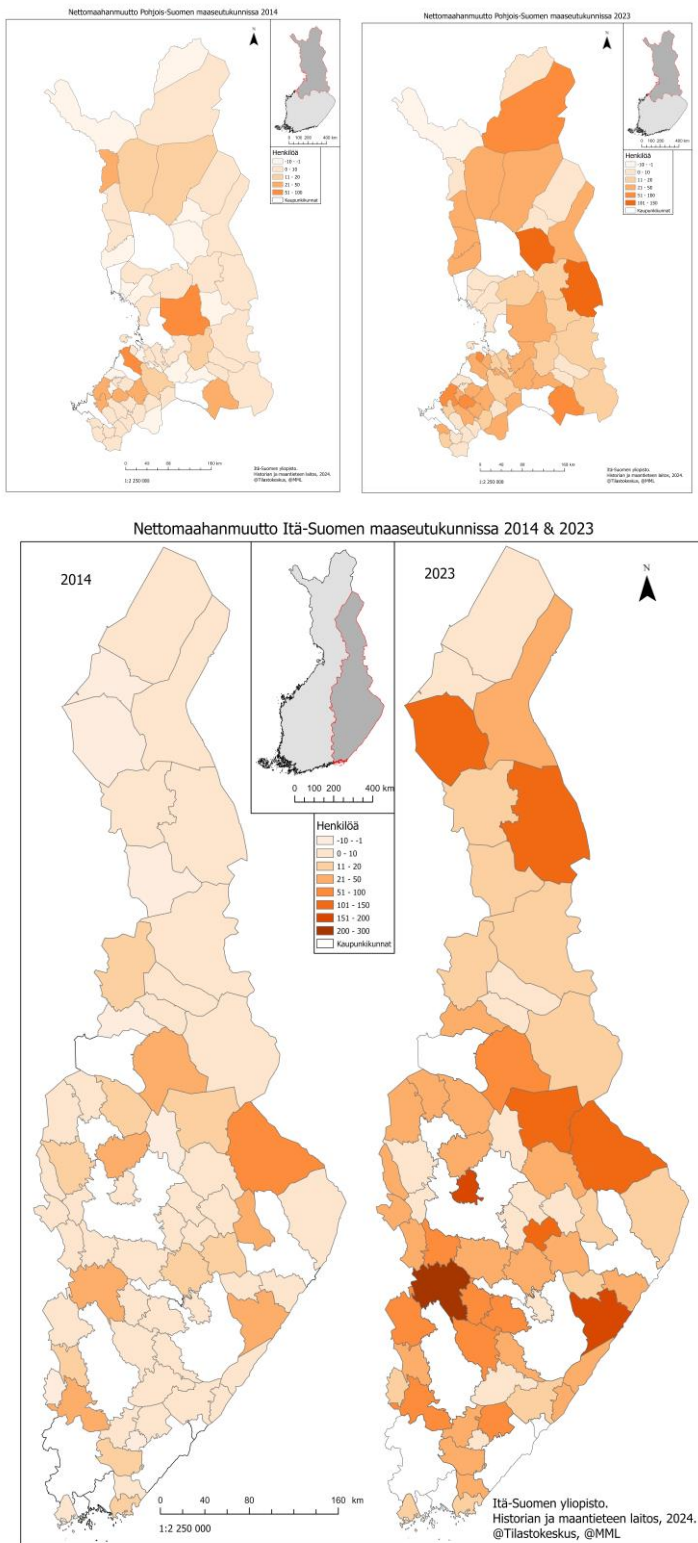
55 Joupperi 2019 ja Aro ym. 2023a

56 Tilastokeskus

57 Alasalmi ym. 2025

58 Rauhut 2023

Kuva 1. Nettomaahanmuutto vuosina 2014 ja 2023 itäisen ja pohjoisen Suomen maaseutumaaisissa kunnissa

Kotoutuminen ei ole suoraviivainen prosessi, vaan siihen osallistuvat sekä yhteisö, johon muutetaan, että maahanmuuttajat itse. Myös kotouttamispolitiikka ja kotouttamiskäytännöt määrittelevät osaltaan sitä, millä tavalla kotouttamista toteutetaan⁵⁹. Uusi kotoutumislaki (681/2023) tuli voimaan 1.1.2025 yhtä aikaa TE-palvelujen uudistuksen kanssa. Uudistuksen (KOTO24) tavoitteena on muun muassa vahvistaa työvoiman ulkopuolella olevien maahanmuuttajien kotoutumista, selkeyttää eri toimijoiden vastuita, vahvistaa monialaista yhteistyötä sekä järjestöjen ja työnantajien kanssa tehtävää yhteistyötä ja päivittää kotoutumislakia vastaamaan viranomaistehtävien siirtojen aiheuttamiin muutostarpeisiin. TE-palveluiden uudistamisen yhteydessä vastuu työnhakijana olevien kotoutuja-asiakkaiden kotoutumisen edistämisestä siirtyy kunnalle. Myös työvoimapalveluina järjestettävien kotoutumispalveluiden, kuten kotoutumiskoulutuksen, järjestämisvastuu siirtyi kunnalle⁶⁰. Valtion kotoutumisen edistämisen ohjelmassa 2024-2027 Suomi nähdään avoimena yhteiskuntana, joka auttaa ja kannustaa alkuun uudessa yhteiskunnassa. Hallituskauden (2023-2027) kotouttamisen tavoitteet ovat: Suomeen kotoudutaan työllä; Maahanmuuttajan oma vastuu kotoutumisestaan lisääntyy ja järjestelmä on velvoittavampi; Torjutaan rinnakkais yhteiskuntien syntyminen; Kotoutuminen on koko perheen etu⁶¹.

Kaupunkialueilla maahanmuuttajien eriytyminen asuinalueille on kotoutumispoliittisesti merkittävä kysymys, koska se heijastuu sekä kotoutumisen mahdollisuuksiin että yhteiskunnan yhtenäisyyteen. Eriytyminen vaikuttaa erityisesti lapsiin ja nuoriin⁶². Vastaavanlaista kehityssuuntaa ei toistaiseksi havaita maaseutualueilla, sen sijaan ratkaistavat haasteet liittyvät edellä mainittuihin tekijöihin paikkaan kiinnittymisen, toimeentulon ja uran, sosiaalisten suhteiden rakentamisen mahdollisuuksista ja siihen, haluaako paikkaan jäädä⁶³. Huomioitavaa on, että maahanmuuttajat eivät ole homogeeninen ryhmä, vaan erilaisista taustoista, lähtökohdista ja syistä Suomeen saapuneita, ja heillä on tutkimusten mukaan myös erilaiset mahdollisuudet kotoutua. Suomessa on maaseutukuntia ja paikallisia yhteisöjä, joista on saatu arvokkaita oppeja⁶⁴ ja myös onnistumisia esimerkiksi humanitaarisista syistä saapuneiden työllistämässä ja kotoutumisessa. Viime vuosina on pystytty myös tekemään näkyväksi häiriöitä (esim. kiskonta) ja sopeutumiskykyä maahanmuuton kasautuvista haasteista maaseudun kontekstissa⁶⁵.

59 Maaseutupolitiikka.fi

60 TEM.fi

61 Bruun 2025

62 Säävälä 2024

63 Sotkasiira 2016, Pöllänen 2020, Jumppanen ym. 2023, Enbuska 2025 vrt. Nordberg 2024

64 Kelahaara ym. 2017

65 Raunio ym. 2023

Maaseudusta ja maahanmuutosta puhuttaessa huomio kiinnittyy usein työvoiman ja alueellisen elinvoiman kysymyksiin, jolloin painotus on maahanmuuttajien tuottamassa taloudellisessa hyödyssä maaseutualueille. Tutkimushavaintojen perusteella maahanmuuttajien kuulumisen kokemusten muodostuminen maaseudun paikallisyhteisöihin edellyttää heille asetettujen odotusten uudelleenarviointia, sekä kuulumiselle asetettujen rajojen uudelleen määrittelyä⁶⁶.

Ilmaston ja ympäristönmuutokset, ekologisen kestävyyskriisin paheneminen kokonaisuudessaan lisää osaltaan muuttoliikettä ja pakolaisuutta vaikuttaen myös Suomeen kohdistuvaan muuttoliikkeeseen⁶⁷ Huono ympäristön tila voi heikentää elinoloja, lisätä konflikteja ja aiheuttaa kansainvälistä epävakautta. Vesivarojen ja luonnonvarojen hupeneminen kasvattaa maiden välisiä jännitteitä, ja ympäristön pilaantuminen lisää pakolaisuutta⁶⁸. On arvioitu, että 216 miljoonaa ihmistä saattaa joutua siirtymään kotimaansa sisällä ilmastonmuutoksen vuoksi vuoteen 2050 mennessä. Suomen maaseudun näkökulmasta vastaanottokeskukset ovat olleet paikallisen elinvoiman kannalta merkittäviä niin työvoiman saatavuutta kuin kouluja ja yhteisöllisyyttä ajatellen⁶⁹. Vastaanottokeskusten tarve seuraa turvapaikanhakijoiden määrää ja Maahanmuuttovirasto lakkauttaa 26 keskusta vuosien 2025-2026 aikana, joista suurin osa sijaitsee maaseutukunnissa⁷⁰.

66 Enbuska 2025

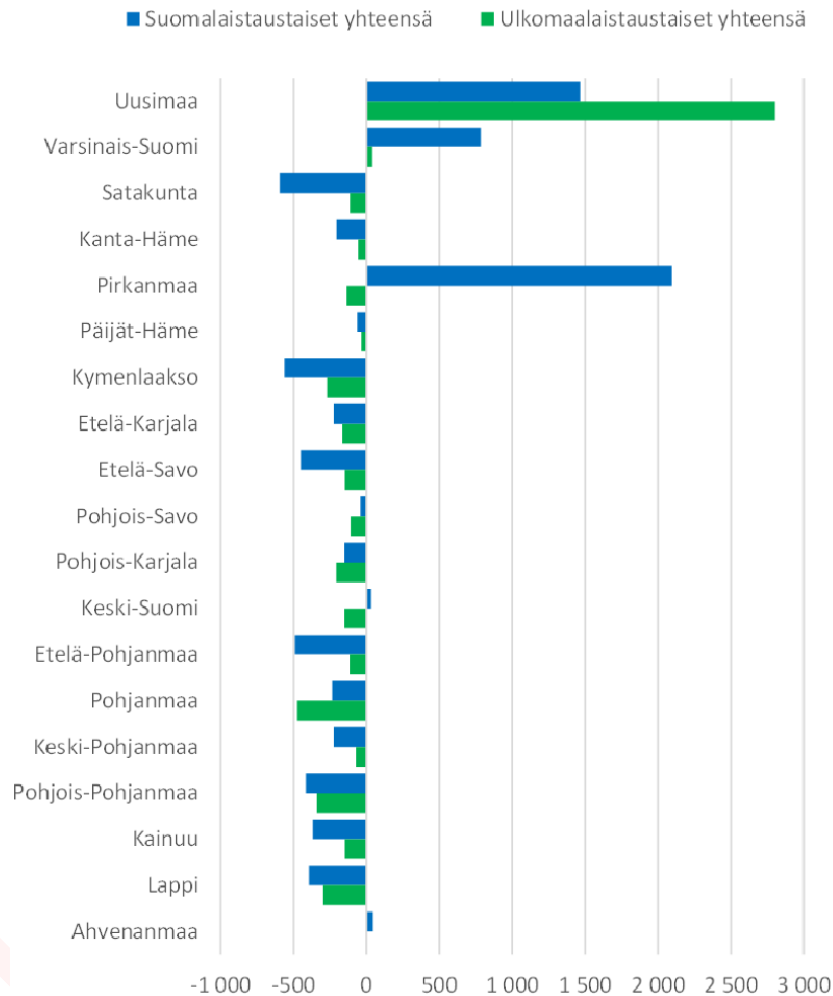
67 VN 2024:54, Euroopan parlamentti 2020

68 VN 2025:54

69 Pirkkalainen ym.2022, Mattila ym.2013

70 Migri 2025

Kuva 2. Maakuntien välinen nettomuutto. Henkilöä, vuosikeskiarvo 2010-2021. Lähde: Hanell ym. 2023.

6.3 Väestön monipaikkaisuus ja vaikutukset

Maaseutualueiden vakituisen väestön ikääntymiselle ja vähenemiselle rinnakkainen merkittävä ilmiö on erilaisten maaseudulla liikkuvien osa-aikaisten ja monipaikkaisten vapaa-ajan asukkaiden sekä pistäytyjien määrän lisääntyminen⁷¹. Monipaikkaisuuden huomioiminen yhteiskunnan ja eri hallinnonalojen suunnittelussa muuttaa kuvaa tulevaisuuden väestön liikkumisen ja palvelujen (esim. sosiaali-, terveys- ja

⁷¹ Pitkänen ym. 2018a, Pitkänen ym. 2018b, Alasalmi ym. 2020, Rannanpää ym. 2022

turvallisuuspalvelujen) tarpeesta ja aluerakenteesta⁷². Monipaikkaisuus ei ole vielä kansallinen politiikkatavoite⁷³, eikä sitä seurata tai tilastoida systemaattisesti. Monipaikkaisuutta edistävät ohjauskeinot eivät muodosta kokonaisuutta, mutta covid-19-pandemian myötä vuonna 2021 linjattiin valtioneuvoston periaatepäätös monipaikkaisen työn, opiskelun ja asumisen edistämiseksi⁷⁴. Laki valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista (ns. palvelulaki) tuli voimaan vuoden 2022 alussa. Palvelulain mukaan valtioneuvoston tulee laatia toimikautensa ajaksi valtakunnallinen suunnitelma. Valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen valtakunnallinen suunnitelma 2024-2027 hyväksyttiin valtioneuvoston päätöksensä 27.3.2024⁷⁵.

Monipaikkaisuus on osa miljoonien suomalaisten arkea⁷⁶. Monipaikkaisuuden myötä väestövirrat suuntautuvat ensisijaisesti kaupungeista maaseutualueille, erityisesti saaristoalueille ja harvaan asutulle maaseudulle⁷⁷. Ilmiö on yleistynyt työn paikkariippumattomuuden⁷⁸, vapaa-ajan lisääntymisen, kaupungistumisen sekä liikenne- ja viestintätekniikan kehityksen myötä⁷⁹. Vuosien 1990-2010 välillä lisääntyi vapaa-ajan asukkaiden määrä 59 prosenttia maa-alasta (vrt. vakituisen väestön määrän lisääntyminen 16 prosenttia)⁸⁰. Se kuvaa pysyvää ja toistuvaa aktiivisuutta useammassa eri paikassa (esim. osa-aikainen asuminen, etä- ja kausityö, etäyrittäjyys, omaishoito ja harrastaminen)⁸¹. Ilmiöön kytkeytyvät vuodenaikat ja sesonkiluonteisuus (esim. kausityöt, vapaa-ajan asuminen)⁸². Monipaikkaisuudella on useissa tutkimuksissa todettu olevan laajuutensa takia merkittäviä vaikutuksia niin palveluiden kysyntään ja tarpeeseen kuin myös kansanterveyteen. Ilmiötä on tutkittu ja tulisi huomioida osana sote-uudistuksia⁸³.

Viimeistään covid-19-pandemia osoitti monipaikkaisuusilmiön laajuuden, merkityksen ja vaikutukset Suomessa⁸⁴. Pandemian pakottama digiloikka kasvatti etätöiden ja paikkariippumattoman työn suosiota⁸⁵, joka näkyi muun muassa vapaa-ajan asunnolta tehdyn työn yleistymisenä⁸⁶ ja yleisemmin lisääntyneenä liikkuvuutena maaseudulle⁸⁷.

72 Parhiala 1/2020, Rannanpää ym. 2022, Kauppinen 2022, Airikkala 2022, YM 2024:1

73 Rannanpää ym. 2022

74 VM 2022:40

75 VNK/2024/27

76 SYKE 2020, Yhdyskuntasuunnittelu Vol 59 Nro 4 (2021)

77 VM/2024/45

78 Aro ym. 2021,

79 Rannanpää ym. 2022

80 Adamiak ym. 2016

81 Monipaikkaisuuskortit 2020 (SYKE), Rannanpää ym. 2022, Lehtonen ym. 2020

82 Kauppinen 2022

83 Åkerlund ym. 2014, Pitkänen ym. 2021

84 Lehtonen ym.2021

85 Saukkonen ym. 2022; Lyly-Yrjänäinen 2023

86 Voutilainen ym. 2021

87 Lehtonen ym. 2021

Pandemian aikana arviolta miljoona työntekijää oli pääosin etätöissä ja yli miljoona teki osittain etätöitä⁸⁸. Samoin vapaa-ajan asunnolla vietetty aika lisääntyi merkittävästi ja on pandemian jälkeenkin pysynyt aikaisempaa korkeammalla tasolla⁸⁹. Suurten ihmisjoukkojen siirtyminen kaupungeista maaseudulle pandemian aikana herätti kysymyksiä siitä, mitä jos virus leviäisi harvaan asutulla maaseudulla, jolla terveydenhuollon kapasiteetti ei ole mitoitettu eikä suunniteltu ottamaan vastaan äkillisesti suuria määriä kausiasukkaita⁹⁰. Pandemian aikainen monipaikkaisuus vaikutti konkreettisesti myös hälytystehtävien alueelliseen jakautumiseen ja määriin. Kaupunkialueilla pelastustoimen hälytystehtävien määrä väheni kuusi prosenttia ja ensivastetehtävät vähenivät jopa 42 prosenttia samalla kun maaseutualueilla pelastustehtävät lisääntyivät monin paikoin yli kymmenen prosenttia⁹¹. Huomioitavaa on, että pandemia näyttää vahvistaneen harvaan asutun maaseudun nuorten monipaikkaisuutta⁹².

Väestön monipaikkaisuus ilmenee eri tavoin eri puolilla Suomen maaseutua. Monipaikkaisella henkilöllä voi olla erilaisia rooleja paikallisena toimijana. Työhön liittyvä monipaikkaisuus vaikuttaa liikennevirtojen kasvuun erityisesti Etelä-Suomessa suurten kaupunkien vaikutusalueella. Etätöiden tekemiseen liittyvä monipaikkaisuus koskettaa etenkin kaupunkien kehysalueita ja kaupungin läheistä maaseutua⁹³. Vapaa-ajan monipaikkaisuus lisää liikennevirtoja suurten kaupunkiseutujen ja mökkikuntien välillä⁹⁴. Kunnan vakituinen väestömäärä voi moninkertaistua vapaa-ajan asukkaiden myötä, sillä yli puolta miljoonaa vapaa-ajan asuntoa käyttää vuosittain 2,4-2,9 miljoonaa ihmistä⁹⁵. Monipaikkainen asuminen tapahtuu pääosin vanhemmassa rakennuskannassa, ja vapaa-ajan asuntojen uudisrakentaminen on vähentynyt merkittävästi 2000-luvun alusta. Vapaa-ajan ja kakkosasumisen tarpeen tyydyttäminen olemassa olevalla rakennuskannalla vahvistaa monipaikkaisuuden kestävyttä. Mökkiliikenne ja lämmitys sekä energiakulutus ovat kuitenkin merkittävimpiä kestävyysvaikuttavia tekijöitä⁹⁶, mutta monipaikkaisuuden merkitystä osana kansallisia ilmastotoimia ei ole vielä tutkittu. Alueellisesti on tutkittu vain Etelä-Savon ja Pohjois-Savon yhteinen ilmasto-ohjelma. Kasvava osa vapaa-ajan asuntojen omistajista asuu eri seutukunnassa tai maakunnassa kuin missä heidän vapaa-ajan asuntonsa sijaitsee, mikä on lisännyt liikkumista ja kasvattanut matkoja kaupunkien ja maaseudun välillä⁹⁷.

88 Rannanpää ym. 2022

89 Tilastokeskus 2023

90 Gallent ym.2021,

91 Kauppinen 2022

92 Vehkalahti ym. 2021

93 Pitkänen & Strandell 2018; Voutilainen ym. 2021.

94 Rannanpää ym. 2022

95 Voutilainen ym. 2021

96 Rannanpää ym. 2022, Pitkänen ja Rantanen 20XX, Pitkänen ym.2022

97 Airikkala ym. 2022

Monipaikkaisuuden kestävyyttä on alettu tarkastella vasta lähivuosina, ja tilastotietoa monipaikkaisuudesta ei vielä systemaattisesti kerätä⁹⁸. Jotta esimerkiksi covid-19-pandemian kaltaisissa äkillisissä kriisitilanteissa ja nopeat muutokset vapaa-ajan asuntojen käyttömäärässä voidaan tunnistaa ja reagoida tarkoituksenmukaisesti, tarvitaan lisää tietoa monipaikkaisuuden luonteesta. Perinteiset rekistereihin ja kyselyihin sekä haastatteluihin pohjautuvat tiedot eivät täysin vastaa valmistelun ja päätöksenteon tietotarvetta.

Tieto- ja viestintäteknologian nopea kehitys on avannut uusia, myös tutkimuksessa hyödynnettyjä mahdollisuuksia kerätä tietoa. Massadatan hyödyntäminen (matkapuhelintieto, sosiaalisen median sovellukset, yleishyödylliset palvelut) kansallisen ja kansainvälisen tietosuojalainsäädännön ja -sääntöjen mukaisesti antaa mahdollisuuden ymmärtää monipaikkaisuutta aiempaa paremmin. Tietotarvetta on sekä paikallista, alueellista, että kansallista suunnittelua varten esimerkiksi palvelujen järjestämisen resurssointia koskien⁹⁹. Esimerkiksi turvallisuuspalvelujen mitoittamisessa on ihmisten vakituinen asuinpaikka ja siihen pohjautuvat väestötilastot puutteellinen keino tarkastella jatkuvassa liikkeessä olevaa yhteiskuntaa¹⁰⁰. Matkailusesongit ja tapahtumat voivat moninkertaistaa pienten paikkojen väkimäärän, ja matkailijat kohtaavat usein uusia aktiviteetteja ja ympäristöjä, mikä lisää pelastustehtävien tarvetta (esim. ensivaste, maastopelastus, tarkistus, liikenneonnettomuudet, vesistötehtävät ja hotellien palohälytykset). Mökkiläiset ja muut monipaikkaiset aiheuttavat suhteellisen vähän pelastustoimen tehtäviä¹⁰¹. Yleisimmät tehtävät ovat ensivaste, tarkistus, avunanto ja liikenneonnettomuudet. Monipaikkaisuudella on vaikutuksia sote-palvelujen kysyntään ja palvelujen järjestämiseen maaseudulla¹⁰².

Monipaikkaisuus tunnistetaan aluerakenteen kehitysnäkymissä ja niiden kansallisen tason tulkinnoissa¹⁰³, mutta se on edelleen huonosti tilastoitu ja seurattu ilmiö. Erilaisia monipaikkaiseen väestöön liittyviä ulottuvuuksia on pyritty kuvaamaan tyypittelemällä esimerkiksi kuntia vapaa-ajan asumiseen sekä työhön ja opiskeluun liittyvän monipaikkaisuuden perusteella¹⁰⁴. Monipaikkaisuudella on sekä paikallis- että aluetaloudellisia vaikutuksia. Kokonaisvaikutus kuntatalouteen on tilastotarkastelussa vähäistä erityisesti verotulojen kasvun kompensoidessa toimintamenojen kasvua¹⁰⁵. Kuntien omissa arvioissa ovat monipaikkaisuuden vaikutukset kuntatalouteen olleet

98 Simunaniemi ym. 2023

99 Rantanen ym. 2022

100 Kauppinen 2022

101 Kauppinen 2022 (uusi selvitys tulossa MMM/SANK 2025)

102 Parhiala ym. 2022.

103 Ympäristöministeriö 2024

104 Lehtonen ym. 2023

105 Lehtonen ym. 2023

pääosin positiivisia tai neutraaleja. Suurimmat mahdollisuudet liittyvät paikallisten yritysten tuloihin ja kiinteistöverotukseen¹⁰⁶.

Tietoliikenneyhteydet (laatu ja saatavuus) näyttävät vaikuttavan merkittävästi kuntien mahdollisuuksiin hyödyntää digitalisaatiota paikkariippumattomassa yhteiskunnassa. Yhteydet vaikuttavat esimerkiksi etätyönteon mahdollisuuksiin, koska laadukkaiden tietoliikenneyhteyksien kunnassa tehdään enemmän etätyötä ja hyödynnetään myös jossain määrin enemmän digipalveluja¹⁰⁷. Tulevaisuudessa kaupungistumisen ja väestön ikääntymisen arvioidaan lisäävän monipaikkaista asumista. Kasvu saattaa ajan myötä hidastua ja keskittyä eteläiseen Suomeen parempien liikenne- ja tietoliikenneyhteyksien alueille. Monipaikkaisuuden vaikutukset tulevat ennusteiden mukaisesti lisäämään maaseutualueiden välisiä eroja¹⁰⁸.

MONIPAUKKAISUUS SAARISTOALUEILLA

Saaristoalueiden kehityskuva on moninaisempi kuin väestön vakituisen asunnon sijaintiin pohjautuvasta tilastoinnista käy ilmi. Saaristoalueilla oleskelevan väestön määrä vaihtelee voimakkaasti vuodenajan ja viikonpäivien mukaan. Etenkin kesäisin ja viikonloppuisin saaristossa on todellisuudessa huomattavasti enemmän ihmisiä kuin vakituisen väestön tilastot kertovat.

Saaristoalueet korostuvat vapaa-ajan asumisen alueena. Manner-Suomen saaristoalueilla sijaitsi vuoden 2023 lopussa 30 prosenttia koko maan vapaa-ajan asunnoista, vaikka alue kattaa vain 14 prosenttia koko maan pinta-alasta ja sillä asuu reilut pari prosenttia maan väestöstä. Myös vapaa-ajan asuntojen kuntatilaston kärjessä korostuvat runsasvesistöiset ja saaristoiset kunnat.

Saaristoalueiden vapaa-ajan asunnoista 22,5 prosenttia oli ympärivuotisesti asuttavia. Vapaa-ajan asunnoilla vietetty aika on pidentynyt, ja niitä käytetään yhä enemmän myös etätyöhön. Runsasmökkisimpiä seutuja ovat Saaristomeren ja Saimaan alueet.

Monipaikkaisuus haastaa palveluiden tuottajia ja tarjoajia voimakkaan kausivaihtelun myötä.

MONIPAUKKAISUUS KUNTASTRATEGIOISSA

Kuntastrategiatarkastelussa monipaikkaisuus-käsitteen esiintyminen ei ole vielä kovin yleistä. Sen sijaan vapaa-aikaan ja matkailuun liittyviä käsitteitä mainitaan yleisemmin (163 ja 239 vrt. 39 kuntastrategiaa) erityisesti kunnissa, joihin kohdistuu paljon vapaa-ajan asukasvirtaa kunnan ulkopuolelta.

106 Lehtonen ym. 2024

107 Lehtonen ym.2023

108 Rannanpää ym. 2022, Aro ym. 2021

Monipaikkaisesti asuttujen kuntien kuntastrategioissa korostuvat myös vapaa-ajan asuminen, luonto, matkailu ja elinvoima. Lähteet: Saaristo, Admiak ym. 2025, Saukkonen ja Majoinen 2022, Lehtonen, Voutilainen, Kallioniemi 2024.

6.4 Asuinympäristöjen muutokset, koettu elämänlaatu ja toimintakyky

Maaseutualueet asuinympäristöinä

Maaseudun arkeen ja elämään liittyy tutkitusti vahvasti kokemus hyvästä elämästä¹⁰⁹, joka rakentuu luontoyhteyden, paikallisen yhteisöllisyyden, naapuriavun, perhe- ja ystävyysuhteiden sekä yhteisen tekemisen ympärille¹¹⁰. Asuinympäristöön liitettäviin arjen sujuvuutta ja hyvinvointia ylläpitäviin tekijöihin kuuluvat keskeisesti perus- ja välttämättömyyspalveluiden helppo saatavuus, infrastruktuurin kunto ja fyysinen ja digitaalinen saavutettavuus¹¹¹. Yhä pidemmät välimatkat ja matka-ajat, julkisten palveluiden digitaalinen ensisijaisuus sekä taloudelliset reunaehdot asettavat haasteita arjen sujuvuudelle.

Viime vuosikymmen on ollut yhdyskuntarakenteen kehityksessä voimakkaasti väestön keskittymiskehitystä edistävä¹¹². Tilastokeskuksen vuoden 2021 ennusteen ja kunnittaisen taajama-asteen trendiennusteen perusteella vain kymmenen prosenttia väestöstä asuu haja-asutusalueilla vuonna 2050, joten muutos tulee olemaan merkittävä, mikäli trendi jatkuu. Kaupunki-maaseutuluokituksen sisemmän ja ulomman kaupunki-alueen ja kaupungin kehysalueen yhteenlaskettu väestömäärän mukaan on kaupungistumisaste 73 prosenttia. Toinen kaupungistumisen kolmesta mittarista on yli 200 asukkaan taajamien väestömäärä, joka oli vajaa 87 prosenttia vuonna 2021¹¹³. Taajamia on myös maaseutualueilla, myös asemakaavoitetun alueen ulkopuolella. Kolmas kaupungistumisasteen mittari on asemakaavoitetulla alueella asuvan väestön osuus, joka oli vuonna 2020 reilu 78 prosenttia¹¹⁴. Asemakaava-alueita on maaseutualueilla myös paljon.

109 Vihinen 2023, Vihinen ym. 2024a, Kattilakoski ym. 2022, HYVIS-hanke (MDI)

110 Nordberg ym. 2023

111 Maaseutubarometrit

112 mm. SYKE 2024, Airikkala ym. 2023, Aro ja Antikainen 2023c

113 Alueidenkäytön vuosikatsaus 2022

114 Ymparisto.fi

Muutokseen kytkeytyy aina erilaisia kestävyiden ja oikeudenmukaisuuden kysymyksiä. Aidot mahdollisuudet vaikuttaa oman elinympäristön kehittämiseen heijastuvat suoraan yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja luottamukseen suhteessa kuntaan, alueeseen tai politiikkaan ja julkisiin instituutioihin laajemmin¹¹⁵.

Harvaan asutulla maaseudulla vajaa puolet asukkaista asui vuonna 2022 haja-asutusalueella ja yli puolet asui taajamissa tai 15 minuutin ajomatkan päässä lähimmästä taajamasta¹¹⁶. Ajomatkoja tarkasteltaessa on otettava huomioon paitsi harvaan asutun maaseudun väestön eri ikäryhmien mahdollisuudet liikkua, myös se, että yhä harvemmassa maaseudun taajamassa tarjotaan enää arjen perus- ja välttämättömyyspalveluja. Haavoittuvimmassa asemassa ovat ikääntyneet yksin omistusasunnossa asuvat, matalamman tulotason omaavat omistusasunnossa asuvat ja maaseudun haja-asutusalueilla asuvat lapsiperheet¹¹⁷. Lapsiperheiden ja naisten arkea määrittävät erityisesti varhaiskasvatus- ja perusopetuspalveluiden sekä sosiaali- ja terveystalveluiden sijainti ja saavutettavuus.

Asumisväljyys on kasvanut maaseutualueilla, sillä huoneistoala asukasta kohden on lisääntynyt vuosina 2000-2020 neljä neliometriä maan keskiarvoa enemmän. Tämä kertoo asumistason paranemisesta, mutta kuvaa myös väestön ikääntymistä ja yksin asumisen lisääntymistä¹¹⁸. Yksin asuvien iäkkäiden, etenkin naishenkilöiden määrä, on lisääntynyt ja tulee lisääntymään tulevien vuosien aikana.

Suomalaiset kokevat vaikutusmahdollisuutensa kuntien ja alueiden tulevaisuuteen vähäisiksi¹¹⁹. Maaseutualueilla kokemus liittyy erityisesti julkisten palveluiden palveluverkkomuutoksiin ja järjestämistapoihin. Maaseutubarometrin mukaan tärkeimmät turvalliseen arkeen kuuluvat asiat ovat peruspalvelujen helppo saatavuus, läheisistä, ystävistä ja naapureista koostuva arjen turvaverkko sekä muiden arjen kannalta keskeisten palveluiden helppo saatavuus. Näiden asioiden tärkeys on korostunut viime vuosina samalla, kun niiden koettu toteutuminen on heikentynyt¹²⁰. Merkittäviä palveluverkkomuutoksia on edelleen nähtävissä. EVAn vuoden 2022 arvo- ja asennetutkimuksen mukaan jopa 76 prosenttia maaseudulla asuvista koki, että maaseudun kriisi

115 Kattilakoski 2022a, Kattilakoski ym. 2024,vrt. Haavisto 2022, OECD 2021

116 Aro ym. 2022. Huomioitavaa on myös, että kaikki taajamat eivät ole palvelukeskuksia. Esimerkiksi vuoden 2023 terveyskeskuspalveluverkon mukaan laskettu aika-etäisyys palveluun oli henkilöautolla yli 20 minuuttia yli 30 prosentille harvaan asutun maaseudun asukkaista. Käynnissä olevat hyvinvointialueiden palveluverkkomuutokset vaikuttavat matka-ajan pidentymiseen entisestään. (Heikinheimo ym. 2024)

117 Tedre ym. (toim) 2016, Kattilakoski ym. 2020, Airikkala ym. 2022, Vehkalahti, Pöysä, Armila ym. (tark.), Heikinheimo ym. 2024

118 Airikkala ym. 2022

119 Rekola ym. 2025

120 Vihinen ym. 2024a

on akuutti. Kaupunkilaisista 41 prosentilla oli sama käsitys, ja 38 prosenttia ei ottanut asiaan kantaa¹²¹.

Maaseutualueilla asuvien ihmisten vaikutusmahdollisuuksien kaventuminen sekä alueellisten ja kansallisten seuranta- ja arviointimenetelmien puute tai puutteellisuus on synnyttänyt sosiaalisia innovaatioita, kuten Habitability-mittariston. Se on kehitetty alkujaan paikallisesti Kökarissa, Ahvenanmaalla, ja myöhemmin laajempaan käyttöön Åbo Akademiassa¹²² kansallisilla aluekehittämisvaroilla (jäljempänä AKKE). Maaseutupolitiikan t&k-rahoituksella on tutkittu maaseutualueiden asuin ympäristöjen ja elämänlaadun muutosta ikääntyvän ja vähenevän väestön sekä kausittaisesti kasvavan väestön kunnissa. Tutkimuksen pohjalta on luotu kestävän elinvoimaisuuden indikaattori, joka avaa ikääntyvien ja väestöltään vähenevien kuntien elinvoimaa, hyvinvointia, kestävä kehitystä ja taloudellista kasvupotentiaalia¹²³. Indikaattoritarkastelu on kattava ja pohjautuu Agenda 2030 -tavoitteisiin sekä 47 tilastoon. Tarkastelu on toteutettavissa erilaisille kuntaryhmille. On luotu myös Hyvis-mittaristo ja siihen kytkeytyvä Hyvän elämän jäljillä -opas¹²⁴, joka avaa elämänlaadun merkitystä kuntien ja alueiden elinvoiman kehitykselle kestävästi (vrt. älykäs sopeutuminen). Väestön väheneminen ja ikääntyminen eivät ole synonyymi paikan tai alueen kurjistumiselle, vaan useat väestöltään vähenevät ja ikääntyvät maaseutumaiset kunnat ovat tutkitusti usean mittarin valossa kestävästi elinvoimaisia (vrt. älykkäästi sopeutuvia)¹²⁵.

Kaupungistumiskehitys näkyy maaseutualueiden asuin ympäristöjen muutoksessa. Tulomuutto keskittyy maaseudulla ja erityisesti kaupunkiseutujen vaikutusalueilla hyvien liikenneyhteyksien ja erityisesti peruskoulun läheisyyteen¹²⁶. Kuitenkin lapsiperheitä (1-3 lasta), kiinnostaa erityisesti haja-asutusalueella asuminen, kun taas yksinasuvia kiinnostaa asuminen pienessä tai keskisuuressa kaupungissa¹²⁷. Maaseutubarometrien 2011–2023 aikasarja osoittaa johdonmukaisesti, että maaseudulla haluaisi asua suurempi osa suomalaisista kuin siellä todellisuudessa asuu: esimerkiksi vuoden 2023 tietojen mukaan maaseudulla asui noin 27 prosenttia väestöstä, mutta reilu 39 prosenttia suomalaisista haluaisi asua siellä. Suurimmaksi esteeksi muuttopäätökselle koetaan työ. . Maallemuutto kiinnostaa nuoria, kuten selonteon valmistelua tukevan lasten ja nuorten kuulemisen tulokset kertovat. Maaseudulla haluavat asua tulevaisuudessa myös tämän päivän maaseutualueiden lapset ja nuoret; harvaan asutun

121 Haavisto 2022

122 Habitability-mittaristo

123 Makkonen ym. 2022

124 HYVIS-hanke

125 Makkonen ym. 2022, Kattilakoski ym. 2022a, KestäväMaaseutu -hankkeen politiikkasuositukset (maaseutupolitiikka.fi)

126 SYKE 2024

127 Vihinen ym. 2024a

maaseudun nuoret enemmän ja kaupungin läheisen maaseudun nuoret vähemmän¹²⁸.

Muuttamista nykyisestä asuinpaikasta muualle harkitsee 11–16 prosenttia. Aikeet muuttaa maaseutumaisempaan ympäristöön ovat lisääntyneet hieman vuodesta 2020. Vuoden 2020 barometrissa suomalaisista vajaa 28 prosenttia oli aikeissa muuttaa asumaan maaseutumaisemmin, kun osuus vuonna 2023 oli vajaa 33 prosenttia. Huomioitavaa on, että toivetta maaseutumaisemmasta asumisesta ei usein kuitenkaan koeta realistisena vaihtoehtona elämäntilanteeseen nähden¹²⁹. Aikomus muuttaa kaupunkimaisempaan asuinympäristöön on sen sijaan laskenut 30 prosentista 28 prosenttiin. Maaseutuasuminen kiinnostaa miehiä hieman naisia enemmän, mutta myös naisten kiinnostus on lisääntynyt.

Elinvoimainen maatalous on tärkeässä roolissa maisemien ja luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisessä. Monet valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat nimenomaan maatalousmaisemia. Lisäksi laiduntavat eläimet ylläpitävät arvokkaita ja uhanalaisia elinympäristöjä, perinnebiotooppeja. Kansallisessa Maaseutubarometri 2023 -tutkimuksessa pyydettiin mielipidettä väittämään ”maaseudun maisema on uhattuna tuulivoiman, aurinkovoiman ja sähkönsiirtoverkkojen rakentamisen vuoksi”. Vastausten perusteella huoli maaseudun maisemasta oli yleisintä kaupungin läheisellä maaseudulla, kun taas harvaan asutulla maaseudulla ja kaupungeissa mielipiteet jakautuvat tasaisemmin (eri mieltä oli miltei saman verran kuin samaa mieltä). Ydinmaaseudulla väittämän kanssa samaa mieltä olevia oli muutama prosenttiyksikkö enemmän kuin eri mieltä olevia, eli vastausjakaumat olivat lähellä harvaan asutun maaseudun ja kaupungin vastauksia¹³⁰.

Hyvinvointia ja menestystä on Suomessa perinteisesti määritelty kaupunkien kautta¹³¹. Maaseutuasumista luonnehtivalla luonnon läheisyydellä ja ihmisten kiinteällä luontosuhteella on tutkitusti merkitystä hyvinvoinnille¹³². Lähiluonnon ja luontoretkien, samoin kuin vapaa-ajan asumisenkin terveyshyödyt ovat taloudellisesti merkittäviä. Esimerkiksi THL:n tutkimuksen mukaan luontoympäristöjen avulla voidaan saada kansallisesti satojen miljoonien eurojen vuotuiset hyödyt pelkästään masennuksen ja tyypin 2 diabeteksen torjunnassa. Taloudellisia hyötyjä voidaan saada myös

128 Kankaanranta 2025, vrt. [Kuhmonen ym. 2021](#), [Ruralization -tutkimus- ja innovaatiohanke](#)

129 Maaseudun Tulevaisuus -lehden covid-19-pandemian aikana teettämän kyselyn mukaan (2021), Kuntalehti 8.3.2023 verkkoartikkeli. Tutkimuksen toteutti Kantar TNS Agri ja siihen vastasi helmikuussa 1086 suomalaista. Tulosten virhemarginaali on kolme prosenttiyksikköä suuntaansa. Vrt. Rannanpää ym. 2022

130 Vihinen ym. 2024a, s. 96-97

131 Hyyryläinen ym. 2021

132 Yli-Viikari ym. 2016, Bodman 2019

suhteessa astman lääkehoitoon, sekä sydän- ja verisuontautien ja allergioiden ehkäisemisessä¹³³. Luontoympäristön terveysvaikutuksista saatu tutkimustieto on vahvistunut ja monipuolistunut viime vuosien aikana. Useimmiten luonnosta nautitaan kodin läheisillä luontoalueilla, ulkoilualueilla tai talousmetsissä, mutta myös luontomatkailu on yleistynyt jatkuvasti muodostuen samalla merkittäväksi työllistäjäksi ja elinkeinoksi Suomessa.¹³⁴ EU:n rahoituskaudella 2014–2022 rahoitettiin osana Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaa (maaseutuohjelma) lähes 190 miljoonalla eurolla investointeja liikuntapaikkoihin, reitistöihin, yhteisiin tiloihin ja muihin alueen viihtyvyyttä parantaviin hankkeisiin. Kulttuuria edistäviä hankkeita rahoitettiin noin 30 miljoonalla eurolla. Maaseuturahaston hankkeilla on ollut merkittävä ja poikkihallinnollinen vaikutus asuin ympäristöjen kehittämiseen ja liikunta- ja kulttuurisektorin tavoitteiden saavuttamiseen.

NUORTEN JÄÄMINEN JA LÄHTEMINEN ON PROSESSI, EI YHTÄKKINEN PÄÄTÖS

Nuorten arjen kokemukset vaikuttavat kotiseutusuhteeseen, joka elää ja muuttuu ajassa. Kuulumisen kokemuksen merkitys on keskeinen. Siihen vaikuttavat ja sitä vahvistavat maaseutualueiden ympäristöjen mahdollistamat harrastukset ja elämäntavat. Maaseudun myönteisinä ulottuvuuksina nähdään oman tiensä kulkemisen mahdollisuudet.

Kotiseutusuhteen siteiden oheneminen ja vähittäinen irrottautuminen näkyy kritiikkinä alueelliseen kehitykseen yleensä, työ- ja opiskelumahdollisuuksien puutteisiin, paikkakunnan sosiaalisten ympyröiden ahtauteen, paikallisiin sukupuoliroolien ylläpitämiseen, vanhakantaisiksi pidettyihin asenteisiin ja paikallisiin tapoihin. Kuulumisen kokemus on monikerroksinen, ylisukupolvinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja materiaallinen. Keskeistä on se, millä tavalla nämä yhdistyvät. Koulutuksen ja työllistymisen lisäksi nuorten elämänpolkuihin vaikuttaa moni muu tekijä, johon kytkeytyvät vahvasti yhteisö ja asenteet.

Yhteiskunta vaatii paikasta toiseen liikkumista etenkin harvaan asutun maaseudun nuorilta ja nuorilta aikuisilta (15-25-vuotiailta). Koulutus – sen saatavuus ja saavutettavuus – on todettu merkittävimmäksi maaseutualueiden nuorten elämänpolkua muokkaavaksi tekijäksi. Vaihtoehtoina ovat pendelöinti nuoresta iästä lähtien tai asuntola-asuminen, joka voidaan kokea turvattomana. Omien unelmien ja todellisten mahdollisuuksien välillä voi olla suuriakin ristiriitaisuuksia. Koulutusvalintaan liittyvät myös muut elämän ulottuvuudet ja rajallisuudet. Nuorilla on hyvin erilaiset resurssit vastata liikkumisvaateeseen ja siihen vaikuttavat esimerkiksi perheen taloudellinen tilanne ja perheeltä saatava tuki, oma taloudellinen toimeentulo, oppilaitoksissa saatu tuki ja oma sosiaalinen pääoma.

Maaseutualueiden nuoria yhdistää monipaikkaisuus. Elämän edetessä uusiin vaiheisiin voi olla pyrkimystä yhdistää maaseudun ja kaupungin parhaat puolet, jolloin maaseudun ja kaupungin suhde nähdään toisiaan täydentävänä yhdistelmänä. Toisaalta tulevaisuuden suunnitelmat ja strategiset valinnat eivät tue paluuta kotipaikkakunnalle tai muille

133 Tyrväinen ym. 2024

134 VN 2022:13

maaseutualueille. Maaseutuyhteyden säilyttämiseksi nuorilla on käytössään kuitenkin useita tapoja, joihin kuuluvat maaseutumaisen ympäristön etsiminen muualta kuin kotipaikkakunnalta, ajan jakaminen maaseudun ja kaupungin välillä sekä maaseutumaisten elementtien tuominen osaksi kaupunkiarkea. Moni nuori haluaisi silti asua maaseutumaisessa ympäristössä tulevaisuudessakin, vaikka ei välttämättä omalla kotiseudullaan.

Nuoret ajassa-tutkimuksessa (2015-2025) on seurattu nuoria 15-vuotiaasta 25-vuotiaaksi saakka muun muassa Itä-Suomen "käpykylässä". Seurantatutkimus valottaa, miten heidän elämänsä ja arkenensa erityisyys ja myös erivertaisuus jäävät keskusteluissa helposti syrjään. Alueelta puuttuvat toisen asteen oppilaitokset ja 15-vuotiaana joudutaan miettimään lähtemistä. Etäisyydet vaikuttavat arkeen, ajankäyttöön ja istuminen bussissa ja odottelu ovat arkea. Koulupäivät alkavat aamuviideltä ja päättyvät ilta kuudelta. Poikakulttuuri, jonka ympärillä mieheksi kasvaa, on vahva, kapea ja sukupuolijärjestys on perinteinen. Tytöt ovat suurin ryhmä, joka haluaa lähteä, sillä sukupuolikulttuuri on "tyttöjä puristava". Luontoympäristön arvostamisen ja metsästysharrastuksen lisäksi tarvitaan tytöille mahdollisuuksia ja tilaa olla vapaasti. Useimmat naispuolisista nuorista asuvat aikuisina kaupungissa. Myös monella pojalla on vaikea löytää oma paikkansa. Kuulumisen kokemuksen lisäksi vaikuttaa työllisyys- ja uramahdollisuudet. Tytöt hakeutuvat ennemmin lukioon ja pojat ammattikouluun, jonka myötä pojat työllistyvät teollisuuspaikkakunnalla. Palvelutyöpaikkoja ei juurikaan ole. Työllistymisen ja yrittäjyyden mahdollisuudet näyttäytyvät erityisesti tyttöjen näkökulmasta kapea-alaisilta, mihin vaikuttaa myös kauppapalveluiden etäännyminen.

Lähtö ei ole vain oma valinta, vaan siihen vaikuttavat useat asiat. Moni nuori haaveilee tulevaisuudesta, jossa voi yhdistää parhaat puolet sekä kaupungista, että maaseudulta. Mahdollisuus toteuttaa itseään ja vapaus ovat vahva motivaatio maaseudulle asettumiselle. Paikkaan kuulumisen ulottuvuuksien välillä on useita ristiriitoja. Nämä näkyvät esimerkiksi siinä, miten arvostetaan maaseutua paikkana ja toisaalta vieraannutaan voimissa olevista elämäntavoista ja ylläpidetyistä sosiaalisista reunaehdoista.

Lähteet: UEF, Akateemi-vartti -podcast "Tutkimus seuraa syrjäseudun nuorten elämää 10 vuoden ajan"; Vehkalahti ym. toim. 2021; Andersen ja Vehkalahti 2024; kts. myös [Armila, Käyhkö ja Pöysä 2018](#); [Vehkalahti, Armila ja Sivenius 2021](#); [Pöysä 2022](#); [Vehkalahti ja Ristaniemi 2022](#).

Koettu elämänlaatu ja toimintakyky

Asuinympäristöön kohdistuva tyytyväisyys ja koettu elämänlaatu ovat yleisesti korkeammalla tasolla maaseutualueilla suhteessa kaupunkialueisiin¹³⁵. Tämä on huomion-arvoista tilanteessa, jossa sosioekonomisen ja taloudellisen kehityksen maantieteelliset ja kaupunki-maaseutualueiden erot Suomessa ovat merkittäviä. Elämänlaadun

135 Esim. kansalliset maaseutubarometritutkimukset

tarkastelun näkökulmasta kasvukeskukset eivät kykene tuottamaan asukkailleen korkeinta mahdollista elämänlaatua (emt.). Niin Suomessa kuin useimmissa kehittyneissä talouksissa Länsi- ja Pohjois-Euroopassa, Pohjois-Amerikassa, Australiassa ja Uudessa-Seelannissa on koettu elämänlaatu korkeampi maaseutuvaltaisilla alueilla. Elämänlaatu on kohentunut eniten heillä, jotka ovat muuttaneet rauhallisemman elämäntavan alueille, pienemmille paikkakunnille tai maaseutuvaltaisille alueille. Myös kaupunkeihin muuttaneiden elämänlaatu on kohentunut jos muuton syynä on ollut kaupungista saatava palvelutarjonta¹³⁶. Palveluiden saatavuudella ja saavutettavuudella on kuitenkin keskeinen merkitys hyvän elämän ja turvallisen arjen kokemukselle myös maaseutualueilla¹³⁷.

Koetun hyvinvoinnin muutokset ovat Suomessa olleet maltillisia pitkällä aikavälillä, mutta vuosien 2020 ja 2022 välillä onnellisuudessa ja elämään tyytyväisyydessä on tapahtunut merkittävää heikennystä kaikissa väestöryhmissä, erityisesti nuorten kohdalla¹³⁸. Sosioekonomiset erot, maantieteellinen sijainti ja saavutettavuus vaikuttavat keskeisesti maaseutualueilla sekä energia- ja liikenneköyhyyden ilmiöihin¹³⁹ että digisyrjäytymiseen¹⁴⁰. Yli 75-vuotiailla on suuria haasteita sote-palvelujen digitalisoituessa, erityisesti Etelä-Savossa, Kainuussa, Satakunnassa ja Etelä-Pohjanmaalla¹⁴¹.

EU-komissio julkaisi kesäkuussa 2023 tiedonannon¹⁴², joka käsittelee mielenterveyttä kokonaisvaltaisesti ja pyrkii nostamaan sen yhtä tärkeäksi kuin fyysinen terveys. Mielenterveyteen vaikuttavat tekijät ulottuvat työllisyydestä ja koulutuksesta tutkimukseen, digitalisaatioon, kaupunkisuunnitteluun, kulttuuriin, ympäristöön ja ilmastoon. Tiedonannon avulla jäsenvaltiot ja sidosryhmät voivat ryhtyä nopeisiin toimiin mielenterveyshaasteiden ratkaisemiseksi. EU-komissio painottaa tiedonannossaan, että maaseudulla tai syrjäisillä alueilla asuvilla, kuten viljelijöillä, on erityisiä mielenterveyshaasteita eristäytymisen ja palvelujen puutteen vuoksi. Viljelijöiden itsemurhaluvut ovat 20 prosenttia korkeammat kuin kansallinen keskiarvo tietyissä jäsenvaltioissa, joten heidän resilienssiään vahvistetaan tukitoimilla. Jäsenvaltioita kannustetaan lisäämään tietoisuutta viljelijöiden ja maaseudun väestön mielenterveysongelmista sekä kehittämään ennaltaehkäisyyn keskittyviä politiikkoja ja parhaita käytäntöjä. Komissio varmistaa, että Euroopan työterveys- ja työturvallisuusvirasto (EU-OSHA) laatii raportin maatalouden psyykkisistä riskeistä. Suomessa maakunnittain tarkasteltuna on

136 Hanell ym. 2024

137 Vihinen ym. 2024

138 Karvonen ym. (toim.) 2022

139 Vestinen ym. 2025, Lehtonen 2024

140 Korhonen ym. 2023, Rantamäki 2024, MaaseutuDigi-hanke

141 THL Terve Suomi -tutkimus

142 Euroopan komissio (2023)

yksinäisyys ja syrjäytymisuhka yleisimpiä Lapissa, Etelä-Savossa, Pirkanmaalla ja Pohjois-Karjalassa.

Työssäkäyvien köyhyys ja pienituloisuus uuvuttaa, aiheuttaa terveyshuolia ja heikentää osallisuuden mahdollisuuksia. Maaseutu ympäristö nähdään tarjoavan pienituloisille esimerkiksi erilaisia mahdollisuuksia täydentää ruokavaliota lähiluonnon antimilla. Keskeisimmäksi kulueräksi muodostuvat kulkemiseen ja henkilöautoon liittyvät kulut, jotka vaikuttavat työ- ja asiointimatkojen taittamisen edellytyksiin, asumiskustannusten hoitamiseen, harrastukseen osallistumisen reunaehtoihin sekä ruokaan käytettävissä olevaan rahamäärään¹⁴³,

Nuorten aikuisten yksinäisyyden kokemus on kasvanut, mikä on huolestuttavaa koko yhteiskunnan tulevaisuuden kannalta¹⁴⁴. Nuorten tulevaisuususkko on kuitenkin säilynyt vahvana verrattuna muihin ikäryhmiin, vaikka myös se on laskenut merkittävästi aiempaan nähden¹⁴⁵. Lasten ja nuorten mielenterveyshaasteisiin maaseudulla vastaan EU:n maaseututoimintasuunnitelman ja Euroopan solidaarisuusjoukkojen toimilla. Sukupuoleen, etnisyyteen, sijaintiin ja muihin tekijöihin liittyvät epätasa-arvoisuudet vaikuttavat mielenterveyteen ja hoidon saatavuuteen. On tärkeää tunnistaa parhaat käytännöt ja innovatiiviset ratkaisut palvelujen parantamiseksi, mukaan lukien digitaalisten työkalujen käyttö. Huomioitavaa on alueiden väliset erot tietoliikennetyksien saatavuudessa ja käyttömahdollisuudessa (digisyrjäytyminen), jotka linkittyvät laajemmin palveluverkkomuutoksiin ja palvelujen saatavuuteen ja saavutettavuuteen.

Selonteon valmistelua tukeva lasten ja nuorten kuulemisen tulokset kuitenkin osoittavat, että valtaosa maaseutualueilla asuvista lapsista ja nuorista voi hyvin¹⁴⁶. Kuulemisen kohderyhmänä oli erityisesti yläkouluikäiset. Kuulemisessa kysyttiin yleisesti harrastuksista. Partio oli suosittu harrastus sukupuolesta riippumatta, kun taas sukupuolittain tarkasteltuna tytöillä yleisempiä olivat luovat harrastukset ja ajanviettotavat, pojilla puolestaan moottoriajoneuvot, kalastus ja toiminnallisuus kaikkineen. Urheilulajeista poikien vastauksissa yleisempiä olivat jalkapallo, jääkiekko, salibandy ja frisbeegolf, tytöillä ratsastus, tanssi ja laskettelu¹⁴⁷. Vuoden 2024 Koululaiskysely on osa opetus- ja kulttuuriministeriön (jäljempänä OKM) Harrastamisen Suomen mallin toteutusta. Kyselyssä koululaisilta kysytään heidän harrastustoiveitaan, mitä harrastuksia he haluaisivat kokeilla, sekä miten he onnistuvat yhdistämään harrastukset, kavereisuhteet, jaksamisen ja koulutyöt. Myös koululaiskyselyssä 2024 toiveharrastusten

143 Helle ym. 2024, vrt. Vestinen ym. 2025

144 Rajavuori ym. 2024

145 Rekola ym. 2025

146 Kankaanranta 2025

147 Kankaanranta. 2025

kärjessä oli ala- ja yläkouluikäisillä tytöillä ratsastus sekä luova toiminta ja tanssi. Poikien vastauksissa toistui jalkapallo, kalastus, mopokerho ja jääkiekko. Parkour, pelisuunnittelu ja koodaus ovat selvästi vain poikien juttu, siinä missä kokkikerho ja kuvataide tyttöjen. Kuntosali oli suosituin toiveharrastus yläasteikäisillä sukupuolesta riippumatta; se oli yhtä suosittu pojilla ja tytöillä myös maaseudun lasten ja nuorten vastauksissa¹⁴⁸. MMM:n nuorisokyselyn pohjalta on nuorten (15-29-vuotiaiden) luontoharrastusten osalta suosituinta patikointi, retkeily ja mökkeily (26 prosenttia), marjastaminen, sienestäminen (19 prosenttia) ja kalastus (17 prosenttia), luontokuvaaminen ja eläinharrastus (14 prosenttia), moottoripyöräily tai -urheilu (12 prosenttia) sekä vesillä liikkuminen, maastohiihto, -juoksu tai -pyöräily (10 prosenttia). Patikointia ja marjastamista harrastivat etenkin 24-29-vuotiaat naiset, kun taas kalastus oli nuorten miesten suosiossa¹⁴⁹.

Liikkumattomuus uhkaa vaarantaa suomalaisten toimintakyvyn ja viedä pohjan taloudeltamme sekä kokonaisturvallisuudeltamme. Lähes 40 prosentilla suomalaisista lapsista ja nuorista fyysinen toimintakyky on sillä tasolla, että se voi kuluttaa tai haitata terveyttä ja hyvinvointia¹⁵⁰. Ennusteen mukaan vuonna 2040 vain kaksi prosenttia 50-vuotiaista omaa hyvän kestävyyskunnan¹⁵¹. Jo nyt monilla hyvää kuntoa vaativilla, yhteiskunnan kannalta kriittisillä aloilla on vaikeuksia löytää soveltuvia työntekijöitä. Esimerkiksi poliisikoulusta¹⁵² karsiutuu iso osa hakijoista jo fyysisten kokeiden perusteella. Liikkumattomuuden ja paikallaanolon kustannukset yhteiskunnallemme ovat yhteensä 4,7 miljardia euroa vuosittain. Kustannukset syntyvät mm. työkyvyttömyyseläkkeistä, sairauspoissaoloista, menetetyistä verotuloista ja lisääntyneestä sote-palvelujen käytöstä.¹⁵³ Suomalaiset ovat EU:n aktiivisimpia liikunnan harrastajia¹⁵⁴, mutta ongelman juurisyy on se, että ihmiset eivät saa riittävästi liikettä arjessaan, ja heidän toimintakykynsä rapistuu¹⁵⁵.

Lasten ja nuorten mainitsema harrastamattomuus toistuu edellä mainituissa kyselyissä pienin eroin. MMM:n kyselyssä 28 prosenttia nuorista ilmoitti, ettei harrasta mitään vaihtoehtoina ollutta. ”Luontoharrastamattomuus” jakaantui tasaisesti, mutta selvästi suurinta se oli 15-19-vuotiailla (34 prosenttia). Koululaiskyselyn harrastamattomuus oli yläkoululaisilla yleisempää (pojat 19 prosenttia, tytöt 19 prosenttia) kuin alakoululaisilla, mutta alakoulussa poikien ja tyttöjen välillä oli eroa (pojat 16 prosenttia ja

148 Koululaiskyselyiden tulokset OKM:n sivuilta

149 MMM 2022a

150 Opetushallitus 2023

151 UKK-instituutti 2023

152 MTV uutiset 2023

153 UKK-instituutti

154 EU-komissio 2022

155 Vapaavuori ym.2023

tytöt 12 prosenttia). Maaseudun lasten ja nuorten kuulemisessa sen sijaan pojista 11 prosenttia ja tytöistä 17 prosenttia ilmoitti, että ei harrasta mitään.

Kaikkein tyytyväisimpiä elämäänsä ovat yliopisto- tai korkeakoulututkinnon omaavat, jotka asuvat harvaan asutulla, ydin- tai kaupunkien läheisellä maaseudulla. Kaupungeissa asuvilla vastaavan koulutuksen omaavilla tyytyväisyys on hieman alhaisempi. Taloustieteessä elämänlaadun ja bruttokansantuotteen (per asukas) nähdään kulkevan käsi kädessä. Tässäkin yleisiin keskiarvoihin tulee eroja, kun tarkastellaan vaikka maan sisäisiä alueita. Esimerkiksi maakunnittaisen koetun elämänlaadun ja maakuntien bruttokansantuotteen (BKT, per asukas) vertailussa Kymenlaakson, Pohjanmaan ja Uudenmaan osalta BKT yliarvioi huomattavasti alueen koettua elämänlaatua, kun taas Etelä-Savon, Kanta-Hämeen ja Pohjois-Karjalan osalta BKT aliarvioi suuresti maakuntien elämänlaatua. Vain Päijät-Hämeessä, Keski-Suomessa, Varsinais-Suomessa, Lapissa, Pohjois-Savossa ja Etelä-Pohjanmaalla alueellinen BKT ja koettu elämänlaatu kulkivat käsi kädessä.

Suomen nykyisen CAP-suunnitelman maaseudun yritys- ja hankerahoituksen (maaseuturahasto) yhtenä vaikuttavuustavoitteena on maaseudun ihmisten kokeman hyvinvoinnin lisääntyminen EU-rahoituskaudella 2023-2027. Tämä tukee poikkihallinnollisesti tavoitteita eriarvoisuuden vähentämisessä, yhteisöllisyyden, osallisuuden ja hyvinvoinnin lisäämisessä.

6.5 Palveluverkkomuutokset ja niiden vaikutukset

Peruspalveluverkkomuutokset vaikuttavat asumisen ja arjen sujuvuuteen, kulkemisen tarpeisiin, luotettavien tietoliikenneyhteyksien merkitykseen sekä kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan kysyntään. Merkillepantavaa on, että väestönmuutos on palveluverkkomuutoksissa sekä selittävä että selitettävä tekijä. Pitkään jatkuneet palveluverkkomuutokset ovat kiihdyttäneet maaseutualueiden, -kaupunkien, -kuntien ja kylien kielteistä väestökehitystä (noidankehää). Uusia tapoja järjestää palveluita maaseutualueiden kontekstissa on peräänkuulutettu, tutkittu ja kehitetty pitkään, mutta usein lyhytaikaisesti ja rajallisella maantieteellisellä alueella¹⁵⁶.

156 Kansalliset maaseutubarometritutkimukset

Julkisesti järjestettävien peruspalveluiden¹⁵⁷ ja markkinaehtoisesti tarjottavien välttämättömyyspalveluiden, kuten pankkipalveluiden¹⁵⁸ saavutettavuus muuttuvat nopeasti maaseutualueilla. Tutkitusti kuitenkin kipuillaan edelleen pitkälti samojen palveluvajeiden äärellä kuin viime vuosikymmenen alussa¹⁵⁹. Kaupunki-maaseutu-ulottuvuuden ja paikkaan liittyvien kerrannaisvaikutusten (haastekerrointen) sekä arjen hyvinvoinnin ja turvan näkökulmien tunnistaminen, ymmärtäminen ja huomioiminen on keskeistä uudistusten hyväksyttävyydelle. Se vaikuttaa merkittävästi kansalaisten kokemuksiin epäoikeudenmukaisuudesta, luottamukseen julkisia instituutioita kohtaan sekä yhteenguuluvuuden tunteeseen. Huomioitavaa on, että mikäli kaikessa valmistelussa, päätöksenteossa ja seurannassa tarkastellaan vain kansallisia ja alueellisia (maakunta- tai hyvinvointialuekohtaisia) keskiarvoja, niin näkemättä jää maaseutualueiden paikallinen väestö, yhteisöt, toimijat ja/tai toimintaympäristöt.

Valtionosuusjärjestelmän tarkoituksena on varmistaa, että kaikilla kunnilla on olosuhteista, palvelutarpeesta ja kuntien tulopohjien eroista huolimatta edellytykset selvittää lakisääteisistä tehtävistään kohtuullisella verorasituksella. Kuntien eriytymiskehitys haastaa valtionosuusjärjestelmää, sillä mitä vahvemmin järjestelmä perustuu kuntien välisten nykyisten erojen tasaamiseen, sitä vaikeampaa on samanaikaisesti huomioida kuntien toimintaympäristössä tapahtuvia uusia muutoksia. On yhä vaikeampaa ylläpitää ja kehittää järjestelmän elementtejä, joilla kannustetaan kuntia taloudelliseen ja toiminnalliseen tehokkuuteen. Valtionosuusjärjestelmän kautta on mahdollista tasata kuntien välisiä kustannus- ja tuloeroja, mutta vain rajallisesti. Kuntien peruspalvelujen valtionosuudet määräytyvät ensisijaisesti lapsi-ikäluokkien ja työikäisen väestön perusteella. Näin ollen useimpien vanhusväestövaltaisten kuntien valtionosuudet eivät ole kasvamassa, vaan ollaan aikaisempaa riippuvaisempia omien verotulojen kehityksestä. Mikäli väestöennusteet toteutuvat on veropohjan rapautuminen kasvava uhka erityisesti pienemmissä kunnissa ja mahdollisuudet sopeuttaa toimintoja ovat rajalliset¹⁶⁰.

Tarkasteltaessa valtion julkisen rahavirtojen kohdentumista (2018-2021) erilaisiin kuntiin kaupunki-maaseutuluokituksen perusteella nähdään, että heikommin pärjääviin kuntiin ohjautuu etenkin sosiaalietuuksia ja kuntien valtionosuuksia, jotka eivät vaikuta talouden rakenteiden uudistumiseen. Kaupunkimaisiin kuntiin ja etenkin maakuntien keskuskaupunkeihin ohjautuu osaamista, TKI-toimintaa ja innovaatioita tukevaa

157 Erityisesti varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus, toisen asteen koulutus, muut sivistyspalvelut ja kulttuuripalvelut, liikennepalvelut, sosiaali- ja terveyspalvelut, turvallisuuspalvelut.

158 Norkio ym. 2025

159 Karvonen ym. 2008, Kaskisaari ym. 2010, Hämeenaho 2014, Satka ym. 2015, Kattilakoski ym. 2020, Kattilakoski 2022

160 Valtiovarainministeriön julkaisuja 2024

rahoitusta, jonka pohjalta talouden rakenteiden uudistuminen on mahdollista¹⁶¹. Valtion julkisten rahavirtojen kohdentuminen erilaisille alueille heijastuu myös siinä, millä tavalla kaupunki- ja maaseutukäsitteitä käytetään eri hallinnonalojen asiakirjoissa¹⁶².

Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet ovat keskeisiä ihmisoikeuksia, jotka kattavat oikeuden sosiaaliturvaan, terveydenhuoltoon, koulutukseen ja riittävään elintasoon. Näiden oikeuksien toteuttaminen edellyttää usein julkisesti rahoitettuja ja tuotettuja palveluita, jotta kaikilla kansalaisilla olisi yhtäläinen pääsy niihin. Yhdenvertaisuusperiaate tarkoittaa, että kaikille tarjotaan samat palvelut samalla tavalla. Positiivisen erityiskohtelun toimenpiteillä voidaan pyrkiä parantamaan tiettyjen väestöryhmien olosuhteita, jotta tosiasiallinen yhdenvertaisuus toteutuisi ja esimerkiksi yhtäläinen pääsy peruspalveluihin toteutuisi käytännössä, ja jotta henkilöt voisivat osallistua yhteiskunnan toimintaan yhdenvertaisesti.

Paikallisilla yhteisöillä ja kansalais- ja vapaaehtoistoimijoilla on maaseutualueilla keskeinen merkitys perusinfrastruktuurin ja peruspalveluiden järjestämisessä. Orpon hallituksen visiossa nostetaan esiin ihmisten ja yhteisöjen oma vastuu kokonaisuudessa. Julkisen vallan vetäytyminen ja etääntyminen maaseutualueilta on siirtänyt asukkaiden tarpeista huolehtimista kansalais- ja vapaaehtoistoimijoille. Hyvinvointialueiden, kuntien ja järjestökentän välinen yhteistyö on hakenut muotoaan ja alueiden välisiä eroja on tunnistettu muun muassa siinä, miten hyvin yhteistyö on lähtenyt liikkeelle tai miten laajalti tai tasapuolisesti järjestöjä on otettu mukaan. Huolta on siitä, miten pienissä kunnissa ja kylissä toimiville yhdistyksille annetaan ja luodaan mahdollisuudet osallistua hyvinvointialueyhteistyöhön, ja miten vapaaehtoisvoimin toimivien yhdistysten muita heikompi asema tuen saamiseksi (esim. koulutus) tunnistetaan ja miten niihin vastataan¹⁶³.

Suurimmat palveluverkkomuutokset ja niistä aiheutuvat vaikutukset syntyvät maaseutualueilla opetuksessa ja koulutuksessa, sosiaali-, terveys- ja turvallisuuspalveluissa sekä saavutettavuuteen vaikuttavissa tie- ja liikennepalveluissa sekä tietoliikenne- ja puhelinyhteyksissä. Merkittäviä muutoksia on tapahtumassa myös vesihuollossa, mihin haetaan vastauksia vesihuoltolain uudistuksella. Välttämättömyyspalveluissa on merkittäviä muutoksia tapahtunut ja tapahtumassa peruspankkipalveluissa¹⁶⁴ ja päivittäistavarakauppaluissa¹⁶⁵.

161 Makkonen ym. 2025

162 Lehtonen ym.2025

163 Alanko ym.2024

164 VM 2024, Norkio ym. 2025

165 Hirvonen ym. 2024

Palveluverkkomuutokset

Varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen ja koulutuksen peruspalveluiden järjestäminen ikääntyvien ja väestöltään vähenevien kuntien alueilla on kriittinen kysymys nyt ja tulevien vuosikymmenien aikana¹⁶⁶. Lasten määrän väheneminen haastaa kuntien edellytyksiä järjestää perusopetusta erityisesti harvaan asutulla alueella, mutta maaseutualueilla palveluverkon ylläpitämistä haastaa myös esimerkiksi kelpoisten opettajien saatavuus ja pienimpien opetuksen järjestäjien mahdollisuudet tarjota opettajille riittävä opetustuntimäärä. Orpon hallituksen tavoitteena on turvata jokaisen lapsen sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen asuinpaikasta riippumatta sekä oikeus turvalliseen oppimisympäristöön ja koulurauhaan. Tätäkin ajatellen kuntien välisen yhteistyön merkitys on korostunut entisestään. Kuntaliiton hallinnoimassa Verkstoperus-kouluhankkeessa on harvaan asuttujen alueiden erillisrahoituksella haettu nykylainsäädännön mahdollistamia paikkaperustaisia ratkaisuja perusopetuksen järjestämisen tapoihin erilaisissa kunnissa ja kuntien yhteistyönä¹⁶⁷. Kuntien omaehtoinen yhteistyö voi helpottaa erityisesti lapsimäärältään pienevien kuntien perusopetukseen kohdistuvia paineita.

Orpon hallitusohjelmassa tunnistetaan vapaan sivistystyön merkitys osaamisen lisäämisessä ja harrastamisessa. Vapaan sivistystyön oppilaitokset (kansalaisopistot, kansanopistot, kesäyliopistot, liikunnan koulutuskeskukset ja opintokeskukset) toimivat kaikkialla Manner-Suomessa ja tavoittavat vuosittain yli miljoonaa opiskelijaa. Osallistujat ovat kaikenikäisiä aina vauvoista työikäisiin (työelämässä tai sen ulkopuolella) ja eläkeläisiin. Vapaassa sivistystyössä järjestettävä koulutus vastaa paikallisiin, alueellisiin ja valtakunnallisiin sivistystarpeisiin elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta ja kattaa laajasti eri aihealueita, kuten taideaineiden, käsityön ja musiikin kursseja, kieli- ja kirjallisuuskursseja, kotitalouden, liikunnan, tietotekniikan ja yhteiskunnallisten aineiden kursseja, maahanmuuttajien kotoutumiskoulutusta, avoimen yliopiston kursseja, oppivelvollisten opistovuosikoulutusta sekä työelämä-, järjestö- ja vapaaehtoisuustyön koulutuksia. Vapaan sivistystyön koulutuksilla on tutkitusti kuntalaisten ja kunnan hyvinvointia edistävä vaikutus. Vapaan sivistystyön oppilaitosten toimintaedellytysten säilyminen on tärkeää maaseutumaisissa kunnissa asuville suomalaisille paikallisiin sivistystarpeisiin vastaamisessa.

Liikunta- ja kulttuuripalveluiden moninaisuus eri kunnissa osoittaa osaltaan sitä, kuinka yhdenvertaisesti ihmisten mahdollisuus kehittää itseään toteutuu eri puolilla Suomea (Perustuslaki 16§)¹⁶⁸. Kunnat vastaavat liikuntapalveluista, mutta kuntia on monenlaisia, minkä lisäksi kunnan sisällä on erilaisia alueita keskustaajamasta sitä

166 Aro ym. 2023b. OKM 2024a, OKM 2024b

167 Kuntaliitto

168 Lavapuro ym. 2016

ympäröiviin taajamiin ja kyliin. Keskusetäisyyden myötä liikuntapalveluiden ja -mahdollisuuksien kirjo pääsääntöisesti muuttuu monipuolisesta suppeammaksi. Maaseudun reuna-alueilla voidaan olla lajikirjon ja joukkuelajien näkökulmasta heikoilla, mutta näiden alueiden nuorilla (asukkailla ylipäättään) voi olla kuitenkin sellaista toiminnallista vapautta, jota tiiviimmän asutuksen ympäristöt eivät mahdollista. Etäisyyksien kasvaessa lisääntyy myös autossa istuminen, mikä yleisen liikkumattomuuden lisääntymisen ohella vaikuttaa pitkien koulukyytien muodossa mahdollisuuksiin harrastaa. Keskusetäisyyden kasvun myötä korostuu vapaaehtoistoiminnan merkitys liikuntamahdollisuuksien järjestämisessä ja ylläpitämisessä, minkä lisäksi korostuu vanhempien merkitys lasten ja nuorten harrastuskuljetuksissa¹⁶⁹. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemiseksi on toteutettu vuodesta 2021 alkaen Harrastamisen Suomen mallia, jota toteutetaan yli 90 prosentissa Manner-Suomen kunnista (emt.). Myös Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta on rahoituskaudella 2014-2022 rahoitettu sekä investointeja liikuntapaikkoihin että kulttuuria edistäviä hankkeita.

Yleisten kulttuuripalveluiden ytimenä on koko maan kattava kirjastoverkko, mutta monissa maaseutukunnissa kulttuuripalveluiden järjestäminen on käytännössä paikallisten yhdistysten ja vapaaehtoistyön harteilla. Valtionosuutta saavat taidelaitokset sijaitsevat pääasiassa maakuntien ja seutukuntien keskuskaupungeissa ollen täten enemmän alueellista kuin paikallista palvelua. Kirjastojen, taidelaitosten, taiteen perusopetuksen ja lastenkulttuuriverkoston ohella myös vapaa sivistystyö (erit. kansalais- ja työnväenopistot) on lähes koko maan kattava, paikallisen ja alueellisen kulttuuritarjonnan ylläpitäjä ja työllistäjä sekä omaehtoisen toiminnan edistäjä¹⁷⁰. Kirjastot toimivat paikallisen toiminnan edistäjinä järjestäen tapahtumia ja tarjoten kirjaston harrastetiloja erilaiseen toimintaan paikallisten yhdistysten käyttöön. Kirjastoautoilla on myös tärkeä rooli yhdenvertaisen kirjastopalveluiden saatavuuden takaajana sekä haja-asutusalueilla että kasvavien taajamien osalta. Kirjastoautoja tarvitaan edelleen myös palvelemaan kouluja, päiväkoteja ja vanhusten palvelutaloja. Kirjastoautojen määrä on kuitenkin vähentynyt¹⁷¹. Lisäksi kirkolla ja seurakunnilla on olennainen rooli kulttuuritoiminnan ylläpitäjänä.

Kulttuuripalveluiden käytössä ja koetussa riittävyudessa on eroja eri maakuntien ja eri aluetyyppien välillä. Helsingin alueella kulttuuripalveluita käytti Terve Suomi -tutkimuksen mukaan 86 prosenttia viimeisen 12 kuukauden aikana. Lapissa ja Kainuussa vastaava luku oli 67–68 prosenttia. Helsingissä kulttuuritarjonnan koki riittäväksi 89 prosenttia, kun Lapissa sama luku oli vain 59 prosenttia. Itä-Uudellamaalla ja Keski-Pohjanmaalla kulttuuritarjonnan koki riittäväksi 67 prosenttia. Maakuntien lisäksi eroja on sisempien kaupunkiseutujen sekä ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun

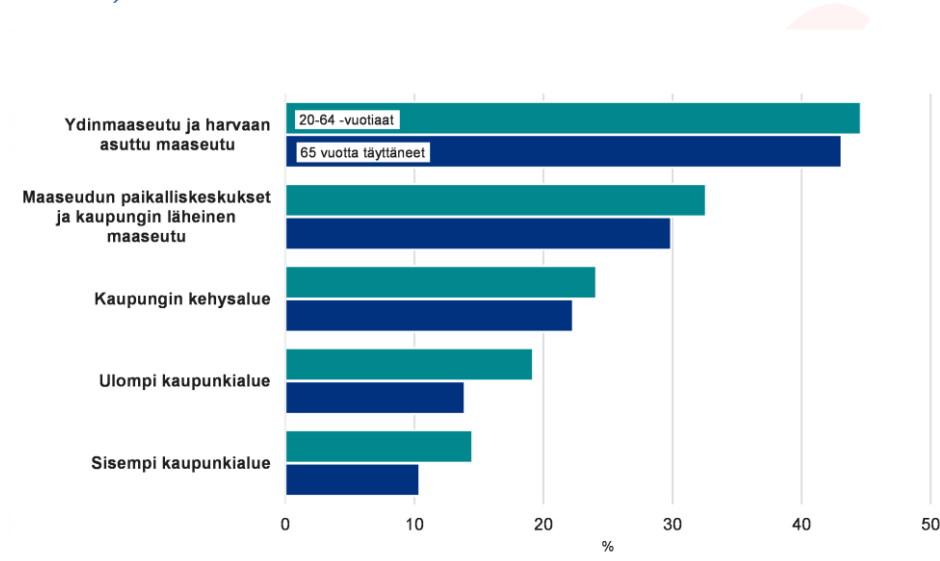
169 Armila ym. 2024

170 Lavapuro ym. 2016

171 OKM

välillä. Maaseudulla kulttuuripalveluiden (pl. kirjastot) tarjonta koettiin selvästi useammin riittämättömäksi kuin kaupungeissa. Ydinmaaseudulla ja harvaan asutulla maaseudulla asuvista naisista peräti lähes joka toinen palveluita tarvinneista koki, että kulttuuripalveluita ei ollut tarjolla riittävästi. Saman aluetyypin miehistä näin koki noin 40 prosenttia palveluita tarvinneista¹⁷².

Kuva 3. Työ- ja eläkeikäisten kokemus kulttuuripalveluiden (pl. kirjastopalvelut) riittämättömydestä omalla asuinalueella maaseudulla ja kaupungeissa vuonna 2022 (Lähde: Terve Suomi, THL 2022).

Vuoden 2023 kuntakyselyn mukaan jokaisessa Manner-Suomen kunnassa oli nuorisotalo tai muu nuorille avoin tila, jossa oli tarjolla ohjattu toimintaa¹⁷³. Huomioitavaa on kuntien laajuus ja maaseutualueiden kylissä ja haja-asutusalueilla asuvien nuorten mahdollisuudet osallistua ohjattuun toimintaan. Tämä on usein mahdotonta, ellei nuorella ole mahdollisuus liikkua omatoimisesti. Kuntakyselyn mukaan nuorisotyötä peruskouluissa tarjosi noin 94 prosenttia kunnista.

Muutokset palveluverkossa heijastuvat myös fyysiseen toimintakykyyn. Esimerkiksi Move!-mittausten tulosten mukaan lasten ja nuorten fyysisessä toimintakyvyssä on merkittävää vaihtelua kuntien ja hyvinvointialueiden välillä, ja erityisesti maaseutumaisissa kunnissa on enemmän oppilaita, joiden fyysinen toimintakyky on heikompi¹⁷⁴. Alueelliset erot voivat johtua muun muassa siitä, että kaupungeissa on enemmän ja monipuolisemmin ohjattuja liikkumis- ja harrastusmahdollisuuksia kuin maaseuduilla.

172 THL (päivitetään)

173 Blom ym. 2024

174 Opetushallitus 2022.a

Samoin siitä, että pitkät etäisyydet koulu- ja harrastuspaikkoihin aiheuttavat paljon istumista ja heikentävät kulkemista harrastusten piiriin¹⁷⁵.

Monella maaseutualueella toimii Nuoriso Leader -toiminta, joka on osa EU-osarahoitteista maaseuturahastosta, valtiolta ja kunnista rahoitettua Leader-toimintaa. Leader-ryhmiä on Suomessa 53 ja Nuoriso Leader -toimintaa harjoitetaan noin 30 Leader-ryhmän alueella. Toiminnassa nuoret päättävät rahoituksesta, joka on tarkoitettu 13-25-vuotiaiden omien projektien toteuttamiseen sekä yrityskokeiluihin. Nuorisotyöryhmä vaikuttaa alueen kehittämiseen nuorten näkökulmasta ja on maaseutualueiden nuorille tärkeä toimintatapa.

Hyvinvointialueilla on ollut sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen palveluiden järjestämisvastuu vuoden 2023 alusta. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän tavoitteena on turvata yhdenvertaiset, laadukkaat ja kustannustehokkaat palvelut koko väestölle. Tämä edellyttää selkeää palvelujärjestelmää, jossa ennaltaehkäisevät, perustason ja erityistason palvelut muodostavat toimivan kokonaisuuden. Palvelujen sujuvuus ja jatkuvuus sekä ammattilaisten yhteistyö ovat keskeisiä tavoitteita. Se, millä tavalla nämä järjestetään maaseutualueilla ja haja-asutusalueilla, on merkityksellistä. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä turvallisuuspalveluiden henkilöstön riittävyys ja saatavuus ovat kriittisiä palvelujen järjestämiseksi. Henkilöstövaje uhkaa palvelujen saatavuutta, joten tarvitaan toimia koulutusmäärien lisäämiseksi, työnjaon selkeyttämiseksi ja rekrytoinnin laajentamiseksi. Lisäksi hyvinvointialueiden ja kuntien yhteistyö sekä ennaltaehkäisevä työ ovat tärkeitä, jotta palvelut voidaan järjestää tehokkaasti ja kestävästi.

Maailman terveysjärjestö WHO, OECD ja Euroopan komissio ovat tunnistaneet maaseutualueiden terveyspalveluiden järjestämisen ongelman, johon vastaamiseksi WHO on jo koostanut terveyskysymysten maaseutuvaikutusten arviointityökalupakin¹⁷⁶. Kohde-esimerkiksi on nostettu Englanti. Euroopan komissio on puolestaan osana EU:n pitkän aikavälin maaseutuvision ja maaseutusopimuksen yhteisöä edistänyt sektorit ylittävässä yhteistyössä maaseudun terveyskysymyksien maaseutuvaikutusten arviointia¹⁷⁷ sekä tiedon ja tutkimuksen lisäämistä. Vuonna 2024 pidetyssä 13. EURIPA:n maaseudun terveysfoorumissa hyväksytty Lincolnin julkilausuma sisältää maaseudun terveys- ja sosiaalihuollon vahvistamiseksi joukon suosituksia, kuten yhteisöjen valmiuksien vahvistamisen luomaan terveempiä tulevaisuuksia yhdessä, maaseudun terveydenhuollon työntekijöiden perus- ja jatkokoulutukseen investoimisen, maaseudun terveys- ja hoitohenkilöstöä kannustamisen parantamaan rekrytointia ja pysyvyyttä, maaseudun terveydenhuollon henkilöstön työtaakkaan puuttumisen,

175 Räcköläinen ym. 2022, Vestinen ym. 2025

176 Wilson 2021

177 NCRHC 2020

integraation ja yhteistyön edistämisen eri sektoreiden välillä, maaseudun terveystietojen puutteisiin puuttumisen sekä "maaseudun huomioimisen terveydenhuollossa" -ajatusten soveltamisen muihin politiikkoihin ja toimiin. Lincolnin julkilausuma puoltaa vahvaa poikkisektoraalista yhteistyötä, joka kokoaa yhteen terveydenhuollon ammattilaiset, akateemikot, päättäjät, sosiaalipalvelujen tarjoajat, maaseudun kehittämiseen osallistuvat hallinnon osastot ja yhteisön jäsenet. Lisäksi julkilausuma korostaa maaseudun huomioimisen merkitystä politiikkojen suunnittelussa, jotta ne vastaavat maaseutualueiden erityisiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin. Suomessa maaseutuvaikutusten arvioinnin osaamista edistetään maaseutupolitiikan temaattisen verkostotyön kautta, jonka pohjalta on tuotettu hyvinvointialueille suunnattu maaseutuvaikutusten arvioinnin työkalu.

Maaseutualueilla olevat toimintaympäristöt ja yritykset antavat laajoja mahdollisuuksia terveyden- ja hyvinvoinnin vahvistamiselle. Luonnon terveysvaikutuksilla on tutkitusti kansantaloudellisia merkityksiä. Luonnon hyödyntämisellä ja eläinavusteisella toiminnalla on tutkitusti merkittäviä hyvinvointivaikutuksia, mutta myös vaikutuksia kotoutumisen onnistumiseen¹⁷⁸. Huomioitavaa on yhteys nuorten naisten työllisyystoiveisiin, jotka linkittyvät vahvasti eläimiin¹⁷⁹.

Resurssipula vaikuttaa kriittisellä tavalla myös turvallisuuteen: poliisi ja pelastustoimi kärsivät kroonisesti osaaajapulasta ja samanaikaisesti myös vapaaehtoistyön järjestäminen käy vaikeammaksi. Maaseutujen sopimuspäälaitosten jatkuvuus on monin paikoin uhattuna. Alueelliseen toimintaan ei ole riittäviä resursseja ja säästöt vaarantavat arjen turvallisuutta, minkä seurauksena maaseudulla- ja saaristoalueilla ei välttämättä saada tarvittavia palveluita. Tällä kaikella on merkittävä vaikutus oikeudenmukaisuuden ja luottamuksen kokemukseen. Poliisin näkökulmasta maaseutu- ja saaristoalueet painottuvat hallitusohjelmassa muun muassa näiden kahden kohdan kautta: "Poliisin läsnäolo turvataan koko maassa. Poliisin palvelut turvataan molemmilla kansalliskielellä" sekä "Muutokset turvallisuusympäristössä edellyttävät poliisin operatiivisen toiminnan vahvistamista. Hallitus nostaa poliisitehtävissä toimivien määrän 8 000 poliisihenkilötyövuoteen vaalikauden loppuun mennessä. Lisäys tehdään poliisin operatiivisen toiminnan vahvistamiseen. Poliisin toteuttaman HARVATURVA -projektin (2021-2023) oppeja on hyödynnetty laajalti poliisilaitoksissa¹⁸⁰. " Monipaikkaisuus (ks. 3.2.) tuo oman lisänsä ennen kaikkea pelastus- ja sote-palveluiden tarpeeseen. Puhutaan myös monipaikkaisesta hoivasta, joka esimerkiksi vapaa-ajan asumiseen kytkeytyvän monipaikkaisuuden ohella tarkoittaa etäomaishoitoa ja siihen liittyvien tarpeiden tunnistamista¹⁸¹. Myös Rajavartiolaitoksella on rooli arjen tukena maaseudulla ja

178 Autio ym. 2022, Alasaari ym. 2010, Ahopalo ym.2024, Eskelinen ym. 2018

179 Kankaanranta 2025

180 Eskelinen ym. 2025

181 Kattilakoski ym. 2024a

saaristossa, sillä se on yleensä ainoa turvallisuusviranomainen, jonka toiminnan painopiste on rajan läheisellä harvaan asutulla alueella.

Julkisissa palveluissa digitaalisuuden ensisijaisuus on ollut edellisten hallitusten ja on nykyisen hallituksen tavoitteena¹⁸². Hallitus haluaa vahvistaa palveluiden saatavuutta, kustannusvaikuttavuutta, laatua, jatkuvuutta ja integraatiota. Julkisen sektorin tuottavuuden kasvun oletetaan samalla olevan nolla¹⁸³. Sosiaali- ja terveysala on henkilöstömäärältään suurin toimiala niin maaseutualueilla kuin kaupungeissakin, jolloin hyvinvointialueiden toiminta ja strategiset palveluverkkopäätökset vaikuttavat voimakkaasti paitsi peruspalvelujen saatavuuteen ja saavutettavuuteen myös työllisyystilanteeseen. Muutokset ovat vaikeuttaneet peruspalvelutilanteen maantieteellistä kartoittamista maaseutuvaikutuksia ajatellen, minkä lisäksi kaupunki-maaseutuluokitus on ollut toistaiseksi hyödyntämätön väline sote-uudistukseen liittyvissä arvioinneissa¹⁸⁴. On nähtävissä, että palveluverkon keskittäminen alueiden suurimpiin kaupunkeihin siirtää työvoiman tarvetta ja työpaikkoja maantieteellisesti. Uusien toimintamallien, kuten etä-vastaanottojen, asiakkaan luo vietyjen palvelujen sekä liikkuvien palvelujen (erityisesti harvaan asutuilla alueilla) edistäminen kuuluu sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistamiseen, mutta näiden toteutumisesta, käytöstä ja vaikuttavuudesta ei ole seurantatietoa.

Valtiovarainministeriön johdolla on käynnissä valtion palvelu- ja toimitilaverkkouudistus. Sen yhtenä keskeisenä tavoitteena on koota valtion viranomaisten käyntiasiointia julkisen hallinnon yhteisiin asiakaspalvelupisteisiin. Käyntiasioinnin kokoamista suunnitellaan siten, että asiakkailta on pääsääntöisesti enintään tunnin asiointietäisyys lähimpään pisteeseen ja pisteen vaikutusalueella on riittävä väestöpohja. Kriteerit on linjattu valtioneuvoston 27.3.2024 hyväksymässä Valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen valtakunnallisessa suunnitelmassa 2024–2027. Suunnitelmassa linjataan muun muassa, että laajan väestöpohjan maakunnissa, harvaan asutuissa maakunnissa sekä maakunnissa, joissa on saaristoalueita, kriteereitä voidaan tarvittaessa painottaa eri tavalla tai ottaa käyttöön uusia lisämäärittelytekijöitä. Näin voidaan varmistaa, että valtion tehtävät hoidetaan koko maassa tuloksellisesti ja palvelun saatavuus vastaa eri asiakasryhmien palvelutarpeeseen perusoikeudet turvavalla tavalla. Uutena palvelujen tuottamistapana yhteisiin asiakaspalvelupisteisiin tulee käyttöön etä- ja -tulkkauspalveluratkaisu, jolla halutaan parantaa valtion palvelujen saatavuutta maaseutu- ja saaristoalueilla.

Palveluverkon muutoksessa on kyse myös ankkuri-instituutioista (eng. anchor institutions) eli toimijoista, jotka ovat sitoutuneita alueellisesti ja joilla on merkittävä rooli

182

183 Niinivuo 2023

184 Tynkkynen ym. 2025

taloudellisen elinvoiman, ihmisten hyvinvoinnin ja turvallisuuden rakentamisessa¹⁸⁵. Julkisen vallan (valtion, kuntien, hyvinvointialueiden) sekä yksityisten toimijoiden vetäytyessä maaseutukunnista (erityisesti harvaan asutuilla alueilla), mutta enenevässä määrin myös ydinmaaseudulta, pienistä paikalliskeskuksista sekä kaupunginläheiseltä maaseudulta toiveet palveluiden ylläpitämisestä siirtyvät yhä enemmän kansalaisyhteiskunnalle. Vapaaehtoistoiminnan periaatteiden pohjalta ei ole kuitenkaan edellytyksiä sitoutua palvelujen säännölliseen tuottamiseen. Vapaaehtoistoiminnassa työtaakka keskittyy usein muutamille aktiivisille ihmisille, jotka jo ovat monella tapaa mukana paikallisessa kehittämisessä, usein oman työnsä ohella. Palvelutuotannon on myös maaseutualueilla oltava kestävä ja pitkäjänteistä, mihin tarvitaan organisoituja malleja ja vahvempia rakenteita. Yhdeksi malliksi on esitetty yhteisölähtöistä ja yhteiskunnallista yrittäjyyttä, josta laadittiin ensimmäinen valtakunnallinen strategia vuonna 2021¹⁸⁶ ja jolle on perustettu valtakunnallinen, verkostomaisesti toimiva yhteiskunnallisten yritysten osaamiskeskus. Yhteisölähtöistä yhteiskunnallista yrittäjyyttä on tutkittu ja edistetty aktiivisesti viime vuosikymmenen aikana maaseutualueiden kontekstissa¹⁸⁷.

Julkisen vallan ylläpitämien, paikallisesti merkittävien ankkuri-instituutioiden määrä on vähentynyt maaseutualueilla merkittävästi viimeisen vuosikymmenen aikana. Yhtenä esimerkkinä voi pitää peruskoulujen lakkauttamista. Kuntien palveluverkkomuutokset kytkeytyvät kuntien omaan järjestämisvastuuseen ja kulloinkin erilaisten päämäärien pohjalta tehtyihin välttämättömiin päätöksiin¹⁸⁸. Kansallista hyvinvointipolitiikkaa ilmentävän julkisen palvelujärjestelmän ja paikallistason välisen vuorovaikutuksen tarkastelussa oleellista on se, kuinka vuorovaikutus lisää keskinäistä ymmärrystä eri osapuolten toiminnan realiteeteista¹⁸⁹. Tämä on haastavaa erityisesti siellä, missä julkinen palvelujärjestelmä on täysin vetäytynyt tai vetäytymässä. Julkisen palvelujärjestelmän osallisuusmahdollisuuksien etäännyessä tarvitaan rinnalle erilaisia alue-, asukas ja asiakasryhmäkohtaisia vaikuttamiselimiä. Alueellinen, maantieteellinen ulottuvuus on pystyttävä ottamaan huomioon niin yksittäisissä palvelutapahtumissa kuin toiminnan suunnittelussa.

Orpon hallitus on valmistellut hallitusohjelman mukaisesti esityksen valtion aluehallintouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi¹⁹⁰. Laissa säädettäisiin uudesta valtakunnallisesta lupa- ja valvontavirastosta, kymmenestä uudesta alueellisesta

185 Forsman-Huggym. 2025

186 TEM 2021

187 Yhteiskunnallinen yrittäjyys maaseutualueilla -tietosivu (Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti)

188 Kyösti 2024

189 Kattilakoski 2015

190 https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_13+2025.aspx Eduskunta HE 13/2025 vp

elinvoimakeskuksesta sekä valtakunnallisesta työllisyys-, kehittämis- ja hallintokeskuksesta ja Ahvenanmaan maakunnassa toimivasta Ahvenanmaan valtionvirastosta. Uudistuksen tavoitteena on lupa-, ohjaus- ja valvontatehtävien kokoaminen valtakunnalliseen lupa- ja valvontavirastoon. Monialainen valtion aluehallinto kootaan alueellisiin elinvoimakeskuksiin. Uudistuksessa varmistetaan kielellisten oikeuksien toteutuminen. Uudistus on toteutettu virastojen toimipaikkaverkostoa ja lähtökohtaisesti niihin sijoitettujen virkojen virkapaikkoja muuttamatta, millä on tavoitteena varmistaa virastojen alueellinen läsnäolo ja alueiden erityispiirteiden tuntemus.

Välttämättömyyspalveluiden osalta on esimerkiksi pankkien konttoriverkosto supistunut merkittävästi digitaalisten palveluiden, väestön keskittymisen, pankkien koon kasvun ja pankkimarkkinan keskittymisestä johtuen. Vuonna 2022 Suomessa oli 43 kuntaa (30 Manner-Suomessa), joissa ei ollut yhtään pankkikonttoria. Tämä vastaa 14 prosenttia kaikista Suomen kunnista ja 10 prosenttia Manner-Suomen kunnista. Konttorittomat kunnat ovat jakautuneet melko tasaisesti harvaan asutulle maaseudulle, ydinmaaseudulle sekä kaupunkien läheiselle maaseudulle. Kuntien määrä alkoi kasvaa vasta 2010-luvulla, ja kasvu kiihtyi 2010-luvun loppupuolella. Vaikka konttorittomien kuntien määrä on kasvanut kaikilla maaseutualueilla, kaupungeissa kasvu alkoi vasta vuonna 2022¹⁹¹. Palveluiden keskittyminen on vähentänyt myös kyläkauppojen määrää. Vuonna 2002 kyläkauppoja oli vielä 704, mutta vuoteen 2022 mennessä määrä oli pudonnut 177:ään. Kyläkaupoilla on tärkeä rooli vähittäiskaupan yksikköinä sekä muiden palvelujen tuottajina ja välittäjinä erityisesti harvaan asutuilla alueilla ja saaristossa. Kyläkaupat palvelevat niin vakituksia asukkaita kuin osa-aikaisia asukkaita ja matkailijoita myös esimerkiksi apteekkipalveluiden osalta. Reseptilääkkeiden saatavuus ja saavutettavuus tärkeä kysymys. Kyläkauppojen yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi Suomessa otettiin vuonna 2020 käyttöön kyläkauppatuki. Tämä tuki aloitettiin kaksivaiheisena kokeiluna ja vakinaistettiin vuonna 2023¹⁹².

Maaseutualueilla tapahtuneet muutokset hyvinvointivaltiossa ja julkisissa palveluissa sekä jatkuvat puutteet arjen sujuvuuden kannalta välttämättömissä palveluissa ovat herättäneet huolta ja epävarmuutta paikallisyhteisöissä¹⁹³. Tämä on ilmennyt eri tavoin, ja maaseutualueiden kansalaisyhteiskunnan vahvistuminen on osa tätä kehitystä. Maantieteellinen syrjäisyys ja puutteet peruspalveluiden saatavuudessa ja saavutettavuudessa liittyy tutkitusti maantieteelliseen tyytymättömyyteen ja myös poliittiseen radikalismiin. Hiljaisten maaseutuyhteisöjen tilanteesta tarvitaan lisää tietoa.

191 Norkio ym. 2025

192 Hirvonen ym. 2024

193 Kattilakoski 2022

Palveluiden fyysinen saavutettavuus

Palveluiden maantieteellinen saavutettavuus on tärkeää maaseutualueiden asuttavuuden, houkuttelevuuden ja elinvoimaisuuden näkökulmasta. Peruspalveluilla on suora vaikutus ihmisten mahdollisuuksiin muuttaa ja asua maaseutualueilla¹⁹⁴. Palveluiden saavutettavuuden seurannan kehittämishankkeessa (PALSA)¹⁹⁵ tuotettiin uutta tietoa päivittäistavarakaupan, oppilaitosten (peruskoulu, lukio ja ammatilliset oppilaitokset), terveyspalveluiden, apteekkien, kirjastojen ja liikuntapaikkojen maantieteellisestä saavutettavuudesta koko Suomesta. Matka-ajat eri palveluihin ovat mitattu henkilöautolle, julkiselle liikenteelle ja kävelylle. Vaikka valtaosa väestöstä saavuttaa lähimmän päivittäistavarakaupan, apteekin, kirjaston tai terveyspalvelun (ennen hyvinvointialueiden palveluverkkoja) enintään 30 minuutin henkilöauton matka-ajan puitteissa, ovat erot erilaisten alueiden välillä merkittävät. Maantieteellisen saavutettavuuden tarkastelut antavat yleiskuvan palveluiden verkostosta ja asukkaiden mahdollisuudesta asioida palveluissa eri kulkumuodoilla.

Maaseutualueilla noin 55 prosenttia väestöstä asuu enintään puolen tunnin kävelyetäisyydellä lähimmästä päivittäistavarakaupasta, muiden palveluiden ollessa etäänpäin. Tarkastelussa ei olla kuitenkaan huomioitu ikääntyneen väestön tosiasiallisia mahdollisuuksia taittaa asiointimatkaa kävellen, eikä myöskään liikennepalveluiden saatavuuden ongelmiin¹⁹⁶ liittyviä kerrannaisvaikutuksia palveluiden saavutettavuuteen. Terveyspalveluiden osalta palveluverkon harveneminen pidentänee matka-aikoja etenkin maaseutualueilla, mikäli maaseutualueille soveltuvia palvelun järjestämistapoja ei kehitetä aktiivisesti. PALSA -hankkeessa toteutetut jatkotarkastelut terveyspalveluverkon suunnitelmista valituilta hyvinvointialueilta osoittivat, että terveyspalveluiden palveluverkon harventaminen pidentäisi matka-aikoja etenkin maaseutualueilla. Tutkimuksessa esitetyt muutostarkastelut eivät edusta toteutuneita palveluverkkoja. Yhdyskuntarakenteen seurannan näkökulmasta nämä tarkastelut tarjoavat kokonaisvaltaista ymmärrystä eri alueiden palvelutarjonnasta ja arjen asiointimahdollisuuksista.

Palvelujen keskittyminen suurempiin yksiköihin on heikentänyt niiden maantieteellistä saavutettavuutta etenkin harvaan asutulla maaseudulla ja pitkien etäisyyksien kunnissa, maakuntien postinumeroalueiden reuna-alueilla. Yhdyskuntarakenteen perusuran jatkaessa nykysuuntaa säilyy palveluiden saavutettavuus suurimmissa kaupungeissa, mutta pienissä kaupungeissa ja maaseudulla se heikkenisi edelleen¹⁹⁷. Samalla analyysit tukevat näkemystä seutukaupunkien kasvavasta merkityksestä ympäröivien maaseutukuntien ja -alueiden sekä kylien asukkaille ja yrityksille saavutettavan

194 Lassander ym. 2025

195 SYKE 2024:42

196 Rautiainen 2019 (case Pohjois-Savo)

197 Airikkala ym. 2022

palveluverkon ylläpitäjinä sekä alueellisina kehittäjinä. Kokokonaisturvallisuuden ja huoltovarmuuden näkökulmasta esimerkiksi ruuan- ja energiantuotannon aloilla¹⁹⁸ on seutukaupungeilla myös tärkeä rooli.

Palveluverkkomuutoksiin sopeutumisen edellytyksiin liittyy keskeisesti kulkemisen reunaehdot ja käytettävissä olevat liikennepalvelut. Keskeinen käsite on myös liikenneköyhyys. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa sosiaalisesta ilmastorahastosta (EU 2023/955) liikenneköyhyys on määritelty seuraavasti: "Liikenneköyhyydellä (tarkoitetaan) sitä, että henkilöt ja kotitaloudet eivät pysty kattamaan yksityisen tai julkisen liikenteen kustannuksia tai se on heille vaikeaa tai henkilöillä ja kotitalouksilla ei ole mahdollisuutta tai heillä on vaikeuksia saada liikennepalveluja, jotka ovat tarpeen, jotta he saisivat pääsyn olennaisiin sosioekonomisiin palveluihin ja toimiin, kansalliset ja maantieteelliset olosuhteet huomioon ottaen".

Asetuksen mukaan liikenneköyhyys voi heikentää erityisesti sosiaalisesti haavoittuvien henkilöiden ja kotitalouksien pääsyä olennaisiin sosioekonomisiin toimiin ja palveluihin, kuten työllisyyteen, koulutukseen ja terveydenhuoltoon. Liikenneköyhyyden taustalla vaikuttaa usein yksi tai useampi tekijä, kuten matala palkka, korkeat polttoainekustannukset tai kohtuuhintaisen tai helposti saatavilla olevan yksityisen tai julkisen liikenteen puuttuminen. Liikenneköyhyys voi kohdistua erityisesti henkilöihin ja kotitalouksiin maaseutu-, saaristo-, syrjäseutu- ja vuoristoalueilla sekä syrjäisillä ja vaikeapääsyisillä tai vähemmän kehittyneillä alueilla, myös vähemmän kehittyneillä kaupunkien kehysalueilla ja syrjäisimmillä alueilla. Liikenneköyhyys korreloi usein sosiaalisten haavoittuvuuksien, kuten köyhyyden, työttömyyden tai liikuntarajoitteisuuden, kanssa. Liikenneköyhyydelle alttiita ovat erityisesti naiset, vanhukset, nuoret, pienituloiset ja vammaiset. Euroopan komissio on täsmentänyt liikenneköyhyyden määritelmäänsä kolmeen näkökulmaan: saavutettavuus, saatavuus ja kohtuuhintaisuus.

Maaseudun energia- ja liikenneköyhyys ilmiöinä (MaaElli) -tutkimushankkeessa selvitettiin kulkemisen hintaan ja palvelutarjontaan liittyviä haasteita suomalaisissa kotitalouksissa vuosien 2022-2023 aikana. Kyselyn vastaajista 53 prosenttia totesi, että autoilu on käytännössä ainoa vaihtoehto arjessa, mutta siihen ei ole varaa kuten ennen. Lisäksi 54 prosenttia mainitsi joukkoliikenteen puutteen, 24 prosenttia joukkoliikenteen epäsopivat aikataulut, viidennes palveluliikenteen puutteen ja 11 prosenttia taksien huonon saatavuuden. Toisaalta joka kolmannen vastaajan mukaan liikkuminen oli säilynyt ennallaan ilman haasteita. Eniten kulkemista vaikeuttaneeksi tekijäksi nousi riittävän turvalliseksi koettujen liikkumismahdollisuuksien puute (34 prosenttia vastaajista), seuraavina liian pitkä etäisyys joukkoliikennepysäkille (28 prosenttia), liian pitkä matka-aika (20 prosenttia), fyysisesti liian rankka matka (19 prosenttia) sekä heikko

198 TEM 2024:50. Vaattovaara ym. 2024

tiedonsaanti joukkoliikenteestä (15 prosenttia). Vastaajista kolmannes katsoi, että arki sujui.

Kulkemisen haasteiden ratkaisemiseksi suosituimmat vaihtoehdot olivat matkareittien tarkka suunnittelu (44 prosenttia), asioiden hoito ja toisten tapaaminen sähköisesti (36 prosenttia), kulkemisten säännöllinen väliin jättäminen (25 prosenttia) sekä kimppekyytien ja naapuriavun hyödyntäminen (10 prosenttia). Kolmannes vastaajista katsoi arjen sujuvan entiseen tapaan. Matkoja, joita oltiin jouduttu jättämään väliin, olivat harrastuksiin kulkeminen (38 prosenttia), kauppa- tai muut palvelut (34 prosenttia), virasto-/asiointipalvelut (13 prosenttia), terveyspalvelut (12 prosenttia), työ (11 prosenttia), apteekki (8 prosenttia) ja opiskelu (4 prosenttia). Vastaajista 43 prosenttia ei ollut joutunut jättämään matkoja väliin.

Liikenne- ja viestintävirastossa (Traficom) on myös käynnissä liikenneköyhyystarkastelu, jossa keskitytään joukkoliikennepuutoksen analysointiin. Tarkastelu tuottaa tietoa, joka on relevanttia maaseutualueiden liikenteellisen saavutettavuuden näkökulmasta. Kyseinen analyysi perustuu valmisteilla olevan liikenne-ennustemallin aineistoihin. Joukkoliikenne valittiin tarkasteltavaksi kulkutavaksi, sillä palveluiden ollessa saatavilla, ne ovat lähes kaikkien käytettävissä (ml. autottomat, lapset, liikkumisrajoitteiset). Liikenneköyhyiden riski kohoaa mikäli jos joukkoliikenneyhteyksiä ei ole alueella käytettävissä tai niiden tarjonta on hyvin heikkoa. Liikenne- ja viestintäviraston tarkastelu tuottaa tietoa, joka on olennaista maaseutualueiden liikenteellisen saavutettavuuden näkökulmasta. Liikenneköyhyiden lisäksi puhutaan myös hoivaköyhyydestä yhtenä eriarvoisuuden ilmentymänä, jolloin kyse on avun ja hoivan puutteesta, vaikeudesta hakea palveluita tai hakeutua palveluihin, minkä seurauksena on tullut toimeen ilman apua, jota tarvitsee¹⁹⁹.

Palveluiden fyysinen saavutettavuus maaseutualueilla ja muualla maassa liittyy alkukunnallisen liikennejärjestelmän toimivuuteen. Väyläverkon kunnolla ja päivittäisellä palvelutasolla on merkittäviä yhteiskunnallisia vaikutuksia, jotka kohdistuvat sekä ihmisiin että väylänpitäjälle eli valtiolle. Vuoden 2024 alussa maanteiden korjausvelka oli noin 2,5 miljardia euroa ja ratojen korjausvelka noin 1,6 miljardia euroa.

Liikenteen vaihtoehtojen käyttövoimien saatavuudessa ja yleistymisessä on havaittu merkittäviä alueellisia eroja. Liikenteen vaihtoehtojen käyttövoimien yleistymisellä ja jakeluverkon kattavuudella voi myös nähdä vaikutusta maaseutualueiden elinvoimaan.

199 Van Aerschot ym. 2022. Kröger ym. 2019.

Valtakunnallinen liikennejärjestelmäsuunnitelma (Liikenne 12) on liikennejärjestelmästä ja maanteistä annetun lain (503/2005) mukainen strateginen suunnitelma Suomen liikennejärjestelmän kehittämisestä 12 vuodeksi. Se sisältää muun muassa liikennejärjestelmän nykytilaa ja toimintaympäristön muutoksia koskevan arvion, valtakunnallista liikennejärjestelmää koskevat tavoitteet sekä toimenpideohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi. Lisäksi suunnitelmaan sisältyy valtion rahoitusohjelma sekä suunnitelman vaikutusarviointi. Voimassa oleva ensimmäinen liikennejärjestelmäsuunnitelma tehtiin vuosille 2021-2032.

LIKKUVIEN PALVELUYKSIKÖIDEN RENESSANSSI?

Mallu-auto on viime vuosikymmenellä kehitettiin uudenlainen liikkuva palveluyksikkö. Se aloitti toimintansa marraskuussa 2010 Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden alueella. EU-osarahoitteisesti maaseuturahaston rahoituksella kehitetty Mallu-auto toi sairaanhoitajan ja terveydenhoitajan palvelut kaukana kiinteistä palvelupisteistä asuvien ihmisten ulottuville. Toiminta alkoi kausi-influenssarokotekampanjalla ja vuoden 2011 alusta lähtien tarjolla oli laajemmin sairaanhoitajan ja terveydenhoitajan palveluja, erityisesti ikääntyneille haja-asutusalueilla.

Toiminta käynnistettiin yhteistyössä kyläyhdistysten kanssa, ja yhteistyö jatkuu edelleen. Kyläyhdistykset ovat vaikuttaneet reittien muodostumiseen ja tarjonneet tiloja teemapäiville. Mallu-auton kehittämisen kustannukset olivat vuonna 2012 noin 112 701 euroa, ja asiakaskohtaiseksi kustannukseksi muodostui 52 euroa. Pilottivaiheessa kustannukset olivat yli kaksinkertaiset alhaisen käyttöasteen vuoksi.

Mallu-auto kiersi aluksi säännöllistä reittiä neljänä päivänä viikossa, pysähtyen eri paikoissa kahden viikon välein. Mallun nykyiset pysähdyspaikat on katsottavissa Etelä-Karjalan hyvinvointialueen sivuilta. Vastaanottoaika oli aluksi tunnista kahteen, ja palveluja sai sekä ajanvarauksella että ilman. Tarjolla oli monipuolisia terveyspalveluja, kuten korvahuuhtelua, tikkien poistoa, rokotuksia, verenpaineen seurantaa, verensokerin mittausta ja ravitsemusneuvontaa. Lisäksi järjestettiin terveyden ja hyvinvoinnin teemapäiviä. Mallu-auton sairaanhoitajan vastaanotolla voidaan nykyään hoitaa esimerkiksi pitkäaikaissairauksien seurantakäynnit, suunnitellut INR-testaukset, injektoiden pistäminen, tikkien poistot sekä korvahuuhtelut. Mallu-autossa saa myös laboratoriopalveluna perusverinäytteen ottoa.

Lähde: Toimintamallin kuvaus/tietokortti maaseutupolitiikan Hyvinvointipalvelut -teemaryhmän ja Eksoten yhteistyönä 2012 ja EKHVA
<https://www.ekhva.fi/asiakkaalle/toimipisteet/liikkuvat-palvelut/mallu-auto/>

Palveluiden digitaalinen saavutettavuus

Merkittävä osa palveluista on keskitetty suurimpiin kaupunkeihin ja/tai sähköistetty ja edellyttää vahvan tunnistautumista, mistä valtaosa tapahtuu verkkopankkitunnuksilla tai -sovelluksilla. Osa tapahtuu myös mobiilivarmenteella. Vahvan tunnistautumisen välineen saaminen edellyttää henkilöllisyystodistusta tai verkkopankkitunnuksia, joiden hankkimiseen maaseutualueilla vaikuttaa yksityisten palveluiden (valokuvaamot, taksiliikennepalvelut, päivittäistavarakauppa) harveneva verkko, henkilöauton käyttömahdollisuus tai henkilöliikenteen olemassaolo, poliisin lupapisteen sijainti ja aukioloaika, pankkikonttorin sijainti ja aukioloaika sekä muu tukipalvelu asiointille ja ajan varaamiselle. Palveluiden keskittämisen ja sähköistymisen vaikutukset nostavat esille paikkasidonnaisia maaseutuvaikutuksia sekä digisyrjäytymisen ilmiön, joka koskettaa eri-ikäisiä ihmisiä erilaisilla alueilla. Paikallisesti ja alueellisesti avuksi on tullut julkisen vallan sijaan kansalais- ja vapaaehtoistoimijat, yritykset ja käytännössä EU-osarahoitteinen hanketoiminta. Palveluiden digitaalisen saavutettavuuden varmistamiseksi tarvitaan laajaa yhteistyötä toimivien ja luotettavien, käytettävissä olevien tietoliikenneyhteyksien lisäksi (kts. luku 6.8).

Erityisen haavoittuvassa tilanteessa ovat harvaan asutulla maaseudulla yksin asuvat ikäihmiset, mutta myös nuoret, autottomat ja työttömät työikäiset. Väestön ikääntyminen vaikuttanee autottomien kotitalouksien määrän kasvuun maaseutualueilla. Digitaalinen eriarvoisuus uhkaa erityisesti haavoittuvia ryhmiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa, minkä vuoksi maantieteellisesti haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta on edistettävä palveluissa. Myös sote-ammattilaiset ja organisaatiot tarvitsevat tukea ja välineitä digitalisaatioon²⁰⁰, samoin digitukea tarjoavat kansalais- ja vapaaehtoistoimijat.

Digikokeiluja on toteutettu eri puolilla Suomen maaseutualueita. Yksittäisten kokeilujen oppeja on saatu kuitenkin heikosti jaettua, minkä vuoksi resursseja hukkaantuu samojen ongelmien ratkaisemiseen toisistaan tietämättömissä pilotoinneissa ja hankkeissa²⁰¹. Tutkitusti digitaalisuutta hyödyntävien sote-palveluiden kehittämiseen tarvitaan systemaattisuutta, paikallisuuden merkityksen ja määrittelyn uudelleenarviointia (kuntatasoa tarkempi kylätaso)²⁰² sekä paikallisten yhteisöjen osallisuuden ja osallistumisen edellytysten vahvistamista.

Tieto- ja viestintäteknologian hyödyntäminen sekä sen käyttöön liittyvien taitojen harjoittelu ovat tulleet tutuksi perusopetuksessa. Koronapandemian myötä myös etäpetus nousi merkittäväksi teemaksi osana laajempaa demografista murrosta sekä

200 THL 5/2025.

201 Antikainen ym. 2017

202 Kattilakoski 2022

perusopetuksen saatavuutta ja saavutettavuutta koskevaa julkista keskustelua. Taus-
talla on tarve löytää ratkaisuja olosuhteiltaan erilaisten kuntien perusopetuksen järjes-
tämistä koskeviin haasteisiin.²⁰³

Yleiset kirjastot tarjoavat myös valtakunnallista digipalvelua, E-kirjastoa, jonka kautta
kirjastojen aineistoja on laajasti kuntalaisten ulottuvilla. Palvelun piirissä on 97 pro-
senttia Suomessa asuvista.

DIGISYRJÄYTYMINEN JA PAIKALLISLÄHTÖINEN RATKAISU: HENKKARIT KAIKILLE KAMPANJA

Henkilöllisyystodistuksen saaminen on Pohjois-Savossa todettu olevan keskeinen ratkaisu
digisyrjäytymisen katkaisemisessa. Ratkaisuja on kehitetty ja toteutettu yhteisöllähtöisen
paikallisen kehittämisen mallilla.

Henkkarit Kaikille -kampanja pyrkii auttamaan ihmisiä hankkimaan
henkilöllisyystodistuksia, kuten henkilökortteja ja passeja, erityisesti niille, joilla ei ole
muuten mahdollisuutta saada niitä. Kampanja järjestää valokuvauksia ja
yhteiskuljetuksia poliisiasemille, joissa hakemukset voidaan jättää ja tunnistauminen
suorittaa.

Kampanja on syntynyt tarpeesta, joka johtuu palveluiden siirtymisestä yhä enemmän
verkkoon. Monet digitaaliset palvelut vaativat vahvaa tunnistaumista, kuten
nettipankkitunnuksia, joiden hankkiminen edellyttää virallista henkilöllisyystodistusta.
Monilla ihmisillä, erityisesti ikäihmisillä ja haavoittuvassa asemassa olevilla ryhmillä, on
vaikeuksia saada henkilöllisyystodistuksia pitkien välimatkojen, taloudellisten resurssien
puutteen tai terveydellisten syiden vuoksi.

Kampanjan vaikuttavuus on merkittävä, sillä se edistää digitaalista tasa-arvoa ja vähentää
digisyrjäytymistä. Henkkarit Kaikille -kampanja on saanut tunnustusta vuoden 2024
Digitukiteko-palkinnolla. Kampanja auttaa erityisesti ikäihmisiä ja muita haavoittuvassa
asemassa olevia ryhmiä saamaan tarvittavat henkilöllisyystodistukset, mikä parantaa
heidän mahdollisuuksiaan käyttää digitaalisia palveluja ja hoitaa asioitaan itsenäisesti.

Lähde: [Leader Mansikka ry](#)

Sopeutumisen edellytykset

Palveluverkkomuutokset linkittyvät julkisen talouden tilanteeseen ja rakenteellisiin uu-
distuksiin. Palvelujen etääntyminen vaikuttaa kuitenkin eri tavalla maaseudun ja

203 Hongisto ym. 2025

kaupunkien asukkaiden kustannusten nousuun, sillä maaseutualueiden kotitalouksien sosioekonominen tilanne eroaa kaupunkien kotitalouksien tilanteesta ja asutokuntien keskitulot ovat matalammat kuin kaupunkialueilla. Matalimmat tulotasot ovat maaseudun paikalliskeskuksissa ja harvaan asutulla maaseudulla. Kaikkineen yhden henkilön asutokunnat ovat lisääntyneet voimakkaasti viime vuosikymmeninä ja yleisin asutumuoto on omistusasuminen. Vuokra-asumisessa ei ole tapahtunut merkittävää kehitystä vuodesta 2000. Yhä useampi maaseudun asukas asuu taajamassa, mutta harvaan asutulla maaseudulla 60 prosenttia asukkaista asuu edelleen haja-asutusalueilla²⁰⁴.

Maaseudulla asuntojen hinnoissa on tapahtunut suuri muutos laskusuuntaan. Asumisen kustannukset koostuvat paitsi omakotitaloasumiseen liittyvistä kustannuksista myös infrastruktuurin rakentamisesta ja ylläpitämisestä (esim. yksityistie-, tietoliikenneverkko-, vesihuolto) sekä kasvavista kulkemiseen liittyvistä rahallisista ja ajallisista kustannuksista. Edellytyksiin käyttää palveluita ja päästä niihin (ml. sähköiset palvelut) vaikuttaa väestömuutos²⁰⁵, väestön ikääntyminen, monisairastavuus sekä työkyvyttömyys. Monisairastavuus ja työkyvyttömyys ovat yleisempiä maaseutumaisissa kunnissa kuin kaupungeissa ja niitä todetaan on enemmän idässä kuin lännessä²⁰⁶. Muutoksista ja niiden vaikutuksista on olemassa laajasti maaseutututkimusta, jotka valottavat vaikutusten²⁰⁷ lisäksi ratkaisumahdollisuuksia esimerkiksi yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä²⁰⁸, osallisuudesta²⁰⁹ ja strategisesta kumppanuudesta. Ratkaisuja palveluiden järjestämiseen on haettavissa palvelun järjestäjän ja organisoinnin sekä paikallisen demokratian ja osallisuuden välisistä yhteyksistä²¹⁰. Maaseutualueiden asukkaat ja toimijat, erityisesti kansalaisyhteiskunnan toimijat, ovat myös pitkään peräänkuuluttaneet vahvempaa vuorovaikutusta ja keskusteluyhteyttä julkisen vallan kanssa²¹¹. Paikallisuudella tarkoitetaan kuntatasoa tarkempaa aluetarkastelua tai paikallista toimintaa (elinympäristö, kylä ja kortteli, paikalliset yhdistykset ja yrittäjät)²¹². Paikallisuuteen vaikuttaa myös monipaikkaisuus ja vapaa-ajan asukkaat. Huomioitavaa kuitenkin on, että useimmissa kuntastrategioissa ei mainita maaseutua ja vielä harvemmassa kylää. Yhä useampi maaseutumainen kunta näkee itsensä kaupunkina²¹³.

204 Aro ym. 2023 vrt. Lehtonen ym. 2025

205 Vestinen ym. 2025

206 Sotkanet

207 Tedre ym. 2016 Halonen ym. 2018, Kattilakoski ym. 2020, Kattilakoski ym. 2022a

208 Rinne-Koski ym. 2017

209 Salminen ym. 2016, Kattilakoski 2022, Kattilakoski ja Rantamäki 2020

210 Kattilakoski 2022

211 Matthies ym. 2011, Kattilakoski 2022

212 Rannikko 2009, Kumpulainen 2014, Kattilakoski 2015, Kattilakoski ym. 2016

213 Lehtonen 2024

Maaseutualueilla kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden rooli on merkittävä ja yhä enemmän myös suuria odotuksia kohdistuu vapaaehtoistointaan. On kuitenkin todettu, että pitkäjänteiset, sitoutumista ja resursseja edellyttävät ihmisten taloudellisiin, sivistyksellisiin ja sosiaalisiin (TSS) oikeuksiin liittyvät palvelut eivät voi olla vapaaehtoistoinnilla toteutettu. Varautumistyön toteuttamiseen liittyneen tutkimuksen kyselyssä vain vajaa neljännes kansalaistoimijoiden edustajista koki, että kansalaistoimijat on huomioitu hyvin viranomaisten varautumistyössä. Julkisen hallinnon edustajista lähes puolet arvioi alueensa kansalaistoimijoiden käyvän viranomaisvuoropuhelua alueen pitkäjänteisestä kehittämisestä, mutta kansalaistoimijavastaajista vain kolmannes oli tätä mieltä. Kyselyssä lähes neljä viidestä kansalaistoimijoita edustavasta vastaajasta arvioi, että heidän on vaikea saada uusia ihmisiä pyörittämään toimintaa. Yli kaksi kolmesta koki vaikeaksi saada uusia vapaaehtoisia mukaan toimintaan. Kyselytulosten perusteella vapaaehtoistyön haaste korostuu Itä-Suomessa, jossa kansalaistoiminnan toimintavalmiudessa on muutenkin enemmän vaikeuksia kuin muilla alueilla²¹⁴.

Maaseutualueiden yhteisöissä on jouduttu viime vuosikymmenen aikana yhä voimakkaammin etsimään ja toteuttamaan vaihtoehtoisia kehityspolkuja ja toimintamahdollisuuksia palvelujen järjestämiselle. Pitkään jatkuneet alueiden hallintoa ja julkisia palveluita koskeneet reformit ovat aiheuttaneet huolta ja epävarmuutta tulevaisuudesta, erityisesti arjen turvaan ja sujuvuuteen kytkeytyvistä palveluista. Tämän seurauksena nyt pyritään aktiivisesti siihen, että kansalaisosallistuminen vahvistuu osana palvelujen hallintaa, palveluprosesseja ja palvelujen tuottamista²¹⁵. Huomioitavaa on, että tällainen aktiivisuus toteutuu erityisesti kylillä, joissa on erilaisia resursseja ja voimavaroja, ja jotka ovat jo olleet edelläkävijöitä monella tapaa. Toisin sanoen maaseutualueiden ja -yhteisöjen moninaisuuteen liittyy myös se, että kaikilla maaseutualueiden paikallisyhteisöillä ei ole samoja edellytyksiä kansalaislähtöiseen ja yhteisölähtöiseen toimintaan. Suomessa on noin 4000 rekisteröitynyttä kylää, joten maaseudun paikallisyhteisöjen kyky ennakoida ja tunnistaa näköpiirissä olevia kehityskulkuja on joka tapauksessa merkityksellistä sekä niiden toiminnan että ylipäätään olemassaolon kannalta²¹⁶. Myös koko yhteiskunnan kannalta.

Kuntayhteisöä ajatellen väestön vähenemistä ja kuntien elinvoimakehitystä on viime vuosina tarkasteltu älykkään sopeutumisen viitekehyksessä²¹⁷, koska kovien talousmuuttajien (väestömuutos, työpaikkakehitys, talous) rinnalle elinvoimatarkasteluun on ollut tarve nostaa myös pehmeämpiä osallisuutta, yhteisöllisyyttä, hyvinvointia ja

214 Mäenpää 2025

215 Kattilakoski 2022

216 Kattilakoski 2022

217 Makkonen ym. 2022, Kahila ym. 2022a, Kattilakoski ym. 2022

kestävää kehitystä kuvaavia tekijöitä²¹⁸. Älykäs sopeutuminen korostaa elinvoiman ja hyvinvoinnin yhtäaikaista edistämistä²¹⁹, minkä vuoksi käsite on määritelty muun muassa suunnitelmalliseksi pitkän aikavälin paikkaperustaiseksi sopeutumiseksi tai uudistamiseksi sosiaalisesti, alueellisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla väestön ja talouden muuttuessa²²⁰. Tätä pitkän aikavälin muutosta ja erilaisten kuntien *kestävää elinvoimaisuutta* ikääntyvässä yhteiskuntakehityksessä voidaan seurata kestävä elinvoimaisuuden (älykkään sopeutumisen) indikaattoritarkastelulla²²¹.

Arjen kannalta kriittisiin palveluihin maaseudulla lukeutuvat tiestö- ja liikennepalvelut, tietoliikenneyhteydet, opetus- ja koulutus, sosiaali- terveys ja turvallisuuspalvelut kuin myös vesihuolto ja sähkö. Lisäksi sujuvan arjen kannalta keskeisiä ovat yhteisölliset tilat ja yksityiset palvelut kuten päivittäistavarakauppa-, apteekki-, polttoaine- ja vaihtoehtoisten käyttövoimien jakelu-, posti- ja pankkipalvelut. Liikkumismahdollisuuksien sekä puhelin- ja tietoliikenneyhteyksien olemassaolo tai puuttuminen vaikuttavat suoraan siihen, ovatko palvelut saatavilla ja saavutettavissa. Yrittäjien eläköityminen ja vapaaehtoistoimijoiden ikääntyminen ja jaksaminen vaikuttavat puolestaan niin yksityisten kuin vapaaehtois pohjalta ylläpidettyjen palvelujen järjestämiseen ja jatkuvuuden hallintaan. Vapaaehtoisvoimin ylläpidetään jo kriittisen infrastruktuurin lisäksi muun muassa hyvinvointia tukevia palveluja ja julkisten digipalvelujen tukipalveluita. Useat tutkimukset valottavat maaseutualueiden kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan ja -toimijoiden merkitystä, roolia ja vastuunkantoa yleishyödyllisen infran ja palveluiden sekä elinvoimaa uudistavan yhteisöllisyyden osalta.

Maaseutubarometrin 2023 mukaan kokemus peruspalveluiden (kyselyssä sote, opetus, liikunta, kulttuuri) helposta saatavuudesta oli heikentynyt kaikkineen suomalaisten keskuudessa vuodesta 2020, mutta erityisesti ydinmaaseudulla ja kaupungin läheisellä maaseudulla. Saaristoalueet ovat palveluiden saavutettavuuden näkökulmasta vielä oma erityisyytensä elin- ja toimintaympäristönä²²². Peruspalveluiden saatavuus oli barometrivastaajien mukaan myös tärkein turvallisuuden tunteen mittari, minkä osalta tilanne oli huolestuttavin Itä- ja Pohjois-Suomessa. Suomalaisten turvallisuuden tunne on yleisesti heikentynyt eniten harvaan asutuilla alueilla. Kokemus siitä, että yhteiskunta on jättänyt jälkeen näkyy myös Suomessa²²³. Luottamus kanssaihmiin on kuitenkin suurta²²⁴.

218 Makkonen ym. 2022

219 Kahila ym. 2022b, Makkonen ym. 2022

220 Kahila ym. 2022a

221 Makkonen ym. 2022

222 Rannanpää ym. 2024

223 EVA 2022

224 (päivitetään)

Maaseutubarometrin tulosten perusteella maaseudun kehittämisen toimenpiteitä tulisi suunnata erityisesti perusinfrastruktuuriin, koska tiestön kunto on edellytys kaikelle toiminnalle myös näillä alueilla, ja koska tietoliikenne ei ole edelleenkään kaupunkialueiden tasolla nopeuden ja laatunsa osalta. Tuoreimman maaseutubarometrin kyselyajankohtana syksyllä 2023 vasta ennakoitiin hyvinvointialueiden rakenteisiin tehtäviä muutoksia ja leikkauksia. Maaseutubarometritutkimuksissa on yhdyskuntarakenteen tiivistäminen ollut pitkään ollut vähiten toivottava politiikkatoimi kansalaisten keskuudessa²²⁵.

Edellisellä EU:n rahoituskaudella maaseutuohjelman (nykyinen CAP-suunnitelman maaseuturahaston toimenpiteet) hanke- ja yritystuilla on kehitetty laajasti uusia tuotteita, menetelmiä tai palveluita, minkä lisäksi ohjelman tuella on parannettu merkittävästi esimerkiksi maaseutualueiden laajakaistainfrastruktuuria. Maaseutuohjelman toimenpiteet palveluiden parantamiseksi ovat sisältäneet monipuolisesti sekä kehittämishankkeita että investointihankkeita. Kehittämishankerahoituksella paikallisia kehittämistoimenpiteitä on saatu ja saadaan hyvin liikkeelle, mutta julkisten ja yksityisten palvelujen keskittyessä ja vetäytyessä pois maaseudulta uusille palveluratkaisuille on yhä tarvetta. Maaseudun asukkaat ovat tehneet yli 3,3 miljoonaa tuntia talkootöitä yli 70 miljoonan euron edestä yleishyödyllisissä kehittämishankkeissa erilaisissa rakentamis- ja kunnostamistehtävissä. Maaseutuohjelman rahoituksella on rakennettu yli 8 800 kilometriä valokuitua yli 20 000 kotitalouteen. Huoltovarmuuden ja kokonaisturvallisuuden näkökulmasta erityisen merkittävää on kriittisen infrastruktuurin, laajakaistojen ja vesihuollon, rahoittaminen.

6.6 Ympäristöhaasteet ja niiden vaikutukset

Ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuuden väheneminen ja luonnon saastuminen muodostavat globaalin niin kutsutun kolmoiskriisin, jonka vaikutukset koskettavat kaikkia aluetyyppejä. Ympäristöhaasteiden ratkaisemiseen liittyy kiinteästi myös puhtaan energian tuotannon lisääminen. Toimenpiteet kohdistuvat merkittävässä määrin maaseutualueille, joilla niiden toteutuminen edellyttää osaavia ihmisiä, aktiivisia yhteisöjä, toimivaa infrastruktuuria sekä investointikykyä. Väestö- ja elinkeinorakenne, niiden sekä kansalais- ja vapaaehtoistoimijoiden resurssit kuin myös maantiede ja infrastruktuuri vaikuttavat kykyyn vastata kolmoiskriisiin maaseutualueilla. Niin kansallisesti

225 Vihinen ym. 2024a

kuin kansainvälisesti peräänkuulutetaan ja tehdään toimia paikkaperustaisemman ilmastopolitiikan²²⁶ edistämiseksi sekä toimiahyväksyttävyyden vahvistamiseksi²²⁷.

Ilmastomuutoksen hillintä ja sopeutuminen

Ilmastopolitiikan päätöksillä ja toimilla pyritään hidastamaan ilmastomuutoksen etenemistä sekä vähentämään haitallisia vaikutuksia yhteiskuntaan ja luontoon²²⁸. Ilmastomuutoksen hillintää toteutetaan siirtymällä vähähiiliseen yhteiskuntaan tavalla, joka ei esimerkiksi vaaranna ruokaturvaa²²⁹. EU:ssa tavoitellaan hiilineutraalisuutta vuoteen 2050 mennessä²³⁰ ja Suomessa vuoteen 2035 mennessä²³¹. Tavoitteet ja toimenpiteitä ilmastomuutoksen hillintään ja sopeutumiseen on määritelty ilmastolain (423/2022) mukaisen suunnittelujärjestelmän mukaisissa suunnitelmissa. Ilmastolaki sisältää oikeudenmukaisuuden ja kestävä kehityksen tarkoitukset. Ilmastomuutoksen hillintä on luonteeltaan globaalimpi ja siihen sopeutuminen paikallisempi haaste. OECD peräänkuuluttaa paikkaperustaisempaa ilmastopolitiikkaa ja kestävyys siirtymän paikallislähtöistä toteuttamista²³².

Ilmastomuutoksen vaikutukset luonnonvarasektoriin ovat merkittäviä ja niihin varautuminen toteutetaan pitkälti maaseutualueilla. Paikallisella ja alueellisella ilmastomuutokseen sopeutumisella ja ilmastoturvallisuuden parantamisella vahvistetaan resilienssiä ja toimintavarmuutta.

Ilmastomuutokseen liittyviä alueellisia ominaispiirteitä ja haavoittuvuuksia Suomessa on kartoitettu Kansallisen ilmastomuutoksen sopeutumissuunnitelman 2030 taustaksi²³³. Tulvariskien ennustetaan lisääntyvän tulevaisuudessa, mutta tilanne voi vaihdella alueellisesti. Erityisesti Pohjanmaalla, Satakunnassa, Kymenlaaksossa ja Lapissa tulvariskit voimistuvat. Maataloudessa on varauduttava kuivuuteen, märkyyteen, vieraslajeihin sekä kasvitautilien ja tuholaisien torjunnan lisääntyvään tarpeeseen. Metsätaloudessa haasteina ovat tuhohyönteiset, myrskyt, metsäpalot, lumituho ja roudan puute. Saamelaisten perinteiset elinkeinot, kuten poro- ja kalatalous,

226 EU 2021, OECD 2025, Kattilakoski ym. 2021

227 Tolvanen ym. 2025, Alue ja ympäristö. Vol 52 Nro 2 (2023)

228 Kansainvälisesti ilmastomuutoksen hillintää ohjaa Pariisin ilmastopöytäkirja 2015, sitä täydentävä YK:n ilmastopöytäkirja sekä EU:n ilmastolaki. Suomen ilmastopolitiikassa keskeisiä ovat ilmastolaki (423/2022), energia- ja ilmastostrategia (Huttunen 2017) ja keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelma (YM 2022)

229 Pariisin ilmastopöytäkirja linkittyy maanviljelyyn vain päästörajoitusten kautta.

230 Euroopan komissio 2019

231 Ilmastolaki (423/2022)

232 OECD 2025

233 Virtanen 2023

kärsivät niin ilmaston- kuin ympäristön muutoksista. Leudot talvet kasvattavat vesistöjen ravinne- ja kiintoainekuormitusta, mikä vaikuttaa paitsi vesistöjen kuntoon, myös luonnon virkistyskäyttöön. Sään ääri-ilmiöt voimistuvat ja yleistyvät, ja ne vaikuttavat niin ruoantuotantoon, metsätalouteen, porotalouteen kuin infrastruktuuriin.

Ilmastonmuutos vaikuttaa laaja-alaisesti maaseutualueiden teillä sekä infrastruktuuriin että liikenteeseen. Lämpimän ajan pidentyminen lisää syys- ja talvikelirikkoa, sahaavat lämpötilat ja sademäärien kasvu rapauttavat rakenteita sekä päällysteitä ja tulvat aiheuttavat rakenteiden eroosiota. Tieinfran kulumisen lisää kunnossapidon kustannuksia, lyhentää tien elinkaarta ja aiheuttaa häiriöitä liikenteelle. Talvimyrskyjen voimistuminen ja rankkasateet nostavat onnettomuusriskiä ja heikentävät liikenteen sujuvuutta. Sahaavat lämpötilat aiheuttavat myös lisääntyntä liukkaudentorjunnan tarvetta erityisesti Pohjois-Suomessa. Raideliikenne on erityisen haavoittuvainen sään ääri-ilmiöille, sillä vaihtoehtoisia reittejä on vähän²³⁴. Lisääntyvät sademäärät ja routasykliä muutokset vaikuttavat myös rakennuskantaa kaikkialla Suomessa.

Kestävät maa- ja metsätalouden käytännöt vahvistavat ilmastonmuutokseen sopeutumista ja alkutuotannon resilienssiä ja kansallista huoltovarmuutta sen lisäksi, että ne parantavat lähiympäristön tilaa. Kestävillä ja ympäristön tilaa parantavilla alkutuotannon toimintatavoilla on myös vaikutuksia ihmisten hyvään elämänlaatuun sekä maaseudun viihtyisyyteen asuinympäristönä. CAP-suunnitelman uusien ja nykyisten kiristysten ympäristö-ilmastotoimenpiteiden ja kasvavien tavoitepinta-alojen kasvu (ns. ympäristökunnianhimon kasvu) vaikuttaa kasvihuonekaasupäästöjen vähentymiseen ja maatalouden ympäristökuormituksen pienentämiseen²³⁵. Esimerkiksi vuoden 2023 aikana ympäristö-, ilmasto- ja monimuotoisuusaloja kertyi aiempaa enemmän, mihin vaikuttaa tilatasolla muun muassa kalliit tuotantopanokset. Lisäksi on talviaikaisen kasvipeitteisyyden ja monimuotoisuuskasvien pinta-alat ylittäneet tavoitetason reilusti²³⁶. CAP-suunnitelma sisältää useita ympäristöön ja ilmastoon liittyviä tavoitteita ja toimenpiteitä.

Maaseudun tukihenkilöverkoston keväällä 2022 toteuttaman kyselytutkimuksen mukaan ilmastonmuutoksen vaikutukset näkyvät maaseutualueiden väestön keskuudessa huolena, ahdistuksena, nousseina kustannuksina, muuttuneina kulutustottumuksina, sään ja vuodenajoissa tapahtuneina muutoksina sekä muutoksina työssä ja työmäärässä. Vastaajista 37 prosenttia piti ilmastonmuutosta huolenaiheena, mutta useammin huolta koettiin omasta jaksamisesta (42 prosenttia), terveydestä (42 prosenttia), tulevaisuuden epävarmuudesta (47 prosenttia) ja yhteiskunnan ilmapiiristä (55 prosenttia). Naisista 41 prosenttia ja miehistä 19 prosenttia koki riittämättömyyden

234 Kantala ym. 2024

235 Suomen CAP-suunnitelma

236 Selkäinaho 2024 ja Maaseutu.fi -CAP-seuranta.

tunnetta ilmastonmuutoksen suhteen. Ilmastonmuutos herätti vähiten tunteita 50-64-vuotiailla ja eniten nuorilla aikuisilla (18-39-vuotiailla) sekä akateemisesti koulutetuilla²³⁷.

Luonnon monimuotoisuus ja ennallistaminen

Ilmastonmuutoksen odotetaan kiihdyttävän luonnon monimuotoisuuden vähenemistä, lajikantojen pienenemistä, elinympäristöjen sekä populaatioiden vähenemistä, uhanalaisuutta ja heikkenemistä, eli luontokatoa²³⁸. Kansainvälisenä tavoitteena on pysäyttää luontokato vuoteen 2030 mennessä ja pyrkiä kohti luontoposiitivisuutta²³⁹ sekä elvyttää biologista monimuotoisuutta²⁴⁰. EU:n biodiversiteettistrategian sekä YK:n luonnon monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen (CBD) tavoitteita edistetään Suomessa kansallisella luonnon monimuotoisuusstrategialla ja toimintaohjelmalla²⁴¹. ELY-keskukset voivat laatia alueellaan luonnon monimuotoisuuden toimeenpanosuunnitelman (LUMO), jonka laatimisessa tulee varmistaa riittävä vuorovaikutus alueen keskeisten toimijoiden kanssa.

EU:n ennallistamisasetuksen²⁴² tavoitteena on parantaa luonnontilaa laajasti eri elinympäristöissä; sekä suojelualueilla, että niiden ulkopuolella. Asetuksen edellyttämän kansallisen ennallistamissuunnitelman laatiminen etenee vuonna 2025 ympäristöministeriön vetovastuulla²⁴³. Suunnitelmassa kuvataan Suomessa tehtävät toimenpiteet ja rahoitustarpeet. Kansallisen ennallistamissuunnitelman toimeenpanolla tulee tunnistetusti olemaan alueellisesti epätasaisia vaikutuksia, sillä toimet kohdistuvat erityisille alueille ja erityisesti maaseutualueille. Tämä johtuu etenkin turvepeltojen sijainnista (Pohjanmaan eri alueet, Lappi ja Kainuu) sekä metsäsektorilla tarvittavista toimista, riippuen sen aluetaloudellisesta merkityksestä. Sen laadinnan yhteydessä arvioidaan ennallistojen maaseutuvaikutuksia Luonnonvarakeskuksen johdolla. Maaseutuvaikutusten arvioinnilla pyritään tunnistamaan keskeisimmät vaikutukset maaseutualueiden väestöön, talouteen ja elinkeinotoimintaan ja palveluverkkoon sekä maaseutualueiden tilannekuvaa suhteessa ennallistamistoimien toteutusta.

Kansainvälisesti tärkeimmiksi luonnon monimuotoisuuden vahvistamiseen tähtääviin ja saatavilla oleviin toimiin kuuluvat elinympäristöjen ja lajien häviämisen ja

²³⁷ Kankare ym. 2023

²³⁸ VN 2023:73

²³⁹ YK 2022

²⁴⁰ EU:n biodiversiteettistrategia ja EU:n ennallistamisasetus

²⁴¹ YM039:00/2021

²⁴² YM

²⁴³ YM055:00/2024

heikentymisen pysäyttäminen maalla ja merellä (esim. metsissä, perinnebiotoopeilla, kosteikoissa ja turvemaidella), metsäkadon ja metsien tilan heikentymisen vähentäminen, ekosysteemien ennallistaminen sekä kestävä maa- ja metsätalouden käytännöt. Tämän tapaiset luontopohjaiset ratkaisut nähdään edistävän tulvien sääntelyä, vedenlaatua ja vähentävän maaperän eroosiota sekä varmistavan pölytystä²⁴⁴. Ennallistamistoimet, kuten suo-ojien tukkiminen, lahoppuun lisääminen metsissä, joki- ja puroomien palauttaminen luonnontilaan, laidunnuksen lisääminen, kuusten poistaminen lehdoista sekä turvepeltojen vettäminen, edellyttävät tekeviä käsiä ja osaamista maaseutualueilla. Millä tavalla luonnon ennallistamistoimet ovat lisänneet yritystoimintaa ei ole saatavilla selkeää tietoa tai tutkimusta. Myöskään ei ole selkeää seurantaa siitä, missä laajuudessa maaseutualueiden paikalliset yhteisöt osallistuvat kansallais- ja vapaaehtoistoiminnassa esimerkiksi luonnon ennallistamiseen. Kuitenkin on tämä tunnustettu keskeiseksi toimeksi esimerkiksi kylätoiminnassa, 4H-toiminnassa sekä maa- ja kotitalousnaisten toiminnassa.

Metsät ovat Suomen laajin elinympäristötyyppi, ja suurin osa Suomen uhanalaisista lajeista (31,2 prosenttia) elää ensisijaisesti metsissä.²⁴⁵ Metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi tarvitaan sekä suojelualueita että talousmetsien luonnonhoitoa. Luonnonhoito mahdollistaa ratkaisut, joita voidaan toteuttaa puuntuotannon kanssa samanaikaisesti. Monimuotoisuuden turvaamiseksi tehtäviä toimenpiteitä on määriteltä muun muassa Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelmassa vuosille 2016–2025 (METSO), taantuvien riistalintujen kannat nousuun SOTKA-hankeella, Helmi-elinympäristöohjelmassa 2021–2030 sekä Kansallisessa metsästrategiassa 2035²⁴⁶. Keskiössä ovat vapaaehtoisuuteen perustuvat keinot. METSO ja Helmi-ohjelmat ovat menestystarinoita, mutta ongelmaksi on koitunut määrärahojen riittämättömyys. Maanomistajia, jotka haluaisivat lähteä mukaan on enemmän, kuin mitä rahoitusta on. Alueellisesti on voi olla usean vuoden jono päästä mukaan ohjelmiin. Näillä kansallisilla ohjelmilla täydennetään CAP-suunnitelman rahoitusta ja toimenpiteitä, joihin kuuluvat muun muassa hoidettujen perinnebiotooppien ja luonnonlaitumien osuuden kasvattaminen 75 prosenttiin vuonna 2027 (vuoden 2022 tason tarkasteltuna) valtakunnallisesta hoitotavoitteesta sekä turvapeltojen muuttamisen kosteikoksi tai suon kaltaiseksi alueeksi.

Metsänomistajat voivat edistää metsän monimuotoisuuden turvaamista huomioimalla monimuotoisuustavoitteet metsien käytön suunnittelussa ja käyttämällä erilaisia käsittelyvaihtoehtoja eri kuvioilla. Tämä mahdollistaa paremman tasapainon luonnon monimuotoisuuden säilymisen ja metsien käytön välillä sekä tukee paikallisten ja alueellisten elinympäristöjen, rakennepiirteiden ja lajiston säilymistä. Metsänomistajille on

244 YK 2021

245 Ympäristö.fi

246 MMM

keskeistä tarjota riittävästi tietoa ja palveluita, jotka mahdollistavat monimuotoisuuden huomioimisen. Suomessa on yli 580 000 metsänomistajaa, joiden keski-ikä on 61 vuotta. Uudellamaalla on eniten metsänomistajia (106 892, joista vajaa 60 prosenttia asuu pääkaupunkiseudulla). Pohjois-Pohjanmaalla on toiseksi eniten metsänomistajia (57 592, joista yli 34 prosenttia asuu Oulussa)²⁴⁷. Metsätalouden ja puunkorjuun liikeyritysten toimipaikoista vajaa 46 prosenttia (29 050) sijaitsi ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun alueilla. Metsänomistajuus ja metsissä tehtävät toimet konkretisoivat maaseutu-kaupunkivuorovaikutusta jakaupunkien vuorovaikutusta, alueiden välistä keskinäisriippuvuutta sekä yksittäisten metsänomistajienkin päätösten maaseutuvaikutuksia (esim. avohakkuun vaikutukset maisemaan ja asuinympäristöön). Yksityismetsien hakkuu-aiomukset olivat vuonna 2024 ennätystasolla muun muassa Venäjältä puuntuonnin loppumisen sekä puun hinnan nousun myötä. Jatkuvan kasvatuksen hakkuut nousivat 12 prosentilla ja uudistuhakkuut 22 prosentilla²⁴⁸.

Maa-, metsä-, vesi- ja kalatalouden tehtävissä pyritään samalla huolehtimaan vesistöjen ja pohjavesien tilasta sekä varmistamaan vesien kestävä käyttö. EU:n yhteisen kalastuspolitiikan (jäljempänä YKP) tavoitteena on varmistaa kalastuksen kestävyys. Kalastuskiintiöt asetetaan kestäväen enimmäistuoton tasolle, ja kalastuksen ympäristöhaittoja pyritään minimoimaan. Kalastuslaki velvoittaa huolehtimaan kalakantojen tilasta, ja monivuotisilla suunnitelmilla pyritään säilyttämään kalakannat elinvoimaisina sekä varmistamaan niiden luontainen elinkierto. NOUSU-ohjelma on parantanut vaelluskalojen elinolosuhteita ja pyrkinyt palauttamaan vaelluskalakantojen luontaista lisääntymistä Suomen virtavesissä. Euroopan meri-, kalatalous- ja vesiviljely-rahaston (jäljempänä EMKVR) kautta edistetään kestävää kalastusta ja vesiviljelyä, unionin yhteistä kalastuspolitiikkaa ja alueellisen työllisyyden ja koheesion lisäämistä. Manner-Suomessa toimii 10 kalaleader-ryhmää eli kalatalouden paikallista toimintaryhmää, jotka kehittävät kestäväen kalatalouden elinkeinoja paikallislähtöisesti.

Kulttuurimaiseman muutokset ja tarpeet

Maaseudun kulttuurimaisemat ovat syntyneet ihmisen ja luonnon pitkän vuorovaikutuksen tuloksena. Ne voivat olla merkityksellisiä paikallisen yhteisöllisyyden ja kulttuurin, paikkakunnan ja alueen tai jopa kansallisen identiteetin kannalta. Maaseudun avoimet maisemat ovat syntyneet maanviljelyn, maatalousrakentamisen ja laidunnuksen seurauksena. Kulttuurimaisemiin tiiviisti liittyvät perinnebiotoopit ovat kaikkein

247 Metsäkeskus.fi

248 Metsäkeskus.fi

monimuotoisimpia elinympäristöjämme. Maiseman ja perinnebiotooppien hoito vaatii jatkuvaa työtä, jossa laidunnus on merkittävässä roolissa.

CAP-suunnitelman ympäristö- ja ilmastoviisas maataloustavoitekokonaisuuteen kuuluu hoidettujen perinnebiotooppien ja luonnonlaitumien osuuden kasvu. Tavoitteena on, että vuoteen 2027 mennessä hoidettujen perinnebiotooppien ja luonnonlaitumien osuus on 75 prosenttia valtakunnallisesta hoitotavoitteesta²⁴⁹. Eläintilojen määrä ja laidunnukseen saatavilla oleva tuki vaikuttavat suoraan maaseudun kulttuurimaisemiin. Maatilayritysten määrä vähentyy vauhdilla. Merkitystä on ruoka-alaa laajemmin myös kulttuuriympäristöjen ja perinnebiotooppien ylläpitämisen edellytyksille. Lypsykarjan maatilayritykset vähenevät arvioiden mukaan edelleen merkittävästi, 4229:stä tilasta 1336 tilaan vuosien 2023-2040 aikana ja muun laidunkarjan tuotantosuunnan maatilat arvioidaan vähenevän edelleen 720 tilasta 90 tilaan saman aikajänteen aikana²⁵⁰.

Valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista (yht. 1,6 milj. ha) sijaitsee suurimmat pinta-alat harvaan asutulla maaseudulla (933 686 ha vuonna 2021), kaupungin läheisellä maaseudulla (307 253 ha) ja ydinmaaseudulla (265 758 ha)²⁵¹. Hoidetut kulttuurimaisemat lisäävät alueen viihtyisyyttä, ylläpitävät kulttuuriperintöä ja elävöittävät kulttuurimaisemaa. Hoidetut maisemat ohjaavat matkailua kauempaakin, ja merkittävien maisemakohteiden yhteyteen on kehitetty luonnon virkistyskäyttöä. Luonnon virkistyskäytön valtakunnallisen inventointi (LVVI) -tutkimuksen mukaan vuonna 2020 reilu 45 prosenttia osallistui luontomatkkaan ja matkoja tehtiin keskimäärin vuodessa reilu seitsemän. Kaikista luontomatoista reilu 12 prosenttia olivat retkeilymatkoja²⁵². Kansalliset muutokset maataloudessa, asuintiheydessä ja maaseudun väestössä vaikuttavat väistämättä maaseutualueiden kulttuurimaisemiin. Maaseutualueiden väestönmuutoksen jatkuessa on entistä vähemmän kulttuurimaiseman ja perinnebiotooppien ylläpitäjiä, henkilöitä, yhteisöjä ja yrittäjiä, jotka hoitavat rakennuskantaa, tienvarsia ja kylämaisemia.

Myös maankäytön muutostarpeet ja energiamurros muuttavat kulttuurimaisemia. Tiettyillä sijainneilla avoimeen peltomaisemaan rakennetaan aurinkopaneleita; toisaalla maisemaa hallitsevat tuulivoimalat. Millä tavalla energiamurroksessa arvioidaan monipuolisesti maisemavaikutuksia maaseutualueilla (maaseutuvaikutuksia) ja tunnistetaan maiseman kulttuurihistoriallista ja laajempaa yhteiskunnallista merkitystä on tärkeä kysymys. Taustatietoa tuottavat niin rakennetun kulttuuriympäristön kuin

249 Suomen CAP-suunnitelma

250 Niemi 27.5.2024 -diaesitys maatalouden rakennekehityksestä

251 Suomen ympäristökeskus

252 Neuvonen 2022, Luke

maiseman inventoinnit sekä paikalliset ja alueelliset kulttuuriympäristöohjelmat, joiden laatimisen tueksi on luotu kansalliset ideakortit²⁵³.

Vesistöhaasteet, osaaminen ja resurssit

Puhtaat pinta- ja pohjavedet ovat maaseudun vetovoimatekijöitä, joista hyötyvät vaki-
tuisten asukkaiden ja yritysten lisäksi osa-aikaiset asukkaat, satunnaiset pistäytyjät
sekä matkailijat. Pintavesien ekologinen tila vaihtelee Suomessa erinomaisesta ja hy-
västä (järviolueet) välttävään ja huonoon (rannikon joet ja matalat lahdet). Ilmaston-
muutos saattaa heikentää vesistöjen tilaa, kun esimerkiksi peltojen eroosio voi lisään-
tyä talvisateiden yleistymisen myötä²⁵⁴. Pintavesien tilan heikkeneminen esim. rehe-
vöitymisen tai tummumisen seurauksena vähentää alueen vetovoimaisuutta ja voi vai-
kuttaa merkittävästi virkistyskäytöstä saatavien tulojen pienenemiseen ja matkailuelin-
keinoon²⁵⁵.

Suomen pohjavesialueet jakautuvat epätasaisesti eri puolille maata. Eniten pohjavesi-
alueita on Lapin ELY-keskuksen alueella, kun taas vähiten niitä on Pohjois- ja Etelä-
Savon alueilla Ahvenanmaan lisäksi. Vedenhankinnalle käyttökelpoisimmat pohjave-
sivarat sijaitsevat yleensä hiekka- ja soramailla, kuten harjuissa ja suurissa reuna-
muodostumissa. Pohjavesien suojelun tavoitteena on säilyttää niiden laatu ja määrälli-
nen tila hyvänä, sillä Suomen pohjavesimuodostumat ovat herkkiä ihmistoiminnan vai-
kutuksille. Pääkaupunkiseutua ja länsirannikkoa lukuun ottamatta perustuu Suomen
kotitalouksien ja elintarvikelaitosten vedenhankinta pääosin pohjaveteen ja tekopohja-
veteen. Pohjavettä suojelevat lait, kuten ympäristönsuojelulaki, vesienhoidon ja me-
renhoidon järjestämisestä annettu laki sekä vesilaki, asettavat tiukat säännökset poh-
javeden pilaamiskiellosta, laadun ylläpidosta ja vesitaloushankkeiden luvanvaraisuus-
desta. Toimien onnistuminen edellyttää tiivistä yhteistyötä eri toimijoiden välillä sekä
vahvaa osaamista alueilla.

Vesistöjen tilan parantamisen keskeisimpiä rahoitusvälineitä ovat MMM:n hallinnon-
alalla on CAP-suunnitelma ja sen mukaiset toimenpiteet. Ympäristöministeriön (jäl-
jempänä YM) hallinnonalalla Ahti-ohjelman toimet jatkavat aiempien ohjelmien työtä ja
tähtäävät vesien ja Itämeren hyvään tilaan, millä pyritään hyödyttämään kohdealueen
asukkaita ja virkistyskäyttäjiä sekä parantaa huoltovarmuutta ja ruokaturvaa, sopeut-
taa ilmastonmuutokseen ja hillitsee luontokatoa. Saaristomeren valuma-alueen ravin-
nekierron tehostaminen ja ravinnekuormituksen vähentäminen ovat keskeisiä tavoit-
teita, ja toimenpiteet kohdistuvat erityisesti pilottialueille, kuten Aurajoen ja

253 YM 2023

254 VN 2023:73

255 Vesterinen ym. 2008

Paimionjoen valuma-alueille sekä Kemiönsaareen. Toimien onnistuminen edellyttää tiivistä yhteistyötä eri toimijoiden välillä²⁵⁶. Maaseutualueilla on sekä EU-osarahoitteisten ohjelmien avulla on toteutettu useita hankkeita mm. ravinteiden kierrätyksen, vesistökunnostuksen ja tiedonvälityksen lisäämiseksi, levitetty kipsiä pelloille ja parannettu pohjavesien tilaa. Ilmastomuutos haastaa tehtävää työtä ja siksi toimenpiteitä on entisestään tehostettava ja tarkennettava.

Oikeudenmukaisuus kestävyys siirtymässä

Maaseutumaisuus tukee Suomen kokonaiskestävyyttä ja muutosjoustavuutta. Luonnon ympäristön aineelliset ja aineettomat resurssit sijaitsevat valtaosin maaseutualueilla. Maaseutualueiden ihmiset, yhteisöt ja yritykset ovat näiden resurssien hyödyntämisen ytimessä ja merkittävässä roolissa ilmasto-, ympäristö- ja kestävä kasvun tavoitteiden toteutumisessa²⁵⁷.

Ympäristöhaasteiden ratkaiseminen ja niihin sopeutuminen voivat parhaimmillaan luoda mahdollisuuksia yrittäjyyteen ja työllisyyteen maaseutualueilla. Niihin kytkeytyy myös useita haasteita, etenkin kuin tarkasteluun otetaan ratkaisusta syntyvien hyötyjen ja mahdollisten haittojen jakautuminen eri paikkojen ja väestöryhmien välillä. Sosiaalisen kestävyys ulottuvuuksiin linkittyy vahvasti maantieteellisten ulottuvuuksien ja kaupunki-maaseutu-ulottuvuuksien tunnistaminen. Maaseutualueiden väestön määrä sekä henkiset, fyysiset, taloudelliset kuin myös ajalliset resurssit vaikuttavat suoraan kestävyyskriisiin liittyvien tavoitteiden saavuttamiseen ja ympäristötoimien toteuttamiseen. Paikallisten yhteisöjen osallisuus ja hyväksyntä prosessille ovat tärkeitä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta.

Jakautuva, menettelyllinen ja tunnustava oikeudenmukaisuus ovat vakiintuneet ulottuvuuksiksi oikeudenmukaisen siirtymän merkitysten selventämiseksi²⁵⁸. Tähän liittyy ympäristöhaasteiden ratkaisemiseen liittyvien tavoitteiden paikallisen vastustuksen lisääntyminen, joka pohjautuu sosiaalisiin (ml. luottamus), kulttuurisiin, taloudellisiin, ympäristöllisiin ja niiden ristikkäisiin vaikutuksiin. Useat ekologiseen kestävyys siirtymään²⁵⁹ liittyvät poliittiset tavoitteet ja toimenpiteet konkretisoituvatkin

256 MMM-hallinnonalalla keskeisin rahoitusväline on maaseuturahasto. YM:n hallinnonalalla keskeisin rahoitusväline ja ohjelma on AHTI

257 Kuhmonen ym. 2022, Karlsdóttir ym. 2023, Salonen ym. 2023, Salonen 2024, Alue ja ympäristö. Vol 52 Nro 2 (2023) ym.

258 Kortetmäki ym. 2025

259 Kestävyys siirtymän määritelmä: yhteen sektoriin, esimerkiksi energian tuotantoon liittyvän teknologisen kehityksen ja innovaatioiden mahdollistama muutos” (Tieteen termipankki, viitattu 6.2.2025). ”Kestävyys siirtymä” ei ole pelkästään teknologinen ja

maaseutualueiden paikallisessa maankäytössä²⁶⁰ ja paikallisten asukkaiden ja yhteisöjen sekä yritysten arjessa (emt.).

Maaseutualueiden kontekstissa esimerkkinä toimii kriittisten mineraalien louhintaa, joka konkretisoituu Suomen harvaan asutulla maaseudulla. Yhteiskunnalliset hyödyt (esim. liikenteen sähköistyminen) eivät kuitenkaan palaudu paikallisiin yhteisöihin (vrt. digisyrjäytymisen, energia- ja liikenneköyhyyden ilmiöt), johon nähdään sen sijaan jäävän luonnonvarojen käytöstä syntyvät haitat (vesistö-, maisema- ja muut ympäristöhaitat)²⁶¹. Luonnonvarahankkeet ja niiden vaikutukset voivat kasautua samoille maaseuduille, samalla vaikutusmahdollisuudet koetaan paikallisesti erittäin rajalliseksi²⁶². Muita tutkittuja tapauksia koskee tuulivoimaloiden rakentamista, metsätalouden toimintaa ja hiilinieluja sekä tulva-alueita²⁶³.

Ilmastolain (432/2022) tarkoituksena on varmistaa ilmastotoimien oikeudenmukaisuus ja kestävä kehitys sekä turvata saamelaisten edellytykset ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. EU:n vihreän kehityksen ohjelmassa painotetaan, ettei ketään henkilöä (eng. "person") tai mitään paikkaa (eng. "place") jätetä siirtymässä jälkeen.

Maaseudun rooli ilmastomuutoksen sopeutumisessa ja energiamurroksessa nähdään yleisesti tärkeänä. Näkemys siitä, kohtelevatko nykyiset ilmastomuutokseen ja ympäristöhaasteisiin (kuin myös energiasiirtymään) liittyvät toimet maaseutua ja kaupunkia yhdenvertaisesti jakaa vahvasti kansalaisten mielipiteitä kansallisen Maaseutubarometri-tutkimusten tulosten perusteella. Osittain tai täysin eri mieltä ovat 56 prosenttia suomalaisista kun vain kymmenen prosenttia on asiasta samaa mieltä. Harvaan asutun maaseudun asukkaista yli 70 prosenttia on asiasta eri mieltä. Näkemykseen yhtyy 50 prosenttia kaupunkilaisista. Luontokato huolestuttaa eniten kaupungin läheisellä maaseudulla ja kaupungissa, ja vähiten harvaan asutulla maaseudulla ja ydinmaaseudulla²⁶⁴.

Näkemykset siitä, kenellä on ja kenellä tulisi olla valtaa luonnonvarojen hallintaan liittyen eroavat. Alueellinen yhdenvertaisuus onkin tunnistettu tärkeäksi ulottuvuudeksi

taloudellinen muutos, vaan se kattaa myös laajat muutokset yhteiskunnan rakenteissa, elämäntavoissa, arvoissa ja normeissa. Yksikään ratkaisu ei yksinään takaa kestävää tulevaisuutta, mutta moninaisuudessaan ne tarjoavat uusia työkaluja ja ajattelutapoja talouden uudistamiseen. (Kts. esim. Bhatia, R. 2023)

260 Kts. Leino ym. 2023

261 Mononen ym. 2022, Leino ym. 2023, Sorvali ym. 2023, Leino ym. 2024

262 Mononen ym. 2024

263 Konflikteista kohti oikeudenmukaista siirtymää maaseudun elinkeinoissa ja luonnonvarojen hallinnassa (KOKOMAA) -hanke (2022-2024), YHYKE - Yhteistä ja yksityistä hyvää. Tutkimus luonnonvaroihin liittyvistä oikeudenmukaisuuksista ja niiden yhteensovittamisesta maaseudulla -hanke (2022-2024)

264 Vihinen ym. 2024a

ympäristöhaasteiden ratkaisemiseen tähtäävissä politiikoissa, mutta puutteelliseksi ohjausvälineissä ja toimenpiteissä. Kestävyyssiirtymän edistämisen tueksi on tutkimuksen pohjalta esitetty seuraavaa jäsenystä ympäristöoikeudenmukaisuuden pääpiirteistä: nykytilassa tapahtuva menettelytapojen oikeudenmukaisuus, jako-oikeudenmukaisuus ja tunnustava oikeudenmukaisuus, menneisyyttä huomioiva hyvittävä oikeudenmukaisuus sekä tulevaisuutta huomioiva ennakoiva oikeudenmukaisuus²⁶⁵ (taulukko 1).

Taulukko 1. Ympäristöoikeudenmukaisuuden ulottuvuudet ja menettelytavat

Arvioitavia kysymyksiä	
Jako-oikeudenmukaisuus	Mitä hyötyjä ja haittoja päätöksestä on? Miten ja kenen kesken hyödyt ja haitat jakautuvat?
Menettelytapojen oikeudenmukaisuus	Kuka voi osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon? Miten osallistuminen toteutuu? Kenen näkökulma on edustettuna?
Tunnustava oikeudenmukaisuus	Onko kaikilla ryhmillä yhtäläinen mahdollisuus tulla kuulluksi ja huomioiduksi?
Hyvittävä oikeudenmukaisuus	Miten väistämättömiä kielteisiä vaikutuksia voidaan hyvittää ja ennaltaehkäistä?

PAIKALLISLÄHTÖINEN KESTÄVYYSTYÖ MAASEUTUALUEILLA

KESTÄVÄN KEHITYKSEN VIIKKO

Kestävän kehityksen viikko on areena, jossa maaseudun toimijoiden vastuullisuustyö tuodaan näkyväksi ja käydään keskustelua alueen kestävyyskysymyksistä. Kestävän kehityksen viikko on vuosittainen tapahtumaviikko, joka järjestetään viikolla 39. Viikon aikana järjestettävä toiminta voi olla ekologista, sosiaalista tai taloudellista kestävyyttä, ja toiminnan voi toteuttaa esimerkiksi työpajoina, luentoina, teemapäivinä tai avoimien ovien tapahtumina. Kestävän kehityksen viikon tapahtumia voivat järjestää eri toimijat, kuten kunnat, koulut, yritykset tai yhdistykset. Kestävän kehityksen viikon toteuttajana on maaseutupolitiikan neuvoston KERÄ-verkosto (Oikeudenmukaisen siirtymän ja kestävien maaseutujen puolesta)²⁶⁶.

KERÄ-VERKOSTON HUOMIOITA JA NOSTOJA SUOMEN VUODEN 2025 AGENDA2030-MAARAPORTTIIN:

²⁶⁵ Lyytimäki ym. 2023.

²⁶⁶ Kestävän kehityksen viikko -tapahtumaviikon sivut

Nostot pohjautuvat maaseutupolitiikan KERÄ-verkoston asiantuntijaryhmän näkemyksiin kestävästä kehityksen edistymisestä maaseutualueilla viimeisen viiden vuoden aikana sekä katsaukseen tulevaisuuden haasteisiin ja mahdollisuuksiin.

Onko vihreä siirtymä aina oikeudenmukaista maaseudulle?

Tuuli- ja aurinkoenergian tuotanto on vahvassa asemassa esim. biokaasuun verrattuna maaseudulla. Usein tietoa vaihtoehtoista puuttuu kunnissa. Tarvitaan myös vahvempaa kuntalaisten osallistamista. Tarvitaan avoimempaa keskustelua siitä, miten energiamurros vaikuttaa maaseutuihin, ympäristöihin ja eri maaseututyyppeihin. Osallistaminen ja tiedolla johtaminen on myös kestävyyttä. Tähän tulisi saada tasapaino. Tuulivoimaa sääntelevä lainsäädäntö on melko vanhentunutta, olisi suotavaa, että kunnat saisivat enemmän tilaa toimia itselleen sopivalla tavalla energiasiirtymän kanssa. Eri energiamuotojen yhteisvaikutuksia pitäisi mitata paremmin, ei vain sektoreittain erikseen. Kuntapäätäjille olisi saatava tietoa siitä, mitä nämä erilaiset hankkeet tarkoittavat.”

”Metsien psykologinen omistajuus on iso voimavara. Kansalliseen tarinaamme liittyy luontoyhteys ja jokaisenoikeudet. Tämä vaatii eri yhteisöjen ja alueiden välistä vuoropuhelua. Liittyy myös siihen, kenen ääni kuuluu lopullisessa päätöksenteossa. Ajatellaan, että päätöksenteko perustuu tietoon, mutta se perustuu myös vahvasti tunteisiin, vaikei välttämättä sitä tiedosteta. Psykologiseen omistajuuteen tulee kuulua se, että jaetaan myös arvostus ja vastuu. Psykologiseen omistajuuteen liittyviä etuoikeuksia ei tule pitää itsestäänselvyyksinä. Tämän johdosta on myös syviä vastareaktioita.”

”Suomen maaseutu on täynnä tyhjillään tai vajaakäytöllä olevia kiinteistöjä.”

Tähän on etsittävä ratkaisuja maaseutupoliittisin keinoin, esimerkiksi erilaisilla remonttiavustuksilla, maaseudun kohteiden rahoitusratkaisulla (koska rahoituksen saaminen ostoon ja remontointiin on tällä hetkellä haaste) tai perikuntien määräaikaan purkamiseen liittyvällä lainsäädännöllä.”

Näkemykset perustuvat 25.2.2025 käytyyn keskusteluun sekä ryhmäläisten kirjallisiin vastauksiin. Mukana seuraavien tahojen asiantuntijoita: Tampereen yliopisto, 4H-vaikuttajanuoret, Maa- ja metsätaloustuottajainkeskusliitto, Natur och Miljö, Finlandssvenska 4H, Kuntaliitto, Maaseudun Sivistysliitto, Suomen Kylät ry ja Suomen Kylät ry:n nuorisosaasto. [Nostot ovat luettavissa kokonaisuutena maaseutupolitiikka.fi -tietosivuilla.](#)

6.7 Energiasiirtymä – mahdollisuudet ja haasteet

Energiasiirtymällä pyritään saavuttamaan hiilineutraali talous, hillitsemään ilmastonmuutosta sekä edistämään kestävyys siirtymää. Ilmastonmuutoksen lisäksi ovat taloudelliset ja geopolittiset muutokset sekä energiakriisi korostanut energiasiirtymän tarvetta. Energiaomavaraisuuden näkökulmasta on hyödyllistä, että energiantuotantoa voidaan hajauttaa maantieteellisesti ja eri teknologioiden välille välttämällä riippuvuutta

yhdestä tai muutamasta lähteestä. Energiamurroksen toimet kohdistuvat tällä hetkellä maaseutualueille, erityisesti harvaan asutun maaseudun alueille Pohjois-Suomessa ja Länsi-Suomessa. Kulutus keskittyy Etelä-Suomeen. Erityisesti maaseutualueet, niiden väestö ja yhteisöt ovat vaarassa jäädä passiivisiksi välineiksi kansallisissa toimenpiteissä, jotka vaativat paljon maankäyttöä²⁶⁷. OECD:n, Nordregion ja kansalliset valtakunnalliset maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeiden tulokset korostavat, että ympäristöoikeudenmukaisuus ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat tiiviisti yhteydessä nopeasti etenevän energiasiirtymän onnistumiseen²⁶⁸. Ympäristöoikeudenmukaisuuden ja laajemman oikeudenmukaisuuden ulottuvuuksien ja menettelytapojen kautta voidaan tutkitusti varmistaa, että siirtymä tapahtuu tasapuolisesti ja kaikkien yhteiskunnan osien, paikkojen, alueiden ja yhteisöjen tarpeet, voimavarat ja mahdollisuudet huomioiden (emt.)²⁶⁹.

Puhtaan energian kohtuuhintainen tarjonta, toimitusvarma energiainfrastrukturi sekä raaka-ainevarojen kestävä hyödyntäminen ovat keskiössä teollisuuspoliittisen strategian bio- ja kiertotalouden tavoitteisen osalta²⁷⁰. Teollisuuspoliittisessa strategiassa alleviivataan teollisten keskittymien merkitystä, mutta tavoitteena on turvata hyvin toimivat logistiset yhteydet ja infrastrukturi teollisen toiminnan kehittymiselle ja eri puolilla maata sijaitsevien resurssien täysipainoiselle hyödyntämiselle. Niitä tuetaan tehokkailla logistisilla yhteyksillä ja palvelevalla energia- ja digitaalisella infrastruktuurilla. Tavoitteena on vahvistaa teollisuuden synergiaetuja, sujuvoittaa lupaprosesseja ja houkuttaa Suomeen investointeja. Edellä mainittuihin linkittyy vahvasti energia- ja ilmastostrategia, joka tuottaa päivitettyt skenaariot ja linjaukset energian tarpeesta, tuotannon kasvattamisesta ja päästökehityksestä sekä selvityksiä sähköverkkoihin ja markkinoihin liittyen²⁷¹. Toimialoihin vaikuttaa Keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelma, EU:n Suomelle asettama päästötavoite ja kansallinen hiilineutraaliustavoite 2035.

Suomi on sitoutunut tavoittelemaan hiilineutraalia energijärjestelmää²⁷², joka edellyttää julkista ja yksityistä rahoitusta sekä toimivaa huolto- ja toimintavarmuutta sekä kustannustehokkuutta. Suomen energijärjestelmän kehityksen merkittävimmät energiamuodot koskevat uusiutuvaa energiaa, ydinvoimaa ja biomassaa. Erityisesti tuulivoimalla on merkittävä rooli monien toimialojen energiakulutuksen muuttamisesta hiilineutraaliksi. Tuulivoimatuotanto keskittyy länsi- ja lounais-Suomeen, joissa maisemamuutokset ovat olleet merkittäviä.

267 Salonen ym. 2023

268 Tolvanen ym. 2025, Leino ym. 2023

269 Salonen & Tomrén 2023, OECD 2025

270 TEM 2024:49

271 TEM

272 Suomen ilmasto- ja energiastrategia, EU:n ilmasto- ja energiatavoitteet

Puhtaan energian kohtuuhintainen tarjonta, toimitusvarma energiainfrastrukturi sekä raaka-ainevarojen kestävä hyödyntäminen ovat keskiössä teollisuuspoliittisen strategian biokiertoalouden tavoitteissa²⁷³. Teollisuuspoliittisessa strategiassa alleviivataan teollisten keskittymien merkitystä, mutta tavoitteena on turvata hyvin toimivat logistiset yhteydet ja infrastrukturi teollisen toiminnan kehittymiselle ja eri puolilla maata sijaitsevien resurssien täysipainoiselle hyödyntämiselle. Niitä tuetaan tehokkailla logistisilla yhteyksillä ja palvelevalla energia- ja digitaalisella infrastruktuurilla. Tavoitteena on vahvistaa teollisuuden synergiaetuja, sujuvoittaa lupaprosesseja ja houkutella Suomeen investointeja. Edellä mainittuihin linkittyy vahvasti energia- ja ilmastostrategia, joka tuottaa päivitetty skenaariot ja linjaukset energian tarpeesta, tuotannon kasvattamisesta ja päästökehityksestä sekä selvityksiä sähköverkkoihin ja -markkinoihin liittyen²⁷⁴. Toimialoihin vaikuttaa Keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelma, EU:n Suomelle asettama päästötavoite ja kansallinen hiilineutraaliustavoite 2035. Energiamuotona biomassalla on ainoa, joka voi tuottaa hiilinielun²⁷⁵.

Biokaasu

Biokaasu on uusiutuvaa kotimaista energiaa, jonka tuotanto edistää paitsi ilmastotavoitteita myös ravinteiden kierrätystä ja vesiensuojelua. Biokaasun mahdolliseksi tuotantomääräksi on arvioitu noin 10 TWh vuosittain, missä valtaosa biokaasusta tuotettaisiin maatalouden lannoista, nurmista ja muista sivuvirroista²⁷⁶. Nykyisellään biokaasun tuotanto on noin 0,9 TWh vuodessa²⁷⁷, ja biometaanin osuus tuotannosta on kasvanut viimeisinä vuosina²⁷⁸. Biokaasusta kaavaillaan ratkaisua fossiilisten polttoaineiden korvaamiseen erityisesti raskaassa tie- ja meriliikenteessä²⁷⁹. Keskipitkän aikavälin ilmastopoliitiikan suunnitelmassa esitetään, että biokaasun tuotantoa tulisi kasvattaa 4 TWh vuositasolle²⁸⁰.

Biokaasua tuotetaan biojätteistä, jätevesilietteistä, lannasta sekä elintarviketeollisuuden kasvi- ja eläinperäisistä jätteistä mädättämällä, jolloin esimerkiksi lannasta saadaan hyödynnettyä energia, ja mineraalilannoitteita korvaavia maanparannusaineita. Osa biokaasusta käytetään ajoneuvokäyttöön. Vuonna 2017 biokaasulla tuotettiin 180 GWh ja lämpöä 520 GWh, ajoneuvokäyttöön tuotettiin biometaania 110 GWh vuonna

273 TEM 2024:49

274 Kts. tem.fi

275 Hyppänen (toim.) 2022

276 Marttinen ym. 2015

277 Tilastokeskus 2025

278 SBB, 2025

279 Pääkkönen ym. 2019; TEM, 2025, s. 31

280 YM 2022

2020²⁸¹. Biokaasun tuotannon potentiaali on arvioitu olevan. Neljäsosa liikenteen energiakäytöstä voisi korvata biokaasulla. Maatilojen biokaasutuotannon sosiokulttuurisia tekijöitä on myös tutkittu. Etenkin kannattavuuden heikkous on nähty hidastavan biokaasutuotannon kehitystä, lisäksi toiminnan keskittyessä maatiloille ei ole vaikuttanut laajemmin paikallisyhteisöön. Paikalliset hyödyt ovat jääneet vähäisiksi. Sen sijaan on yhteydet yliopistoihin, ammattikorkeakouluihin ja maatalousoppilaitosten kanssa tuottanut patentteja, uuden yritystoiminnan käynnistymistä (esim. biokaasulaitteistojen suunnittelu ja konsultointi sekä jälleenmyynti).²⁸²

Energiajärjestelmän näkökulmasta biokaasun etuna on sen käytön joustavuus. Biokaasua voidaan käyttää maakaasun korvaajana sähkön ja lämmön tuotannossa, liikenteessä tai teollisuuden raaka-aineena. Biokaasun edistämiseen on Suomessa ollut tahtoa, mutta tuotanto on kasvanut maltillisesti. Syitä kehitykseen on tunnistettu esimerkiksi rajallisesta kaasunjakelujärjestelmästä, raaka-aineen hajanaisesta sijoittumisesta ja epävarmasta ja investointiympäristöstä²⁸³. Suomen Biokierto ja Biokaasu ry:n mukaan Suomessa oli vuonna 2025 suunnitteilla tai rakenteilla 46 biokaasulaitoshanketta, joiden toteutuminen voisi kaksinkertaistaa kotimaisen tuotantokapasiteetin²⁸⁴. Yhdessä ravinteiden kierrätyksen kanssa biokaasun tuotanto parantaa Suomen huoltovarmuutta ja omavaraisuutta lannoitteiden ja energianhankinnan osalta.

Maatalouden rooli biokaasun edistämisessä on keskeinen. Viljelijöiden rooli on biokaasun arvoketjussa moninainen, sillä he toivat yhtäaikaaisesti ruuantuottajan, energiantuottajan, energiankäyttäjän ja kierrätysravinteiden käyttäjän roolissa. Biokaasun kannattava tuotanto ja kierrätysravinteiden tehokas käyttö lisäävät viljelijän osaamisvaatimuksia. Samanaikaisesti merkittävä osa viljelijöistä näkee ruuantuotannon ammatinsa päätehtävänä²⁸⁵. Maatilojen energiantuotannon tulisi siis ensisijaisesti olla ruuantuotantoa tukevaa toimintaa.

Ravinnekierrätys ja biokaasutuotanto linkittyvät keskeisesti yhteen. Biokaasulaitoksissa käytettävä mädätysprosessi tuottaa yhtäaikaisesti energiaa ja korkearavinteista mädätettä, joka voidaan levittää pellolle lannan tapaan tai jalostaa korkea-arvoisemmiksi kierrätyslannoitteiksi. Biokaasun tuotanto on erityisen monihyötyistä alueilla, missä tuotantoeläinten lanta saadaan tuotettua energiaksi, biokaasulle on paikallista kysyntää ja ravinteiden kierrätyksellä parannetaan vesistöjen tilaa. Mikäli kierrätysravinnemarkkinat kehittyvät tulevaisuudessa, voi mädätteen jalostamisesta tulla

281 Hyppänen (toim.) 2022

282 Huttunen 2016

283 Winqvist 2019, Winqvist 2021

284 SBB, 2025

285 Rasi ym. 2022

merkittävä liiketoiminnan ala²⁸⁶. Kierrätyslannoitteiden valmistus ja jatkojalostus mahdollistavat lannan ravinteiden (erit. fosforin) siirtämisen ravinneylijäämäisiltä alueilta sinne, missä fosforin tarvetta täytetään mineraalilannoitteilla²⁸⁷.

Aurinkovoima

Vuoteen 2050 mennessä aurinkoenergian osuus Suomen energiatuotannosta tulisi nousta 10 prosenttiin, esittää LUT:ssa tehty päästöttömän energiajärjestelmän mallinnuus. Se tarkoittaisi aurinkotuotannon lisäämistä 635 MW:sta²⁸⁸ 35 000 MW:iin. Aurinkovoimapotentialiaalia on tutkistusti erityisesti rakennusten (asuinrakennukset, julkiset rakennukset, teollisuuskiinteistöt, päivittäistavara-kaupat) kattojen potentiaali on noin 34 000 MW sähkötehoa²⁸⁹. Puhtaan energiatuotannon osalta on paljon potentiaalia asemakaava-alueilla. Suomessa on saman verran aurinkoa kuin Saksassa ja Tanskassa, mutta Saksassa aurinkosähkökapasiteetti on 110 kertaa suurempi ja Tanskassa viisi kertaa suurempi kuin Suomessa²⁹⁰. Fingridin arvion mukaan Suomessa voi vuoteen 2030 mennessä toimia aurinkovoimaloita seitsemän gigawatin tehon verran²⁹¹.

EU:n uusiutuvan energian direktiivin (2001/2018/EU) tavoitteena on parantaa kansalaisten mahdollisuuksia tuottaa energiaa. Tutkimusyhteisön puolelta onkin esitetty, että demokraattisempi energia ja energiakansalaisuuden edistäminen edellyttää poliittisia muutoksia ja vakiintuneiden järjestelmien kyseenalaistamista²⁹². Maaseutualueiden aurinkovoimapotentialiaalia on tarkasteltu asuinrakennusten ja niiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevien rakennusten mukaan²⁹³. Maaseudun rakennettu ympäristö muodostaa merkittävän potentiaalin aurinkosähkön tuotannolle. Aurinkoenergialla tuotettavissa oleva osuus maakunnan asumisen ja maatalouden sähkönkulutuksesta on energiamäärällisesti todettu olevan korkeinta Etelä-Pohjanmaalla, Ahvenanmaalla, Pohjois-Karjalassa ja Satakunnassa ja Pohjois-Savossa, yli 60 prosenttia vuotuisesta asumisen ja maatalouden kulutuksesta (emt.). Maaseudulla merkittävin osa sähköenergiasta käytetään maatalouteen. Edullisen aurinkoenergian avulla on arvioitu, että maatalouden sähkö- ja hybridityökoneet voisivat yleistyä. On myös todettu, että aurinkosähkön yleistymisen kasvattaisi energiaomavaraisuutta sekä yksilön tasolla että valtakunnallisesti.

286 Winqvist ym. 2019

287 Luostarinen ym. 2019

288 Energiavirasto

289 Lassila ym. 2016

290 Child 2018

291 Fingrid Lehti 19.6.2023

292 Slätmo ym. 2025

293 Haapaniemi ym. 2016

Suomeen on suunnitteilla useita uusia aurinkoenergiahankkeita ja ne, kuten muutkin uusiutuvan energian hankkeet jakautuvat maantieteellisesti epätasaisesti. Yleisesti ottaen sijoittumiseen vaikuttaa erityisesti sijainti sähköverkkoon ja liityntämahdollisuus. Vihreän siirtymän kokeilut ja investoinnit keskittyvät korkean väestötiheyden alueille ja rannikkokaupunkeihin. Aurinkovoimahankkeet ovat kasvaneet kooltaan ja lisääntyneet merkittävästi. Suurin osa aurinkovoimahankkeista on toistaiseksi sijoittunut Etelä- ja Länsi-Suomeen eli alueille, joille sijoittuu myös eniten asukkaita. Kuitenkin laaja-alaisimmat maa-asenteiset aurinkoenergiahankkeet sijoittuvat jo kokonsa vuoksi tyypillisesti maaseudulle eli pääsääntöisesti keskeisten yhdyskunta- ja taajamarakenteiden ulkopuolelle. Ympäristöministeriön tilaaman Aurinkovoimaloiden kaavoitus ja lupamettelyjen opasaineiston taustaselvityksen²⁹⁴ mukaan 50 prosenttia hankkeista sijoittuu ainakin osittain peltoalueelle, entisille turvetuotantoalueille 43 prosenttia, joutomaille 38 prosenttia ja 23 prosenttia metsämaalle. Laajimmat suunnitteilla olevat aurinkoenergiahankkeet ovat jopa satoja hehtaareita.

Hankkeiden vaatimasta laajasta maa-alasta ja hankkeiden suuresta määrästä johtuen maaseudulle kohdistuu vaikutuksia voimaloiden ja siirtolinjojen rakentamisen alle jäävistä alueista ja maiseman muutoksista. Aurinkovoimaloiden sijoittaminen pelloille tai metsiin voi estää maa- ja metsätaloustoimintaa alueella, vaikkakin maatalouden ja energiantuotannon kokeiluja esim. lampaiden laiduntamisesta tai jopa viljelystä aurinkovoimaloiden alueilla on ollut. Laajoja aurinkoenergiakenttiä on myös suunniteltu turvetuotannosta poistuneille soille. Aurinkovoiman sijoittaminen entisille turvetuotantoalueille estää poistuvien turvetuotantoalueiden muunlaisen maankäytön, kuten esimerkiksi metsityksen, viljelyn, kosteikkojen perustamisen ja suon ennallistamisen. Toisaalta valmiiksi aukeat ja tuotantoalueena toimineet teolliset turvesuot voivat oikein suunniteltuna ja toteutettuna soveltua hyvin aurinkovoimahankkeille sekä edistää uusiokäytössä niin luonnonmonimuotoisuutta kuin hiilinieluja tukevia toimia. Aurinkoenergiahankkeet luovat myös mahdollisuuksia maa- ja metsätalouden sekä energiantuotannon yhteensovittamiselle, paikallisen energiantuotannon lisäämiselle sekä uusien elinkeinojen luomiselle maaseudulle.

Aurinkovoimaloiden maisemavaikutukset ovat paikallisempia kuin esimerkiksi tuulivoimaloilla, mutta aurinkovoimalatkin muuttavat hankealueen ja sitä ympäröivää maisemaa. Aurinkopaneelit ovat matalahkoja rakenteita, jotka muodostavat laajan aurinkopaneelikentän. Aurinkopaneelit eivät erotu yhtä voimakkaasti ympäristöstään kuin esimerkiksi korkeat rakenteet kuten tuulivoimalat, joten aurinkovoimalan visuaalinen vaikutusalue jää paikallisemmaksi. Lähialueelta katsottuna pinta-alaltaan laaja aurinkopaneeleista muodostuva tuotantoalue voi olla kuitenkin maisemavaikutuksiltaan merkittävä.

294 Ramboll 2024

Tuulivoima

Tuulivoimatuotannon hajasijoitus on todettu lisäävän sähköntuotannon huoltovarmuutta. Maatuulivoima tulee olemaan tulevaisuuden merkittävin sähköntuotantomuoto Suomessa. Nopea teknologinen kehitys on alentanut tuulivoiman tuotantokustannuksia niin tehokkaasti, että maatuulivoima on tällä hetkellä Suomen edullisin sähköntuotantomuoto. Olosuhteet maatuulivoimalle ovat Suomessa otolliset, sillä Suomessa on tilaa, tuulista ja maaperä on tukeva²⁹⁵. Tuulisuudeltaan parhaita alueita Suomessa ovat olleet rannikko- ja merialueet sekä Lapin tunturit. Tuotannossa oleva tuulivoima sijoittuu suurimmaksi osaksi Pohjanmaan maakuntien alueille²⁹⁶. Tuulivoimateknologian kehittymisen myötä tuuliolosuhteet eivät ohjaa enää niin merkittävästi tuulivoimaloiden sijoittumista kuin aikaisemmin.

Tuulivoimayleiskaavoja on vireillä noin 250 mutta vuosittain niitä on hyväksytty vähän²⁹⁷. Tuulivoimahankkeiden etenemisen esteisiin on useita eri syitä. Itäisessä Suomessa tuulivoiman rakentamisessa on otettava muun muassa huomioon maanpuolustuksen tarpeet. Lisäksi Itä- ja Pohjois-Suomessa on tarve paremmalle kantaverkolle. Useimmiten esteiden syyt liittyvät luontoarvoihin, paikallisten kansalaisten ja poliitikkojen vastustukseen sekä hankekehittäjien väliseen kilpailutilanteeseen. Myös maanvuokrasopimusten solmimisessa voi tulla vastaan tilanteita, jotka estävät hankkeiden toteutumista. Alueellisesti painottuvat syyt liittyvät useimmiten elinkeinoihin ja olemassa olevaan infrastruktuuriin, jota tarvitaan tuulivoimarakentamisen tueksi²⁹⁸.

Suomen ympäristökeskuksen Tuulivoimapotentiaali Suomessa -selvityksessä tarkasteltiin tuulivoiman toteuttamisen mahdollisuuksia maakuntakaava-aineistojen avulla eri skenaarioin maalla vuoteen 2030 mennessä. Selvityksen mukaan potentiaalisia alueita on runsaasti, mutta suuri osa hankkeista ei etene toteutukseen monien paikallisten tekijöiden vuoksi. Globaalit ja valtakunnalliset kehityskulut vaikuttavat monimutkaisesti tuulivoiman investointipäätöksiin ja kannattavuuteen²⁹⁹.

Tuulivoiman vaikutukset kohdistuvat maaseudulle rakennettujen alueiden ulkopuolelle, sillä nykyisin suunnitteilla olevien tuulivoimaloiden vähimmäisetäisyydeksi asutuksesta on tunnistettu keskimäärin 800 metriä. Etäisyys asutukseen määrittyy tuulivoimaloiden ulkomelutason ohjearvoista annetun valtioneuvoston asetuksen (1107/2015) perusteella. Suomessa tuulivoima-alueet sijoittuvat pääosin metsäisille alueille asutukseen vaadittavan etäisyyden lisäksi myös sen vuoksi, että yli 80 prosenttia Suomen

295 Pasanen ym. 2025

296 Kartta - Suomen uusiutuvat ry

297 Vuonna 2024 kunnat hyväksyivät 13 kpl tuulivoimayleiskaavaa

298 TEM 4.10.2022

299 Nurmio ym. 2024

maapinta-alasta on metsää³⁰⁰. Yksittäisen tuulivoimalan rakentaminen vie maa-alaa arviolta 2 ha³⁰¹. Lisäksi tiestö vie metsäalaa sekä sähkönsiirto (noin 5 ha/km). Suomen asutus- ja kylärakenteella on myös merkitystä tuulivoiman sijoittumiseen. Pellot sijoittuvat usein lähelle kyliä ja asutusta. Esimerkiksi Pohjanmaalla pellot ja asutus sijaitsevat tyypillisesti jokilaaksoissa. Alueiden väleissä on tyypillisesti paljon asumattomia metsäisiä selännealueita, joille tuulivoimarakentamista on ollut helpompi sijoittaa.

Suuren kokonsa vuoksi tuulivoimalat näkyvät asutuille alueille, vaikka tuulivoimalat sijoittuvat kauemmas metsiin. Tuulivoimarakentaminen siihen liittyvine sähkönsiirron ratkaisuihin näkyy maisemassa ja vaikuttaa maaseutualueiden maiseman rakentamiseen, luonteeseen ja laatuun. Vaikka vaikutukset ilmenevät yleensä maisemakuvan muutoksina, on huomattava, että maaseudulla maisema on muutakin kuin visuaalinen maisemakuva. Vaikka tuulivoimatuotannon edellyttämät rakenteet ja maastonmuokkaus kohdistuvat vain muutaman prosentin alalle tuulivoima-alueen pinta-alasta, kookkaat voimalat muodostavat kauas näkyvän maamerkin, joka kertoo ihmisen vaikutuksesta alueella³⁰².

Tuulivoimarakentamisen suunnittelujärjestelmän ja ohjauksen tavoitteena on eri toimintojen yhteensovittamisen kautta löytää tuulivoimarakentamiselle parhaiten soveltuvat alueet maaseudun arvokkaiden kulttuurimaisemien ulkopuolelta. Ympäristöministeriön Tuulivoimarakentamisen suunnittelu -oppaan mukaan pääsääntöisesti suurille tuulivoimaloille soveltumattomia alueita ovat valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ja valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. Tapauskohtaisesti voidaan rakentamista harkita riittävien selvitysten ja vaikutusarviointien perusteella maakunnallisesti arvokkaille maisema-alueille ja maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöille³⁰³.

Tuulivoimalla nähdään olevan positiivisia vaikutuksia kuntatalouteen. Voimalaitoksista maksettava kiinteistövero, maanvuokraus ja hankkeen työllistävä vaikutus tuovat tuloja kunnalle, millä voidaan paikallisilla päätöksillä vaikuttaa kunnan ja kylien elinvoiman uudistumiseen. Tuulivoiman nähdään voivan synnyttää muutakin taloudellista toimintaa³⁰⁴ sekä aluetaloudellisia vaikutuksia rakentamisvaiheenkin jälkeen³⁰⁵. Jokaista rakennettua turbiinia kohti syntyy arvioiden mukaan yksi pysyvä työpaikka.

300 LUKE 2020

301 Soimakallio ym. 2014

302 YM 2024:29

303 YM 2016

304 Motiva

305 Ramboll 2019

Itä-Suomen yliopiston Tuulivoiman hyväksyttävyysselvityksessä tunnistetaan erityisesti paikallisen hyväksyttävyyden kasautuvat haasteet³⁰⁶. Selvityksen mukaan viimeaikaisessa tutkimuksessa korostetaan tarvetta laajentaa tarkastelua yksittäisten tuulivoimahankkeiden tasolta koko energia-alan ja energiamurroksen järjestelmien hyväksyttävyyteen. Selvityksessä nousi vahvasti esiin sähkön siirtoverkkojen merkitys. Selvityksen perusteella paikallisen hyväksyttävyyden ennakoidaan heikkenevän lähivuosina. Keskeisenä ajurina on tuulivoimarakentamisen vauhti ja volyymi, jotka tuovat mukanaan erilaisia ongelmia. Ympäristövaikutusten rooli nousi selvityksessä esiin tärkeänä tuulivoiman hyväksyttävyyden osatekijänä. Puhtaan energian – tuulivoimahankkeiden sekä sähkön siirtoverkkojen ja voimajohtokäytävien – rakentaminen aiheuttaa maankäytön muutosten myötä lisääntyviä ja laaja-alaisia ympäristö- ja luontovaikutuksia. Rakentamisen nopeasta temposta puolestaan seuraa myös hankkeiden ja prosessien laatuongelmia esim. ympäristövaikutusten arvioinnissa.

Energiasiirtymään liittyvät maaseutuvaikutukset

Energiasiirtymään linkittyä vahvasti ympäristöoikeudenmukaisuuden ja laajemman oikeudenmukaisuuden prosessit ja menetelmät (kts. luku 6.6. Oikeudenmukainen kestävyys siirtymä). Energiasiirtymä ja uusiutuva energia luovat maaseutualueille mahdollisuuksia uusien elinkeino- ja tuotantomuotojen sekä hajautetun energian tuomien mahdollisuuksien kautta, mutta sen vaikutukset nähdään erityisesti maankäyttöön kohdistuvassa paineessa, niin voimaloiden kuin siirtoverkkojen rakentamisen osalta sekä maaseutualueiden ja maaseutumaisemien muuttumisessa.

Paikalliset energiayhteisöt -määritelmä pitää sisällään monia teknisluonteisesti erilaisia energiayhteisöjä. Merkittävää maaseutualueiden kannalta on kiinteistörajat ylittävä (kiinteistörajat ylittävä energiayhteisö), yhden jakeluverkon alueella sijaitseva (paikallinen virtuaalinen energiayhteisö) tai yhden tarjousalueen sisällä sijaitseva (hajautettu virtuaalinen energiayhteisö) ja, onko kyseessä uusiutuvan energian yhteisö, mikä maaseutualueiden paikallisten yhteisöjen kannalta on peruslähtökohtana. Lisäksi on keskeistä sijaitseeko yhteisö yhden liittymän takana yhden verkkopalvelusopimuksen takana. Paikallisiin energiayhteisöihin vaikuttavat EU:n direktiivi 2018/2001 sekä direktiivi 2019/944. Energiayhteistyöryhmän loppuraportti julkaistiin vuonna 2023 ja esittää suosituksia lainsäädännön kehittämiseksi³⁰⁷. Keskeistä työryhmän raportissa on suositus siitä, että kaikessa kansallisessa säädösvalmisteussa tulee edistää energiayhteisöjen sekä pienten toimijoiden toimintaedellytyksiä, tämä koskien sektori-

306 Peltonen ym. 2024
307 TEM 2023:22

integraatiota. Työryhmän raportti sisältää useita suosituksia TEM:lle. Odotettavissa on, että lainsäädäntö olisi valmis eduskunnalle annettavaksi vuonna 2026.

Turpeen on oletettu poistuvan energiatuotannosta nopeasti. Puubiomassan käyttö arvioidaan kasvavan hieman ja tuulivoima- ja aurinkoenergian tuotannon odotetaan moninkertaistuvan. Näillä on kiinteä kytkös maankäyttöön, maataloustuotantoon ja myös metsien käytön muutoksiin³⁰⁸.

Maaseutupolitiikan vuosina 2014-2016 toiminut Ekosysteemipalvelut-verkosto toi yhteen asiantuntijatietoa ja kokemuksia hajautetun energiatuotannon haasteista ja valotti mahdollisuuksia parantaa pienten toimijoiden toimintaedellytyksiä ja tuotantoyksiköiden kannattavuutta. Maaseutupolitiikan Työn ja yrittäjyyden uudet mahdollisuudet (TUUMA ja TUUMA27) -verkostot ovat jatkaneet työtä energiatuotantoon liittyvien potentiaalien tarkastelussa. Uusiutuvan energian tuotannolla voi myös olla myönteisiä aluetaloudellisia vaikutuksia. Energiatuotannon liiketoimintamalleja ja toteutunutta energiayrittäjyyden ja -työllisyyden potentiaalia maaseutualueilla on tutkittu jonkin verran kuluvana vuosikymmenenä. On todettu, että kevyttä kustannusrakennetta, pitkäikäisiä asiakassuhteita ja toiminnan ketteryyttä kannattaa korostaa toiminnassa ja, että markkinointiin tarvitaan enemmän panostusta³⁰⁹.

6.8 Osaamiseen perustuva ja kestävyys siirtymää tukeva maaseudun talous

Euroopan tasolla tarkasteltuna Suomi poikkeaa monesta muusta EU-maasta: vaikka Suomessa merkittävä osa väestöstä asuu vakituisesti alueilla, jotka ovat sekä maaseutumaisia että heikosti saavutettavia, ei hajautunut asutusrakenne ja pitkät etäisyydet ole olleet esteinä hyvälle taloudelliselle suoriutumiselle³¹⁰. Maaseutualueilla sijaitsevat luonnonvarat ja maaseudun maapinta-ala ovat tunnistetusti merkittävässä roolissa kestävyys siirtymän kokonaisvaltaisten ratkaisujen edistämisessä ja kestävä kasvun tavoittelemisessa. Vähemmälle huomiolle on jäänyt maaseutualueiden vakituisten väestön, peruspalveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden, elinkeinojen kehitysedellytysten, infrastruktuurin kunnon, asumisedellytysten sekä kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan merkitys luonnonvarojen hallinnalle ja taloudelliselle hyödyntämiselle. Väestöennusteiden mukaisten ja maaseutualueiden kehittämisen kannalta kielteisten skenaarioiden toteutuessa, sekä vieraskielisten maahanmuuttajien keskittymiskehityksen jatkuessa pääkaupunkiseudulle, syvenee kaikkia toimialoja koskeva työvoima- ja

308 Lehtilä ym. 2021, Koljonen 2022

309 Tuomi ym. 2016

310 Sireni ym. 2017, Copus, A. ym. 2011

yrittäjäpula entisestään³¹¹. Vaikutukset oikeudenmukaiselle kestävyys siirtymälle, kestävälle kasvulle ja kokonaisturvallisuudelle ollaan vasta tunnistamassa.

Osaamisperusteinen talous tukee kestävyys siirtymää kehittämällä sen toteuttamiseksi tarvittavaa tietotaitoa ja osaamista, jota tarvitaan esimerkiksi biotaloudessa ja kiertotaloudessa mahdollistamaan uusiutuvien ja uusiutumattomien luonnonvarojen vähempää, tehokasta ja kestävää käyttöä. Kerran käyttöön otetuista luonnonvaroista on saatava mahdollisimman paljon taloudellista arvoa, joka tuottaa yhteistä hyvää myös paikallisella tasolla maaseutualueilla. Osaamisperusteisen talouden rakenteiden uudistumista tukevaa valtion julkista rahoitusta on tutkitusti kohdentunut suurimpiin kaupunkeihin, etenkin pääkaupunkiseudulle ja maakuntakeskuksiin. Koulutukseen, TKI-toimintaan ja innovaatorahoitukseen sekä julkisiin hankintoihin kuin myös valtion työpaikkoihin liittyvät rahavirrat kohdentuvat suurimpiin kaupunkeihin. Näitä voidaan kutsua tietointensiivisiksi rahavirroiksi. Suurempien kaupunkien elinvoimavaikutusalue on tutkitusti maantieteellisesti rajattu. Niiden vaikutusalueen ulkopuolella olevilta maaseutualueilta edellytetään vahvaa omaehtoista talouden rakenteiden uudistamista. Talouden rakenteiden uudistumista maaseutualueilla haastaa myös se, että alueille kohdistuu etenkin ylläpitävää rahoitusta: sosiaalietuuksia, valtionosuuksia ja aluetukia (mukaan lukien maatalous- ja maaseudun kehittämisen tuet). Aluetuet ovat suhteessa muihin tietointensiivisiin rahavirtoihin erittäin pienet. Samalla vaikuttaa liikenneyhteyksien toimivuus ja tietoliikenneyhteyksien saatavuus ja laatu tutkitusti edellytyksiin uudistaa talouden rakenteita. Suomessa on edelleen EU:n suurimmat erot huippunopeiden tietoliikenneyhteyksien saatavuudessa maaseutualueiden ja koko maan välillä.

Julkisten varojen maantieteellisellä jakautumisella on tutkitusti merkittävä vaikutus alueiden taloudelliseen elinvoimaisuuteen ja tasapuolisten kehitysedellytysten varmistamiseen. OECD:n vuoden 2023 aluekehityskatsaus tarkastelee alueellisten eriarvoisuuksien, kuten osaamisen, peruspalvelujen, liikenneyhteyksien toimivuuden ja tietoliikenneyhteyksien saatavuuden, vaikutuksia taloudellisiin, sosiaalisiin ja poliittisiin rakenteisiin sekä maantieteellisen tyytymättömyyden vahvistumiseen (emt.). Pohjoismaiset ja kansalliset tutkimukset tukevat havaintoa rakenteellisista vinoumista, jotka vaikuttavat maaseutualueiden ja -kuntien edellytyksiin uudistaa elinvoimaa sekä johtavat maaseutualueiden taloudellisen potentiaalin vajaakäyttöön³¹². Niin kansainväliset kuin valtakunnalliset maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeiden tulokset osoittavat tarvetta lisätä kansallista ja alueellista ymmärrystä maaseudun taloudesta ja innovaatiotoiminnasta sekä sitä edistävää tutkimusta ja tiedontuotantoa.

311 Vihinen ym. 2024b, Lehtonen ym. 2025

312 Vihinen ym. 2024b, Lehtonen ym. 2025, OECD 2022, 2023

Maaseutualueiden talous

Tähän asti väestön ja työpaikkojen suhdetta on totuttu tulkitsemaan niin, että väestö siirtyy työpaikkojen perässä ja, että työpaikkojen luomalla vaikutetaan paikan tai alueen väestökehitykseen. Tämä logiikka toimii kaupungeissa, mutta on tutkitusti päinvastainen harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun kuntien ja alueiden osalta, erityisesti alueilla, jotka ovat luonnonvararikkaita ja sijaitsevat maakuntien reuna-alueilla ja itäisessä ja pohjoisessa-Suomessa (emt.)³¹³. Työpaikat seuraavat näillä alueilla väestöä ja keskeiseksi kysymykseksi nousee alueiden asuttavuus, arjen sujuvuus, asuntojen saatavuus ja kunto, peruspalveluiden saatavuus ja saavutettavuus, infrastruktuuriin, liikennepalvelujen ja tietoliikenteen toimivuus ja käytettävyys, rahoituksen saatavuus sekä kuulumisen kokemus (emt.)³¹⁴.

Työvoima ja työllisyys

Vuonna 2040 on maaseutualueilla arviolta yli 130 000 työikäistä vähemmän kuin vuonna 2021, mikäli nykyiset kehityskulut jatkuvat ja väestöennusteet toteutuvat. Väestöllisen huoltosuhteen³¹⁵ osalta ollaan harvaan asutun maaseudun kunnissa ja ydinmaaseudulla jo pitkällä tulevaisuudessa maan ennakkoidun keskiarvon osalta³¹⁶. Harvaan asutulla maaseudulla huoltosuhde oli yli 90 prosenttia vuonna 2021 ja ennakoidaan olevan 109 prosenttia vuonna 2040, Ydinmaaseudun kunnissa vastaavat luvut ovat 82 prosenttia (vuonna 2021) ja 95 prosenttia (vuonna 2040). Kaupungin läheisen maaseudun kuntien väestöllinen huoltosuhde (70 prosenttia vuonna 2021) on lähempänä kaupunkikuntia (57 prosenttia vuonna 2021) ja koko maan lukua (62 prosenttia vuonna 2021). Erot väestöllisessä huoltosuhteessa osoittavat, miten suuret erot ovat koko maan ja kaupunkien keskiarvojen ja maaseutualueiden tilanteiden välillä. Huomioitavaa on, että harvaan asutuilla alueilla ja ydinmaaseudulla on myös vinoutunein työikäisten (25–64-vuotiaiden) sukupuolijakauma siten, että miehiä (52,6 prosenttia molemmilla aluetyypeillä) on naisia (47,4 prosenttia molemmilla aluetyypeillä) enemmän. Väestöennusteiden toteutuessa erot korostuvat ja voimistuvat.

Erot näkyvät myös taloudellisessa huoltosuhteessa, joka mittaa työvoiman ulkopuolella olevien³¹⁷ ja työttömien yhteislukumäärän suhdetta työllisten lukumäärään. Mitä matalampi arvo, sen parempi. Harvaan asutuilla alueilla oli luku 1,78 vuonna 2021 (vrt. 1,77 vuonna 2007) tarkoittaen, että kymmenen työllistä huolehti 17,8 muuhun

313 Lehtonen ym. 2025

314 (päivitetään)

315 Alle 15- ja yli 64-vuotiaiden määrän suhde työikäisiin 15–64-vuotiaisiin

316 Katso aluekehityksen tilanne- ja kehityskuva 2024

317 0–14-vuotiaat, opiskelijat, varusmiehet, eläkeläiset ja muut, mm. kotitaloustyötä tekevät

väestöön kuuluvan toimeentulosta. Ikääntyminen ja väestönmuutoksen vauhdin taantuminen näkyy pienessä muutoksessa 2007-2021. Ydinmaaseudulla on tapahtunut suurempi muutos. Vuonna 2007 kymmenen työllistä huolehti 14,4 muuhun väestöön kuuluvan toimeentulosta ja vuonna 2021 oli luku noussut 15,8:aan. Kaupungin läheisellä maaseudulla oli luku 1,29 ja kaupungeissa 1,27 vuonna 2021. Koko maan luku oli 1,33 vuonna 2021. Taloudellisen huoltosuhteessa ovat selittäviä tekijöitä ikärakenteen lisäksi työttömien osuudet eri kunnissa³¹⁸.

Maaseutualueilla on työllisyysaste pääsääntöisesti keskimääräistä parempi kaupungin läheisellä maaseudulla (72,4 prosenttia vuonna 2023) ja heikompi harvaan asutulla maaseudulla (67 prosenttia vuonna 2023). Työttömyysaste on korkein harvaan asutulla maaseudulla (12,2 prosenttia vuonna 2023). Koko maassa oli työllisyysaste keskimääsin 68,6 prosenttia ja työttömyysaste 11 prosenttia vuonna 2023³¹⁹. ja pienin kaupungin läheisellä maaseudulla (8,8 prosenttia vuonna 2023). Huomioitavaa on, että erot harvaan asutun maaseudun ja koko maan keskiarvon välillä on supistunut, mikä liittyy iäkkäiden pitkäaikaistyöttömien eläköitymiseen ja maan sisäiseen muuttoliikkeeseen nuorempien työttömien osalta. Työmarkkinat ovat Suomessa kansainvälisessä vertailussa erityisen keskittyneet, erityisesti teollisuudessa ja maaseutualueilla, mikä vaikuttaa muuttoliikkeeseen³²⁰ (vrt. Lettan raportin ja Euroopan komission esittämä periaate vapaudesta jäädä kotiseudulleen³²¹).

Maaseutualueilla on terveys- ja sosiaalipalvelut merkittävin työllistävä ala. Teollisuus on toiseksi suurin työllistävä ala. Merkittäviä työllistäviä aloja ovat myös maa-, metsä- ja kalatalous, tukku- ja vähittäiskauppa, koulutus sekä rakentaminen. Maaseudulla on enemmän teollisuustyöpaikkoja kuin kaupungeissa, ja monet vientialojen tuotantoketjut nojaavat maaseudun alihankintaan. Harvaan asutulla maaseudulla on alkutuotannon työpaikkaosuuks merkittävin, majoitus- ja ravitsemusalan sekä kaivosalan työpaikkojen osuus oli vuonna 2020 maan keskiarvoa korkeampi. Ydinmaaseudulla teollisuuden osuus työpaikoista (lähes 19 prosenttia) oli suurempi kuin alkutuotannon (lähes 10 prosenttia). Kaupungin läheisellä maaseudulla teollisuus on toiseksi suurin työllistäjä sote-alan jälkeen. Rakentamisen työpaikkojen osuus on alueella kasvanut merkittävästi³²².

Työmarkkinat ovat edelleen vahvasti sukupuolittuneita. Viime vuosikymmenen aikana on työpaikkojen määrä vähentynyt erityisesti teollisuudessa ja maa- ja metsätaloudessa, jotka ovat miesvaltaisia aloja. Sosiaali- ja terveyssektorilla on työpaikkakehitys

318 Vihinen ym. 2024b

319 Maaseutuindikaattorit. B. Talouden rakenne ja toiminta. 1. Työvoima ja työllisyys.

320 Kangasharju 2022, 18

321 Letta 2024Euroopan komissio

322 Vihinen ym. 2024b

ollut vahvaa, mutta ajankohtaiset muutokset terveys- ja sosiaalipalveluiden kuin myös opetuksen ja koulutuksen aloilla vaikuttaa suoraan naiseen maaseutualueilla. Kuitenkin on pula osaavasta työvoimasta merkittävä ja koskee kaikkia alueita kuin toimialojakin³²³. Työmarkkinoiden kohtaanto on viimeaikoina heikentynyt eniten alueilla, joille työvoiman liikkuvuus suuntautuu, mikä viittaa siihen, että ratkaisuja työvoiman saataavuuteen on haettava muualta kuin työvoiman liikkuvuudesta³²⁴. Ei ole nähtävissä, että kasvavien kaupunkiseutujen väestöllä voitaisiin vastata maaseutualueille ominaisten elinkeinoalojen työvoimakysyntään (ml. yritysten jatkajapulaan)³²⁵. Millä tavalla automatisaatiolla ja robotiikalla voidaan vastata työvoimapulaan linkittyä muun muassa tietoliikenneyhteyksien laatuun ja toimivuuteen, yritysten investointikykyyn ja kasvuhalukkuuteen kuin rahoituksen saatavuuteen ja rahoitusmarkkinoiden toimivuuteen maaseutualueilla.

Osaaminen ja koulutus – taso ja tarpeet

Keskittämällä koulutuksella ja sen omaavilla henkilöillä on merkittävin rooli maaseudun työvoimassa tällä hetkellä. Väestön koulutustason alueelliset erot ovat Suomessa merkittäviä ja luonteeltaan pysyviä³²⁶. Työikäisen väestön koulutustaso on noussut kaikilla aluetyypeillä viimeisen parinkymmenen vuoden aikana, mutta taso on jatkuvasti matalampaa ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun kunnissa³²⁷. Korkeakoulutettujen osuus väestöstä nousi vuonna 2021 reiluun 30 prosenttiin vain kaupungin läheisen maaseudun kunnissa. Oppivelvollisuusikärajan pidentämisellä nähdään olevan vaikutusta koulutustason nostamiseen myös maaseutualueilla, mutta osaamisen alueellinen eriytyminen nähdään riskinä nykyisten kehityssuuntien jatkuessa³²⁸.

Kestävyyssiirtymässä, jossa huomioidaan taloudellisen ulottuvuuden lisäksi ekologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyyskyky kytkeytyä työvoiman kysyntäpotentiaali etenkin kestävästi hoidettuun rakennettuun ympäristöön, luonto- ja kulttuuriympäristöihin, luonnonvarojen käytön paikallisen lisäarvon nostamiseen, luonnosta saatavan hyvinvoinnin edistämiseen sekä paikalliseen kestäväan ruokajärjestelmän ja kestäväan matkailun edistämiseen. Tavoitteet kytkeytyvät useaan talouden sektoriin ja edellyttävät toteutuakseen tietoisia ja kokonaisvaltaisia panostuksia maaseutualueilla. Useat tutkimukset korostavat maaseutualueiden asuttavuuden ja monipuolisen elinkeinotoiminnan merkityksen, mikäli tavoitteena on muu kuin maaseutualueiden muuttaminen

323 Vihinen ym. 2024b

324 Alasalmi ym. 2020, Vihinen ym. 2024b, kts. myös Lehtonen ym. 2025

325 Lehtonen ym. 2025

326 Aro ym. 2021

327 Tilastokeskus, Vihinen ym. 2024b

328 Bernelius ym. 2021

taloudellisen kasvun resurssivarastoksi³²⁹. Koulutustason ja työllisyysasteen nostaminen sekä yrittäjyyden lisääminen maaseutualueilla vahvistaa kestävyys siirtymää ja osana sitä kestävä kasvua³³⁰.

Nyt ja tulevaisuudessa arvioidaan tarvittavan kestävyysosaamisen (ml. tuote- ja materiaali-osaaminen, ilmastonmuutos ja monimuotoisuusosaaminen) ja digitaalisten taitojen (ml. teknologian käyttöön otto ja hyödyntäminen) lisäksi vahvempia liiketoiminnan perustaitoja (johto-, asiantuntija- ja arviointiosaaminen sekä etä- ja virtuaalipalvelut) sekä riskienhallintataitoja³³¹. Maaseudun toimialojen työvoiman saatavuudesta ja tulevaisuuden tarpeista on koottu erillinen ja kattava tutkimuksellinen tietopaketti, joka ulottuu vuoteen 2040 ja kattaa myös maakunnittaisia tarpeita³³². Erillisen biotalousalan korkeakoulutuksen kansallisen arviointitutkimuksen pohjalta on kestävyysosaaminen sisällytetty jo nyt hyvin opetussuunnitelmiin. Eettiset näkökulmat, systeeminen ajattelu ja ennakkointia nähdään itsearvioinnin pohjalta tarvittavan opetuksessa lisää. Arviointitutkimuksen yhtenä lopputulemana on, että tulevaisuuden työelämä tarvitsee yhä enemmän monialaisia osaajia³³³.

Ammatilliset oppilaitokset ovat merkittäviä ankkuri-instituutioita, joilla on vaikutusta alueen elinvoiman kehittämiseen. Ammatillisella koulutuksella pyritään vastaamaan alueiden väestön sekä työ- ja elinkeinoelämän koulutus- ja osaamistarpeisiin, reagoimaan työelämän muutoksiin sekä ottamaan huomioon alueiden elinkeinostrategioiden tavoitteita³³⁴. Oppilaitosten määrä on vähentynyt puoleen 15 vuoden aikana, 309:stä 153:een vuosina 2007–2022. Lakkautukset ovat kohdistuneet etenkin harvaan asuttuun maaseutuun. Alueella oli vuonna 2022 enää neljä oppilaitosta, ydinmaaseudulla 32 ja kaupungin läheisellä maaseudulla yhdeksän. Ammattiopetuksen keskittäminen isompiin yksiköihin, opiskelijöiden määrän muutos, rahoitusjärjestelmä ja maatalouden rakennemuutos nähdään muun muassa taustalla olevina tekijöinä oppilaitosten vähenemisen taustalla³³⁵. Ammatillisen koulutuksen rahoitusjärjestelmä on uudistettu ja muutokset astuvat voimaan vuonna 2026.

Yritystoiminta ja toimialat

Maaseutualueiden kunnissa 55–74-vuotiaiden osuus niin palkansaajista kuin yrittäjistä on suurempi kuin kaupunkikunnissa. Erot ovat kasvaneet vuosien 2007–2022 välillä.

329 Kuhmonen ym. 2015

330 Kattilakoski ym. 2021

331 Vihinen ym. 2024b, Opetushallitus 2019

332 Vihinen ym. 2024b

333 Aro ym. 2024

334 OKM 2022:31

335 Enbuska 2017

Ikääntyneimmät yrittäjät toimivat harvaan asutun maaseudun kunnissa ja tämän jälkeen ydinmaaseudun kunnissa. Kaupungin läheisen maaseudun kunnissa saman ikäluokan osuus yrittäjistä on pienin, mutta kaikissa ikäluokissa heitä on enemmän yrittäjissä kuin palkansaajissa³³⁶. Omistajavaihdoskysymys onkin keskeinen monella maaseutualueella ja monilla elinkeinoaloilla.

Yrittäjien osuus työllisistä on suurinta ydinmaaseudulla ja harvaan asutulla maaseudulla (reilu 15 prosenttia molemmilla alueilla) sekä suurempaa kaupungin läheisellä maaseudulla (vajaa 13 prosenttia) kuin kaupunkimaisissa kunnissa (vajaa 9 prosenttia). Vuosien 2013-2021 aikana on yrityskanta uusiutunut nopeimmin kaupungeissa ja kaupungin läheisellä maaseudulla, mutta maaseudulle perustetut yritykset jatkavat taoudellista toimintaansa keskimäärin pidempään (emt.).

Liiketoimintayritysten toimipaikoista, maatilat mukaan lukien, 35 prosenttia sijaitsee maaseutualueilla (emt.). Maaseutualueilla toimii noin 70 000 maatalouden ulkopuolista yritystä. Maaseutualueilla yritykset ovat kooltaan pieniä³³⁷ ja perheomisteisia, mikä tilastollisesti ja tutkitusti vaikuttaa omistajavaihdoksen tai yritystoiminnan lakkauttamisen todennäköisyyteen. Valtakunnallisen omistajavaihdosbarometrin (2021) tuloksiin pohjautuvan maaseudun yritysten omistajavaihdostutkimuksen mukaan lähes 90 prosentissa maaseutualueiden vastaajien yrityksille on luopuminen ajankohtainen vuoteen 2028 mennessä³³⁸. Maaseudun pienistä ja keskisuurista työntantajayrityksistä oli omistajavaihdos ajankohtainen 23 prosentille vuonna 2023. Yritysten puolella jatkajia tarvitaan tälläkin hetkellä esimerkiksi arviolta 4 600 maaseudun työntantajayritykseen³³⁹.

Mikro- ja pk-yrityskentällä on myös kasvukeskusten ulkopuolella merkittävä joukko yrityksiä, jotka pystyvät tuottamaan väestömäärään suhteutettuna merkittävää liikevaihtoa. Pienillä maaseutualueiden paikkakunnillakin on mahdollista tuottaa vahva yritysekosysteemi³⁴⁰. Kasvua tavoittelevista pk-sektorin työntantajayrityksistä 40 prosenttia sijaitsee kaupungin läheisellä maaseudulla ja 23 prosenttia ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla³⁴¹. Pienissä ja keskisuurissa työntantajayrityksissä kasvua haetaan kansainvälistymisestä, erityisesti harvaan asutulla maaseudulla, mutta kasvuyritysten lukumäärä on maaseutualueilla edelleen alhainen. Vähintään kolme henkeä

336 Vihinen ym. 2024b

337 Suomen yrityksistä yli 96 prosenttia lukeutuu enintään 9 henkilöä työllistäviin mikroyrityksiin. Useimmat, yli 93 prosenttia, työllistävät enintään 4 henkilöä. Työntantajayritysten määrä on vähentynyt samalla kuin itsensä työllistäjien määrä on lisääntynyt. (lähde)

338 Joensuu-Saloym. 2022

339 EK 2024

340 Kotavaara,ym. 2024

341 EK 2024

työllistävien ja kymmenen prosentin kasvuvauhdin yrityksistä yli viidennes sijaitsee maaseutualueilla. 30 prosentin kasvuvauhdin yrityksistä vajaa 17 prosenttia sijaitsee maaseutualueilla, eniten ydinmaaseudulla³⁴².

Maaseudun yritystoiminta on monialaista, edelleen usein virallisten toimialaluokitusten (TOL) ulkopuolella. Maaseutualueille erityisiä aloja ovat maa- ja metsätalouden alkutuotannon (ml. elinkeinokalatalous) lisäksi kaava-alueen ulkopuolella sijaitseva jalostus, kaivannaisteollisuus sekä enenevässä määrin uusiutuva energiatuotanto. Maapinta-alaa sekä tilaa vaativat konepajat ja valmistava teollisuus sijaitsevat pääosin myös maaseutualueilla hyvien yhteyksien päässä. Huomioitavaa on, että maaseutualueiden toimialat ja työpaikat ovat edelleen erittäin sukupuolittuneita, mikä vaikuttaa laajemmin paikkojen ja alueiden kehitykseen ja elinvoimaan. Esimerkiksi maa- ja metsätalouden palkatusta työvoimasta on naisten osuus noin kolmannes.

Maatalouden rakennemuutos on voimakasta ja vuonna 2040 on arvioitu toimivan 27 273 maatilayritystä. Kuitenkin jo nykyisin tuottavat suurimmat 20 prosenttia tiloista lähes 60 prosenttia maatalouden tuotoksesta. Maatilayritysten määrän väheneminen on jatkunut 2,5-3 prosentin (1 000-1 400 maatilaayrityksen) vuosivauhdilla. Vuonna 2024 maatiloja oli Suomessa vajaa 41 000, mikä on noin 31 prosenttia vähemmän kuin vuonna 2010. Maa- ja puutarhatalouden työvoima on vähentynyt samalla ajanjaksolla noin 23 prosenttia (vajaa 30 000 henkilöä). Kasvinviljely on tuotantosunnista merkittävin ja keskimääräinen tilakoko on kasvanut. Kolmannes maatiloista (n. 14 500 tilaa) on laajentanut toimintaansa uusiin elinkeinoihin (esim. urakointi, kuljetus- ja logistiikka, kiinteistöala ja matkailu) ja vain 1,5 prosenttia (650 tilaa) harjoitti jatkojalostusta vuonna 2020. Maataloustuotannon arvon kehitys on ollut positiivista Länsi-Suomessa ja negatiivista Itä-Suomessa ja Lapissa³⁴³. Nykyisen muutosvauhdin jatkuessa on maatilojen määrä alle 28 000 vuonna 2040³⁴⁴. Merkitystä on ruoka-alaa laajemmin esimerkiksi kulttuuriympäristöjen ja perinnebiotooppien ylläpitämisen edellytyksille. Maatilayritysten vähentyessä voimakkaasti korostuu maaseutualueilla toimivien maatalouden ulkopuolisten yritysten merkitys maaseudun taloudelliselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille.

Luonnonvarakeskuksen tekemän arvioinnin mukaan Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2014-2022 (maaseutuohjelma) yritysrahoitus (EU:n maaseuturahastosta) on kohdentunut ensisijaisesti kasvuyrityksille³⁴⁵. Yritysrahoituksen hieman alle 300 miljoonan euron rahoituksella on saatu aikaan noin 1,5 miljardin euron kokonaisinvestoinnit, muun muassa elintarvikealan, matkailualan ja metallialan yrityksissä.

342 Tilastokeskus.fi

343 Luke, Taloustohtori

344 Jyrki Niemi, Luke 2024

345 Vihinen ym. 2019

Samalla syntyi yritys- ja hankerahoituksella lähes 15 000 työpaikkaa ja lähes 6 000 yritystä perustettiin ja kehitettiin olemassa olevan yrityksen toimintaa. Aikaisemman 2007-2014 rahoituskauden arviointitutkimus osoitti, että EU:n maaseuturahastosta rahoitusta saaneet yritykset loivat työpaikkoja myös muissa alueen yrityksissä, jotka eivät saaneet rahoitusta³⁴⁶.

Maaseutualueiden taloudellinen aktiivisuus laskee heikoimpien kehitysedellytysten myötä ja kehittämisedellytykset ovat laskettavissa paikkaperustaisuusindeksin avulla. Paikallisesta kehittämisestä riippuvaisiin³⁴⁷ kuntiin kohdistui EU:n maaseuturahastosta vuosien 2007-2014 kaudella keskimäärin enemmän yritysrahoitusta kuin parempien lähtökohtien varassa toimiviin kuntiin. Pienille ja keskisuurille maaseudulla toimiville yrityksille saatavilla olevan maaseuturahaston yritysrahoituksen tarve konkretisoituu alueilla ja paikkakunnilla, joilla väestöä seuraa työpaikat ja, yrittäjyys on keskeinen työllistymisen muoto. Suomen CAP-suunnitelman ja EU:n maaseuturahaston rahoitukseen sisältyy edelleen maaseudun yritys- ja hankerahoitus sekä Leader-toiminta. Rahoituksen tavoitteena on vahvistaa maaseutualueiden elinvoimaisuutta lisäämällä yritystoimintaa, investointeja ja työpaikkoja. Paikallisesta kehittämisestä riippuvaiset kunnat edellyttävät tutkitusti vahvaa valtionhallinnon ohjausta ja vuoropuhelua aluekehittämisessä, jotta voidaan tulevaisuudessa välttää maaseutualueiden eriytymistä, alueiden sisäistä eriytymistä ja alueiden eriytymistä (emt.).

Covid-19 -pandemia näyttää vaikuttaneen kielteisimmin kaupunkien yrityksiin ja vähiten kielteisesti yrityksiin harvaan asutulla maaseudulla, huolimatta siitä, että yli 80 prosenttia koronakriisinaikaisesta yritystukirahoituksesta kohdistui kaupunkialueiden yrityksiin. Tutkimus havainnollistaa maaseutualueiden yritysten ja elinkeinotoiminnan resilienssiä³⁴⁸. Monialainen ja moninkertainen yrittäjyys ovat maaseutualueilla yleistä, erityisesti ydinmaaseudulla. Yhdellä perheellä voi olla rinnakkaisia yrityksiä erilaisilla toimialoilla, joka voi olla omiaan vahvistamaan elinkeinotoiminnan ja paikallisen yhteisön resilienssiä³⁴⁹.

Maaseudun nuoret yrittäjät ja yrittäjyyspolut

Yrittäjyys on vartenotettava uravaihtoehto nuorille maaseudulla, johon vaikuttavat muun muassa koulutuksen saatavuus³⁵⁰ sekä stereotyyppiset käsitykset yrittäjyyden edistämisestä sekä maaseudulla työskentelystä ja työllistymisestä: käsitys

346 Vihinen ym. 2019

347 Paikallisesta kehittämisestä riippuvaiset kunnat voidaan laskea paikkaperuusindeksin pohjalta (Lehtonen 2013, Lehtonen)

348 Mitze ym. 2024

349 EK 2024

350 esim. Pukkinen ym. 2021,

maaseudulla yrittämisestä rajautuu esimerkiksi erityiseen kohderyhmään (pohjat), yrittäjyyspolkuun ("synnyttään yrittäjäksi"), liiketoiminnan perustaan (paikalliset tarpeet, alkutuotanto) sekä alkuinvestointeihin (merkittävät) ja oppimisareenoihin (koulu). On tunnistettu tarve korostaa kaikkien mahdollisuuksia "kasvaa yrittäjäksi", houkuttelevat mahdollisuudet liiketoiminnan perustana, pieniä alkuinvestointeja ja vapaa-aika oppimisympäristönä. Nuorten elinympäristö ja lähiympäristö linkittyvät vahvasti yrittäjyyspolkuihin, joita ovat esimerkiksi "yhdenuran yrittäjät", "joustavat yrittäjät", "perinteikkäät yrittäjät" ja "nuoret kokeilijat"³⁵¹. Tuore tutkimus vahvistaa harrastusten merkitystä nuorten yrittäjyyspotentiaalin kehittämisessä³⁵². Lasten ja nuorten kotiseutukokemuksella ja -kasvatuksella on lisäksi merkitystä kotiseudun erityispiirteiden esiintuomiseen ja näkymiin sekä pohdintaan oman paikkakunnan tulevaisuuden työllistymismahdollisuuksiin³⁵³. Nuoriso Leader -toiminta sekä 4H-yrittäjyys ovat keskeisiä maaseutualueiden nuorten yrittäjyyden edistämisessä.

Nuoret yrittäjät maaseutualueilla ovat kuitenkin epäedullisessa asemassa niin Suomessa kuin kansainvälisesti kun katsotaan perusedellytyksiä (peruspalvelut ja infraturktuuri). OECD-tasolla maaseutualueilla on 25 prosenttia vähemmän nuoria startup-yrittäjiä suhteessa kaupungeissa³⁵⁴. Lisäksi maaseutualueilla ja kaupungin kehysalueilla asuvat nuoret yrittäjät ovat lähes 30 prosenttia vähemmän todennäköisesti koulutuksessa vuosi ennen yrityksen perustamista verrattuna kaupungeissa asuviin. Kuitenkin nuoret, jotka perustavat start-up-yrityksen maaseutualueilla ovat yleensä koulutetumpia kuin kaupungeissa, mikä viittaa hyödyntämättömään yrittäjäpotentiaaliin alemman koulutustason omaavien nuorten keskuudessa maaseutualueilla³⁵⁵. Paikka-perustaisilla nuorten työllisyys- ja yrittäjyyspalvelut, liikkuvat palvelut (esim. Ohjaamo- ja työpajapalvelut erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa) sekä luotettavat ja huippu-nopeat tietoliikenneyhteydet parantavat palvelujen saavutettavuutta, mutta myös yrittäjyyden edistämistä³⁵⁶.

Maaseudun tietotalous, TKI-toiminta ja innovaatiot

Useissa OECD:n maissa on ollut nähtävissä heikkoa tuottavuuden kasvua ja hidastumista innovaatioiden suhteen, erityisesti mullistavien, tuottavuutta lisäävien innovaatioiden osalta³⁵⁷. OECD:n tutkimus osoittaa, että tuottavuuden kasvu on edelleen ollut vahvaa metropolialueiden ulkopuolisilla maaseutualueilla, vaikka kaupunkialueilla on

351 Pukkinen ym. 2021

352 Raappana ym. 2024

353 Suutari ym. 2021a, Suutari ym. 2021b

354 EU:n työvoimatutkimuksen (EU-LFS) analyysin mukaan 26 Euroopan OECD-maassa vuonna 2011 ja 2019.

355 OECD 2022

356 Moisala ed. 2020.

357 OECD 2019

nähty hidastumista viime vuosikymmenen aikana³⁵⁸. Myöskään Suomessa ei ole kilpailukyky kasvanut kaupungistumiskehityksestä huolimatta³⁵⁹. OECD korostaa tarvetta ymmärtää ja hyödyntää paremmin myös maaseutualueilla olevaa innovaatio- ja kasvupotentiaalia³⁶⁰ sekä ratkaista pitkään jatkunutta alueiden eriarvoistumiskehitystä³⁶¹. Tietotalous, TKI-toiminta ja innovaatiot vaikuttavat maaseutualueiden kaikkiin arvoketjujen osiin, mutta niiden ilmentymiä ja yhteyksiä maaseutualueiden laajempaan kehitykseen on tutkittu vain vähän.

Tietotalous ilmenee maaseutualueilla eri tavalla: 1) Paikasta riippumattomana tietotyönä tutkimuksessa, konsultoinnissa, ohjelmistotyössä, digitaalisen tiedon viennissä sekä hoitotyössä; 2) Maaseutualueiden perinteisillä toimialoilla syntyneinä digitaalisina sovelluksina osana globaaleja arvoketjuja; 3) Uusina maaseutuspesifeinä sovelluksina, jotka hyödyntävät aineettomia resursseja, kuten hiljaisuutta ja luonnonääniä. Maaseutualueiden julkisten ja yksityisten toimijoiden aktiivisuus on tärkeää hyötyjen kotouttamisessa alueille³⁶² ja tietotalouden kehittämiseen on kohdistettu rahoitusta niin edellisten EU-osarahoitteisten maaseutuohjelmien kuin nykyisen CAP-suunnitelman varoista. Tilastotarkasteluissa on tunnistettu, että suuri osa maaseutualueilla tapahtuvasta tietotyöstä ja tietotaloudesta jää virallisessa toimialaluokituksessa (TOL) pimentoon. Tietotyö keskittyy sisemmille kaupunkialueilla ja, sen vaikutus ulottuu erityisesti kaupunkien läheiseen maaseutuun ja suurten kaupunkiseutujen vaikutusalueelle penedlöönnin, etätyön ja vapaa-ajan asumisen (lue monipaikkaisuuden) kautta³⁶³. Tilastotarkastelussa erot ovat merkittävät kaupunkien läheisen maaseudun ja harvaan asutun maaseudun välillä ja, esimerkiksi Uudenmaan kaupungin läheisellä maaseudulla korostuu tietotyön merkitys enemmän, kuin mitä se näkyy maakuntien sisemmällä kaupunkiseudulla. Tietotyön yleisyyden ja alueen yliopistotoiminnan välillä on vahva korrelaatio. Tietotyöaloilla työskentelevistä vain reilu 15 prosenttia asui vuonna 2018 maaseutualueilla (vrt. 25 prosenttia kaikista työllisistä)³⁶⁴. Maaseutualueilla virallisesti luokiteltu tietotyö painottuu koulutusosalalle, jolla työskentelee eniten naisia ja, johon lasten ja nuorten määrän muutos vaikuttaa voimakkaasti tulevien vuosikymmenien aikana. Koko 2010-luvulla on virallisesti tietotyötä tekevien työllisten määrä laskenut maaseutumaisilla alueilla erittäin voimakkaasti.

358 OECD 2019, OECD 2022, OECD 2023 vrt. Vihinen ym 2024, Lehtonen ym. 2025
359 Kilpailukykyindeksin neljästä kokonaisuudesta (taloudellinen menestys, julkisen hallinnon tehokkuus, yritysten suorituskyky ja infrastruktuuri) Suomen heikkoutena on taloudellinen menetys, jossa Suomi sijoittuu 50. sijalle. (IMD 2024).

360 OECD 2022

361 OECD 2023

362 Vihinen ym. 2023, Vihinen ym. 2024

363 Airikkala ym. 2022, YM 2024:1

364 Aro ym.2022

Tietotyön kannalta nähdään tietojenkäsittely-, konsultti- ja henkilöstöpalveluissa sekä mainos- ja markkinointipalveluissa haastattelututkimusten perusteella mahdollisuuksia (emt.). Keskeisimmiksi toimialoiksi nähdään matkailu- ja ravitsemuspalvelut, maa- ja metsätalouden alkutuotanto sekä valmistava teollisuus³⁶⁵. Mikäli tietotaloutta halutaan vahvistaa nähdään keskeisinä kohteina tietoliikenneyhteyksien parantaminen ja digiosaamisen vahvistaminen, monipaikkaisen asumisen mahdollistaminen, yritysten houkuttelemisen maaseutualueille ja verkostojen rakentaminen. Haasteita nähdään etenkin rahoituksen saatavuudessa³⁶⁶.

T&K-menojen kokonaisvolyymin on keskimäärin 95 prosenttia kohdentunut kaupunkikuntiin vuosien 1997-2017³⁶⁷. Vain 5,9 prosenttia TKI-rahoituksesta kohdistui vuosien 2018-2021 aikana maaseutualueiden kuntiin³⁶⁸. Lisäksi Vuosien 2018-2021 karotetuista valtion julkisista hankinnoista jopa 97 prosenttia kohdistui kaupunkeihin, 75 prosenttia Uudellemaalle. Hankintojen tavoitteena on julkisten varojen käytön tehostamisen lisäksi parantaa yritysten kilpailukykyä ja edistää innovaatioita. Kansallisille TKI-panostuksille on laaja-alainen parlamentaarinen tuki³⁶⁹. Orpon hallitusohjelmassa toimenpiteenä on, että kehitetään kasvu- ja pk-yrityksille sopivia rahoitusmahdollisuuksia³⁷⁰. OECD:n suositusten mukaan tulee jäsenmaissa tarkastella TKI-kehystä laajemmin, tunnistamalla myös maaseutualueilla tapahtuvaa TKI-toimintaa sekä vahvistamalla sen edellytyksiä maaseutualueiden toimintaympäristöissä. Paikkaperustaisen toimintaedellytysten luominen on OECD:n mukaan kriittistä alueilla, joissa ei ole täysin toimivia tai kehittyneitä markkinoita. CAP-suunnitelman EU:n maaseuturahoitusta koskevassa lainsäädännössä ovat innovaatiot kaikkea läpileikkaava teema. EU:n maaseuturahoitusta ei kuitenkaan ole mahdollista suunnata määritelmällisesti TKI-toimiin. Rahoitusta kuitenkin suunnataan vastaavatyypisesti erilaisiin kehittämistoimiin sekä kehittämisorganisaatioille että maaseutualueilla toimiville yrityksille. Maaseudun yritysten piirissä keskeistä on käytännönläheinen innovaatiotoiminta, joka konkretisoituu yritysten palvelu- ja tuoteinnovaatioina ja investointeina, joiden avulla yritykset kehittyvät ja kasvavat. Keskisiä aloja Suomen CAP-suunnitelman kasvutoimissa ovat elintarvikealan pk-yritykset ja muut teolliset yritykset sekä biotalouden alalla toimivat yritykset. Myös Euroopan meri-, kalatalous- ja vesiviljelyrahaston (EMKVR) Suomen ohjelmasta 2021-2027 rahoitetaan elinkeinokalatalouden yritys- ja kehittämishankkeita. Tukea myönnetään kaupallisten kalastajien, vesiviljelijöiden ja kalanjalostajien tuotannollisiin investointeihin. Kehittämishankkeet voivat olla yleishyödyllisiä TKI-hankkeita tai yritysten toteuttamia TKI-hankkeita. Rahoitusta voi saada myös ympäristön ja kalavarojen tutkimushankkeisiin ja kalatalouden

365 Aro ym. 2021, Rannanpää ym. 2023

366 Vihinen ym. 2024, Aro ym. 2021 Rannanpää ym. 2023

367 M Vihinen ym. 2019

368 Lehtonen ym. 2025

369 VN 2021:95

370 VN 2023:58

kunnostukseen. Maaseuturahaston kuin myös EMKVR:n rahoitus on ollut kriittistä, mutta niiden määrä on suhteessa muuhun TKI-, koulutukseen ja osaamien rahoitukseen ja tarpeeseen marginaalista³⁷¹. Merkittäviä ovat luonnonvaratalouteen (ml. luon-tohyvinvointi) liittyvät useiden sektoreiden laskennalliset arvonlisäystavoitteet, joiden toteuttaminen edellyttää uusien arvoketjujen rakentamista, TKI-rahoitusta, innovaatioita, yrittäjyyttä ja osaajia myös maaseutualueilla. Luonnonvaratalouden lisäksi on otettava huomioon luovan talouden mahdollisuudet maaseutualueilla.

Maaseutuyritysten innovointi on käytännönläheistä kehittämistyötä. Tärkeitä innovaatiokumppaneita ovat seudulliset ammatilliset oppilaitokset. Yritykset tekevät yhteistyötä myös muiden oppilaitosten kanssa ja innovointia tapahtuu myös yritysten välisessä yhteistyössä. Ammatillinen koulutus ja oppilaitokset ovat siis keskeisessä asemassa maaseutualueiden TKI- ja innovaatiotoiminnassa ja myös nähdään osana alueellista innovaatiojärjestelmää, mutta sillä ei vielä ole selvää roolia TKI-toimijana³⁷².

Yhteisötalous ja yhteisölähtöinen yleishyödyllinen yrittäjyys

Maaseutualueilla yhteisöillä on vahva rooli paikallisten palveluiden tuottajina. Yhdistystoiminnan merkitys on suuri, sillä yhdistysten toimintaan osallistuu yli puolet Suomen väestöstä³⁷³. Kansalais- ja järjestötoiminnalla on erityisen suuri merkitys maaseudulla, jossa järjestöjen keskeisiä tehtäviä ovat erilaisten tapahtumien, kulttuuri-, liikunta-, nuoriso-, harrastus- ja vapaa-ajan toiminnan järjestäminen, ympäristöhoito, perinteen ja historian tallentaminen sekä asukas- ja kylätoiminnan ylläpitäminen³⁷⁴.

Sosiaaliset yrittäjät ja innovaatiot voivat olla tärkeitä ärsykeitä täyttämään julkisten palveluiden ja yrittäjyys ekosysteemin tukien puutteita maaseutualueilla. Sosiaalinen innovaatio on innovaatio, jolla on sosiaalinen tarkoitus. Se "voi koskea käsitteellistä, prosessi- tai tuoteuudistusta, organisatorista muutosta ja rahoituksen muutoksia, ja se voi käsitellä uusia suhteita sidosryhmien ja alueiden kanssa"³⁷⁵. Kuitenkin sosiaalisten yrittäjien kriittisen roolin tunnustamisen puute, joissakin tapauksissa mahdollistava oikeudellinen kehys ja resurssien puute estävät usein sosiaalisia innovaattoreita täyttämästä tätä roolia.

Kuntien nykyisten taloudellisten haasteiden vuoksi monet maaseutukunnat odottavat kansalaisyhteiskunnan toimijoiden osallistumista palveluiden tuottamiseen vapaa-ajan toiminnan lisäksi myös asukkaiden terveyden ja toimintakyvyn ylläpitoon tähtäävissä

371 Lehtonen ym. 2025

372 Jauhola ym. 2016

373 Oikeusministeriö 2024:20

374 Pihlaja 2010

375 OECD tulossa

palveluissa³⁷⁶. Maaseudun omaehtoisen palvelutuotannon haasteena on palveluiden tuottaminen pitkälti yhdistysten ja vapaaehtoisten voimin, millä ei pystytä vastaamaan lisääntyvään palvelukysyntään. On tarve pysyvämmille ja monipuolisemmille toiminnan rakenteille, joiden avulla pystytään tukemaan myös maaseudun lähipalveluiden saavutettavuutta ja alueiden välistä tasa-arvoa.

Yhteisötalous vastaa tähän haasteeseen yhdistämällä liiketoiminnan ja yhteisöllisen hyödyn tavoittelun ammatillisella otteella. Yhteisötalous tulee nähdä puuhastelun sijaan yrittäjyytenä, jolle tulee luoda yhteisöjen yritystoimintaa mahdollistava ja tukeva ekosysteemi. Yhteisötalouden toimintaa tukevan ekosysteemin kehittäminen edellyttää pilottikokeiluja palveluiden uudenlaisten yhteissuunnittelun ja -tuottamisen mallien testaamiseksi sekä yhteisöyrittäjyyden yritysmuotojen kehittämiseksi ja niiden vaikutusten arvioimiseksi³⁷⁷. Lisäksi ekosysteemin kehittämiseksi tarvitaan yhteisöjen yrittäjyyspolun kehittämistä, mukaan lukien monipuolisemmat rahoitusmahdollisuudet, sekä sosiaalisten kriteerien käytön kehittämistä kuntien hankinnoissa³⁷⁸.

Fyysinen saavutettavuus ja liikennejärjestelmä

Yksityisteitä on Suomessa noin 370 000 km, kun valtion hallinnoimia teitä on noin 80 000 km. Yksityisteillä on suuri yhteiskunnallinen merkitys: ne tukevat huoltovarmuutta, maataloutta, metsäteollisuutta ja muita elinkeinoja sekä pysyvää ja vapaa-ajan asumista. Monien yksityisteiden kantavuus ja turvallisuus eivät vastaa nykytarpeita, ja iso osa yksityistiesilloista on huonokuntoisia. Metsäkeskuksen TIESIT-hankkeessa on kartoitettu yksityisteiden ja yksityistiesiltojen kuntoa. Kartoituksissa lähes viidennes yksityisteiden silloista on todettu huonokuntoisiksi. Yksityisteiden ja niillä olevien siltojen korjausvelka-arvio on kokonaisuudessaan 1,3 miljardia euroa. Tutkitun tiedon pohjalta voidaan valtionavustuksia kohdentaa kiireellisimpiin parannustarpeisiin.

Yksityisteiden rakentamisen ja kunnossapidon haasteena on, että niistä vastaavat yksityiset henkilöt eli tiekunnan osakkaat. Toimenpiteiden toteuttaminen on kallista ja vaatii rahoituksen lisäksi tieosakkaiden aktiivisuutta, osaamista ja yhteistyötä. TIESIT-hankkeessa on pyritty myös aktivoimaan tiekuntia. Yksityisteille voidaan myöntää harkinnanvaraisesti valtionavustusta tienpitoon. Valtion talousarviossa vuodelle 2025 on myönnetty yksityisteiden valtionavustuksiin 6,8 miljoonaa euroa. Tämä on hieman vähemmän viime vuoteen verrattuna. Kaikkein kriittisimmät kohteet pyritään kuitenkin avustamaan maanlaajuisesti.

376 Rinne-Koski ym. 2020, Pihlaja 2010

377 ks. myös Bland 2021

378 Töyli ym. 2024

Liikenne 12 -suunnitelmaluonnoksen mukaan yksityisteiden valtionavustusten määrärahataso vuosina 2026–2028 olisi keskimäärin 6,1 miljoonaa euroa vuosittain ja vuodesta 2029 alkaen avustusta korotettaisiin 4 miljoonalla eurolla vuosittain. Tällä turvataisiin muun muassa elinkeinoelämän ja huoltovarmuuden kannalta kriittisiä yhteyksiä ja koko maan saavutettavuutta. Yksityisteiden avustuksella katetaan myös erityiskohteiden eli muun muassa yksityistielossien vuotuiset käyttö- ja kunnossapitokustannusten avustukset. Vuoden 2025 määrärahasta lossien osuus on noin puolet eli 3,4 miljoonaa.

Digitaalinen saavutettavuus ja infra

Digitalisaatio vaikuttaa kaikkiin yhteiskunnan sektoreihin³⁷⁹, mutta sen perusedellytykset on edelleen alueellisesti erivertaiset. Digitaalisaatio on muuttanut julkisen hallinnon, elinkeinotoiminnan, työnteon ja palveluiden järjestämisen ja tuottamisen sekä kulluttamisen tapoja. Maaseutututkimukset ovat pitkään osoittaneet luotettavan ja nopean laajakaistayhteyden, erityisesti valokuituyhteyksien, kriittisen merkityksen maaseutualueiden elinkeinotoiminnalle ja kehitysedellytyksille. Valokuituyhteydet vaikuttavat yritysten perustamiseen ja sijaintipäätöksiin, etätyön mahdollisuuksien hyödyntämiseen, naisten ja nuorten opiskelun ja työnteon mahdollistamiseen, alustatalouden ja yrittäjyyden tukemiseen, digikansalaisuuden edellytyksiin, paikan ja alueen veto- ja pitovoimaan sekä paikan sijaintihaitan vähentämiseen.

Vuonna 2018 Suomi asetti tavoitteeksi, että vuoteen 2025 mennessä kaikilla kotitalouksilla olisi vähintään 100 Mbit/s yhteydet. Euroopan unionin Digitaalinen vuosikymmen -politiikkaohjelman mukaan vuonna 2030 kaikilla kotitalouksilla tulisi olla saatavilla 1 gigabitin latausnopeuteen päivitettävissä oleva laajakaistayhteys. Käytännössä tämä tarkoittaa valokuidulla tai kaapelimodeemitekniikalla toteutettua kiinteää laajakaistayhteyttä.

Syyskuussa 2024 valokuituverkko oli saatavilla 68 prosentilla Suomen kotitalouksista. Maaseutualueilla tilanne vaihtelee: harvaan asutulla maaseudulla valokuitu oli saatavilla 45 prosentille kotitalouksista, kaupungin läheisellä maaseudulla 46 prosentille, ydinmaaseudulla 58 prosentille ja maaseudun paikalliskeskuksissa 78 prosentille. Kaupunkialueilla valokuitu oli saatavilla 75 prosentille sisemmän kaupunkialueen ja 72 prosentille ulomman kaupunkialueen kotitalouksista, mutta sekä sisemmällä ja ulomalla kaupunkialueella 100 Mbit/s yhteys oli saatavilla yli 90 prosentille kotitalouksista.

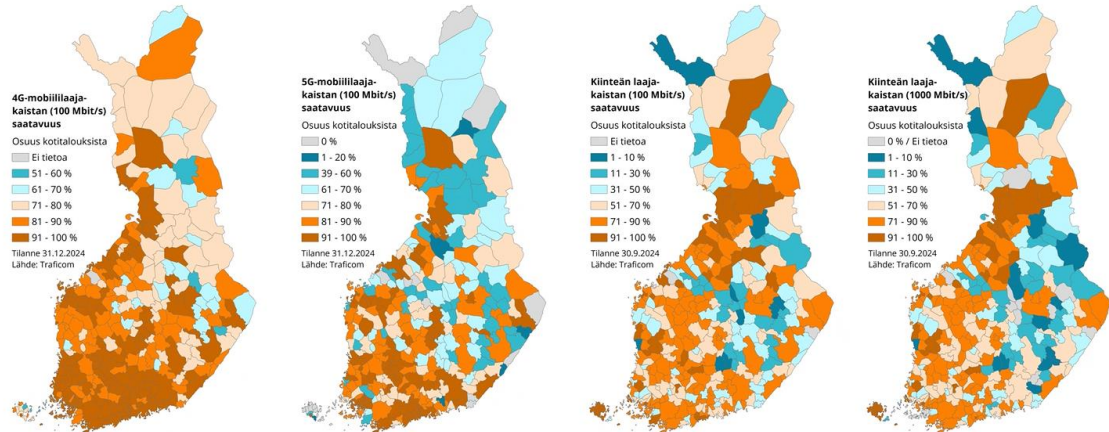
379 VN 2022:65

Maaseutualueilla nopeat kiinteät laajakaistayhteydet perustuvat lähes kokonaan valokuitutekniikkaan. Maaseutualueilla 100 megan laajakaistayhteys oli saatavilla 59 prosentilla kotitalouksista ja valokuitu 57 prosentilla. Pientaloista 56 prosentille oli saatavilla valokuituyhteys ja vähintään 100 megan latausnopeusyhteys oli tarjolla 62 prosentille. Sen sijaan kerrostaloissa, jotka sijaitsevat tiheämmin rakennetuilla alueilla, oli valokuitu saatavilla 71 prosentille ja 100 megan yhteys 91 prosentille. Taajamissa 100 Mbit/s yhteys oli saatavilla 88 prosentille kotitalouksista ja valokuitu 72 prosentille. Taajaman ulkopuolella haja-asutusalueilla molempien osalta saatavuus oli 33 prosentille kotitalouksista. Valokuituyhteyden kiinnostus on suurta maaseudulla taajaman ulkopuolella asuvien keskuudessa, joista 21 prosenttia on kiinnostunut valokuidusta, mutta sitä ei ole tarjottu.

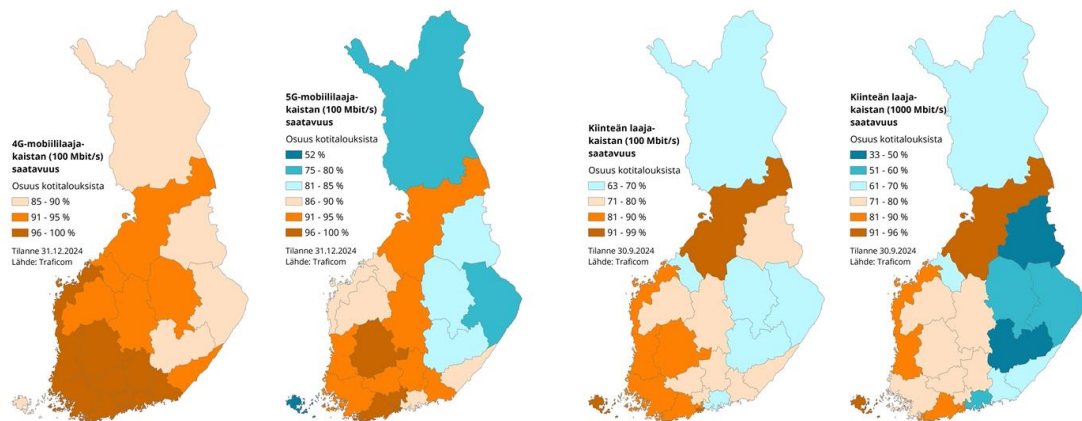
Valokuituverkon kotitaloussaatavuuden keskiarvo EU-maissa vuonna 2023 oli 64 prosenttia. Huomioitavaa on, että Suomen harvaan asutulla maaseudulla ja kaupungin läheisellä maaseudulla yli puolet kotitalouksista oli edelleen ilman nopeaa kiinteää yhteyttä vuonna 2024. Edelleen oli Suomessa myös 34 kuntaa, joissa 100 megan latausnopeuden kiinteän verkon laajakaistasaatavuus oli alle 30 prosentilla kotitalouksista. Vajaassa 10 kunnassa saatavuus oli alle 10 prosentilla kotitalouksista. Yhden gigan latausnopeus oli syyskuussa 2024 saatavilla 75 prosentilla Suomen kotitalouksista. Gigan laajakaistan kattavuus jäi 44 kunnassa alle 30 prosentille. Giganopeuksien yhteyksiä ei ollut lainkaan saatavilla 13 kunnassa. Osassa harvaan asutuista maaseutualueista sekä kaupunkien pientaloalueista ei ole lainkaan kiinteiden verkkojen saatavuutta. Näillä alueilla tarjolla on pelkästään matkaviestinverkkojen tai satelliittiverkkojen laajakaistapalveluja.

Suomessa on edelleen alueita, joille valokuituverkko tai huippunopeat mobiiliyhteydet eivät rakennu markkinaehtoisesti. Vuosina 2008-2023 toteutetuilla kansallisilla laajakaistatukiohjelmilla on pystytty edistämään ja lisäämään alueellista yhdenvertaisuutta digitaalisessa murroksessa ilman, että on aiheutettu markkinahäirintää. Aiemmat tukiohjelmat ovat saavuttaneet tavoitteensa. Digitaalinen kuilu on kuitenkin edelleen merkittävä ja korostaa maaseutualueiden hiljaisten ja aktiivisten yhteisöjen, maaseudun ja kaupunkien asukkaiden, eri paikkojen ja alueiden välistä eriarvoisuutta.

Kuva 4. Tietoliikenneyhteyksien saatavuus kunnittain

Kuva 5. Tietoliikenneyhteyksien saatavuus hyvinvointialueittain

EU-tavoitteiden saavuttaminen edellyttää valtiontukea alueille, joille markkinaehtoinen rakentaminen ei ole mahdollista. Pitkäjänteisyys on keskeinen tekijä julkisen ohjelman vaikuttavuudelle. Valtion budjettitalouden tilanne vaikuttaa uuden kansallisen tukiohjelman perustamiseen Orpon hallituskauden aikana. Laajakaistarakentamista tuetaan tällä hetkellä ainoastaan EU:n maaseuturahastosta, osana CAP-suunnitelman toteutusta. Tuki ohjataan alueille, joille markkinaehtoisesti ei yhteyksiä rakenneta. Tavoitteena on rakentaa 5 500 kilometriä uutta valokuitua vuoteen 2027 mennessä. Tuki on teknologianeutraalia niin, että verkon pitää taata gigabitin nopeudella toimiva yhteys. Tuen osuus voi olla maksimissaan 65 prosenttia hyväksyttävistä kustannuksista. Maaseuturahaston avulla on vuosina 2014-2024 rakennettu yli 8 300 kilometriä laajakais-tayhteyksiä vajaassa 180 hankkeessa. Lähes 20 000 kotitaloutta on päässyt tasalaatuisen valokuituliittymän piiriin.

Viimeisen 20 vuoden aikana (2007-) on Suomeen muodostunut pienten yleishyödyllisten valokuituosuuskuntien ja paikallisoperaattoreiden toimijakenttä. Se on syntynyt tarpeesta rakentaa digitaalista yhteiskuntaa vastaavaa perusinfraa, joihin ei ole markkinalähtöisesti vastattu, eikä myöskään kansallisilla julkisilla toimilla ryhdytty. Pieniä toimijoita on syntynyt niille alueille, joilla on ollut aktiivista kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa sekä yritystoimintaa ja joilla on konkreettisesti nähty, että yhteydet eivät ole rakentuneet eivätkä rakennu markkinaehtoisesti. Arviolta kolmannes kauden 2014-2022 hanketoteuttajista oli uusia toimijoita, jotka ovat perustaneet osuuskunnan laajakaistaverkkoa varten.

PAIKALLISTEN LAAJAKAISTAOSUUSKUNTIEN KRIITTINEN MERKITYS

Maaseudun pienten paikallisten vesi- tai tieosuuskuntien tai muiden yhteisöjen, kuten kyläyhdistysten ja maa- ja kotitalousnaisten, toiminta on ollut keskeistä valokuituverkon rakentamisessa. Paikalliset yhteisöt ovat tarttuneet haasteeseen, ja kyläverkkojen rakentuminen vaatii kyläläisten omaa aktiivisuutta. Kyläläisten yhteinen tahtotila on paras työväline valokuidun rakentamisen edistämiseen.

Digitaalinen yhdenvertaisuus ei toteudu siellä, missä yhteisöillä ei ole voimavaroja aktiiviseen toimintaan. Julkinen valta ja yksityiset operaattorit eivät toteuta alueellista yhdenvertaisuutta tässä asiassa. Julkinen rahoitus ja sen merkitys ovat keskeisiä, sillä korvamerkitty rahoitus perusinfrastruktuurin huolehtimiseksi julkisesti on edistänyt markkinoiden kehittymistä.

Useimmat Euroopan maat ovat asettaneet omia laajakaistatavoitteita ja laatineet tukiohjelmia, jotka pohjautuvat yhteiseurooppalaisiin tavoitteisiin gigabitin verkkojen saatavuudesta kaikille tämän vuosikymmenen aikana. Näiden yhteydessä on tehty arvioita laajakaistarakentamisen rahoitustarpeista ja siitä, miten ne jakautuvat markkinaehtoisen rahoituksen ja julkisen tuen kesken.

IRLANTI

National Broadband Plan (NBP) on Irlannin hallituksen aloite nopeiden laajakaistapalvelujen tarjoamiseksi kaikkiin Irlannin tiloihin. Se on kaikkien aikojen suurin Irlannin valtion toteuttama televiestintähanke, ja se on tunnustettu yhdeksi suurimmista ja kunnianhimoisimmista telealan infrastruktuurihankkeista maailmanlaajuisesti. Verkko on suunniteltu, rakennettu ja operoitu yhdessä valtion tuen ja kaupallisten investointien yhdistelmällä. Se tulee tarjoamaan palvelunsa koko käyttöönottoalueelle, jolla on 23 prosenttia väestöstä noin 564 000 kodissa, maatilalla, koulussa ja yrityksessä. Tämä hanke muuttaa radikaalisti laajakaistamaisemaa koko maassa varmistaakseen, että jokaisella maatilalla, yrityksellä ja kodilla on pääsy nopeaan laajakaistaan riippumatta niiden sijainnista. Valmistuttuaan kaikilla Irlannin osilla on pääsy nykyaikaiseen ja luotettavaan laajakaistaverkkoon, joka pystyy tukemaan nykyisten ja tulevien sukupolvien viestintä-, tiedotus-, koulutus- ja viihdevaatimuksia.

ESPANJA

Espanja kehittää kansallista väestökadon vastaista strategiaa, jossa digitalisaatiota pidetään välttämättömänä elinmahdollisuuksien kannalta ja nuorten houkuttelemiseksi maaseudulle. Tämä pitkän aikavälin strategia lisää yhteistyötä kaikkien ministeriöiden välillä. Kansallinen strateginen kehys maaseutualueiden digitalisoinnille on määritelty kansallisessa digitaalistrategiassa. Strategian pääpolitiikat keskittyvät kolmeen digitalisaation pääpilariin: laajakaistainfrastruktuuriin, julkisiin palveluihin sekä maaseudun digitaaliseen innovaatioon ja taitoihin. Nämä politiikat tarjoavat tukea eri toimintalinjojen kautta, joita yleensä toteutetaan sekä kaupunki- että maaseutualueilla.

ENGLANTI

Englannissa kilpaillaan asiakkaista, mutta yhteinen tavoite on, että kaikki pääsevät valokuidun piiriin. FTTH (Fiber to the Home) -peitto alhaisen tiheyden alueilla on edelleen jäljessä muusta EU:sta, mutta jotkut dynaamiset operaattorit osoittavat, että innovaatio ja ketteryys voivat tuoda menestystä maaseudun ja erittäin maaseudun FTTH-markkinoilla. Organisaatiot voittavat ainutlaatuisia haasteita rakentaakseen kannattavia ja kestäviä liiketoimintamalleja. Hallituksen tavoitteena on, että seuraavan sukupolven gigabitin laajakaista on saatavilla 85 prosentille Yhdistyneestä kuningaskunnasta vuoteen 2025 mennessä ja valtakunnallisesti kaikille vuoteen 2030 mennessä.

Lähteet: Lisää kansainvälisiä esimerkkejä on luettavissa liikenne- ja viestintäministeriön julkaisusta 2024:7

Maaseutualueet arvonlisäyksessä

EU:n tavoitteet vihreän ja digitaalisen kaksoissiirtymä³⁸⁰ sekä kansalliset kestävyys-siirtymän tavoitteet luovat oletetusti kysyntää maaseutualueilla sijaitseville luonnonvaroille ja samalla myös maaseutualueille. Valtaosa luonnonvaroista ja maapinta-alasta, joita hyödynnetään vihreän ja digitaalisen siirtymän sekä bio- ja kiertotalouden tavoitteiden toteuttamiseksi sijaitsee maaseutualueilla. Maaseutualueilla sijaitsee myös merkittävä osa niistä alueista ja toimialoista, jotka ovat kohteena eri toimenpiteille. Muutokset aiheuttavat sekä suuria haasteita että mahdollisuuksia taloudelliselle toiminnalle maaseuduilla.

Talouden rakennemuutoksella kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa odotetaan synnyttävän uusia arvoketjuja ja toimialoja myös maaseutualueilla, mutta merkittäviä haasteita

380 Euroopan komission yhteinen tutkimuskeskus: EU:n tiedekeskus (JRC), Digitaalinen ja vihreä kaksoissiirtymä tarkoittaa siirtymistä digitalisaation ja datan hyödyntämiseen sellaisella tavalla, joka edistää hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa. Tavoitteena on samanaikaisesti sekä ihmisten hyvinvoinnin edellytysten siirtäminen sukupolvelta toiselle että luonnon hyvinvoinnin turvaaminen. Sitran Tulevaisuussanasto. Kts. myös Euroopan komissio 2022 (JCR).

on myös tunnistettu³⁸¹. Mahdollisuuksien ajurina toimii bio- ja kiertotalous ja niitä tukeva energiamurros, joka korostaa paikallisuutta, hajautumista ja skaalautuvuutta³⁸². Yhteiskunnalliset maaseutuvaikutukset riippuvat tavasta, jolla vihreä siirtymä toteutetaan ja, mikäli myönteisiä elinkeino-, yrittäjyys- ja työpaikkavaikutuksia syntyy lyhyellä (esim. rakentamisvaihe, urakointi) ja pitkällä (esim. palvelut ja huolto, teolliset keskittymät, alihankintaketjut) aikavälillä ja, millä tavalla paikalliset ja alueelliset toimijat pääsevät kiinni arvoketjuihin. Kestävyyssiirtymässä työvoiman kysyntä kohdistuu myös kestäväan rakennettuun ympäristöön, luonto- ja kulttuuriympäristöihin, luonnonvarojen paikallisen lisäarvon nostamiseen sekä hyvinvoinnin edistämiseen luonnosta. Myös näiden tavoitteiden saavuttaminen vaatii panostuksia maaseudulla, mikäli maaseutualueita halutaan kehittää hyvän elämän ja elinvoimaisiksi alueiksi.

Ruokajärjestelmä

Ruokasektorin arvonnäkökulma on mahdollista nostaa 4,5 miljardista eurosta (2019) 6,2 miljardiin euroon vuoteen 2035 mennessä³⁸³. Tavoite on mahdollinen uusien arvoketjujen rakentamisen, etenkin kasviproteiinien tuotannossa³⁸⁴, ja viennin lisäämisen kautta. Pääpaino ollessa viennissä. Arvonnäkökulman ja liikevaihdon kasvattaminen edellyttää investointeja tuotantokapasiteettiin, kansainvälistä myyntiä, markkinointia ja brändäystä, tutkimus- kehitys ja innovaatiotoimintaa sekä koulutusta, osaamisen ja yritysten kasvuhakuisuuden lisäämistä kuin myös yhteistyötä yritysten ja julkisen sektorin välillä. Metsäsektorin ja ruokasektorin lisäksi on matkailu merkittävä mahdollisuus maaseutualueilla³⁸⁵.

Suomen CAP-suunnitelmaan 2023-2027 sisältyvä maaseudun yritysrahoitus mahdollistaa investoinnit, yritystoiminnan käynnistämisen sekä yritystoiminnan kehittämisen. CAP-suunnitelman tukimuodot maaseuturahastossa vahvistavat maatalouden raaka-aineiden jalostusta korkeamman lisäarvon tuotteiksi, mikä tukee merkittävästi ruokajärjestelmän kannattavuutta ja työllisyyttä sekä luo pohjaa myös elintarvikeviennille³⁸⁶. Lisäksi esimerkiksi yhteistyöhankkeilla on toteutettu eri puolilla Suomea useita ruokajärjestelmää ja maataloutta kehittäviä hankkeita, joiden tuloksena maatilat ovat investoineet esimerkiksi uuteen teknologiaan. Maaseuturahaus on keskeinen reitti suomalaisen ruokajärjestelmän kehittämiseksi.

381 OECD 2023, OECD 2024, Nordregio 2023, Nordregio 2024, Kuhmonen ym. 2015, Kuhmonen ym. 2020, Maaseutubarometri -tutkimukset 2020 ja 2023

382 Kuhmonen ym. 2020

383 Jansik ym. 2024:7

384 Jansik ym. 2024:68

385 TEM 2024:49

386 Suomen CAP-suunnitelma

Suomessa on vajaa 2000 elintarvikealan yritystä, joista 80 prosenttia on mikroyrityksiä, 15 prosenttia pieniä, 5 prosenttia keskisuuria ja 1 prosenttia suuria yrityksiä. Yli puolet elintarvikealan yrityksistä toimii maaseutualueilla. Suomessa toimii yli 1000 lähiruokayritystä, josta osa maatilojen yhteydessä viljelijä-pakkaamoina ja viljelijä-jalostajina. Lähiruokayrityksillä on usein vahva kytkentä ruokamatkailuun. Manner-Suomen maaseutualueilla toimii yli 3 500 majoitus- ja ravitsemusalan yritystä, jotka työllistävät lähes 10 000 henkilöä. Monialaisia maatiloja on lähes 15 000 eli kolmannes kaikista maatiloista. Monialaisilla maatiloilla jalostetaan omia tuotteita, elintarvikkeita ja puuta sekä tuotetaan energiaa. Maatilojen lukumäärän vähentymisen myötä maaseudulla toimivien maatalouden ulkopuolisten yritysten merkitys on kasvanut maaseudun taloudelliselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille. Valtioneuvosto vahvisti huoltovarmuuden uudet tavoitteet 24.10.2024. Päätöksessä todetaan, että kannattava alkutuotanto (maa- ja kalatalous) sekä osaaminen ja jatkuvuuden varmistaminen ovat elintarvikehuollon turvaamisen perusedellytyksiä.

Metsäbiotalous

Suomen biotalousstrategian³⁸⁷ tavoitteena on 4 prosentin vuotuista kasvua ja biotalouden arvonlisän kaksinkertaistumista vuoteen 2035 vuoteen 2019 verrattuna. Metsäsektorin arvonlisän kaksinkertaistaminen 50 miljardiin euroon vuoteen 2035 kattaa metsäsektorin, jonka tavoitetilä on 17 miljardia euroa vuonna 2023. Tavoite on mahdollinen ja edellyttää, että 70 prosenttia vientiin menevästä sellusta jalostettaisiin korkean arvonlisän tuotteiksi (pakkausmateriaaleja, tekstiilikuituja, betoniteollisuuden lisäainetta, puubiomassan innovaatioita) Suomessa. Tämä osaltaan edellyttää panostuksia tutkimukseen, tuotekehitykseen, pilotointia, tuotannon skaalautumista ja koelaitoksia sekä osaamisen kasvattamista³⁸⁸. Kansallinen metsästrategia 2035 yhteensovittaa metsäbiotalouden elinkeinot ja huomioi talouden ja ympäristön lisäksi ihmisen, se kattaa metsätalouden ja -teollisuuden lisäksi myös metsien muihin sekä aineellisiin että aineettomiin tuotteisiin perustuvan tuotannon, jalostuksen, palvelut ja julkishyödykkeet sekä metsäalan osaamis- ja koulutuskysymykset³⁸⁹. Metsäbiotalouden arvonlisäys Suomessa vuonna 2022 oli 10,9 miljardia euroa. Tämä oli 4,6 prosenttia koko Suomen arvonlisäyksestä. Arvonlisän osuus maakuntien kokonaisarvonlisästä vaihteli vuonna 2021 noin 0,9–20,3 prosentin välillä, mediaanin ollessa 7,4 prosenttia. Sen aluetaloudellinen merkitys on suhteellisesti suurinta Itä-Suomessa: Etelä-Karjalassa, Etelä-Savossa, Kymenlaaksossa, ja Pohjois-Karjalassa, kun mittareina käytettiin tuotosta, arvonlisäystä, työllisten ja palkansaajakorvausten määrää ja investointeja³⁹⁰.

387 VN 2022:3

388 Lintunen ym. 2023

389 MMM 2023:22

390 Tapio.fi

Kiertotalous

Suomen kansantalouden luonnonvarojen käyttö on henkeä kohden suurta, mutta luonnonvaroista saatu taloudellinen arvonlisä ja materiaalien kiertoaste on verrattain matalaa. Suomi onkin asettanut kiertotalouden strategisen ohjelmassa vuodelle 2035 tavoitteet taittaa luonnonvarojen kulutuksen kasvu ja kaksinkertaistaa resurssituottavuus ja kiertotalousaste³⁹¹. Suomen materiaalivirtojen analyysi³⁹² osoittaa, että asetettu tavoite luonnonvarojen käytön kasvun pysäyttämiseksi on mahdollista saavuttaa ja samalla tukea taloudellista hyvinvointia. Tämä edellyttää, että kiertotaloustoimenpiteitä otetaan laajasti käyttöön rakentamisessa, teollisuudessa, kulutuksessa, energia-sektorilla ja ruokajärjestelmässä. Tavoitteisiin vaikuttaa keskeisesti yhteiskunnan sähköistyminen, puhtaan energian tuotannon lisääminen, toimialojen palveluvaltaistuminen sekä osaamisen ja koulutuksen vahvistaminen. Tutkimuksen johtopäätöksissä todetaan, että raaka-aineiden kulutuksen kääntäminen selvään laskuun ”edellyttää muutoksia etenkin rakentamisessa, mikä on haasteellista muuttoliikkeen kohdistuessa jatkossakin voimakkaasti kasvukeskuksiin”. Analyysin mukaan suurimmat materiaalivirrat koostuvat maa- ja kiviaineksista, fossiilisista polttoaineista, raakapuusta ja viljelykasveista. Tärkeimmät kotimaiset raaka-aineet vientituotteiden valmistuksessa ovat metallimalmit ja raakapuu. Huomioitavaa on, että tutkimuksen Suomen aluetason tarkastelut vuoden 2015 aineistolla paljastivat, että raaka-aineiden tuotanto ja kulutus eivät tyypillisesti tapahdu samassa maakunnassa.³⁹³ Yrittäjyysstrategiassa on arvioitu, että arviolta 68 prosenttia tavaraviennin raaka-aineista ja hyödykkeistä on peräisin maaseutualueilta³⁹⁴.

Metsistä korjattava biomassa käytetään erityisesti teollisuudessa ja kiertotaloudessa teolliset sivuvirrat muodostavat tärkeimmän uusiutuvien lähteet Suomessa³⁹⁵. Kotimainen puuenergia luo Suomeen työtä, toimeentuloa, vienti- ja verotuloja sekä parantaa energiatuotannon huoltovarmuutta. Maailmanluokan bioenergian osaamiseen liittyy korjuu- ja kuljetus, leijukerroskattila, biopolttoainejalosteiden ja biomassan mittausteknologianosaamista. Bioenergia-alan teknologia- ja palveluvientiyritysten tuotannon ja viennin yhteen laskettu arvo on ulkomailta yli 400 miljoonaa euroa. Sen odotetaan kasvavan. Suomi on bioenergiantuotantoon liittyvän teknologian johtava vientimaa³⁹⁶.

Kiertotaloustoimet tarjoavat maaseutualueille uusia mahdollisuuksia talouden ja työllisyyden vahvistamiseen. Korjauspalveluiden ja korjauttamisen lisäämisellä on havaittu

391 YM 30.3.2021

392 Vuosina 2022–2024 toteutetun ”Suomen materiaalivirta-analyysi ja luonnonvarojen käytön skenaariotyö kiertotaloussopimuksen tueksi (MaViSkene)” -hanke

393 Savolainen 2024

394 Yrittäjyysstrategia ja Metsästrategian seurantaindikaattorit

395 Vaahtera ym. 2021

396 Hyppänen (toim.) 2022

voitavan saavuttaa ympäristö-, työllisyys- ja taloushyötyjä. Korjautettavat tavarat ovat tuontituotteita, kun taas korjaaminen tapahtuu Suomessa³⁹⁷. Rakentamisen alalla rakennusten korjaamiseen, käyttötarkoituksen muuttamiseen ja rakennusosien ehjänä purkamiseen ja uudelleenkäyttöön liittyvät toimet sekä maamassojen uudelleenkäyttö ja kierrättäminen voivat synnyttää uutta yritystoimintaa. Teollisuuden alalla uusia käytäntöjä ja innovaatioita tarvitaan erilaisten sivuvirtojen hyödyntämiseen ja ruokajärjestelmässä taas ravinteiden kierrätykseen ja resurssiviisaaseen ruoantuotantoon.

Osana kiertotalouden strategista ohjelmaa valtio on käynnistänyt kuntien, maakuntien, yritysten ja järjestöjen kanssa vapaaehtoisin Kiertotalouden green deal -sitoumussprosessin. Sitoumuksilla mukaan lähtevät toimijat sitoutuvat vähentämään luonnonvarojen käyttöä ja asettamaan vaikuttavia tavoitteita ja tekemään toimia, jotka edistävät vähähiilistä kiertotaloutta. Toimia voi tehdä rakennetun ympäristön, teollisuuden, ruokajärjestelmän, kestävän kulutuksen ja energiajärjestelmän alueilla³⁹⁸.

Kaivannaiset ja mineraalit

Kaivostoiminta sijaitsee tyypillisesti maaseutu- ja haja-asutusalueilla. Muut mineraaliklusterin toiminnot keskittyvät usein lähelle kaivoksia, eli pohjoisen ja itäisen Suomen maaseutu- ja haja-asutusalueilla. Erityisesti näillä alueilla mineraaliklusterin taloudellinen ja työllistävä merkitys on suuri. Puhtaan siirtymän ja digitaalisen siirtymän seurauksena mineraalisten luonnonvarojen tarpeen on arvioitu kasvavan merkittävästi tulevaisuudessa³⁹⁹.

Suomen kansallisen mineraalistrategian (2024) keskeinen tavoite on mineraalisektorin kansallisen arvonlisän kasvattaminen ja Suomesta louhittujen mineraalien jalostusasteen nostaminen. Mineraalistrategian mission mukaan ”Mineraalivarantojemme kestävä hyödyntäminen tukee Suomen taloutta ja alueellisesti tasapainoista kehitystä sekä tarjoaa ratkaisuja eurooppalaisiin ja globaaleihin haasteisiin. Mineraalialan ja kiertotalouden osaamisella edistämme vastuullista mineraalitaloutta ja rakennamme uutta kansainvälistä liiketoimintaa.” Suomi on vakiintuneesti nähty Euroopan yhtenä houkuttelevimmista maista kaivostoiminnalle ja myös maailman mittakaavalla erittäin kilpailukykyisenä. (emt.)

Taloudellisesti kestävä kaivostoiminta tarkoittaa, että toiminta on pitkällä aikavälillä kannattavaa ja luo kestäväää arvoa. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi paikallistalouden tukemista työpaikkoja luomalla ja infrastruktuuria kehittämällä. Mineraaliklusterin toimintojen sijainti tyypillisesti haja-asutusalueilla edellyttää näiden alueiden riittävän

397 Berninger ym. 2024

398 YM.fi

399 Kangaspunta ym. 2024

saavutettavuuden varmistamista. Saavutettavuuden kannalta myös alemman asteinen tieverkko ja sen kunto ovat tärkeässä roolissa. Vastaavasti riittävän, kohtuuhintaisen ja puhtaasti tuotetun energian saannin varmistaminen toiminnalle on keskeistä. Infrastruktuurin kehittäminen palvelee mineraaliklusterin toimintojen ohella myös alueiden muiden teollisuudenalojen kehittymistä (emt.).

Kokonaisuudessaan mineraaliala ja siihen läheisesti kytköksissä olevat alat ovat merkittävä taloudellisen hyvinvoinnin lähde Suomessa. Mineraalisektori tuo työtä ja verotuloja. Vuonna 2015 mineraaliklusteriin kuuluvien yritysten liikevaihto Suomessa oli noin 12,2 miljardia euroa, mikä vastasi noin 3,2 prosenttia kaikkien Suomessa toimivien yritysten liikevaihdosta ja 8,1 prosenttia teollisuuden liikevaihdosta. Liikevaihto tuotti noin 2,9 miljardin euron arvonlisäyksen, mikä oli noin 1,6 prosenttia Suomen kaikesta arvonlisäyksestä ja 5,9 prosenttia teollisuuden arvonlisäyksestä. Klusterin suora osuus bruttokansantuotteesta (BKT) oli noin 1,4 prosenttia. Suomen mineraaliklusterin kokonaistuotos puolestaan kerrannaisvaikutuksineen oli noin 22 miljardia euroa. Myös mineraaliklusterin työllistävä vaikutus on merkittävä. Klusteriin kuuluvat toimialat työllistivät vuonna 2015 suoraan 24 600 henkilöä, mikä vastasi yhtä prosenttia koko Suomen työllisistä ja 4,4 prosenttia teollisuuden työllisistä. Mineraaliklusterin työllistämisaikutus kerrannaisvaikutuksineen on noin 87 400 henkilötyövuotta.⁴⁰⁰

Matkailu

Matkailuala on Suomessa kansallisesti merkittävä vientitoimiala ja työllistäjä. Monet Suomen matkailun vetovoimatekijöistä linkittyvät maaseutualueisiin, sillä ne perustuvat luontoon ja yhä enemmän myös suomalaisen elämäntavan ja kulttuurin kokemiseen. Matkailun kokonaiskysyntä oli vuonna 2022 lähes 15 miljardia euroa. Vuonna 2023 matkailun kokonaiskysynnän arvioidaan olevan 15,3 miljardia euroa.⁴⁰¹ Matkailun aikaansaama arvonlisäys oli vuonna 2022 ennakkotiedon mukaan 4,1 miljardia euroa⁴⁰².

Vuonna 2022 matkailijoiden kulutuksesta Suomessa valtaosa kohdistui Uudellemaalle (41 prosenttia). Uudenmaan osuus matkailukysynnästä nousi 32 prosentista 41 prosenttiin vuonna 2022. Matkailukysynnältään neljän seuraavaksi suurimman maakunnan Lapin, Pirkanmaan, Varsinais-Suomen ja Pohjois-Pohjanmaan yhteenlaskettu osuus oli 27 prosenttia. Ulkomainen matkailukysyntä kasvoi kaikissa maakunnissa vuonna 2022. Yli 80 prosenttia ulkomaisesta kysynnästä kohdistui kolmeen maakuntaan: Uusimaa (61 prosenttia), Lappi (16 prosenttia) ja Ahvenanmaa (5 prosenttia).

⁴⁰⁰ Hokkanen ym. 2020

⁴⁰¹ TEM

⁴⁰² Visit Finland, Suomen matkailudata

Kotimainen matkailukysyntä kasvoi lähes kaikissa maakunnissa.⁴⁰³

Matkailun osuus kaikista työllisistä oli 5,1 prosenttia vuonna 2022. Alalla on myös erittäin merkittäviä kerrannaisvaikutuksia majoitus- ja ravitsemistoiminnan lisäksi matkailuun sidoksissa oleville muille toimialoille, kuten rakennus-, kuljetus- ja kaupan alaan. Matkailu työllistää paljon naisia ja nuoria: valtaosa (70 prosenttia) alan työllisistä on naisia, lähes kolmannes (30 prosenttia) nuoria.⁴⁰⁴ Alueellisesti matkailu työllistää erityisesti Uudellamaalla, missä työskenteli yli kolmannes (37 prosenttia) alan työllisistä vuonna 2022. Matkailun osuus kaikista työllisistä oli keskimääräistä suurempi Ahvenanmaalla (19 prosenttia) ja Lapissa (7,9 prosenttia). (emt.)

Matkailu vahvistaa tasapainoista aluerakennetta. Matkailun merkitystä kasvattaa alan paikkasidonnaisuus; matkailutoimialojen työpaikkoja sekä alueellisesti ja paikallisesti tehtyä kehittämistyötä ei voida pääosiltaan siirtää muihin maihin eikä muille paikkakunnille. Matkailun merkitys korostuu paikallisesti erityisesti maaseutu- ja saaristoalueilla sijaitsevien matkailupalveluiden yhteydessä. (emt.)

Matkailun avulla luodaan monipuolisempia ja laadukkaampia palveluita paikallisille asukkaille, mutta myös perusinfrastruktuuria, jonka pohjalle voidaan kehittää muuta elinkeinotoimintaa. Kulttuuria sekä rakennetun kulttuuriperinnön ja -ympäristön säilymistä ja kehittymistä tukeva matkailu vahvistaa alueiden omaa kulttuuri-identiteettiä. Kestävällä matkailulla on aluekehittämistä tukeva vaikutus. Tavoitteena on matkailun aluetaloudellisen vaikutuksen lisäksi yöpymisvuorokausien kasvun jakautuminen paitsi ympärivuotisesti myös tasaisemmin alueiden välillä. (emt.)

Matkailua kehitetään vastuullisena ja kasvavana palveluliiketoiminnan alana, joka luo hyvinvointia ja työllisyyttä ympärivuotisesti koko Suomessa. Matkailualan kestävä kasvun ja uudistumisen mahdollistavat kestävä kehityksen mukaisen toiminnan vahvistaminen, digitaaliseen muutokseen vastaaminen, saavutettavuuden kehittäminen matkailualan tarpeet huomioiden sekä kilpailukykyä tukevan toimintaympäristön varmistaminen. (emt.)

Matkailuun kytkeytyvä erätalous käsittää metsästyksen, vapaa-ajankalastuksen, suurpetojen katselu- ja kuvaustoimintaan pohjautuvat matkailutuotteet ja -palvelut ja jatkojalostustuotteet. Erätalouteen vaikuttavat hyvinvoiva ja vetovoimainen luonto, eläinkantojen kestävä hallinta, vesistöjen kunnostus vaelluskaloille, riistan elinympäristöjen kunnostus ja riistan elinympäristöjen kunnostus sekä metsätalouden ja maankäytön päätökset. Vuonna 2018 tehdyn tutkimuksen⁴⁰⁵ pohjalta tunnistettiin yhteensä 782

403 Nurmi 2024

404 TEM 2022:51

405 Pohja-Mykrä ym. 2018

erämatkailuyritystä, joista suurin osa sijoittuu Itäiseen ja Pohjoiseen Suomeen, mutta myös keski- ja eteläiseen Suomeen. Erämatkailun vuotuinen liikevaihto oli n. 34 milj. euroa ja välitön työllisyysvaikutus oli reilu 1400 henkilöä. Liikevaihdon keskimääräinen vuosikasvu on ollut sektorista riippuen 1-13,2 prosenttia. Erätalouden harrastusvälineiden valmistus ja myynti ovat merkittävää elinkeinotoimintaa. Erämatkailua viedään myös ulkomaille. Huomioitavaa on, että metsästäjät käyttävät harrastukseensa rahaa vuosittain suoraan 230 milj. euroa. Kalastushoitomaksun maksaneiden kalastajien vuosittainen suora kulutus on 249 milj. euroa.

Matkailualan kehittämishankkeita ja yritystoimintaa on tuettu Suomen EU-jäsenyyden aikana Euroopan aluekehitysrahastosta (EAKR) sekä Euroopan maaseuturahastosta, jonka tukitoimenpiteet ovat sisältyneet aiemmin maaseutuohjelmiin ja tällä hetkellä Suomen CAP-suunnitelmaan⁴⁰⁶. Maaseuturahoitusta on kohdennettu merkittävästi maaseutumatkailuun ja matkailun eri teemoihin erilaisina kehittämishankkeina, valtakunnallisina hankkeina sekä yritysrahoituksen investointeihin, tuote- ja palvelukehitykseen ja uusien yritysten käynnistämiseen. Maaseuturahoitusta kanavoidaan alueellisesti suoraan ELY-keskuksista (jatkossa Elinvoimakeskuksista) sekä paikallisesti Leader-ryhmien kautta.

Matkailu nousee esiin itäisen⁴⁰⁷ ja pohjoisen Suomen ohjelmissa⁴⁰⁸. Itäinen Suomi on kärsinyt Venäjän matkailumarkkinan menetyksestä - matkailu nojaa kotimaanmatkailuun. Matkailuun panostamalla on mahdollista saada alueelle uutta kilpailukykyä sekä vahvistaa sen veto- ja pitovoimaa niin asukkaille kuin investoinneille uusien työpaikkojen ja palveluiden myötä. Pohjoiseen suuntautuva kansainvälinen matkailu tuottaa merkittävästi tuloja Suomeen. Lapin matkailun vientiarvo oli vuonna 2023 jo miljardi euroa. Kestävän matkailun kasvunäkymät ovat hyvät. Matkailualueet ja -yritykset yhteistyössä alan sidosryhmien kanssa kehittävät ja markkinoivat matkailupalveluja eri teemoihin liittyen kansainvälisille ja kotimaan matkailijoille.

Jalostus ja valmistava teollisuus

OECD:n (2023) mukaan teollisuus on merkittävä kasvun veturi maaseutualueiden taloudessa. Teollisuuden osuus maaseudun työpaikoista on huomattava: vuonna 2018 noin 1 viidestä maaseudun työpaikasta oli teollisuudessa. Vaikka maaseutualueilla asuu vain 28 prosenttia OECD:n väestöstä, niiden osuus OECD:n teollisuuden työpaikoista oli lähes puolet (48 prosenttia). Useilla maaseutualueilla teollisuuden rooli voi olla vieläkin suurempi. Tehdasteollisuuden suora osuus maaseudun bruttoarvonlisäyksestä kasvoi OECD:n maaseutualueilla 18,5 prosentista 21,1 prosenttiin

⁴⁰⁶ Suomen CAP-suunnitelma.

⁴⁰⁷ VN 2025:14

⁴⁰⁸ VN 2025:13

vuodesta 2000 vuoteen 2019. Lisäksi tehdasteollisuus tukee merkittävää osaa tuotantoketjun alkupään palvelualojen työpaikoista.⁴⁰⁹

Maaseudulla on runsaasti erilaisia tuotannon toimijoita, kuten maataloustuotteiden ensimmäisen ja toisen asteen jalostusyrietykset, keskisuuret perheyrietykset ja suuret monikansalliset yrietykset. Monilla OECD:n maaseutualueilla tehdasteollisuudella ei ole globaaleilla markkinoilla enää samanlaajuisia kilpailuetuja alhaisten työvoimakustannusten vuoksi, minkä vuoksi on löydettävä tapoja erikoistua. Valmistusprosesseissa digitaalisten ja kehittyneiden teknologioiden, kuten automaation, käyttö on kasvanut. Teollisuustoiminnassa maaseutualueiden teknologiaintensiteetti on matalampi kuin metropolialueilla. Vuodesta 2008 vuoteen 2019 korkean ja keskisuuren teknologian teollisuuden keskimääräinen osuus maaseudun tehdasteollisuuden työpaikoista kuitenkin kasvoi 5,7 prosentista 6,4 prosenttiin. (emt.)

Vihreä siirtymä luo uusia tuotannollisia vaatimuksia ja näkymiä. Maaseutualueilla on yleensä suuremmat osuudet päästöjä aiheuttavista teollisuudenaloista. Lisäksi maaseutualueet ovat hyvin riippuvaisia liikenteestä tuotantonsa siirtämiseksi ja viemiseksi, mikä lisää kasvihuonekaasupäästöjä. Siirtyminen nettomääräiseen nollapäästötalouteen voi kuitenkin tarjota innovaatio - ja kehitysmahdollisuuksia. Maaseutualueet kattavat noin 80 prosenttia OECD:n maa-alasta, ja ne sisältävät suurimman osan vedestä ja muista luonnonvaroista, jotka voivat myös tuottaa uusiutuvia ja puhtaampia energialähteitä tuotantotoimintaan. (emt.)

Teollisuuden osaamis- ja työvoimatarve on muutoksessa. Maaseutualueet voivat hyödyä teollisuuden murroksista, esimerkiksi automaation hyödyntämisestä, osaamisvaheen vastapainoksi. Vihreä siirtymä voi tarjota vaihtoehtoisia työpaikkoja, mutta tällä hetkellä syrjäisillä maaseutualueilla vihreiden työpaikkojen osuus voi olla jopa 5 prosenttia verrattuna pääkaupunkeihin, joissa niiden osuus voi olla jopa 30 prosenttia. Samalla kun suurin osa vihreiden työpaikkojen kasvusta odotetaan tapahtuvan miesvaltaisilla aloilla, on myös puututtava mahdollisiin sukupuolten välisiin eroihin. Naisten osuus vihreistä työpaikoista on tällä hetkellä vain 28 prosenttia. Teollisuuden työpaikat ovat kokonaisuudessaan pääosin miesten (70 prosenttia) hallussa. (emt.)

Valtioneuvoston selonteko teollisuuspolitiikasta (2025) nostaa esiin, että väestö- ja elinkeinorakenteiden kehitys yhdessä globaalien muutosvoimien kanssa on vaikuttanut jo pitkään alueellisten erojen kasvuun Suomessa. Teollisuuspoliittisissa toimenpiteissä on tärkeää tunnistaa ja hyödyntää alueiden erilaiset vahvuudet ja voimavarat. Monet teollisuusalat ovat varsin paikkasidonnaisia esimerkiksi logististen yhteyksien, raaka-aineiden saannin, alihankintaverkostojen tai osaavan työvoiman saatavuuden

409 OECD (2023). The Future of Rural Manufacturing, OECD Rural Studies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/e065530c-en>.

vuoksi.⁴¹⁰

Alueet eroavat suuresti yritysten ja uusien investointien sijoittumisessa. Puhtaan siirtymän investoinnit ja investointiaikeet painottuvat läntiseen ja osin eteläiseen Suomeen. Pohjois-Suomessa kilpailu muiden Pohjoismaiden kanssa osaavasta työvoimasta uusien puhtaan siirtymän investointien houkuttelussa on keskeinen alueellinen erikoispiirre. Venäjän rajan ja markkinoiden sulkeutuminen on vaikuttanut erityisen voimakkaasti itäisen Suomen elinkeinojen ja teollisuuden kehitysedellytyksiin. (emt.)

Yhtenä selonteossa mainittuna tavoitteena on turvata hyvin toimivat logistiset yhteydet ja infrastruktuuri teollisen toiminnan kehittymiselle ja eri puolilla maata sijaitsevien resurssien täysipainoiselle hyödyntämiselle. Tavaraliikenteen toimivuuden ja kilpailukyvyn rinnalla varmistetaan energiainfrastruktuurin kehittäminen sekä digitaalisen infrastruktuurin toimintavarmuus ja turvallisuus avainteknologioiden hyödyntämiseksi. Luomalla hyvin toimivia teollisia keskittymiä on mahdollisuus saada Suomeen investointeja, joissa haetaan synergiaetuja mm. teollisuuden sivuvirtojen hyödyntämisestä, puhtaan energian tarjonnasta sekä logistiikan ja infrastruktuurin tehokkuudesta. (emt.)

Luontohyvinvointi

Luonto- ja eläinavusteiset palvelut yhdistävät luonnon hyvinvointivaikutukset ja ammatillisen ohjauksen tarjoten kestäväää ja vaikuttavaa tukea sosiaali- ja terveystalouteen. Luontolähtöiset menetelmät edistävät hyvinvointia, osallisuutta ja ennaltaehkäisevää terveydenhuoltoa samalla, kun ne vahvistavat paikallista elinvoimaa ja kestäväää kehitystä. Luonnon merkitystä ihmisen fyysiselle, psyykkiselle ja sosiaaliselle terveydelle, ja sitä kautta sairauksien ennaltaehkäisylle, tukevat useat kansalliset ja kansainväliset tutkimukset.⁴¹¹

Ottamalla luonto- ja eläinavusteisuus huomioon hyvinvointialueen strategioissa sekä palveluissa voidaan vähentää sote-kustannuksia nopeuttamalla kuntoutumisen prosesseja sekä tarjoamalla ratkaisuja ongelmien ennaltaehkäisyyn. Luontolähtöisiä toimintatapoja ja -malleja voidaan hyödyntää kuntien ja alueiden hyvinvointisuunnittelussa, sosiaali-, terveys- ja työllisyyspalveluissa sekä koulujen ja päiväkotien opetuksessa⁴¹².

Luontoavusteisten palvelujen laajenemisen haasteena on hyvinvointialueiden kustannuskriisi, mikä tarkoittaa monestikin yksityisten ostopalveluiden karsimista. Tilanne on vahvan ristiriitainen, sillä asiakkaiden tarve voimavaralähtöiselle tuelle, jota luontolähtöiset palvelut tarjoavat, ei ole vähentynyt, vaan entisestään kasvanut yhteiskunnan

410 VN 2025:39

411 Tyrväinen ym. 2024

412 THL.fi

muutosten myötä. Lisäksi hyvinvointialueiden toiminnan uudelleen järjestelyn takia yrittäjien yhteydet ja verkostot sotesektorille katkesivat mm. henkilöiden uudelleen sijoittamisen myötä. Jotta yrityksillä olisi realistiset mahdollisuudet osallistua hyvinvointialueiden palvelutarjontaan esimerkiksi palvelusetelillä katettavien palveluiden osalta, ne tarvitsevat vahvemmat yhteydet hyvinvointialueisiin sekä osaamista tuotekehitykseen markkinavuoropuhelun ja yhteiskehittämisen pohjalta.

Maaseutu houkuttelevana merkityksenä – brändinä

Päivitetylle tulkinnalle maaseudusta on tutkitusti kysyntää. Maaseutu tarjoaa tutkitusti houkuttelevia, haluttavia ja uskottavia merkityksiä myös kaupunkilaisille nuorille aikuisille. "Paikkaseksikkyys" yhdistää maaseudun ja kaupungin visuaaliset ja kulttuuriset piirteet ja luo maaseutukuvan, joka vetoaa trenditietoiisiin. Maaseutualueilla sijaitsevat yritykset, jotka hyödyntävät paikallisia ominaisuuksia yritystoiminnassaan ja markkinoinnissaan luovat laajemmin positiivista mielikuvaa maaseudusta. Eri aloilla toimivat yritykset tuovat maaseutua kaupunkiin ja kaupunkia maaseutualueille, niiden välille syntyy merkityssuhteita ja konkreettista vuorovaikutusta. Maaseutu on osa suomalaista yhteiskuntaa niin toiminnallisesti kuin mielikuvallisesti. Tutkimus osoittaa maaseudun mielikuvan tärkeyden ja sen laajentamisen tarvetta⁴¹³.

Maaseutu ja kaupunki eivät muodosta toisistaan irti leikkautuvia todellisuuksia, vaan kumpikin sisältää toisiinsa sekoittuvia aineksia ja symbolisuhteita. Paikan käsitteellä maaseutukontekstissa on mielenkiintoista tarjottavaa pitkälle eriytyneessä globalisaation ja kaupungistumisen rytmittämässä maailmassa. Liikkuvuus, ketteryys, innovatiivisuus ja luovuus ovat myös maaseutumaisuutta. Yrityksillä on suuri rooli ja vastuu alueellisen ja paikallisen imagon muodostamisen ja mielikuvien luomisessa, sillä paikoista muodostetaan mielikuvia osittain yritysten kautta. On maaseudulla toimivia yrityksiä, jotka luo vahvasti haluttavia maaseutumielikuvia tuotteittensa ja brändiensä kautta⁴¹⁴.

Erityisesti parantuneet mahdollisuudet etätööhön ja etäopiskeluun ovat lisänneet mahdollisuuksia viettää enemmän aikaa maaseudulla. Monipaikkainen elämäntapa on vahvistunut, osittain koronapandemian myötä, ja on muuttamassa käsityksiämme maaseudun roolista yhteiskunnassa. Suomalaisen maaseudun on mahdollista olla haluttava myös kaupungeissa ja erityisesti nuorten aikuisten silmissä⁴¹⁵.

413 Honkaniemi 2023

414 Lundström ym. 2019, Maaseutubarometritutkimukset 2020 ja 2023.

415 Maaseutubarometritutkimukset 2020, 2023

Sosiaalisella medially on merkittävä rooli, sillä sen kautta on mahdollista tavoittaa suuria ihmisjoukkoja. Muihin paikkoihin luotujen verkostojen kautta paikalliset maaseudulla toimivat yritykset ovat onnistuneet luomaan ylipaikallisia yhteenliittymiä, jotka kiinnostavat laajasti kuluttajia myös kaupungeissa ja maaseudun ulkopuolella, myös kansainvälisesti, jopa globaalisti. Tämä ei välttämättä tarkoita paikallisen ulottuvuuden katoamista vaan eräänlaista aitouden ja maaseutumaisuuden uudelleen määrittelyä. Erityisesti erilaisten maaseudulla vaikuttavien toimijoiden kyvyllä tulla osaksi alueen tai paikan kehitystä tukevia verkostoja on vaikutuksensa laajemminkin maaseutupaikkojen elinvoimaisuuden muodostumisessa. Tästä esimerkkinä ovat lukuisat valokuitu-osuuskunnat, jotka vaikuttavat maaseutupaikkojen suhteelliseen asemaan.⁴¹⁶ Toimivien tietoliikenneyhteyksien mahdollistama tiedon, ajatusten ja merkitysten leviäminen ja vaihto edistää maaseutumaisuuden ja kaupunkimaisuuden sekoittumista.

6.9 Resilienssi, varautuminen ja turvallisuus

Yhteiskunnan turvallisuusstrategian (jäljempänä YTS) kuvaamiin yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin kohdistuu ihmisten aiheuttamia, teknologisesta kehityksestä syntyviä ja luonnosta aiheutuvia moninaisia uhkia. Turvallisuushkat ovat moninaistuneet samalla kun niiden ennakkovaroitusaika on lyhentynyt. Suomen ja Euroopan turvallisuusympäristö muuttui perustavanlaatuisesti Venäjän hyökättyä Ukrainaan helmikuussa 2022. Turvallisuustilanne on vakava, vaikeasti ennakoitavissa ja voi muuttua nopeastikin. Kansallisen tason turvallisuustilannetta on avattu puolustuselonteossa, YTS:ssä sekä valmisteilla olevassa sisäisen turvallisuuden selonteossa.

Yhteiskunnan elintärkeät toiminnot on kuvattu YTS:n kokonaisturvallisuuden toimintamallin timantissa, joka kuvaa yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen keskinäistä suhdetta ja vahvaa kytköstä toisiinsa. Vuoden 2025 päivityksen myötä henkinen kriisikestävyys on nostettu kokonaisturvallisuuden timantin kärkeen. Strategiassa korostetaan yksilöiden roolia yhteiskunnan turvallisuuden avaintoimijoita. Jokaisella on perustuslaillinen oikeus turvallisuuteen, mutta myös velvollisuus toimia kykyjensä mukaisesti turvallisuutta ja turvallisuuden tunnetta vahvistavalla tavalla. Yksilöt toimivat osana yhteisöjä ja yhteiskuntaa ja heidän toimintakykynsä ja turvallisuutta vahvistavat tiedot, taidot ja asenne muodostavat yhteiskuntamme kokonaisturvallisuuden perustan⁴¹⁷.

416 Honkaniemi ym. 2021: 26; Huovari ym. 2020; Pitkänen ym. 2018b; Haukkala 2011; Somerpalo 2006: 36–37.

417 Valtioneuvosto 2025

Maaseutualueilla kuten myös kaupungeissa ja niiden kehittämisessä korostuu erityisesti yhteisöllinen perusresilienssi, joka luo perustan akuuttiresilienssille⁴¹⁸. Paikallisella kansalaistoiminnalla on tutkitusti keskeinen vaikutus resilienssille, varautumiselle ja turvallisuudelle. Tuore tutkimus jakaa resilienssin akuuttiresilienssiin (esim. toimintavalmius, henkinen kriisinkestävyys ja materiaallinen varautuminen) ja perusresilienssiin, joka konkretisoi pitkäjänteistä työtä, uudistumista ja yhteisöllisyyden merkitystä⁴¹⁹.

Pitkäjänteinen kriisinkestävyys rakentaminen edellyttää yhteistyötä, jossa tunnustetaan ja otetaan huomioon myös yhteisöllinen toimintatapa. Yhteisöllisyydestä on maaseutualueiden kansalais- ja vapaaehtoistoimijoilla vankka kokemuspohja. Edellä mainittuun perusresilienssin käsitteeseen kuuluvat osallisuus, kulttuuri, luontoperusta, siivitys ja demokratia. Maaseutualueiden toimintaympäristöissä tämä tarkoittaa, että paikallinen kansalais- ja vapaaehtoistoiminta, kuten esimerkiksi kylätoiminta, metsästys ja nuorisotoiminta, rakentavat perusresilienssiä ja luovat valmiutta häiriössä selviämiseen.

Väestömäärään suhteutettuna maaseutumaisilla alueilla onkin kaupunkeja enemmän järjestöjä. Erityisen paljon (väestömäärään suhteutettuna) niitä on sellaisissa harvaan asutun ja ydinmaaseudun kunnissa, joiden väestö on keskimääräistä heikommassa sosioekonomisessa asemassa, esimerkiksi työttömyys- tai pienituloisuusasteella mitattuna. Maantieteellisesti tarkasteltuna, kolmas sektori siis keskittyy suhteellisesti eniten maaseutumaisille alueille, joissa on suhteellisesti mitattuna korkea kysyntä niiden tarjoamille palveluille. Näillä alueilla kolmannen sektorin toimintaa tukevat paikalliset resurssit, kuten väestön mediaanitulot, yritysten liikevaihto tai kuntien myöntämät avustukset ovat yleisesti Suomen keskiarvoa matalammat⁴²⁰. Kansalaisyhteiskunta ei ole yhdenvertainen, ja onkin tärkeä miettiä, millä tavalla osallistumisoikeus toteutuu esimerkiksi erilaisilla alueilla, ja millä tavalla tuetaan sitä, että kansalaistoiminnan mallit ja menetelmät esimerkiksi haavoittuvassa olevien mukaan saamisessa yhteisöön myös skaalautuvat erilaisille paikallisille tasoille. Resilienssin kehittämisessä kuntien ja hyvinvointialueiden merkitys on kiistaton, sillä esimerkiksi kunta voi toimia alustana kansalaistoimijoiden yhteiselle vuorovaikutukselle ja siten olla osaltaan rakentamassa yhteisöllistä resilienssiä.

YTS:ssä todetaan, että ihmisten keskinäinen luottamus on keskeinen yhteiskuntaa koossa pitävä tekijä. Luottamus lähimmäiseen tai tuttuun toimijaan mahdollistaa jatkuvuutta, mitä maaseutualueilla ei enää tue esimerkiksi julkisten

418 Mäenpää ym. 2025

419 Fehnle ym. 2024

420 Itä-Suomen yliopisto, TOTAL-hanke

palveluverkkomuutosten ennakoimattomuus tai päätösten vaikutukset⁴²¹. Maaseutu-alueilla on paikallisten kansalais- ja vapaaehtoisten toimesta jo pitkään ylläpidetty kaupungeissa julkisen tai yksityisen sektorin hoidettavana olevia yhteiskunnallisia tehtäviä ja toimia, kuten tiestön rakentaminen ja ylläpito, vesihuollon rakentaminen, uusiminen ja ylläpito, laajakaistayhteyksien rakentaminen ja ylläpito, lastenhoito ja vanhusten kotona-asumista tukevat palvelut sekä esimerkiksi saattaminen palveluihin kaupunkien taajamiin. Kansalaistoiminnan voimavaroja, osaamista ja tiedon hyödyntämistä ajatellen verkostojen koordinoinnissa ja johtamisessa on kuitenkin puutteita, kuten edellä on kuvattu. Samalla on kansalaisyhteiskunta murroksessa, johtuen ikääntymisestä, mikä koskettaa erityisesti maaseutualueita ja Itä-Suomea. Uusia toimijoita on vaikea saada mukaan koko massa⁴²².

Tarve yhteisölliselle ja yhteisölähtöiselle paikalliselle varautumiselle on edelleen korostunut viime vuosien sään ääri-ilmiöiden (myrskyt) myötä. Tarpeeseen vaikuttaa väestönmuutos ja sen myötä yksinasumisen merkittävä lisääntyminen. Sosiaaliset ongelmat, kuten mielenterveys- ja taloushaasteet sekä yksinäisyys, horjuttavat turvallisuuden kokemusta maaseutualueilla. Harvaan asuttujen alueiden turvallisuusraportti kuvaa ilmiön korostumista kriisien aikana, kuten koronapandemia ja Ukrainan sota ovat osoittaneet. Keskeisiä huolenaiheita ovat tieinfran kunto, tietoliikenneyhteyksien kattavuus sekä turvallisuusviranomaisten palveluiden keskittyminen. Myös hyvinvointialueiden palveluita vähennetään ja palvelupisteet ovat entistä kauempana. Kulttuuri- ja kirjastopalvelujen ylläpitäminen sekä kulttuuriperinnön suojelu tukevat henkistä hyvinvointia ja osallisuutta yhteiskuntaan, mihin vaikuttaa muutokset kirjastopalveluiden verkostossa. Palveluiden supistuessa ja loitontuessa harvaan asutuilla alueilla paikallinen turvallisuus on yhä riippuvaisempi paikallisten toimijoiden, kuntien, järjestöjen ja asukkaiden aktiivisuudesta.

Paikallistuntemus on kriittinen asia. Maaseudulla toimivat yhteisöt ja yhdistykset ovat tärkeä kumppani kunnille ja hyvinvointialueille hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisessä. Korostuneesti tämä näkyy harvaan asutuilla alueilla, jossa julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan kumppanuus muodostuu pitkälti yhdistysten ja kyllien omaehtoisen toiminnan ja vapaaehtoistyön tukemisesta. Sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävänä on kuitenkin turvata kaikissa olosuhteissa väestölle keskeiset palvelut, terveellinen elinympäristö ja toimeentulo. Turvallisuuskomitea antoi suosituksen alueellisen ja paikallisen varautumisen yhteensovittamisen edistämiseksi⁴²³.

421 Kattilakoski & Rantamäki 2016; Kattilakoski 2022 ; Kattilakoski ym. (toim.) 2024 ym.

422 Kattilakoski ym (toim.) 2024

423 Turvallisuuskomitea 2022

Maaseudulla tarvitaan enemmän omatoimisen varautumisen koulutuksia ja myös varautumisen kehittämistä yhteiskunnan häiriö- ja kriisitilanteiden varalle. Kyläturvallisuuden eteen tehdäänkin paljon työtä eri tahojen toimesta. Kyläturvallisuustyön tavoitteena on selkeyttää kylien ja paikallisten yhteisöjen roolia turvallisuustoimijoina ja lisätä yhteistyötä kyläturvallisuuteen liittyvien toimijoiden välillä. Paikallisten yhteisöjen turvallisuustyö on tärkeää arjen turvallisuuden, häiriötilanteisiin varautumisen, yhdenvertaisuuden ja huoltovarmuuden kannalta. Hankkeilla on vahvistettu ja vahvistetaan kylien varautumista, kriisinkestävyyttä ja turvallisuuden tunnetta sekä lujitetaan valtakunnallisen kyläturvallisuustyön perustaa. Tietoa toiminnan tueksi on jo runsaasti. Viranomaisilla on käytössä häiriötilanteiden viestiverkkoja, mutta tiedon kulkemiseen kansalaisille ja kylien asukkaiden keskuudessa on kiinnitetty toistaiseksi vähemmän huomiota. Kyläradio toiminnan myötä kiinnostus asiaan on kuitenkin herännyt eri puolilla Suomea. Myös maaseuturahaston tuella hankitut sydäniskurit tuovat turvaa jo monille kylille⁴²⁴.

Vapaaehtoiset palokuntayhdistykset (sopimuspalokunnat) tuottavat turvallisuuteen liittyviä palveluita lähellä. Kansallisesti tarkasteltuna 46 prosenttia pelastustoiminnan tehtävistä ovat sellaisia, joita hoidetaan sopimuspalokuntien toimesta. Maaseudulla sopimuspalokuntien merkitys korostuu, kun noin 90 prosenttia pelastustoiminnan tehtävistä hoidetaan niiden voimin. Suomen 900 palokunnasta reilut 700 on sopimuspalokuntia ja ne painottuvat maaseudulle. Palokuntayhdistysten merkitys vaihtelee paikoittain. Jossain tapauksissa palokuntayhdistys voi olla hyvin aktiivinen monissa paikallisissa yhteisissä aktiviteeteissa. Palokuntanuorisotyö on tärkeä syrjäytymisen näkökulmasta. Monin paikoin palokuntayhdistys on tuottanut hyödyllistä turvallisuuskasvatusmateriaalia kouluille ja päiväkodeille. Myös humanitaarisissa tehtävissä useat palokuntayhdistykset ovat ottaneet roolia. Ulottuupa muutamia lonkeroita kulttuurin tuottamiseenkin. Useissa maakunnissa on kuitenkin tilanne, että palokuntayhdistyksiin ei saada väkeä. Ihmisten vapaa-ajasta ja sieluista kilpaillaan monin tavoin ja myös palokuntayhdistykset joutuvat pohtimaan erilaisia vetovoimatekijöitä.

Rajavartiolaitoksella on merkittävä rooli harvaan asutun rajaseudun ja saariston turvallisuuden ylläpitämisessä. Rajavartiolaitoksen raja- ja merivartiostot osallistuvat ensivastetoimintaan saaristossa ja muulla harva-alueella hyvinvointialueiden kanssa tehtyjen sopimusten perusteella. Lisäksi Vartiolentolaivueella on myös ensihoitotason täyttäviä yksiköitä, jotka suorittavat tehtäviä pääasiassa saaristossa.

Turvallisuuden ylläpitämisessä poliisin rooli on edellä mainittujen turvallisuusviranomaisten lisäksi merkittävä. Harvaan asutuilla alueilla pidetään tärkeänä, että poliisi näkyy arjessa. Iso osa maaseudulla asuvista kokee kuitenkin poliisin olevan heikosti tavoitettavissa. Poliisin resurssien painottuessa kaupunkiin ja isompiin

424 Suomen Kylät ry (2025)

kuntakeskuksiin palvelutarpeen ilmaantuessa poliisin yksikköä joudutaan odottamaan usein pitkäänkin. Poliisi on pyrkinyt kehittämään toimintamalleja maaseudun arjen turvaamisessa. Poliisi toteutti harvaturva-projektin 2021-2023. Projektin myötä maaseudun ihmiset kokivat poliisin näkyvyyden lisääntyneen ja turvallisuuden tunteen kasvaneen. Projektista saatuja oppeja hyödynnetään jatkossa kaikissa harvaan asuttujen alueiden kunnissa koko Suomen alueella.

YTS:n toiminta-ajastus elintarvike- ja päivittäistavarahuollon turvaamisen osalta on, että elintarvikehuoltoa sopeutetaan ilmastonmuutoksen vuoksi muuttuviin olosuhteisiin. Elintarvikehuollon kannattavuutta, toimintavarmuutta ja jatkuvuudenhallintaa kehitetään yhteistyössä viranomaisten ja elinkeinoelämän kanssa. Elintarvikehuollon turvaamisen osalta varmistetaan myös työvoiman maahanpääsy, joka koskee erityisesti kausityövoimaa. EU:n maatalouspolitiikan osalta pyritään varmistamaan pohjoisissa oloissa taloudelliset toimintaedellytykset riittävän omavaraisen tuotannon turvaamiseen. YTS:n toiminta-ajatuksessa myös todetaan, että ”vaikutuksia elintarvikehuoltoon arvioidaan yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, kuten kaavoituksessa, maaseutualueiden elinvoimaisuuden ylläpidossa ja lakisääteisissä vaatimuksissa”. Väestöennusteiden mukaisen kehityksen toteutumisella on vaikutus elintarvikehuoltoon, minkä lisäksi on huomioitava, että maaseudun kehittäminen kuuluu vain MMM:n hallinnon alaan; kehittämisen perusedellytyksiin (asuminen, liikkuminen, yhteydet, perus- ja välttämättömyyspalvelut) vaikutetaan kuitenkin myös muilla hallinnonaloilla, kuten edeltävissä luvuissa on avattu.

Huoltovarmuuden tavoitepäätöksen mukaan aluetason huoltovarmuustoiminnan tavoitteena on, että huoltovarmuuden kannalta kriittiset alueelliset toiminnot on turvattu erityisesti pitkäkestoisissa ja vakavissa häiriötilanteissa eri toimijoiden yhteistyöllä. Alueellisen huoltovarmuustoiminnan päätehtäviä ovat elinkeinoelämän ja viranomaisten jatkuvuudenhallinnan tukeminen ja varautumistoimien yhteensovittaminen, elinkeinoelämän varautumisen yhteistoimintaverkoston ylläpito ja kehittäminen, alueellinen riskiarviointi huoltovarmuuden näkökulmasta sekä alueellisen huoltovarmuuden jatkuva kehittäminen. Huoltovarmuudella tarkoitetaan väestön toimeentulon, maan talouselämän ja maanpuolustuksen kannalta välttämättömän kriittisen tuotannon, palvelujen ja infrastruktuurin turvaamista normaaliolojen vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Suomen huoltovarmuusjärjestelmän kulmakivi on julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välinen yhteistyö ja vuorovaikutus paikallisella, alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Huoltovarmuus on osa kokonaisturvallisuuden perustaa. Valtioneuvoston päätös huoltovarmuudesta⁴²⁵ (2024) ilmaisee

425 Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden tavoitteista 24.10.2024 (568/2024)

huoltovarmuuden kehittämisen painopisteeksi lähivuosien aikana varautuminen sotilaalliseen uhkaan ja hybridiuhkiin.

Turvallisuuden ja maaseudun erityispiirteiden kannalta huomioitava asia ovat myös autioituvat tilat ja talot. Maaseutualueiden tyhjästä rakennuksista on valmisteilla selvitys ympäristöministeriössä. Selvitys valmistuu alkukesällä 2025.

Kokonaismaanpuolustuksen näkökulmasta on tärkeää, että poikkeusoloihin varautumisessa huomioidaan sotilaallisen maanpuolustuksen toimintaedellytykset ennakkoivasti jo normaalioloissa esimerkiksi säädösvalmistelussa, infrastruktuurin kehittämisessä, politiikkatoimissa ja kansainvälisessä yhteistyössä. Esimerkiksi sotilaallisen liikkuvuuden ja kaksikäyttöisyyden tarpeita on väyläverkostolla tällä hetkellä ympäri Suomen, erityisesti Pohjois-Suomessa. Huoltovarmuusjärjestelmä on keskeinen väline, jolla tuetaan kokonaismaanpuolustuksen tavoitteita.

Vakavin suomalaiseen yhteiskuntaan kohdistuva uhka on sota, mikä korostaa erityisesti puolustuskyvyn merkitystä. Sotilaallinen maanpuolustus nojaa yhteiskunnan kaikkien sektoreiden tukeen ja vahvaan maanpuolustustahtoon. Kokonaismaanpuolustukseen kuuluvat kaikki ne kansalliset ja kansainväliset sotilaalliset ja siviilialojen toimet, joilla turvataan sotilaallisen maanpuolustuksen toimintaedellytykset kaikissa turvallisuustilanteissa. Valtioneuvoston puolustusselonteko (2024) linjaa Suomen puolustuksen kehittämistä osana Natoa. Suomen puolustus perustuu vahvaan kansalliseen puolustuskykyyn osana liittokunnan yhteistä pelotetta ja puolustusta. Puolustusta kehitetään pitkäjänteisesti, suunnitelmallisesti ja kokonaisuutena vastaamaan toimintaympäristön kasvaviin vaatimuksiin. Puolustusjärjestelmän kehittäminen perustuu arvioon mahdollisista Suomeen kohdistuvista sotilaallisista uhkista. Sotilaallinen maanpuolustus nojaa yhteiskunnan kaikkien sektoreiden tukeen ja vahvaan maanpuolustustahtoon.

KYLÄTURVALLISUUTTA JA KYLÄVARAA PAIKALLISISSA YHTEISÖISSÄ: NAAPURIA EI JÄTETÄ

Kyläturvallisuus on konsepti, joka on muotoutunut sadoissa kylissä, eri alueilla, eri puolilla Suomea, tavoitteena vahvistaa arjen turvaa ja varautumista. Arjen sujuvuuteen ja turvallisuuteen liittyviä riskejä on kartoitettu ja tunnistettu ja niihin on vastattu yhteisölähtöisesti. Kyläturvallisuustoiminta on jo laajaa, alueellisia hankkeita ja toimintaa muun muassa Pohjois-Karjalassa, Pohjois-Savossa ja Pohjois-Pohjanmaalla.

Varautumista laajempiin häiriö ja kriisitilanteisiin tehdään myös paikallislähtöisesti ja yhteisölähtöisesti. EU:n maaseuturahaston rahoittamalla Suomen Kylät ry:n hallinnoimassa Kylävara-hankkeessa viedään mallia eteenpäin.

Konkreettisesti kyläturvallisuuden ja kylävaran kehittämisellä syntyy työkaluja turvallisuuden kehittämiseen paikallisella tasolla yhteisöllä lähtien. Kansalais- ja vapaaehtoisten voima tuo turvallisuustoiminnan jatkuvuutta maaseudulle.

Huomioitavaa on, että paikallisen kylätason riskit liittyvät usein tietoliikenneyhteyksien puutteeseen tai puutteisiin, teiden liukkauteen tai liikenteeseen, sähkökatkoihin sekä sairauskohtauksiin, tulipaloihin tai esimerkiksi lähisuhdeväkivaltaan. Kyläturvallisuuden tavoitteellisen vahvistamisen taustalla voi olla kylällä, naapurikylällä tai alueella tapahtunut tragedia. Tavoitteena voi olla hyvä elämä kylällä nyt ja 10-vuoden päästä. Ikääntyminen luo oman haasteensa, mutta kylän lähiverkosto toimii usein hyvänä tukena elämässä selviytymisessä. Kyläturvallisuuteen kuuluu varautumisen opettelemista ja harjoittelemista. Kyläyhteisö toimii yhteisten asioiden hyväksi.

Kyläturvallisuus tarkoittaa paikallisten yhteisöjen kykyä varautua ja reagoida erilaisiin häiriö-, poikkeus- ja kriisitilanteisiin. Kyläturvallisuuden kehittämisessä korostuvat yhteisöllisyys, paikallistuntemus ja naapuriapu, jotka ovat kylien vahvuuksia.

Kylien turvallisuussuunnitelmia laaditaan yhä enemmän ja muutoinkin on herätty siihen, kuinka voitaisiin enemmän hyödyntää lähellä olevia ja paikallisia voimavaroja. Viranomaisten ja asukkaiden yhteistyön pohjalta rakentuvat toimintamallit lisäävät kokonaisvaltaisempaa häiriöiden ja kriisien hallintaa. Esimerkiksi Pohjois-Karjalan kylien pelastusryhmä-mallilla kyliä aktivoitiin omaan turvallisuuden tuottamiseen. Pelastuslaitos koulutti tarpeellisilta osin kylien asukkaita erilaisiin lähellä tapahtuviin tilanteisiin, kuten luonnon aiheuttamiin onnettomuuksiin. Lisäksi yhteinen tilannekuva lähiyhteisön voimavaroista saa helpommin kääntymään ennemmin naapurin puoleen kuin hälyttämään virkavallan apua. Korona-aikaan pelastusryhmät aktivoituivat muun muassa vanhusten kauppa-asioiden hoitamiseen. Toimivat ja luotettavat tietoliikenneverkot ja tiestö tukevat kyläturvallisuutta.

Pelastuslaki velvoittaa jokaista ihmistä omatoimiseen varautumiseen. Turvallisuus ja turvallisuuden tunne ovat osa kylien arkea, hyvinvointia ja elinvoimaisuutta ja siksi niihin kannattaa kiinnittää huomiota. Turvallisuuden tunne syntyy esimerkiksi turvallisesta koti- ja asuinympäristöstä, toimivista peruspalveluista, työstä ja toimeentulosta sekä luottamuksesta siihen, että apua on saatavilla tarvittaessa.

Valtakunnalliseksi konseptiksi muodostumassa oleva Kylävara kokoaa yhteen tiedot paikallisen yhteisön voimavaroista ja keinoista sekä viranomaisten kanssa tehdystä yhteistyöstä. Edelleen varautumista ja kuntien turvallisuussuunnittelua tulee soviittaa osana kunnan valmius- ja turvallisuussuunnittelun kokonaisuutta. Aloitteellisuus tulee olla viranomaisilla.

Lähteitä: suomenkylat.fi, kylamme.fi

Lähteet

Täydennetään lausuntokierroksen jälkeen.

luonnos

Lähettilä: [Maa- ja metsätalousministeriö](#)
Vastaanottaja: [Keski-Suomen liiton kirjaamo](#)
Aihe: Lausuntopyyntö: Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston maaseutupoliittiseksi selonteoksi eduskunnalle
Päivämäärä: torstai 5. kesäkuuta 2025 17.30.51

Sivu 250

Arvoisa vastaanottaja,

Maa- ja metsätalousministeriö pyytää lausuntoanne aiheesta:
Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston maaseutupoliittiseksi selonteoksi eduskunnalle

Lausunto pyydetään antamaan vastaamalla lausuntopalvelu.fi:ssä julkaistuun lausuntopyyntöön oheisen linkin kautta.

Linkki suomenkieliseen versioon:

<https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=7b051914-f925-4e7c-970b-c5eef3a6fc16>

Länk till svensk version: <https://www.lausuntopalvelu.fi/SV/Proposal/Participation?proposalId=7b051914-f925-4e7c-970b-c5eef3a6fc16&proposalLanguage=9ff64fe9-04da-4471-9f0c-3f2016e71b4f>

Lausunnon antaakseen vastaajan tulee rekisteröityä ja kirjautua lausuntopalvelu.fi:hin. Tarkemmat ohjeet palvelun käyttämiseksi löytyvät lausuntopalvelu.fi:n sivulta Ohjeet > Käyttöohjeet. Voit pyytää tukea palvelun käyttöön osoitteesta lausuntopalvelu.om@gov.fi.

HUOM! Tämän viestin liitteenä saamanne linkki on organisaatio-/henkilökohtainen, joten ettehan jaa sitä edelleen. Kaikki annetut lausunnot ovat julkisia ja ne julkaistaan lausuntopalvelu.fi:ssä.

Tämä on lausuntopalvelu.fi:n lähettämä automaattiviesti.
Lausuntopalvelu.fi on oikeusministeriön ylläpitämä verkkopalvelu.

Bästa mottagare,

Jord- och skogsbruksministeriet ber om ert utlåtande om:
Utkast till statsrådets landsbygdspolitiska redogörelse

Vänligen lämna utlåtandet genom att svara på begäran om utlåtande i tjänsten utlåtande.fi. Utlåtandet kan lämnas via länken nedan.

Linkki suomenkieliseen versioon:

<https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=7b051914-f925-4e7c-970b-c5eef3a6fc16>

Länk till svensk version: <https://www.lausuntopalvelu.fi/SV/Proposal/Participation?proposalId=7b051914-f925-4e7c-970b-c5eef3a6fc16&proposalLanguage=9ff64fe9-04da-4471-9f0c-3f2016e71b4f>

För att lämna in ett utlåtande ska man registrera sig och logga in i tjänsten utlåtande.fi. Närmare anvisningar om hur tjänsten kan användas finns på utlåtande.fi > Anvisningar > Bruksanvisning. Du kan be om hjälp för att använda tjänsten på adressen lausuntopalvelu.om@gov.fi.

OBS! Skicka inte vidare länken som är bifogad till detta meddelande, eftersom länken är person- eller organisationsspecifik. Alla utlåtanden som lämnas in är offentliga och publiceras i tjänsten utlåtande.fi.

Sivu 251

Detta är ett automatiskt meddelande från tjänsten utlåtande.fi.
Utlåtande.fi upprätthålls av justitieministeriet.

LAUSUNTO LUONNOKSESTA VALTIONEUVOSTON MAASEUTUPOLIITTISEKSI SELONTEOKSI EDUSKUNNALLE

1. Yleiset huomiot

Selonteon perustana oleva näkemys maaseudun merkityksestä koko Suomen hyvinvoinnille on erityisen tärkeä. Maaseudun resurssit ja mahdollisuudet on otettava huomioon koko yhteiskunnan tulevaisuutta suunniteltaessa.

Selonteko tuo selkeästi esiin maaseutualueiden haasteet ja mahdollisuudet. Se korostaa, että maaseutu kattaa edelleen noin 95 % Suomen pinta-alasta, vaikka Suomi on samalla kaupungistunut. Edellisen selonteon jälkeen tapahtuneet palveluverkkojen heikennykset ovat aiheuttaneet muutoksia paitsi palveluiden saatavuudessa myös työpaikkojen ja muiden kerrannaisvaikutusten myötä.

Selonteko toimii myös kattavana koontina maaseutupolitiikan eri osa-alueista ja on hyödyllinen väline maakuntien kehittämistyölle sekä EU-tason suunnittelussa.

2. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä

Selonteossa on onnistuneesti tunnistettu maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmän keskeisiä haasteita ja kehittämistarpeita. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmän poikkihallinnollisuus ja sektorirajat ylittävä yhteistyö, paikkaperustaisuus ja alueiden erityispiirteiden tunnistaminen, tietoon perustuva suunnittelu ja seuranta sekä koordinoitu suunnittelujärjestelmä ja maaseutupolitiikan neuvoston (MANE) roolin vahvistaminen ovat välttämättömiä, jotta valtakunnallinen ja maakunnallinen kehittämistyö voivat muodostaa yhtenäisen ja vaikuttavan kokonaisuuden.

Selonteko tuo esiin myös tarpeen sisällyttää maaseutupoliittiseen tarkasteluun huoltovarmuutta tukevat järjestelyt, kuten ruokaturvan varmistaminen. Kotimainen maataloustuotanto, logistiikka ja elintarviketeollisuus ovat osa tätä ketjua ja riippuvaisia maaseudun olosuhteista ja elinvoimasta.

On tärkeää, että selonteko nostaa esiin tarpeen entistä paremmalle maaseutuvaikutusten arvioinnille sekä kattavammalle tutkimukselle ja tiedontuotannolle. Erityisesti nousee esiin tilastollisten keskiarvojen (alueelliset ja kansalliset) rajoittuneisuus maaseudun tilanteen kuvaamisessa. Maaseutu toimii eri tavoin kuin kaupungit, ja päätökset vaikuttavat niissä eri tavalla – tätä ei nykyinen tiedontuotanto vielä riittävästi huomioi.

Vaikka suunnittelujärjestelmä onkin rakenteiltaan kunnossa, käytännön toimet ratkaisevat onnistumisen. Kansainvälisetkin tutkimukset osoittavat, että syrjäseutujen asukkaiden kokema sivuun jääminen on totta myös Suomessa. Tämän vuoksi tarvitaan konkreettisia, alueellisesti vaikuttavia toimia, jotka vastaavat maaseudun olosuhteisiin ja palauttavat luottamusta siihen, että valtio ja hallinto huomioivat maaseudun tulevaisuuden rakentamisessa.

3. Maaseutualueiden tilannekuva ja muutostekijät

Maaseutualueiden tilannekuva on selkeä ja kattaa olennaiset näkökulmat ja haasteet. Tilannekuva muodostaa ajantasaisen pohjan maakuntien ja valtion yhteiselle kehittämistyölle.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategian nostaminen esiin selonteossa on tärkeää. Maaseudun kehittämistoimet, joilla edistetään alueen elinvoimaa, huolehditaan infrastruktuurista ja tuetaan väestön osallisuutta ja hyvinvointia, kytkeytyvät myös yhteiskunnan turvallisuusstrategian elintärkeisiin toimintoihin ja toteuttavat kokonaisturvallisuutta.

4. Kansallinen maaseutuvisio

Selonteon kuvaama maaseutuvisio vuodelle 2040 toimii strategisena ohjenuorana. Visio tuo kehittämiseen pitkäjänteisyyttä ja suunnitelmallisuutta sekä jäsentää maaseudun merkitystä osana kansallista taloutta, huoltovarmuutta ja ekologista kestävyyttä.

Erityisen vahvaksi osuudeksi nousee painotus yhteisen näkemyksen ja yhteistyön merkityksestä – yli hallinnonalojen, sektoreiden ja alueiden. Tällainen yhteinen suunta mahdollistaa maaseudun vahvuuksien täysimääräisen hyödyntämisen. Toiveikkuus ja alueellisen potentiaalin tunnistaminen ovat keskeisiä teemoja.

Visiossa esiin nostetut painopisteet ovat hyvin linjassa Keski-Suomen maakuntastrategian tavoitteiden kanssa, mikä osoittaa vision toimivuutta myös maakunnallisella tasolla.

5. Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuosituks

Mitkä ovat näkökulmastanne tärkeimmät poikkihallinnolliset tavoitteet (1–3 kappaletta)?

Tavoite: Ajantasaistetaan digitaalista ja fyysistä saavutettavuutta

Tavoite: Vahvistetaan talouden uudistumista tukevia rakenteita

Tavoite: Voimistetaan toimintaedellytyksiä, luottamusta ja tulevaisuususkkoa

Tavoite: Lisätään ja kootaan yhteiskunnallista maaseututietoa

Tavoite: Terävöitetään maaseutupoliittista suunnittelujärjestelmää

Mitkä ovat näkökulmastanne tärkeimmät poikkihallinnolliset kehittämissuosituks (1–5 kappaletta)?

1. Digitaalisen kuilun kaventaminen

2. Yleishyödyllinen kyläverkkorakentaminen

3. Kestävä liikkuminen ja liikenne

4. Yksityisteiden kunto

5. Saaristoliikenne

6. Maaseutuvaikutukset, asuminen ja talouden rakenteet

7. Koordinaatio EU-rahastojen välillä

8. Maaseudun kehittäminen CAP post 2027

9. YPK-toimintamallin laajempi hyödyntäminen

10. Kestävän elinvoimaisuuden indikaattoritarkastelu

11. TKI-rahoitus, innovaatiojärjestelmä ja pienet toimijat, nuoret ja naiset

12. Osaaminen ja työvoima

13. Yhteisötalous
14. Monipaikkaisuuden seuranta
15. **Asuttavuuden varmistaminen**
16. Luonnonvarat, maankäyttö ja oikeudenmukaisuus
17. Kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan edellytykset
18. Osallistaminen, vuorovaikutus ja yhteistyö
19. Välttämättömyyspalveluiden tarkistaminen ja varmistaminen
20. Väestönmuutos ja elintärkeät toiminnot
21. Maaseutututkimus ja maaseututieto
22. Maaseutualueiden seurantakeskus
23. MANE, dialogisuus, osallistaminen ja viestintä
24. MANE ja maaseutuvaikutusten arviointi

6. Liite: Maaseutualueiden nykytilanteen ja muutostekijöiden kuvaus

Selonteon taustoittamiseksi on erinomaista, että maaseutualueiden nykytilaa ja muutostekijöitä on kuvattu liitteessä monipuolisesti ja kattavasti.

7. Muut täydennystarpeet

-

Maakuntahallitus on käsitellyt lausunnon kokouksessaan 5.8.2025.

64 § MAAKUNTAHALLITUKSEN JA SEN PUHEENJOHTAJIEN VALINTA VUONNA 2025 ALKAVALLE TOIMIKAUDELLE

Keski-Suomen liiton perussopimuksen 17 §:n mukaan kuntayhtymällä on hallitus, josta käytetään nimitystä maakuntahallitus. Maakuntahallitukseen kuuluu 13 jäsentä. Maakuntahallituksen jäsenten toimikausi on kaksi vuotta.

Keski-Suomen liiton perussopimuksen 16 §:n mukaan maakuntavaltuusto valitsee maakuntahallituksen jäsenet, näiden henkilökohtaiset varajäsenet sekä puheenjohtajan ja varapuheenjohtajat.

Maakuntahallituksen valinnassa on otettava huomioon kuntalain 73 §:n mukaiset vaalikelpoisuutta koskevat säädökset, kunnallisvaalilain mukainen suhteellisuusperiaate sekä tasa-arvolainsäädännön vaatimukset.

Vuoden 2025 kuntavaalien perusteella maakuntahallituksen paikkajakautuma puolueittain on seuraava:

- keskusta	4
- sosiaalidemokraatit	4
- kokoomus	2
- vihreät	1
- vasemmistoliitto	1
- perussuomalaiset	1

Lisätietoja: Hanna Reini, hallintojohtaja, p. 040 596 5993, hanna.reini(at)keskisuomi.fi

Maakuntajohtajan ehdotus:

Maakuntahallitus esittää maakuntavaltuustolle, että se valitsee maakuntahallituksen jäsenet henkilökohtaisine varajäsenineen vuonna 2025 alkavalle kaksivuotistoimikaudelle.

Maakuntahallitus esittää maakuntavaltuustolle, että se valitsee maakuntahallitukselle sen toimikaudeksi puheenjohtajan sekä 1. ja 2. varapuheenjohtajan.

Päätös: Päätösehdotus hyväksyttiin.

65 § TARKASTUSLAUTAKUNNAN JA SEN PUHEENJOHTAJIEN VALINTA VUONNA 2025 ALKAVALLE TOIMIKAUDELLE

Kuntalain 121 §:n mukaan valtuusto asettaa tarkastuslautakunnan hallinnon ja talouden tarkastuksen sekä arvioinnin järjestämistä varten.

Keski-Suomen liiton hallintosäännön 9 §:n mukaan tarkastuslautakunnassa on puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja sekä kolme (3) muuta jäsentä. Jokaisella jäsenellä on henkilökohtainen varajäsen. Puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja ovat valtuutettuja. Maakuntavaltuusto nimittää tarkastuslautakunnan kuntavaalikaudeksi.

Vuoden 2025 kuntavaalien tuloksen perusteella lautakunnan paikat jakaantuvat puolueittain seuraavasti:

- keskusta	1
- sosialidemokraatit	1
- kokoomus	1
- vihreät	1
- vasemmistoliitto	1

Valinnassa otetaan huomioon tasa-arvolainsäädännön vaatimukset.

Lisätietoja: Hanna Reini, hallintojohtaja, p. 040 596 5993, hanna.reini(at)keskisuomi.fi

Maakuntajohtajan ehdotus:

Maakuntahallitus esittää, että maakuntavaltuusto valitsee toimikaudekseen viisijäsenisen tarkastuslautakunnan henkilökohtaisine varajäsenineen ja valitsee lautakunnalle puheenjohtajan sekä varapuheenjohtajan.

Päätös: Päätösehdotus hyväksyttiin.

66 § MAAKUNTAVALTUUSTON SUHTEELLISTEN VAALIEN LAUTAKUNNAN VALITSEMINEN 2025

Keski-Suomen liiton hallintosäännön 101 §:n mukaan maakuntavaltuusto valitsee toimikaudekseen suhteellisten vaalien toimittamista varten vaalilautakunnan. Lautakunnassa on viisi (5) jäsentä ja kullakin henkilökohtainen varajäsen. Maakuntavaltuusto valitsee jäseniksi valituista lautakunnan puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan. Lautakunnan sihteerinä toimii valtuuston pöytäkirjanpitäjä, jollei valtuusto toisin päättä.

Kuntalain 105 §:n mukaan vaalissa tulevat valituiksi se henkilö tai ne henkilöt, jotka ovat saaneet eniten ääniä.

Luottamushenkilöiden vaali toimitetaan suhteellisenä, jos sitä vaatii läsnä olevista toimielimen jäsenistä vähintään määrä, joka saadaan jakamalla läsnä olevien lukumäärä valittavien lukumäärällä lisättynä yhdellä. Jos osamääräksi tulee murtoluku, se korotetaan lähinnä ylempään kokonaislukuun.

Varajäsenet valitaan samassa vaalissa kuin varsinaiset jäsenet. Jos varajäsenet ovat henkilökohtaisia, ehdokkaat on hyväksyttävä ennen vaalia ja ehdokkaana tulee olla sekä varsinainen jäsen että tämän varajäsen.

Suhteellista vaalia toimitettaessa sovelletaan, mitä kuntavaaleista vaalilaissa säädetään. Lisäksi valtuusto voi antaa määräyksiä vaalin toimittamisesta. Suhteellinen vaali ja vaadittaessa myös enemmistövaali on toimitettava suljetuin lipuin. Äänten mennessä tasan ratkaisee arpa.

Vuoden 2025 kuntavaalien tuloksen perusteella lautakunnan paikat jakaantuvat puolueittain seuraavasti:

- keskusta	2
- sosialidemokraatit	2
- kokoomus	1

Valinnassa otetaan huomioon tasa-arvolainsäädännön ja kuntalain vaatimukset.

Lisätietoja: Hanna Reini, hallintojohtaja, p. 040 596 5993, hanna.reini(at)keskisuomi.fi

Ehdotus: Maakuntahallitus esittää maakuntavaltuustolle,
1. että se valitsee toimikaudekseen suhteellisten vaalien toimittamista varten vaali-lautakunnan, jossa on viisi (5) jäsentä ja kullakin henkilökohtainen varajäsen,
2. että se valitsee jäseniksi valituista lautakunnan puheenjohtajan ja yhden varapuheen-johtajan ja
3. että se toteaa, että maakuntavaltuuston vaalilautakunnan sihteerinä toimii hallintojohtaja Hanna Reini.

Päätös: Päätösehdotus hyväksyttiin.

67 § RAHOITUSPÄÄTÖS: VIREYTTÄ VARTTUNEILLE

Hakemus saapunut

23.5.2025, päivitetty 13.6.2025

Hakija

Keski-Suomen Martat ry

Kuvaus

Hankkeessa tuetaan omaehtoista toiminnallisuutta mm. kurssein, luennoin, liikunnallisin retkin, mutta myös tarjoamalla mahdollisuutta vapaaehtoistyöhön. Fyysistä hyvinvointia tuetaan yhteisöllisten kävelyretkien lisäksi ruokakursseilla, joilla valmistetaan uusien ravitsemussuositusten mukaista taloudellista ja ravitsevaa arkiruokaa, tarkastellaan terveellisiä ruokavalintoja sekä ikääntymisen tuomia muutoksia ravitsemuksessa. Merkityksellistä on yhdessä tekeminen ja yhdessä ruokaileminen. Henkistä hyvinvointia edistetään tarjoamalla yhteisöllistä tekemistä, sekä seminaarein ja luennoin. Luentojen teemoja ovat Muutos lautasella -uusimmat ravitsemussuositukset, Henkinen varautuminen/kriisinkestävyys tai Omatoiminen varautuminen. Seminaareissa käsitellään laajasti hyvinvoinnin teemaa yhteistyössä Keski-Suomen hyvinvointialueen ja muiden järjestöjen kanssa. Hanke tarjoaa myös mahdollisuuden vapaaehtoistoimintaan. Vapaaehtoiset voivat olla ruokakursseilla apukäsinä ja vertaistoinijoina ja halutessaan esim. ruokakursseille osallistujat voivat pyytää vapaaehtoisia kaveriksi liikunta -tai kulttuuripahtumiin.

Hankkeessa ei tyydytä etsimään ja houkuttelemaan mukaan hankkeeseen vain heitä, jotka on helppo saada mukaan. Yhdessä eläkeläisjärjestöjen kanssa pyritään saamaan mukaan "kaikista kauimpana" järjestötoiminnasta olevat, eli he joita yhdistystoiminta ei ole vielä tavoittanut tai onnistunut tarjoamaan oikeanlaista toimintaa.

Keskisuomalaisten hyvinvoinnin sekä yhteisöllisyyden lisääminen ja henkisen kriisin kestävyden kehittäminen ovat Keski-Suomen marttojen tavoitteet tälle hanketoiminnalle.

Hankkeen yhteistyökumppaneita ovat Eläkeliitto Jyväskylä, Keski-Suomen Kansallinen Senioripiiri ry, Jyväskylän Ruskat ry, Harjun Martit ry, Äänesalon martat ry, Keuruun martat ry, Keski-Suomen Hyvinvointialue ja SPR (viestintä, tiedotus ja asiantuntijayhteistyö).

Tavoitteet

Hankkeen tavoitteena on yli 65-vuotiaiden elämänlaadun kohentaminen osallisuutta vahvistuen yhdessä tehden ja liikkuen, sekä hyvinvoinnin tukeminen ravitsemus- ja kotitalousneuvonnan keinoin. Hankkeen toimenpiteet vähentävät yksinäisyyttä ja vahvistavat kriisinkestävyttä.

Toiminnallisina tavoitteina on järjestää vuosittain vähintään 20 luentoa, 27 ruokakurssia ja 6 kävelyretkeä.

Toteutusaika

1.10.2025-31.12.2027

Kustannusmalli

Prosenttimääräinen korvaus 40 %

Palkkakustannusmalli

Tosiasiallisesti aiheutuneet palkkakustannukset ja ennalta vahvistettu prosenttimääräinen korvaus työnantajan sivukuluista ja virka- tai työehtosopimukseen perustuvasta lomarahasta (vakiosivukuluprosenttimalli).

Kustannusarvio

Palkkakustannukset	63 459 e
Välilliset kustannukset	25 384 e
Yhteensä	88 843 e

Rahoitussuunnitelma

Keski-Suomen liitto	71 074 e
Hakijan oma rahoitus (yksityinen)	17 769 e
Yhteensä	88 843 e

Haettu tukea yhteensä

71 074 euroa

Rahoituslähde

Keski-Suomen kehittämisrahasto

Ennakon maksaminen

Ennakkoa on haettu 0 euroa.

Strategiateema

Identiteetti ja kumppanuus

Kasvun voimavarat

Hyvä vointi

Esitetään myönnettäväksi

71 074 euroa

Valmistelijan perustelut

Hankkeessa on tunnistettu erinomaisesti side Keski-Suomen strategiaan ja hankkeen tavoitteet ja toimenpiteet on perusteltu strategian ja toimintaympäristön muutosten kautta. Hankkeen sisällöt vastaavat kattavasti hakuilmoituksessa esitettyihin sisältövaatimuksiin ja kohdentuvat erityisesti ikäihmisiin, jotka olivat tunnistettu yhdeksi haun erityisistä kohderyhmistä.

Hankeryhmän käsittely

Maakuntahallitus varasi kokouksessaan 21.2.2025, § 14 Keski-Suomen kehittämisrahastosta puoli miljoonaa euroa kehittämistukea turvallisuuden ja toimeliaisuuden edistämiseen. Haku on jatkuva ja hakemukset käsitellään kahdessa vaiheessa: 26.5.2025 ja 15.9.2025 mennessä saapuneet hakemukset. Ensimmäisessä vaiheessa on käytettävissä enintään 300 000 euroa ja toisessa vaiheessa vähintään 200 000 euroa.

Toukokuussa päättyneellä ensimmäisellä hakujaksolla saapui 11 hakemusta. Tukea haettiin yhteensä 752 983 euroa. Hakemusten yleiset valintaperusteet arvioitiin 2.6.2025. Hakemuksista neljä ei täyttänyt kaikkia yleisiä valintaperusteita. Toiseen arviointivaiheeseen edenneet seitsemän hakemusta arvioitiin erityisten valintaperusteiden suhteen 9.6.2025. Hankeryhmä on käsitellyt hakemukset 13.6.2025 valmistuneessa kirjallisessa menettelyssä ja puoltaa hankkeen rahoittamista.

Lisätietoja/yhteyshenkilö

Valtteri Paakki, aluekehitysasiantuntija, p. 040 525 6059, valtteri.paakki(at)keskisuomi.fi

Maakuntajohtajan ehdotus:

Myönnetään hankkeelle tukea 80 % hyväksyttävistä kokonaiskustannuksista, kuitenkin enintään 71 074 euroa Keski-Suomen kehittämisrahastosta.

Päätös: Päätösehdotus hyväksyttiin.

68 § RAHOITUSPÄÄTÖS: MONDON TOTO-TOIMINTA (TOIMIJUUS, TURVALLISUUS JA TOIVO)

Hakemus saapunut

23.5.2025, päivitetty 28.5.2025 ja 17.6.2025

Hakija

Jyväskylän Setlementti ry

Kuvaus

Tuleva Mondo toiminta keskittyy tyttöjen vahvuuksiin perustuvan toimijuuden, turvallisuuden toivon kokemuksen vahvistamiseen. Tämä tukee nuorten turvallisuuden kokemusta, rakentaa tulevaisuuden uskoa ja vahvistaa henkistä kestävyyttä. Hyvin toteutettu, kulttuurisesti ja sukupuolisensitiivinen tyttötyö tukee yksilön kasvua ja vahvistaa yhteiskunnan kykyä hyödyntää moninaisuutta voimavarana.

Mondo-hankkeessa alkanut osallisuustavoitteen luonnollinen seuraava askel on sen syventäminen toimeliaisuuteen. Hankkeen aikana kehitetään tehokas osallisuutta edistävä malli, joka perustuu avoimen ystävällisyyden, luottamuksen ja ilon ilmapiirin luomiseen yhdessä hyvin toteutetun ryhmäytymistoiminnan kanssa. Mallin käyttäminen on purkanut kielestä ja kulttuurista johtuvaa eriytymistä ja klikkiytymistä. Tätä mallia halutaan jalkauttaa myös Tyttöjen Talon ulkopuolisiin tiloihin ja paikkoihin, jossa tytöt luontaisesti liikkuvat. Mondo-hankkeen aikana kehitetty toiminta on tuonut tytöt vankasti mukaan ryhmätoimintaan ja vahvistanut ryhmään kuulumisen kokemusta. Sekä tyttöjen esittämät omat toiveet, että tilastot puhuvat korkeasta kysynnästä ja nuorten halukkuudesta osallistua hyvin toteutettuun, heitä yhteen tuovaan toimintaan.

Tavoitteet

Hankkeen tavoitteena on lisätä tyttöjen ja naisten turvallisuuden tunnetta, rakentaa tulevaisuuden toiveikkuutta, sekä kehittää toimijuutta ja henkistä resilienssiä. Nämä tavoitteet edistävät kaksisuuntaista kotoutumisen prosessia ja Keski-Suomeen kiinnittymistä.

Toteutusaika

1.1.2026-31.12.2026

Kustannusmalli

Prosenttimääräinen korvaus 40 %

Palkkakustannusmalli

Tosiasiallisesti aiheutuneet palkkakustannukset ja ennalta vahvistettu prosenttimääräinen korvaus työnantajan sivukuluista ja virka- tai työehtosopimukseen perustuvasta lomarahasta (vakiosivukuluprosenttimalli).

Kustannusarvio

Palkkakustannukset	55 404 e
Välilliset kustannukset	22 162 e
Yhteensä	77 566 e

Rahoitussuunnitelma

Keski-Suomen liitto	62 053 e
Hakijan oma rahoitus (yksityinen)	15 513 e
Yhteensä	77 566 e

Haettu tukea yhteensä
62 053 euroa

Rahoituslähde
Keski-Suomen kehittämisrahasto

Ennakon maksaminen
Ennakkoa on haettu 15 513,25 euroa. Myönnetystä tuesta maksetaan tämän päätöksen mukaisesti enakkona 15 513,25 euroa (25 % myönnetyn tuen määrästä). Keski-Suomen liitto maksaa enakkomaksun maksatushakemuksen perusteella.

Keski-Suomen liitto kuittaa maksetun ennakon siten, että jokaisella maksatuspäätöksellä vähennetään 25 % maksettavasta määrästä, kunnes ennakko on kokonaisuudessaan kuitattu, ellei tuen saaja ole esittänyt suurempaa prosenttia. Jäljellä oleva ennakko kuitataan kuitenkin kokonaan viimeistään viimeisellä tuen maksatuspäätöksellä.

Strategiateema
Identiteetti ja kumppanuus

Kasvun voimavarat
Hyvä vointi

Esitetään myönnettäväksi
62 053 euroa

Valmistelijan perustelut
Hanketta on perusteltu laajasti toimintaympäristön muutoksilla, ja hankkeessa esitetyt toimenpiteet vastaavat tunnistettuihin haasteisiin. Hankkeen toimenpiteillä vastataan hakuilmoituksessa hankkeen sisällöille asetettuihin vaatimuksiin ja toimenpiteet kohdistuvat nuoriin, jotka on hakuilmoituksessa määritelty yhdeksi haun erityisistä kohderyhmistä. Hankkeen erityiseksi ansioksi on katsottava, että hankehakemuksessa on pohdittu, kuinka tunnistettu kohderyhmä tavoitetaan.

Hankeryhmän käsittely
Maakuntahallitus varasi kokouksessaan 21.2.2025, § 14 Keski-Suomen kehittämisrahastosta puoli miljoonaa euroa kehittämistukea turvallisuuden ja toimeliaisuuden edistämiseen. Haku on jatkuva ja hakemukset käsitellään kahdessa vaiheessa: 26.5.2025 ja 15.9.2025 mennessä saapuneet hakemukset. Ensimmäisessä vaiheessa on käytettävissä enintään 300 000 euroa ja toisessa vaiheessa vähintään 200 000 euroa.

Toukokuussa päättyneellä ensimmäisellä hakujaksolla saapui 11 hakemusta. Tukea haettiin yhteensä 752 983 euroa. Hakemusten yleiset valintaperusteet arvioitiin 2.6.2025. Hakemuksista neljä ei täyttänyt kaikkia yleisiä valintaperusteita. Toiseen arviointivaiheeseen edenneet seitsemän hakemusta arvioitiin erityisten valintaperusteiden suhteen 9.6.2025. Hankeryhmä on käsitellyt hakemukset 13.6.2025 valmistuneessa kirjallisessa menettelyssä ja puoltaa hankkeen rahoittamista.

Lisätietoja/yhteyshenkilö
Valtteri Paakki, aluekehitysasiantuntija, p. 040 525 6059, valtteri.paakki(at)keskisuomi.fi

Maakuntajohtajan ehdotus:
Myönnetään hankkeelle tukea 80 % hyväksyttävistä kokonaiskustannuksista, kuitenkin enintään 62 053 euroa Keski-Suomen kehittämisrahastosta.

Päätös: Päätösehdotus hyväksyttiin.

69 § RAHOITUSPÄÄTÖS: TURVATTU TULEVAISUUS

Hakemus saapunut

23.5.2025, täydennys 26.5.2025

Hakija

Visio-säätiö sr

Kuvaus

Hanke kehittää neljä elämyksellistä pakopeliä, jotka vahvistavat nuorten ja aikuisten turvallisuustaitoja, henkistä kriisinkestävyttä sekä osallisuutta yhteiskunnassa. Pelit käsittelevät, arjen varautumista, tekoälyn ymmärtämistä, mielenterveyden tukemista ja vaikuttamisen keinoja. Kaikki työkalut ja menetelmät ovat vapaasti käytettävissä koulutuksissa, nuorisotyössä ja järjestöissä. Hanke edistää syrjäytymisvaarassa olevien osallisuutta ja toimintakykyä, ja luo uudenlaisia, osallistavia tapoja oppia turvallisuudesta ja vaikuttamisesta. Hankkeen tuloksena vahvistetaan kohderyhmän itsetuntoa ja toimijuutta, kehitetään konkreettisia taitoja esimerkiksi tekoälyn hyödyntämisessä, jolloin kohderyhmällä on pienempi digikuilu ja paremmat valmiudet osallistua työelämäänsä tai koulutukseen.

Hankkeen pääkohderyhmänä toimivat heikossa työmarkkina-asemassa olevat ja syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja aikuiset. Hankkeen välillistä kohderyhmää ovat kaikki toimijat, jotka voivat kehitettyä menetelmää hyödyntää toiminnassaan.

Hanke toteutetaan yhteistyössä Jyväskylän Ammattikorkeakoulun, Pohjoisen Keski-Suomen Ammattiopiston ja Keski-Suomen Hyvinvointialueen kanssa. Hankkeella on myös muita yhteistyötahoja kuten muut järjestöt, seurakunnat, nuorisotoimi, koulut, työpajat ja oppilaitokset.

Tavoitteet

Hankkeen päätavoitteena on vahvistaa heikossa työmarkkina-asemassa ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten ja aikuisten turvallisuuden tunnetta, tekoälyn ymmärrystä, osallisuutta ja henkistä kriisinkestävyttä. Tavoitteena on lisäksi lisätä kohderyhmän toimeliaisuutta sekä lisätä kohderyhmän turvallisuustietoja ja taitoja. Hanke edistää yhteistyötä ja hankkeen tuloksilla lisätään maakunnan näkyvyyttä ja vetovoimaa sekä toteutetaan Keski-Suomen strategiaa.

Toteutusaika

1.1.2026-30.6.2027

Kustannusmalli

Prosenttimääräinen korvaus 40 %

Palkkakustannusmalli

Tosiasiallisesti aiheutuneet palkkakustannukset ja ennalta vahvistettu prosenttimääräinen korvaus työnantajan sivukuluista ja virka- tai työehtosopimukseen perustuvasta lomarahasta (vakiosivukuluprosenttimalli).

Kustannusarvio

Palkkakustannukset	58 650 e
Välilliset kustannukset	23 460 e
Yhteensä	82 110 e

Rahoitussuunnitelma

Keski-Suomen liitto	65 688 e
Hakijan oma rahoitus (yksityinen)	16 422 e

Yhteensä**82 110 e**

Haettu tukea yhteensä

65 688 euroa

Rahoituslähde

Keski-Suomen kehittämisrahasto

Ennakon maksaminen

Ennakkoa on haettu 0 euroa.

Strategiateema

Yhteisö ja saavutettavuus

Kasvun voimavarat

Hyvä vointi

Esitetään myönnettäväksi

65 688 euroa

Valmistelijan perustelut

Visio-säätiön hankkeessa on tunnistettu ansiokkaasti hankehaun teemat. Hankesuunnitelman mukaiset toimenpiteet edistävät keski-suomalaisen turvallisuutta ja toimeliaisuutta.

Toimenpiteet kohdistuvat erityisesti heikossa työmarkkina-asemassa ja syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin ja aikuisiin, jotka on hakuilmoituksessa määriteltyjä erityisiä kohderyhmiä.

Hanketta varten on muodostettu kattava yhteistyöverkosto ja hankesuunnitelman toimenpiteet ja niiden myönteiset vaikutukset on perusteltu ja jäsennelty hyvin.

Hankeryhmän käsittely

Maakuntahallitus varasi kokouksessaan 21.2.2025, § 14 Keski-Suomen kehittämisrahastosta puoli miljoonaa euroa kehittämistukea turvallisuuden ja toimeliaisuuden edistämiseen. Haku on jatkuva ja hakemukset käsitellään kahdessa vaiheessa: 26.5.2025 ja 15.9.2025 mennessä saapuneet hakemukset. Ensimmäisessä vaiheessa on käytettävissä enintään 300 000 euroa ja toisessa vaiheessa vähintään 200 000 euroa.

Toukokuussa päättyneellä ensimmäisellä hakujaksolla saapui 11 hakemusta. Tukea haettiin yhteensä 752 983 euroa. Hakemusten yleiset valintaperusteet arvioitiin 2.6.2025. Hakemuksista neljä ei täyttänyt kaikkia yleisiä valintaperusteita. Toiseen arviointivaiheeseen edenneet seitsemän hakemusta arvioitiin erityisten valintaperusteiden suhteen 9.6.2025. Hankeryhmä on käsitellyt hakemukset 13.6.2025 valmistuneessa kirjallisessa menettelyssä ja puoltaa hankkeen rahoittamista.

Lisätietoja/yhteyshenkilö

Valtteri Paakki, aluekehitysasiantuntija, p. 040 525 6059, valtteri.paakki(at)keskisuomi.fi

Maakuntajohtajan ehdotus:

Myönnetään hankkeelle tukea 80 % hyväksyttävistä kokonaiskustannuksista, kuitenkin enintään 65 688 euroa Keski-Suomen kehittämisrahastosta.

Päätös:

Päätösehdotus hyväksyttiin.

70 § RAHOITUSPÄÄTÖS: KODARIKOULUN VALMISTELU

Hakemus saapunut

26.5.2025, päivitetty 16.6.2025

Hakija

Alkio-opiston kannatusyhdistys ry

Kuvaus

Koodarikoulun valmisteluprojektin tarkoituksena on luoda uusi koulutuksen toimintamalli koodauksen alalle sekä tämän koulutuksen uuden kehittämisidean toteuttaminen, jota aiemmin tässä muodossa ei ole Suomessa tehty. Projekti rakentaa yhteistoiminnallisesti kansallisen koodauskoulutuksen uuden toteutusmallin. Se toteutetaan tiiviissä ja avoimessa yhteistyössä EduJyväskylän, maakunnan ICT-yritysten sekä nuoria ja seniori-ikäisiä edustavien kansalaisjärjestöjen kanssa. Koodarikoulun asetelma uudistaa koulutusta käyttämättä olemassa olevia perinteisiä koulutuksen malleja.

Tavoitteet

Koodarikoulun tavoitteena toteutuessaan on:

- 1) voida nuorten ammattikoodareiden osaamisella vaikuttavalla tavalla parantaa tietoturvallisuuden ja siihen liittyvän tekoälyn hallintaa, tietoturvallisuuden tietoja ja taitoja sekä kriisikesävyvyyden kyvykkyyttä varsinkin nuorissa ikäryhmissä sekä seniori-ikäisten ryhmissä
- 2) edistää kyberturvallisuuden monimuotoisuutta tukemalla toimialakohtaisia käytännön sovellutuksia ja parantaa siten kokonaisturvallisuutta
- 3) uudistaa koodausosaamisen koulutus huomiomaan osallistujan kehittyminen yhteisön jäsenenä ja sosiaalisten taitojen kehittyminen yhtä aikaa tietoteknisen, erityisesti tietoturvallisuuden osaamisen kanssa
- 4) muodostaa koodariryhmistä sosiaalisesti avoimia, vuorovaikutuksellisia ja yhteistoiminnallisia koodauksen ammattilaisverkostoja, jotka lisäävät luottamuksen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia omissa yhteisöissään tietoturvallisuuden ja hallitun tekoälyteknologian keinoin
- 5) kasvattaa hyviä ihmisiä, jotka ovat erityisen taitavia koodaamaan ja jotka osaavat vahvistaa yhteisöjen turvallisuusasenteita ja niiden keskinäistä turvallisuusosaamista.

Mallissa luodaan tutkittuun tietoon perustuva malli oppimisympäristöstä, jossa huomioidaan vahvasti yksilöllisyys, yhdenvertaisuus ja yhteisöllisyys sekä ihmisenä kehittyminen. Sisältöinä tiedollisen oppiaineen lisäksi koodarikoulussa voi olla myös liikuntaa, musiikkia, käsillä tekemistä ja luontoyhteyden vahvistamista. Mallia voidaan hyödyntää laajasti suomalaisen koulujärjestelmän kehittämisessä.

Mallin kehittäminen luo sellaisenaan toteuttamiskelpoisen, uuden koulutustuotteen tietoturvallisuuden ja koodauksen erityisalueille.

Toteutusaika

1.11.2025-30.4.2027

Kustannusmalli

Prosenttimääräinen korvaus 40 %

Palkkakustannusmalli

Tosiasiallisesti aiheutuneet palkkakustannukset ja ennalta vahvistettu prosenttimääräinen korvaus työnantajan sivukuluista ja virka- tai työehtosopimukseen perustuvasta lomarahasta (vakiosivukuluprosenttimalli).

Kustannusarvio

Palkkakustannukset	53 256 e
Välilliset kustannukset	21 303 e
Yhteensä	74 559 e

Rahoitussuunnitelma

Keski-Suomen liitto	59 647 e
Hakijan oma rahoitus (yksityinen)	12 412 e
Kuntarahoitus	1 000 e
Yksityinen rahoitus	1 500 e
Yhteensä	74 559 e

Haettu tukea yhteensä

59 647 euroa

Rahoituslähde

Keski-Suomen kehittämisrahasto

Ennakon maksaminen

Ennakkoa on haettu 17 894,10 euroa. Myönnetystä tuesta maksetaan tämän päätöksen mukaisesti enakkona 17 894,10 euroa (30 % myönnetyn tuen määrästä). Keski-Suomen liitto maksaa enakkomaksun maksatushakemuksen perusteella.

Keski-Suomen liitto kuittaa maksetun ennakon siten, että jokaisella maksatuspäätöksellä vähennetään 30 % maksettavasta määrästä, kunnes ennakko on kokonaisuudessaan kuitattu, ellei tuen saaja ole esittänyt suurempaa prosenttia. Jäljellä oleva ennakko kuitataan kuitenkin kokonaan viimeistään viimeisellä tuen maksatuspäätöksellä.

Strategiateema

Talous ja uusiutuminen

Kasvun voimavarat

Hyvä vointi, digitalisaatio

Esitetään myönnettäväksi

59 647 euroa

Valmistelijan perustelut

Hanke sijoittuu kaikki valintaperusteet täyttävien hankkeiden keskinäisessä arviointitulosten vertailussa rahoittavien joukkoon. Arvioinnin tulos perustuu arviointikriteereihin, joiden suhteen hankkeen toimenpiteiden kokeilevuus ja uutuusarvo todettiin erittäin hyväksi. Hanke täyttää hankehaun keskeiset tavoitteet ja arviointikriteerit hyvin. Hankkeessa luodaan uudenlaista toimintamallia ja toimintaa. Se keskittyy myös hyvin turvallisuuden ja toimeliaisuuden teemoihin sekä hyvin rajattuun kohderyhmään. Hankkeen toteuttajalla ja mukanaolevilla tahoilla on vahvaa aiheeseen liittyvää osaamista.

Hankeryhmän käsittely

Maakuntahallitus varasi kokouksessaan 21.2.2025, § 14 Keski-Suomen kehittämisrahastosta puoli miljoonaa euroa kehittämistukea turvallisuuden ja toimeliaisuuden edistämiseen. Haku on jatkuva ja hakemukset käsitellään kahdessa vaiheessa: 26.5.2025 ja 15.9.2025 mennessä saapuneet hakemukset. Ensimmäisessä vaiheessa on käytettävissä enintään 300 000 euroa ja toisessa vaiheessa vähintään 200 000 euroa.

Toukokuussa päättyneellä ensimmäisellä hakujaksolla saapui 11 hakemusta. Tukea haettiin yhteensä 752 983 euroa. Hakemusten yleiset valintaperusteet arvioitiin 2.6.2025. Hakemuksista neljä ei täyttänyt kaikkia yleisiä valintaperusteita. Toiseen arviointivaiheeseen edenneet seitsemän hakemusta arvioitiin erityisten valintaperusteiden suhteen 9.6.2025. Hankeryhmä on käsitellyt hakemukset 13.6.2025 valmistuneessa kirjallisessa menettelyssä ja puoltaa hankkeen rahoittamista.

Lisätietoja/yhteyshenkilö

Kari Pirinen, kehittämispäällikkö, p. 040 720 6918, kari.pirinen(at)keskisuomi.fi

Maakuntajohtajan ehdotus:

Myönnetään hankkeelle tukea 80 % hyväksyttävistä kokonaiskustannuksista, kuitenkin enintään 59 647 euroa Keski-Suomen kehittämisrahastosta.

Päätös: Päätösehdotus hyväksyttiin.

71 § RAHOITUSPÄÄTÖS: MUSIIKILLA HYVINVOINTIA JA OSALLISUUTTA - SOINTU HANKE

Hakemus saapunut

21.5.2025

Hakija

Sovatek-säätiö

Kuvaus

Musiikilla on mahdollista kasvattaa osallisuutta, hyvinvointia ja yhteenkuuluvuutta niille, joilla sitä kaikkein vähiten on. Sointu-hanke edistää erityisesti mielenterveys- ja päihdekuntoutujien (vertaiset) mahdollisuuksia osallistua musiikin tekemiseen, laulamiseen, soittamiseen, esiintymisiin sekä tuotosten julkaisemiseen.

Päihde- ja mielenterveyskuntoutujilla ei juuri ole mahdollisuuksia musiikin (monipuoliselle) harrastamiselle. Asiakkailla ei ole varaa ja mahdollisuuksia soittimien hankintaan, soiton opeteluun tai bänditoimintaan osallistumisen puhumattakaan musiikin esittämiseen tai julkaisuun. Kaista vertaistoimintakeskuksen ja Kris Keski-Suomi ry:n treenitila ja studio tarjoavat tähän mahdollisuuden. Tähän asti musiikkitoimintaan osallistuminen on ollut mahdollista ainoastaan Sovatek-säätiön vertaistoimintaan osallistuville asiakkaille.

Hankkeen avulla on tarkoitus laajentaa osallistumismahdollisuuksia myös muiden järjestöjen vertaistoimintaan osallistuville asiakkaille ja heitä ohjaaville työntekijöille. Näin jo olemassa olevia resursseja ja fasilitettejä saadaan laajempaan ja tehokkaampaan käyttöön. Toiminnan laajentaminen ja avaaminen edellyttää uusien yhteistoimintamallien sopimista muiden järjestöjen kanssa. Tietoa musiikin vaikutuksista mielen hyvinvointiin sekä osallisuuden kokemusten kasvattamiseen pitää lisätä. Hankkeen aikana tarjotaan mahdollisuuksia osallistua laajenevaan toimintaan. Hankkeen aikana juurrutetaan toiminta vertaistoimintakeskus Kaistan toiminnaksi.

Tavoitteet

Hankkeen tavoitteena on avata ja laajentaa Sovatek-säätiön Kaista vertaistoimintakeskuksen musiikki- ja bänditoimintaa myös muiden keskisuomalaisten järjestöjen mielenterveys- ja päihdeasiakkaille. Uutena toimintamallina syntyy järjestöjen välinen yhteistyö, jossa toimitiloja, musiikkitoiminnan välineitä, instrumentteja ja osaamista sekä studio- ja tuotantotekniikkaa voidaan antaa useamman järjestön ja heidän vertaistoimintaan osallistuvien käyttöön ohjautti.

Hankkeen tavoitteena on edistää erityisesti heikommassa asemassa olevien päihde- ja mielenterveyskuntoutujien osallisuutta ja hyvinvointia.

Toteutusaika

1.9.2025-31.12.2027

Kustannusmalli

Prosenttimääräinen korvaus 40 %

Palkkakustannusmalli

Tosiasiallisesti aiheutuneet palkkakustannukset ja ennalta vahvistettu prosenttimääräinen korvaus työnantajan sivukuluista ja virka- tai työehtosopimukseen perustuvasta lomarahasta (vakiosivukuluprosenttimalli).

Kustannusarvio

Palkkakustannukset

79 748 e

Välilliset kustannukset	31 899 e
Yhteensä	111 647 e

Rahoitussuunnitelma

Keski-Suomen liitto	89 000 e
Hakijan oma rahoitus (yksityinen)	22 647 e
Yhteensä	111 647 e

Haettu tukea yhteensä

89 000 euroa

Rahoituslähde

Keski-Suomen kehittämisrahasto

Strategiateema

Identiteetti ja kumppanuus

Kasvun voimavarat

Hyvä vointi

Esitetään myönnettäväksi

0 euroa

Valmistelijan perustelut

Hanke sijoittuu kaikki valintaperusteet täyttävien hankkeiden keskinäisessä arviointitulosten vertailussa niiden joukkoon, joita ei voida rahoitusvaltuuden vähyyden vuoksi tukea. Arviointitulokset perustuu arviointikriteereihin, joiden suhteen hankkeen toimenpiteiden kokeilevuus ja uutuusarvo todettiin melko vähäiseksi.

Hankeryhmän käsittely

Maakuntahallitus varasi kokouksessaan 21.2.2025, § 14 Keski-Suomen kehittämisrahastosta puoli miljoonaa euroa kehittämistukea turvallisuuden ja toimeliaisuuden edistämiseen. Haku on jatkuva ja hakemukset käsitellään kahdessa vaiheessa: 26.5.2025 ja 15.9.2025 mennessä saapuneet hakemukset. Ensimmäisessä vaiheessa on käytettävissä enintään 300 000 euroa ja toisessa vaiheessa vähintään 200 000 euroa.

Toukokuussa päättyneellä ensimmäisellä hakujaksolla saapui 11 hakemusta. Tukea haettiin yhteensä 752 983 euroa. Hakemusten yleiset valintaperusteet arvioitiin 2.6.2025. Hakemuksista neljä ei täyttänyt kaikkia yleisiä valintaperusteita. Toiseen arviointivaiheeseen edenneet seitsemän hakemusta arvioitiin erityisten valintaperusteiden suhteen 9.6.2025. Hankeryhmä on käsitellyt hakemukset 13.6.2025 valmistuneessa kirjallisessa menettelyssä ja puoltaa/ei puolla hankkeen rahoittamista.

Lisätietoja/yhteyshenkilö

Valtteri Paakki, aluekehitysasiantuntija, p. 040 525 6059, valtteri.paakki(at)keskisuomi.fi

Maakuntajohtajan ehdotus:

Maakuntahallitus päättää, että se ei myönnä rahoitusta hankkeelle Keski-Suomen kehittämisrahastosta.

Päätös:

Päätösehdotus hyväksyttiin.

72 § RAHOITUSPÄÄTÖS: AIKUISTEN TAIDETESTAAJAT – TAIDE TURVALLISUUDEN JA KRIISINKESTÄVYYDEN VAHVISTAJANA

Hakemus saapunut

23.05.2025

Hakija

Jyväskylän kulttuuritalon tukiyhdistys ry

Kuvaus

Aikuisten Taidetestaajat on kokeiluluonteinen kehittämishanke, jossa taidekokemuksia ja ohjattuja keskusteluja hyödynnetään työ- ja opiskeluyhteisöjen turvallisuuden, osallisuuden ja kriisinsietokyvyn vahvistamisessa. Hanke soveltaa nuorille suunnatun Taidetestaajat-konseptin aikuisille tarkoitettuun muotoon ja tuo taiteen osaksi yhteisöllistä hyvinvointityötä uudella tavalla. Osallistujille toteutetaan kyselytutkimus, jonka avulla taideinterventioiden merkitystä arvioidaan.

Hankkeen aikana järjestetään 30 taidesessiota. Jokaisessa sessiossa on mukana vähintään 50 osallistujaa, ja hanke tavoittaa yhteensä vähintään 1500 henkeä eri yhteisöistä. Testaajiksi kutsutaan yhteisöjä eri puolilta Keski-Suomea. Sessioiden rakenne koostuu ennakkokyselystä, konseptin esittelemisestä, taidekokemuksesta (esimerkiksi elokuva, tanssi tai forumteatteri), fasilitoidusta keskustelusta sekä palautteenkeruusta ja mahdollisesta jälkitehtävästä. Hanke toimii samalla uusien toimintatapojen testausalustana ja tuottaa mallin, joka on siirrettävissä muille.

Taiteen hyödyntäminen yhteisöjen turvallisuuden ja resilienssin vahvistamisessa tarjoaa uudenlaisen lähestymistavan kestävään yhteiskunnalliseen kehitykseen. Hankkeen toteutus Keski-Suomen alueella ja eri yhteisöissä lisää maakunnan kulttuurista elinvoimaa ja vetovoimaa. Se tarjoaa mahdollisuuden vahvistaa paikallista identiteettiä ja yhteisöllisyyttä, mikä on keskeistä strategian tavoitteessa tehdä Keski-Suomesta entistä houkuttelevampi paikka asua ja työskennellä.

Tavoitteet

"Aikuisten Taidetestaajat" -hankkeella tavoitellaan monitasoista vaikuttavuutta: yksilöiden hyvinvoinnin vahvistamista, yhteisöjen toimintakyvyn kehittämistä ja uudenlaisten taideperustaisten menetelmien tuomista osaksi turvallisuustyötä. Hanke tavoittaa vähintään 1500 osallistujaa eri puolilta Keski-Suomea. Näin laaja otos mahdollistaa merkittävän vaikuttavuuden paitsi yksilötasolla, myös yhteisötasolla. Kunkin session jälkeen kerättävä palaute ja osallistujien kokemukset analysoidaan, jotta saadaan tietoa siitä, kuinka eri taidesisällöt ja menetelmät vaikuttavat eri kohderyhmissä. Tätä tietoa käytetään toimintamallin kehittämiseen edelleen.

Toteutusaika

1.1.-31.12.2026

Kustannusmalli

Kertakorvausmalli

Palkkakustannusmalli

Tosiasiallisesti aiheutuneet palkkakustannukset ja ennalta vahvistettu prosenttimääräinen korvaus työnantajan sivukuluista ja virka- tai työehtosopimukseen perustuvasta lomarahasta (vakiosivukuluprosenttimalli).

Kustannusarvio

Palkkakustannukset	10 621 e
Ostopalvelut	47 000 e
Materiaalit ja tarvikkeet	1 500 e
Välilliset kustannukset	4 138 e
Yhteensä	63 259 e

Rahoitussuunnitelma

Keski-Suomen liitto	50 607 e
Hakijan oma rahoitus (yksityinen)	3 652 e
Yksityinen rahoitus	9 000 e
Yhteensä	63 259 e

Haettu tukea yhteensä

50 607 euroa

Rahoituslähde

Keski-Suomen kehittämisrahasto

Strategiateema

Yhteisö ja saavutettavuus, identiteetti

Kasvun voimavarat

Hyvä vointi

Esitetään myönnettäväksi

0 euroa

Valmistelijan perustelut

Hanke sijoittuu kaikki valintaperusteet täyttävien hankkeiden keskinäisessä arviointitulosten vertailussa niiden joukkoon, joita ei voida rahoitusvaltuuden vähyyden vuoksi tukea. Arviointitulokset perustuu arviointikriteereihin, ja hankkeen kohderyhmän todettiin vastaavan haun painotuksia riittämättömästi.

Hankeryhmän käsittely

Maakuntahallitus varasi kokouksessaan 21.2.2025, § 14 Keski-Suomen kehittämisrahastosta puoli miljoonaa euroa kehittämistukea turvallisuuden ja toimeliaisuuden edistämiseen. Haku on jatkuva ja hakemukset käsitellään kahdessa vaiheessa: 26.5.2025 ja 15.9.2025 mennessä saapuneet hakemukset. Ensimmäisessä vaiheessa on käytettävissä enintään 300 000 euroa ja toisessa vaiheessa vähintään 200 000 euroa.

Toukokuussa päättyneellä ensimmäisellä hakujaksolla saapui 11 hakemusta. Tukea haettiin yhteensä 752 983 euroa. Hakemusten yleiset valintaperusteet arvioitiin 2.6.2025. Hakemuksista neljä ei täyttänyt kaikkia yleisiä valintaperusteita. Toiseen arviointivaiheeseen edenneet seitsemän hakemusta arvioitiin erityisten valintaperusteiden suhteen 9.6.2025. Hankeryhmä on käsitellyt hakemukset 13.6.2025 valmistuneessa kirjallisessa menettelyssä ja ei puolla hankkeen rahoittamista

Lisätietoja/yhteyshenkilö

Kimmo Suortamo, kulttuurin asiantuntija, p. 040 648 8113, kimmo.suortamo(at)keskisuomi.fi

Maakuntajohtajan ehdotus:

Maakuntahallitus päättää, että se ei myönnä rahoitusta hankkeelle Keski-Suomen kehittämisrahastosta.

Päätös: Päätösehdotus hyväksyttiin.

73 § RAHOITUSPÄÄTÖS: "NAAPURIA EI JÄTETÄ" – HANKE, NEJ-HANKE

Hakemus saapunut
26.5.2025

Hakija
Suomen Punainen Risti Länsi-Suomen piiri

Kuvaus
Hankkeen tavoitteena on vahvistaa keskisuomalaisten kognitiivista varautumista sekä yksilöiden että yhteisöjen tasolla. Tämä tarkoittaa tiedon, taidon, resilienssin ja yhteisöllisyyden kehittämistä tavalla, joka tukee maakunnan kokonaisturvallisuutta ja sosiaalista kestävyyttä. Hankkeen tarkoituksena on tukea yhteiskunnan eheyttä kriisitilanteisiin varautumisessa, rakentaa ja syventää luottamusta viranomaisiin ja järjestöihin, aktivoida kansalaistoimijoita ja vahvistaa paikallisia verkostoja sekä lisätä haavoittuvassa tilanteessa olevien osallisuutta. Hanke kehittää monipuolisia keinoja, joilla keskisuomalaiset voivat huolehtia omasta ja läheistensä hyvinvoinnista.

Hankkeen kohderyhmänä on keskisuomalaiset nuoret (15 - 29-vuotiaat), maahanmuuttajat ja muut syrjäytymisvaarassa olevat.

Hanke räättälöi kampanjoita, tapahtumia ja koulutuksia hankkeen eri kohderyhmien tarpeisiin. Lisäksi kehitetään jo olemassa olevia koulutuksia tavoittamaan hankkeen kohderyhmät. Hankkeen tuloksina ovat parantunut turvallisuusosaaminen ja kriisitietoisuus, vahvistunut henkinen hyvinvointi ja yhteisöllisyys, maahanmuuttajien, nuorten ja syrjäytyneiden parempi osallisuus, vahvempi kansalaistoiminta osana alueellista varautumista ja lisääntynyt luottamus viranomaisiin ja yhdistystoimintaan. Hankkeen toiminnalla on myönteinen vaikutus paikalliseen yhteisöön. Se lisää kiinnostusta yhteiseen hyvään ja luo luottamusta omiin voimiin vaikuttaa asuinalueen turvallisuuteen ja sen kehittämiseen.

Tavoitteet
Hankkeen tavoitteena on lisätä keskisuomalaisten kognitiivista varautumista, parantaa turvallisuuskulttuuria ja tiedonkäsittelytaitoja (medialukutaito), vahvistaa henkistä kriisinkestävyyttä ja psykologista resilienssiä, lisätä yhteisöllisyyttä ja osallisuutta paikallisesti ja rakentaa ja syventää luottamusta viranomaisiin ja järjestöihin.

Toteutusaika
1.10.2025 - 31.5.2027

Kustannusmalli
Prosenttimääräinen korvaus 40 %

Palkkakustannusmalli
Tosiasiallisesti aiheutuneet palkkakustannukset ja ennalta vahvistettu prosenttimääräinen korvaus työnantajan sivukuluista ja virka- tai työehtosopimukseen perustuvasta lomarahasta (vakiosivukuluprosenttimalli).

Kustannusarvio	Palkkakustannukset	60 986 e
	Välilliset kustannukset	24 393 e
	Yhteensä	85 379 e

Rahoitussuunnitelma

Keski-Suomen liitto	68 303 e
Hakijan oma rahoitus (yksityinen)	17 076 e
Yhteensä	85 379 e

Haettu tukea yhteensä

68 303 euroa

Rahoituslähde

Keski-Suomen kehittämisrahasto

Strategiateema

Yhteisö ja saavutettavuus

Kasvun voimavarat

Hyvä vointi

Esitetään myönnettäväksi

0 euroa

Valmistelijan perustelut

Hanke sijoittuu kaikki valintaperusteet täyttävien hankkeiden keskinäisessä arviointitulosten vertailussa niiden joukkoon, joita ei voida rahoitusvaltuuden vähyyden vuoksi tukea. Arviointitulos perustuu arviointikriteereihin, joiden suhteen hankkeen toimenpiteiden kokeilevuus ja uutuusarvo todettiin melko vähäiseksi.

Hankeryhmän käsittely

Maakuntahallitus varasi kokouksessaan 21.2.2025, § 14 Keski-Suomen kehittämisrahastosta puoli miljoonaa euroa kehittämistukea turvallisuuden ja toimeliaisuuden edistämiseen. Haku on jatkuva ja hakemukset käsitellään kahdessa vaiheessa: 26.5.2025 ja 15.9.2025 mennessä saapuneet hakemukset. Ensimmäisessä vaiheessa on käytettävissä enintään 300 000 euroa ja toisessa vaiheessa vähintään 200 000 euroa.

Toukokuussa päättyneellä ensimmäisellä hakujaksolla saapui 11 hakemusta. Tukea haettiin yhteensä 752 983 euroa. Hakemusten yleiset valintaperusteet arvioitiin 2.6.2025. Hakemuksista neljä ei täyttänyt kaikkia yleisiä valintaperusteita. Toiseen arviointivaiheeseen edenneet seitsemän hakemusta arvioitiin erityisten valintaperusteiden suhteen 9.6.2025. Hankeryhmä on käsitellyt hakemukset 13.6.2025 valmistuneessa kirjallisessa menettelyssä ja ei puolla hankkeen rahoittamista.

Lisätietoja/yhteyshenkilö

Valtteri Paakki, aluekehitysasiantuntija, p. 040 525 6059, valtteri.paakki(at)keskisuomi.fi

Maakuntajohtajan ehdotus:

Maakuntahallitus päättää, että se ei myönnä rahoitusta hankkeelle Keski-Suomen kehittämisrahastosta.

Päätös:

Päätösehdotus hyväksyttiin.

74 § RAHOITUSPÄÄTÖS: JYVÄSKYLÄN OMA TANSSIN TALO

Hakemus saapunut

13.5.2025, päivitetty 15.5.2025

Hakija

Jyväskylän Tanssiyhdistys ry

Kuvaus

Hankkeessa tehdään Jyväskylään oma "Tanssin talo" eli paikka, jota useat eri voittoa tavoittelemattomat tanssi-, kulttuuri- ja taideyhdistykset, tanssiryhmät, yksittäiset taiteilijat sekä useat eri sosiaaliset pienyhdistykset voisivat käyttää toimintaansa pienillä kustannuksilla. Tanssin talo olisi esteetön ja helposti saavutettavissa aivan Jyväskylän keskustassa, josta vastaavanlainen tila puuttuu täysin.

Hankkeessa järjestetään tilaan toimintaa osallisuuden, tanssin, kulttuurin, sivistyksen, taiteen ja liikunnan sekä ajankohtaan sopivien tapahtumien ja teemojen ympärillä niin iäkkäille, työttömille, maahanmuuttajayhteisöille, nuorille kuin lapsiperheillekin, yhteistyössä useiden tilan puutteesta/korkeasta vuokratasosta kärsivien pienyhdistysten ja muiden kulttuuritoimijoiden kanssa.

Hanke kehittää Jyväskylän Tanssiyhdistys ry:n toiminnan sosiaalista ja yhteiskunnallista aspektia kantamalla yhteiskunnallista vastuuta ja mahdollistamalla laaja-alaisesti eri väestöryhmiä osallistavaa, helposti saavutettavaa ja hyvinvointia lisäävää kulttuuri- ja tanssitoimintaa. Niin fyysiset, psyykkiset kuin sosiaalisetkin hyödyt ovat kiistattomia silloin kun säännöllisesti koonnutaan yhteen tanssin, taiteen ja kulttuurin parissa.

Tavoitteet

Hankkeen tavoitteina on parantaa järjestötyön toimintaedellytyksiä ja lisätä sitä kautta osallistujien sosiaalisuutta, yhteenkuuluvuutta, yhteistyökykyä, luottamusta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Hanke vahvistaa henkistä kriisinkestävyttä ja resilienssiä vahvistamalla toimintakykyä ja toimeliaisuutta ja sitä kautta tukee useiden eri kohderyhmien osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia.

Toteutusaika

1.8.2025-31.7.2026

Kustannusmalli

Prosenttimääräinen korvaus 40 %

Palkkakustannusmalli

Tosiasiallisesti aiheutuneet palkkakustannukset ja ennalta vahvistettu prosenttimääräinen korvaus työnantajan sivukuluista ja virka- tai työehtosopimukseen perustuvasta lomarahasta (vakiosivukuluprosenttimalli).

Kustannusarvio

Palkkakustannukset	24 276 e
Välilliset kustannukset	9 710 e
Yhteensä	33 986 e

Rahoitussuunnitelma

Keski-Suomen liitto	26 986 e
Hakijan oma rahoitus (yksityinen)	2 000 e
Yksityinen rahoitus	5 000 e
Yhteensä	33 986 e

Haettu tukea yhteensä

26 986 euroa

Rahoituslähde

Keski-Suomen kehittämisrahasto

Strategiateema

Yhteisö ja saavutettavuus, identiteetti

Kasvun voimavarat

Hyvä vointi

Esitetään myönnettäväksi

0 euroa

Valmistelijan perustelut

Hakemus ei vastannut hakuilmoituksen kaikkia yleisiä valintaperusteita eikä sitä voida rahoittaa. Hankkeen rahoitussuunnitelmasta puuttuu riittävä määrä omarahoitusta tai muuta rahoitusta, jotta 80 % tuen enimmäismäärä ei ylity.

Hankeryhmän käsittely

Maakuntahallitus varasi kokouksessaan 21.2.2025, § 14 Keski-Suomen kehittämisrahastosta puoli miljoonaa euroa kehittämistukea turvallisuuden ja toimeliaisuuden edistämiseen. Haku on jatkuva ja hakemukset käsitellään kahdessa vaiheessa: 26.5.2025 ja 15.9.2025 mennessä saapuneet hakemukset. Ensimmäisessä vaiheessa on käytettävissä enintään 300 000 euroa ja toisessa vaiheessa vähintään 200 000 euroa.

Toukokuussa päättyneellä ensimmäisellä hakujaksolla saapui 11 hakemusta. Tukea haettiin yhteensä 752 983 euroa. Hakemusten yleiset valintaperusteet arvioitiin 2.6.2025. Hakemuksista neljä ei täyttänyt kaikkia yleisiä valintaperusteita. Toiseen arviointivaiheeseen edenneet seitsemän hakemusta arvioitiin erityisten valintaperusteiden suhteen 9.6.2025. Hankeryhmä on käsitellyt hakemukset 13.6.2025 valmistuneessa kirjallisessa menettelyssä ja ei puolla hankkeen rahoittamista.

Lisätietoja/yhteyshenkilö

Kimmo Suortamo, kulttuurin asiantuntija, p. 040 648 8113, kimmo.suortamo(at)keskisuomi.fi

Maakuntajohtajan ehdotus:

Maakuntahallitus päättää, että se ei myönnä rahoitusta hankkeelle Keski-Suomen kehittämisrahastosta.

Päätös:

Päätösehdotus hyväksyttiin.

75 § RAHOITUSPÄÄTÖS: TOVIKS-NEPSY - TUKEA YLÄKOULULAISTEN NEPSY-VAIKEUKSIIN KESKI-SUOMESSA

Hakemus saapunut

26.5.2025

Hakija

Niilo Mäki -säätö sr

Kuvaus

TOVIKS-Nepsy hankkeessa kehitetään ja pilotoidaan yläkouluihin toimintamalleja niiden oppilaiden tukemiseksi, joilla on neuropsykiatrisia (nepsy) vaikeuksia kuten ADHD ja/tai autismikirjon piirteitä. Nepsy-tuen ryhmämalli pohjautuu Niilo Mäki Instituutin TOVIKS-hankkeeseen, jossa kehitettiin etäryhmätoimintaa alakouluikäisten lasten oppimisvaikeuksien tueksi (2023-2024).

Nepsy-tsempparitoiminnan osalta hanke perustuu aiempiin Nepsy-tsemppari –hankkeisiin (2021-2023 ja 2024-2026), joissa kehitetyt toimintamallit ovat juurtuneet osaksi varhaiskasvatuksen sekä esiopetuksen ja alakoulujen toimintaa Keski-Suomessa. Käytäntö on osoittanut, että yläkoulun rakenteet – kuten aineenopettajamalli, kasvavat itsesätelyvaatimukset ja nuoruusiän kehitystehtävät – vaikuttavat siihen, miten nepsy-haasteet ilmenevät ja millaista tukea yläkoulussa tarvitaan. Siksi yläkouluun on rakennettava ikävaiheeseen sopivia, kohdennettuja toimintamalleja.

Hankkeen tavoitteisiin pyritään rakentamalla digitaalisuutta hyödyntäviä toimintamalleja, joissa huomioidaan yläkouluikäisten nuorten tarpeet. Vastaavia toimintamalleja on rakennettu aikaisemmissa hankkeissa, jotka ovat kohdistuneet varhaiskasvatukseen sekä esi- ja perusopetukseen luokille 1-6. Havainto on, että yläkoululaisten tarpeet painottuvat eri tavalla kuin pienempien lasten, minkä vuoksi yläkouluun tulee rakentaa selkeämmin heidän tarpeitaan vastaavia toimintoja.

Keski-Suomen alueelta hankkeen toimintaan on sitoutunut laajasti kuuden eri kunnan alueella toimivia yläkouluja (Hankasalmi, Jyväskylä, Konnevesi, Kyyjärvi, Muurame, Petäjävesi).

Tavoitteet

Hankkeen ydintavoitteet ovat:

- 1) Vahvistaa yläkouluihin ryhmäkohtaisia tuen toimia nepsy-asioissa. Koulutetaan ja ohjataan opettajia ja ohjaajia nepsy-tsemppareiksi, jotka vahvistavat oman kouluyhteisönsä osaamista neuropsykiatristen vaikeuksien tunnistamisessa ja tukemisessa.
- 2) Kehittää yläkouluihin etämuotoisia nepsy-tuen ryhmiä. Hankkeessa toteutetaan yli kuntarajojen toimivia, etänä järjestettäviä ryhmiä nuorille, joiden haasteet liittyvät tarkkaavuuteen, toiminnanohjaukseen tai autismikirjon piirteisiin. Ryhmissä tuetaan nuorten itsesätelytaitoja, toiminnanohjausta ja itsetuntemusta.
- 3) Vahvistaa yläkouluikäisten kanssa työskentelevien ammattilaisten nepsy-osaamista. Hankkeessa lisätään yläkoulujen henkilöstön ja yhteistyötahojen – kuten nuorisotoimen, seurakunnan, lastensuojelu ja opiskeluhuollon – nepsy-tietoutta ja tuetaan yhteisöllistä työotetta koulujen ja muiden toimijoiden välillä

Toteutusaika

1.1.2026-31.12.2027

Kustannusmalli

Prosenttimääräinen korvaus 40 %

Palkkakustannusmalli

Tosiasiallisesti aiheutuneet palkkakustannukset ja ennalta vahvistettu prosenttimääräinen korvaus työnantajan sivukuluista ja virka- tai työehtosopimukseen perustuvasta lomarahasta (vakiosivukuluprosenttimalli).

Kustannusarvio

Palkkakustannukset	71 864 e
Välilliset kustannukset	28 746 e
Yhteensä	100 610 e

Rahoitussuunnitelma

Keski-Suomen liitto	80 488 e
Hakijan oma rahoitus (yksityinen)	15 122 e
Kuntarahoitus	5 000 e
Yhteensä	100 610 e

Haettu tukea yhteensä

80 488 euroa

Rahoituslähde

Keski-Suomen kehittämisrahasto

Strategiateema

Talous ja uusiutuminen

Kasvun voimavarat

Hyvä vointi

Esitetään myönnettäväksi

0 euroa

Valmistelijan perustelut

Hakemus ei vastannut hakuilmoituksen kaikkia yleisiä valintaperusteita eikä sitä voida rahoittaa. Hankesuunnitelman tavoitteissa tai toimenpiteissä ei ole kuvattu riittävällä tavalla yhteyttä rahoitushaun teemana olevaan turvallisuuden painopisteeseen. Rahoitushaussa turvallisuuden näkökulmana on henkinen kriisinkestävyys ja resilienssi, yhteisöllisyys, yhteenkuuluvuus ja järjestötyö voimavarana. Hankesuunnitelma perustuu elokuussa voimaan tulevaan kansallisen oppimisen tuen uudistukseen ja kasvavaan tuen tarpeeseen.

Hankeryhmän käsittely

Maakuntahallitus varasi kokouksessaan 21.2.2025, § 14 Keski-Suomen kehittämisrahastosta puoli miljoonaa euroa kehittämistukea turvallisuuden ja toimeliaisuuden edistämiseen. Haku on jatkuva ja hakemukset käsitellään kahdessa vaiheessa: 26.5.2025 ja 15.9.2025 mennessä saapuneet hakemukset. Ensimmäisessä vaiheessa on käytettävissä enintään 300 000 euroa ja toisessa vaiheessa vähintään 200 000 euroa.

Toukokuussa päättyneellä ensimmäisellä hakujaksolla saapui 11 hakemusta. Tukea haettiin yhteensä 752 983 euroa. Hakemusten yleiset valintaperusteet arvioitiin 2.6.2025. Hakemuksista neljä ei täyttänyt kaikkia yleisiä valintaperusteita. Toiseen arviointivaiheeseen edenneet seitsemän hakemusta arvioitiin erityisten valintaperusteiden suhteen 9.6.2025. Hankeryhmä on käsitellyt hakemukset 13.6.2025 valmistuneessa kirjallisessa menettelyssä ja ei puolla hankkeen rahoittamista.

Lisätietoja/yhteyshenkilö

Valtteri Paakki, aluekehitysasiantuntija, p. 040 525 6059, valtteri.paakki(at)keskisuomi.fi

Maakuntajohtajan ehdotus:

Maakuntahallitus päättää, että se ei myönnä rahoitusta hankkeelle Keski-Suomen kehittämisrahastosta.

Päätös:

Päätösehdotus hyväksyttiin.

76 § RAHOITUSPÄÄTÖS: HARAVA – NUORTEN HARRASTUS- JA VAPAA-AIKAPOOLI KESKI-SUOMESSA

Hakemus saapunut

26.5.2025

Hakija

Suomen Nuorisoseurat ry

Kuvaus

Harava – nuorten harrastus- ja vapaa-aikapooli Keski-Suomessa kehittää uudenlaisia toimintamalleja nuorten hyvinvoinnin ja osallisuuden vahvistamiseksi Keski-Suomessa. Hankkeen keskiössä on maakunnallinen nuorten harrastus- ja vapaa-aikapooli – innovatiivinen ja pysyvä rakenne, jonka kautta nuoret eri kunnista pääsevät suunnittelemaan, ideoimaan ja toteuttamaan heitä koskevaa toimintaa kuntarajoista riippumatta. Pooli tarjoaa foorumin vertaistuelle, vaikuttamiselle ja yhteiskehittämiselle, ja sen avulla rakennetaan pysyviä nuorisotyön rakenteita maakuntaan.

Hankkeen aikana pilotoidaan viisi erilaista kokeilua eri kunnissa. Näiden kautta kehitetään yhteisöllisiä harrastusmuotoja, kuten matalan kynnyksen monilajikerhoja ja "cross over" -piirejä, joissa yhdistyvät liikunta, kulttuuri ja luovat menetelmät. Lisäksi vahvistetaan nuorten ohjaajien ja vapaaehtoisten osaamista sekä edistetään taustayhteisöjen osallistumista nuorten toimintaan yhteisö mukaan -iltojen kautta.

Toimintaa toteutetaan monimuotoisesti hybridimallina, jolloin osallistuminen onnistuu myös etänä, ja digitaalisia työkaluja kehitetään saavutettavuuden parantamiseksi. Hanke tukee samalla alueen veto- ja pitovoimaa, osaavan työvoiman kehittymistä sekä ilmastotavoitteita hyödyntämällä resurssiviisaita ratkaisuja.

Kaikki hankkeessa kehitetyt materiaalit ja toimintamallit julkaistaan avoimesti hyödynnettäväksi, ja yhteistyökumppaneiden sitoutuminen varmistaa, että toiminta jatkuu ja kehittyy myös hankekauden jälkeen.

Tavoitteet

Hankkeen tavoitteena on vahvistaa nuorten turvallisuusasennetta ja henkistä kriisinkestävyyttä tarjoamalla monipuolisia mahdollisuuksia harrastamiseen, vertaistukeen sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittämiseen. Tavoitteena on luoda turvallisia monimuotoisia tiloja, joissa nuoret voivat kokea yhteisöllisyyttä ja tukea toisiltaan.

Toteutusaika

1.1.2026-31.12.2028

Kustannusmalli

Prosenttimääräinen korvaus 40 %

Palkkakustannusmalli

Tosiasiallisesti aiheutuneet palkkakustannukset ja ennalta vahvistettu prosenttimääräinen korvaus työnantajan sivukuluista ja virka- tai työehtosopimukseen perustuvasta lomarahasta (vakiosivukuluprosenttimalli).

Kustannusarvio

Palkkakustannukset	94 072 e
Väilliset kustannukset	37 628 e
Yhteensä	131 700 e

Rahoitussuunnitelma

Keski-Suomen liitto	105 360 e
Hakijan oma rahoitus (yksityinen)	26 340 e
Yhteensä	131 700 e

Haettu tukea yhteensä

105 360 euroa

Rahoituslähde

Keski-Suomen kehittämisrahasto

Strategiateema

Yhteisö ja saavutettavuus

Kasvun voimavarat

Hyvä vointi

Esitetään myönnettäväksi

0 euroa

Valmistelijan perustelut

Hakemus ei vastannut hakuilmoituksen kaikkia yleisiä valintaperusteita eikä sitä voida rahoittaa. Rahoitussuunnitelmassa haetun tuen määrä ylittää hakuilmoituksessa ilmoitetun 100 000 euron enimmäismäärän.

Hankeryhmän käsittely

Maakuntahallitus varasi kokouksessaan 21.2.2025, § 14 Keski-Suomen kehittämisrahastosta puoli miljoonaa euroa kehittämistukea turvallisuuden ja toimeliaisuuden edistämiseen. Haku on jatkuva ja hakemukset käsitellään kahdessa vaiheessa: 26.5.2025 ja 15.9.2025 mennessä saapuneet hakemukset. Ensimmäisessä vaiheessa on käytettävissä enintään 300 000 euroa ja toisessa vaiheessa vähintään 200 000 euroa.

Toukokuussa päättyneellä ensimmäisellä hakujaksolla saapui 11 hakemusta. Tukea haettiin yhteensä 752 983 euroa. Hakemusten yleiset valintaperusteet arvioitiin 2.6.2025. Hakemuksista neljä ei täyttänyt kaikkia yleisiä valintaperusteita. Toiseen arviointivaiheeseen edenneet seitsemän hakemusta arvioitiin erityisten valintaperusteiden suhteen 9.6.2025. Hankeryhmä on käsitellyt hakemukset 13.6.2025 valmistuneessa kirjallisessa menettelyssä ja ei puolla hankkeen rahoittamista.

Lisätietoja/yhteyshenkilö

Valtteri Paakki, aluekehitysasiantuntija, p. 040 525 6059, valtteri.paakki@keskisuomi.fi

Maakuntajohtajan ehdotus:

Maakuntahallitus päättää, että se ei myönnä rahoitusta hankkeelle Keski-Suomen kehittämisrahastosta.

Päätös:

Päätösehdotus hyväksyttiin.

77 § RAHOITUSPÄÄTÖS: JÄRJESTYKSENVALVONNAN PILOTTI JYVÄSKYLÄN YDINKESKUSTAAN

Hakemus saapunut

26.5.2025

Hakija

Jyväskylän kaupunki

Kuvaus

Jyväskylän kaupunki, Keski-Suomen hyvinvointialue, Jyväskylän Sydämessä ry, Sisä-Suomen poliisi sekä keskustan kauppakeskukset ja Matkakeskus ovat yhteistyössä suunnitelleet pilottihankkeen häiriökäyttäytymisen vähentämiseksi ja turvallisuuden tunteen lisäämiseksi Jyväskylän ydinkeskustassa.

Vuoden kestävässä pilottihankkeessa järjestyksenvalvonnan toiminta-alueetta laajennetaan lain sallimalla tavalla. Jyväskylässä kohteet, joihin laki sallii järjestyksenvalvojien asettamisen poliisin avuksi, sijaitsevat poikkeuksellisen lähellä toisiaan. Välittömän läheisyyden periaatetta noudattamalla toiminta-alue muodostaa melko yhtenäisen alueen ja kattaa ison osan Jyväskylän ydinkeskustasta.

Järjestyksenvalvonnan pilotti käynnistyy 2.6.2025 ja päättyy 1.6.2027. Kalenterivuoden ajan keskustassa partioivat järjestyksenvalvojat toimivat kuten ns. korttelipoliisit eli keskiössä on ihmisten neuvonta, ohjaus ja häiriöihin puuttuminen. Järjestyksenvalvojat puuttuvat kaikkiin ydinkeskustan viihtyisyyttä tai kuntalaisten turvallisuudentunnetta heikentäviin häiriöihin, oli kysymys sitten päihtyneiden käyttäytymisestä, feissareista, tavaraliikenteestä lastausaikojen ulkopuolella, kävelykadun sääntöjen rikkomisesta jne.

Pilottihankkeella saadaan arvokasta kokemusta lakimuutoksen taustaksi. Jyväskylän kaupunki aikoo edistää lakimuutosta, joka mahdollistaisi järjestyksenvalvojien asettamisen poliisin avuksi myös yleisille alueille kaupunkien ydinkeskustojen alueella, tarvittaessa esimerkiksi kävelykaduille ja puistoihin.

Tavoitteet

Hankkeen tavoitteena on lisätä Jyväskylän ydinkeskustassa asioivien turvallisuuden tunnetta ja sitä myöten ydinkeskustan houkuttelevuutta kaiken ikäisille ihmisille.

Toteutusaika

2.6.2025-1.6.2026

Kustannusmalli

Kertakorvausmalli

Palkkakustannusmalli

Ei sisällä palkkakustannuksia.

Kustannusarvio

Ostopalvelut	132 354 e
Yhteensä	132 354 e

Rahoitussuunnitelma

Keski-Suomen liitto	40 000 e
Hakijan oma rahoitus (kuntaraha)	52 354 e

Yksityinen rahoitus

40 000 e

Yhteensä**132 354 e**

Haettu tukea yhteensä

40 000 euroa

Rahoituslähde

Keski-Suomen kehittämisrahasto

Strategiateema

Identiteetti ja kumppanuus

Kasvun voimavarat

Hyvä vointi

Esitetään myönnettäväksi

0 euroa

Valmistelijan perustelut

Hakemus ei vastannut hakuilmoituksen kaikkia yleisiä valintaperusteita eikä sitä voida rahoittaa. Hanke on aloitettu ennen hakemuksen jättämistä. Rahoitusehtojen mukaisesti tuki voidaan myöntää vain sellaisille hankkeille, joiden toimenpiteitä ei ole käynnistetty ennen hakemuksen vireillepanoa.

Jyväskylän kaupungin viranhaltija on tehnyt hanketta koskevan hankintapäätöksen 8.5.2025 ja sitä korvaavan hankintaoikaisupäätöksen 23.5.2025. Kansallinen hankintailmoitus on julkaistu 11.4.2025. Rahoitushakemus Keski-Suomen liittoon on jätetty 26.5.2025.

Hankeryhmän käsittely

Maakuntahallitus varasi kokouksessaan 21.2.2025, § 14 Keski-Suomen kehittämisrahastosta puoli miljoonaa euroa kehittämistukea turvallisuuden ja toimeliaisuuden edistämiseen. Haku on jatkuva ja hakemukset käsitellään kahdessa vaiheessa: 26.5.2025 ja 15.9.2025 mennessä saapuneet hakemukset. Ensimmäisessä vaiheessa on käytettävissä enintään 300 000 euroa ja toisessa vaiheessa vähintään 200 000 euroa.

Toukokuussa päättyneellä ensimmäisellä hakujaksolla saapui 11 hakemusta. Tukea haettiin yhteensä 752 983 euroa. Hakemusten yleiset valintaperusteet arvioitiin 2.6.2025. Hakemuksista neljä ei täyttänyt kaikkia yleisiä valintaperusteita. Toiseen arviointivaiheeseen edenneet seitsemän hakemusta arvioitiin erityisten valintaperusteiden suhteen 9.6.2025. Hankeryhmä on käsitellyt hakemukset 13.6.2025 valmistuneessa kirjallisessa menettelyssä ja ei puolla hankkeen rahoittamista.

Lisätietoja/yhteyshenkilö

Valtteri Paakki, aluekehitysasiantuntija, p. 040 525 6059, valtteri.paakki(at)keskisuomi.fi

Maakuntajohtajan ehdotus:

Maakuntahallitus päättää, että se ei myönnä rahoitusta hankkeelle Keski-Suomen kehittämisrahastosta.

Päätös:

Todettiin, että Mervi Hovikoski ja Jaakko Selin ovat asiassa esteellisiä ja poistuivat kokouksesta asian käsittelyn ajaksi.

Päätösehdotus hyväksyttiin.

78 § TIEDOKSI SAATETTAVAT ASIAT

1. Aluekehitysjohtajan viranhaltijapäätökset nrot 49-69/2025
2. Hallintojohtajan viranhaltijapäätökset nrot 173-195/2025
3. Maksatusasiantuntijan viranhaltijapäätökset nro 2/2025

EU-hankkeiden rahoitus-, maksatus- ja muutospäätöksissä noudatetaan hallintolakia eikä maakuntahallituksella ole viranhaltijapäätöksiin kuntalain mukaista otto-oikeutta (laki alueiden kehittämisen ja Euroopan unionin alue ja rakennepolitiikan hankkeiden rahoittamisesta 757/2021).

Liite: Viranhaltijapäätökset 6.6.-21.7.2025

Maakuntajohtajan ehdotus:

Maakuntahallitus päättää, että se ei käytä otto-oikeutta aluekehitysjohtajan, hallintojohtajan ja maksatusasiantuntijan viranhaltijapäätöksiin. Maakuntahallitus merkitsee tiedoksi muut kohdat.

Päätös: Päätösehdotus hyväksyttiin.

Seuraava maakuntahallituksen kokous on 19.9.2025.

22.07.2025

Päätöspvm	Päätösnumero	Asia
aluekehitysjohtaja Pirjo Peräaho		
12.06.2025	49/2025	Muutospäätös: Nuorten urheilun ja hyvinvoinnin kehittäminen Keski-Suomessa KSL/163/04.05.00.00/2023
11.06.2025	50/2025	EAKR-rahoituspäätös: Laajavuoren tekoälyohjattu hyvinvointipalveluiden kehittämishanke, Jyväskylän kaupunki, 406767, R-02529
11.06.2025	51/2025	EAKR-rahoituspäätös: Laajavuoren tekoälyohjattu hyvinvointipalveluiden kehittämishanke, Jyväskylän yliopisto, 406776, R-02529
12.06.2025	52/2025	JTF-rahoituspäätös: AgriRoboData investointi, 905559
13.06.2025	53/2025	EAKR-muutospäätös 2.: UKKO - Uudet kaukolämpökonseptit investointiprojekti, A80784
18.06.2025	54/2025	JTF-muutospäätös 2.: VT4 Matkailuympäristön investointihanke, J10034
23.06.2025	55/2025	JTF-muutospäätös 2.: Finnish Future Farm -Investointi POKE, J10097
24.6.2025	56/2025	EAKR-rahoituspäätös: AI-Loikka, A81725
26.06.2025	57/2025	Yhteistyösopimus: Maakunnallisen nuorisovaltuuston toiminnan ohjauksen tukeminen 2025 KSL/20/04.05.00.00/2023
26.06.2025	58/2025	EAKR-rahoituspäätös: Arctic Performance Network, puolustus- ja kaksikäyttök teknologinen verkosto, A81738
26.06.2025	59/2025	JTF-muutospäätös 6.: gH2ADDVA - Lisääarvoa uusilla vihreillä vetyteknologioilla energiantuotantoon, siirtoon ja hyödyntämiseen, Jyväskylän Ammattikorkeakoulu Oy, J10359, R-00933
26.06.2025	60/2025	JTF-muutospäätös 3.: gH2ADDVA -Investointi, J10360
27.06.2025	61/2025	EAKR-rahoituspäätös: Keski-Suomen vetyekosysteemin vahvistaminen uusilla vedyn tuotanto- ja varastointiratkaisuilla (H2POSSE), Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy, A81746, R-02433
27.06.2025	62/2025	EAKR-rahoituspäätös: Keski-Suomen vetyekosysteemin vahvistaminen uusilla vedyn tuotanto- ja varastointiratkaisuilla (H2POSSE), Jyväskylän yliopisto, A81747, R-02433
26.06.2025	63/2025	JTF-muutospäätös 2.: Vedyn tuotanto ja varastointi teollisen uudistumisen mahdollistajana Keski-Suomessa (HyPER), Jyväskylän yliopisto, J10367, R-01134
27.06.2025	64/2025	EAKR-rahoituspäätös: Keski-Suomen vetyekosysteemin vahvistaminen uusilla vedyn tuotanto- ja varastointiratkaisuilla, investointihanke (H2POSSE inv): Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy, A81748
30.06.2025	65/2025	JTF-muutospäätös 3.: Saraakallion laituri ja opastuskeskus, Culture in Nature Laukaa -investointi, J10058
01.07.2025	66/2025	JTF-rahoituspäätös: Laukaan matkailun tiekartta 2030, Laukaan kunta, J11501
01.07.2025	67/2025	JTF-rahoituspäätös: AgriRoboData (ARD), Jyväskylän Ammattikorkeakoulu Oy, J11502
10.07.2025	68/2025	JTF-rahoituspäätös: Älytalo - Kestävän rakentamisen Living Lab, Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradia, J11528, R-02453
10.07.2025	69/2025	JTF-rahoituspäätös: Älytalo - Kestävän rakentamisen Living Lab, Jyväskylän ammattikorkeakoulu Oy , J11529, R-02453
hallintojohtaja Hanna Reini		
09.06.2025	173/2025	1. EAKR-maksatuspäätös: UKKO - Uudet kaukolämpökonseptit investointiprojekti, Jyväskylän Ammattikorkeakoulu Oy, A80784
11.06.2025	174/2025	1. maksatuspäätös (loppumaksatus): Rockfestari Naamat tuotantomallin uudistaminen tapahtuman jatkuvuuden turvaamiseksi KSL/120/04.05.00.00/2024
10.06.2025	175/2025	3. maksatuspäätös: Kulttuurista elinvoimaa KSL/222/04.05.00.00/2024
10.06.2025	176/2025	2. EAKR-maksatuspäätös: Keski-Suomen AI hub II, Jyväskylän yliopisto, A80004
10.06.2025	177/2025	4. EAKR-maksatuspäätös: Jyväskylän kasvu ja kestävä kaupunkikehitys, Jyväskylän kaupunki, A80002

11.06.2025	178/2025	3. JTF-maksatuspäättös: Bioresurssien tehokkaampi käyttö energiavarastoina ja vihreän siirtymän mahdollistajana (BitKein), Jyväskylän yliopisto, J10215, R-00851
12.06.2025	179/2025	1. EAKR-maksatuspäättös: Vedyn valtatiellä - H2VT4, Jyväskylän Ammattikorkeakoulu Oy, A81051
17.06.2025	180/2025	3. maksatuspäättös (loppumaksatus): JyTLS:n kilpaurheilun kehityshanke KSL/164/04.05.00.00/2022
17.06.2025	181/2025	2. maksatuspäättös: Osallistavan taidetoimintamallin kehittäminen Keski-Suomen lasten ja nuorten kouluympäristöihin KSL/201/04.05.00.00/2024
17.06.2025	182/2025	5. maksatuspäättös (loppumaksatus): Kohti tulevaisuuden työtä KSL/116/04.03.04.00/2022
17.06.2025	183/2025	2. JTF-maksatuspäättös: Luonto- ja ilmastotiedolla johtaminen Keski-Suomen vahvuudeksi (LUMOAVA), Keski-Suomen ELY-keskus, J10078, R-00961
17.06.2025	184/2025	3. EAKR-maksatuspäättös: TKI-telakointi, Jyväskylän Ammattikorkeakoulu Oy, A80209, R-00065
17.06.2025	185/2025	3. EAKR-maksatuspäättös: TKI-telakointi, Jyväskylän yliopisto, A80210, R-00065
18.06.2025	186/2025	4. maksatuspäättös (loppumaksatus) OPAS (osallisuuden, hyvän mielen ja kiertotalouden vahvistaminen paikallisuuden ja yhdessä tekemisen keinoin) KSL/165/04.05.00.00/2022
23.06.2025	187/2025	3. maksatuspäättös: Juniorikehittäjä KSL/165/04.05.00.00/2023
24.06.2025	188/2025	2. maksatuspäättös: Maaseudun hukattu ääni – marginaalikulttuurista uutta elinvoimaa! KSL/203/04.05.00.00/2024
24.06.2025	189/2025	2. maksatuspäättös: Erikoissairaanhoidosta kilpakentille (ErKi Sports) - urheilutaustan huomiointi potilaan hoidossa ja kuntoutuksessa KSL/1/04.03.04.00/2024
24.06.2025	190/2025	4. JTF-maksatuspäättös: Sydänsuomen luontomatkailun kasvuohjelma, Kehittämisyhtiö Karstulanseutu Oy, J10050
30.06.2025	191/2025	1. EAKR-maksatuspäättös: Datalähtöisen kaupunkisuunnittelun työkalut ja innovaatiot ilmastomuutokseen sopeutumisessa, Jyväskylän kaupunki, A81312
30.06.2025	192/2025	2. JTF-maksatuspäättös: Kannonkosken matkailupalveluverkosto, Kannonkosken kunta, J10165
30.06.2025	193/2025	1. JTF-maksatuspäättös: Himos-Jämsän ulkoilureitistön rakentaminen -hanke, Jämsän kaupunki, J10195
01.07.2025	194/2025	1. EAKR-maksatuspäättös: Kestävää kasvua systeemiälykkäästi verkostossa, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, A81273
03.07.2025	195/2025	1. JTF-maksatuspäättös: Wiitaseudun logistiikkakeskusalue Wiilo, Viitasaaren kaupunki, J10047

maksatusasiantuntija Arja Orell-Kauppinen

18.06.2025	2/2025	Takaisinperintäpäättös: TIKKA - tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnasta kasvua KSL/148/04.03.04.00/2022
------------	--------	---

OIKAISUVAATIMUSOHJEET JA VALITUSOSOITUS

MUUTOKSENHAKUKIELLOT

Kieltojen perusteet

Seuraavista päätöksistä, jotka koskevat vain valmistelua tai täytäntöönpanoa, ei saa tehdä kuntalain 136 §:n mukaan oikaisuvaatimusta eikä kunnallisvalitusta:

§:t 59-66, 78

Päätöksestä, josta voidaan tehdä kuntalain 134 §:n mukaan kirjallinen oikaisuvaatimus, ei saa hakea muutosta valittamalla.

Hallintolainkäyttölain 5 §:n perusteella valitusta ei voida tehdä, ellei päätöksellä tarkoiteta toimenpidettä, jolla asia on ratkaistu tai jätetty tutkittavaksi ottamatta.

Myös muussa lainsäädännössä voi olla muutoksenhakuun liittyviä kieltoja (mm. markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluvassa asiassa ei saa valittaa kuntalain nojalla sillä perusteella, että päätös on julkisista hankinnoista annetun lain vastainen; virka- ja työehtolainsäädännön mukaan päätöksestä ei voida valittaa mikäli neuvottelumenettely on vaihtoehtona).

OIKAISUVAATIMUSOHJEET

Tähän päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen. Päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla tuomioistuimeen.

Seuraaviin päätöksiin tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen:

§:t 67-77

Oikaisuvaatimusviranomainen ja -aika

Viranomainen, jolle oikaisuvaatimus tehdään, osoite, postiosoite ja s-postiosoite:

Keski-Suomen liitto, maakuntahallitus, Lutakonaukio 7, 40100 Jyväskylä
kirjaamo@keskisuomi.fi

Oikaisuvaatimus on tehtävä 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista.

Asianosaisen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, jollei muuta näytetä, seitsemän päivän kuluessa kirjeen lähettämisestä. Käytettäessä tavallista sähköistä tiedoksiantoa asianosaisen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, jollei muuta näytetä, kolmantena päivänä viestin lähettämisestä.

Kunnan jäsenen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon seitsemän päivän kuluttua siitä, kun pöytäkirja on nähtävänä yleisessä tietoverkossa.

Tiedoksisaantipäivää ei lueta oikaisuvaatimusaikaan. Jos oikaisuvaatimusajan viimeinen päivä on pyhäpäivä, itsenäisyyspäivä, vapunpäivä, joului- tai juhannusaatto tai arkilauantai, saa oikaisuvaatimuksen tehdä ensimmäisenä arkipäivänä sen jälkeen.

Oikaisuvaatimuksen muoto ja sisältö

Oikaisuvaatimus on tehtävä kirjallisesti. Myös sähköinen asiakirja täyttää vaatimuksen kirjallisesta muodosta.

Oikaisuvaatimuksessa on ilmoitettava:

- päätös, johon haetaan oikaisua
- miten päätöstä halutaan oikaistavaksi
- millä perusteella oikaisua vaaditaan.

Oikaisuvaatimuksessa on lisäksi ilmoitettava tekijän nimi, kotikunta, postiosoite ja puhelinnumero.

Jos oikaisuvaatimus päätös voidaan antaa tiedoksi sähköisenä viestinä, yhteystietona pyydetään ilmoittamaan myös sähköpostiosoite.

VALITUSOSOITUS

Seuraaviin päätöksiin voidaan hakea muutosta kunnallisvalituksella:

§:t -

Valitusviranomainen ja valitus aika

Muutosta haetaan kirjallisella valituksella. Oikaisuvaatimuksen johdosta annettuun päätökseen saa hakea muutosta kunnallisvalituksin vain se, joka on tehnyt oikaisuvaatimuksen. Mikäli päätös on oikaisuvaatimuksen johdosta muuttunut, saa päätökseen hakea muutosta kunnallisvalituksin myös asianosainen sekä jäsenkunta ja kunnan jäsen.

Kunnallisvalitus on tehtävä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista.

Valitusperusteet

Kunnallisvalituksen saa tehdä sillä perusteella, että

- päätös on syntynyt virheellisessä järjestyksessä,
- päätöksen tehnyt viranomainen on ylittänyt toimivaltansa tai
- päätös on muuten lainvastainen.

Valittajan tulee esittää valituksen perusteet ennen valitusajan päättymistä.

Oikaisuvaatimuksen johdosta annettua päätöstä koskevat valitukset:

Hämeenlinnan hallinto-oikeus, Raatihuoneenkatu 1, 13100 Hämeenlinna

hameenlinna.hao@oikeus.fi

Valituksen voi tehdä myös hallinto- ja erityistuomioistuinten asiointipalvelussa osoitteessa

<https://asiointi2.oikeus.fi/hallintotuomioistuimet>

Oikeudenkäyntimaksu

Muutoksenhakuasian vireille panijalta peritään oikeudenkäyntimaksu sen mukaan kuin tuomioistuinmaksulaissa (1455/2015) säädetään (vuonna 2024 se on 250 €).

Maakuntakaavaa koskevat valitukset:

Hämeenlinnan hallinto-oikeus, Raatihuoneenkatu 1, 13100 Hämeenlinna

hameenlinna.hao@oikeus.fi

Valitus aika 30 päivää. Valitus aika alkaa päätöksen tiedoksisaannista.

Valituskirja

Valituskirjassa on ilmoitettava:

- valittajan nimi, ammatti, asuinkunta ja postiosoite
- päätös, johon haetaan muutosta
- miltä kohdin päätökseen haetaan muutosta ja mitä muutoksia siihen vaaditaan tehtäväksi
- muutosvaatimuksen perusteet.

Valituskirja on valittajan tai muun laatijan omakätisesti allekirjoitettava. Jos ainoastaan laatija on allekirjoittanut valituskirjan, siinä on mainittava myös laatijan ammatti, asuinkunta ja postiosoite.

Valituskirjelmään on liitettävä päätös, josta valitetaan, alkuperäisenä tai viran puolesta oikeaksi todistettuna jäljennöksenä sekä todistus siitä, päivästä, josta valitusaika on luettava.

Valituskirjojen toimittaminen

Valitusasiakirjat on toimitettava valitusviranomaiselle ennen valitusajan päättymistä. Omalla vastuulla valitusasiakirjat voi lähettää postitse tai lähetin välityksellä. Postiin valituskirjat on jätettävä niin ajoissa, että ne ehtivät perille ennen valitusajan päättymistä.

Lisätietoja

Muutoksenhakijalta peritään oikeudenkäynti ja –hakemusmaksua tuomioistuinmaksulain mukaisesti.

Jos hankinnassa on menetelty julkisista hankinnoista annetun lainsäädännön tai määräysten taikka Euroopan yhteisöjen lainsäädännön tai maailman kauppajärjestön julkisia hankintoja koskevan sopimuksen vastaisesti, voi se, jota asia koskee tai muu julkisista hankinnoista annetun lain 9a §:ssä mainittu taho saattaa asian hakemuksella markkinaoikeuden käsiteltäväksi. Tarkemmat ohjeet markkinaoikeudesta:

Markkinaoikeus, Radanrakentajantie 5, 00520 Helsinki
markkinaoikeus@oikeus.fi

Yksityiskohtainen oikaisuvaatimusohje/valitusosoitus liitetään pöytäkirjanotteeseen.

Otteen oikeaksi todistaa	tiedonhallinnan asiantuntija Veera Siikamäki
---------------------------------	--

Otteen saaja	
--------------	--